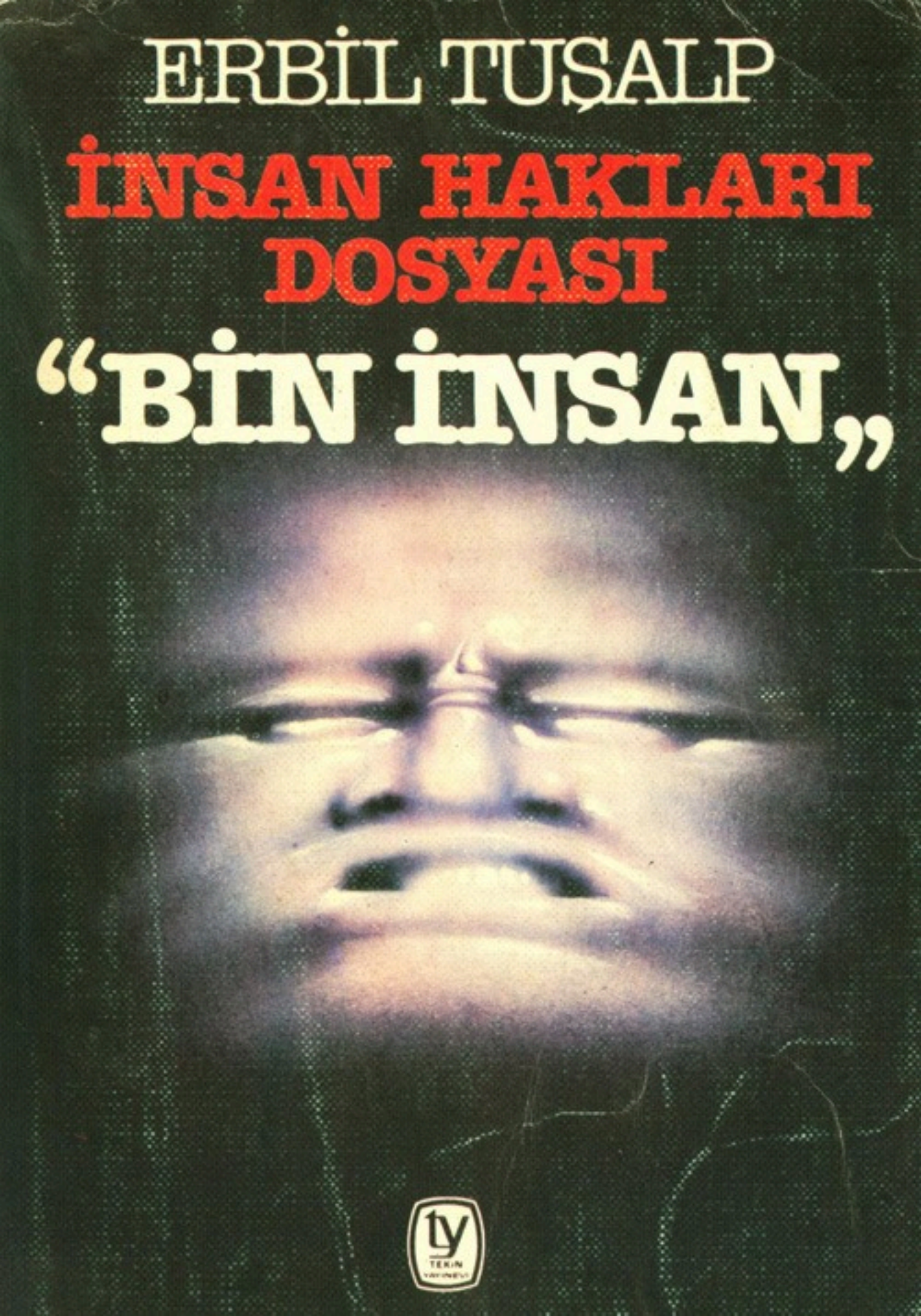
ERBİL TUŞALP

İNSAN HAKLARI DOSYASI

"BİN İNSAN,,

TEKİN YAYINEVİ

İnsan Hakları Dosyası 'Bin İnsan', Erbil Tuşalp / 2. Basım, 1985 Aralık / Kapak, Erkal Yavi / Kapak ve İç Baskı, Özyılmaz Matbaası / Cilt, Tekin Ticaret / Kitabı Yayımlayan, Tekin Yayınevi, An... Cad. 51 - İst. Tel. : 527 69 69

ERBİL TUŞALP

İnsan Hakları Dosyası
«Bin insan»

İkinci Basım

TEKİN YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Sunuş 21

BİRİNCİ BÖLÜM

BİN İNSAN 25
Küçük İhtiyar Adam En Sonunda «Üzülme» Dedi 27
Bir Madalyonun İki Yüzü Gibi 30
Demokratikleşme Düzeyinin Göstergesi 31
Siyasal ve Ekonomik Baskılarla Sonuç Alınabiliyor 33
İşkence Salt Bir Yasağın Çiğnenmesi Değil Doğrudan İnsanın Yadsımasıdır 34
İnsan Haklarını Temel Güvencesinden Yoksun Bırakan Yaklaşım 35

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İKİ BELGENİN GETİRDİKLERİ ve DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ 41
Aykırı Uygulamalara Karşı Denetim Sistemi Yok 43
İnsan Hakları Konusunda İlgilenilen Sorunlar 45
İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinde Neler Var? 46
Sözleşmeye Göre İşkencenin Tanımı 46
İkinci Ana Belge: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 47
Aykırı Uygulamalar Konusunda Başvuru Hakkı 48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEDEN, NİÇİN ve NASILLAR 53
Reformları Kendi Başlarına Ayakta Durabildi 57
Rejim, Tek Kanatlı Bir Kuşa Benziyor 59
En Güvenilir Güç, Halkın Desteğidir 60
16 Siyaset Adamının Çanakkale'de İfadeleri Alındı 62

Anayasa; Rejimi Hukuki Yapıya Kavuşturan Bir Metindi 65
Ülkede 1876'dan Bu Yana Parlamento Vardır 68
Savunma Hakkı Ortadan Kaldırıldı 70
Hacettepe mi, Gayrettepe mi Önemli Olan 75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI BELGELER, ULUSAL DÜZEYE YANSIYOR AMA 85
Anayasamızda Karşılıkları Var 86
Bu Soruların Yanıtı Gerekiyor 87
Güvencelerin Niçin İşlemediğini Anlatıyor 88
Acınacak Durumda Olan Ben Değilim 89
İşkence Bir Kin Gütme, Bir Düşman Görme Duygusu ile Yapılıyor 91
Kulak Tıkanamayacak Haykırışlar Var 92
Acı, Her Zaman Gerçeği Söyletmiyor 94
Samsun, Sivas, Tokat ve Ankara'da Sorgu 97
Sopa ile Vurarak «Deh», «Çüş» gibi Seslerle 98

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİR İKTİDAR POLİTİKASI OLARAK İŞKENCE 101
Dina İşkence Yaparken Yan Tutmuyor 103
Bizim İşkenceye Gereksinimimiz Yok 104
Hiç Kimse Ama Hiç Kimse İşkence Görmedi 105
Geriye İşkence Yapıldığını Anlatacak Çok Az İnsan Kalıyor 106
İşkenceyi Nasıl Haklı Çıkarıyorlar? 107
Kurumlaştığı Ülkelerde İşkence, Bir Alt Kültür Olarak Görülüyor 109
İnsan Niçin İşkence Yapar? 111
Demokrasinin Bedeli mi? 111

ALTINCI BÖLÜM

GÜNÜMÜZDEN TARİHE TOPLU BİR BAKIŞ 116
İşkence Vesair Her Nevi Eziyet Kat'iyen ve Kat'a Memnudur 122
Ondört Yıl Önceki Tutanaklar 125
Engizisyondan Günümüze Uzanan 127
Bir Toplantı, Bir İfade, Bir Dilekçe ve Bir Sergi 128
Bir Bölümü Sehven Yanlış Bildirildiği İçin 130
Devletimizin İtibarı Zedelenir Endişesi İle 131

Bunlar, Bizim İçin Sıradan «Günlük Olaylar» Olmuşlardı 132
Gerekli Yasal İşlemin Yapılmasını «Vekâleten» Dileriz 136
Bu Sorgu Ekibince Uygulanan İşkence Yöntemleri 137
Dr. Guillotine, Giyotini Acısız Ölümü Sağlamak İçin Yaptı 141

YEDİNCİ BÖLÜM

İLHAN'IN ÖLDÜRÜLÜŞÜNÜ BAĞDAT'TA SAVAŞTA ÖĞRENDİM 145
Bunu Daha Önce Düşünseydiniz 147
İlhan «Ağabeyim Nasıl?» Dedi, Bir Süre Sustu. «Nefes Alamıyorum) Dedi 149
Gül «Eşiyim Ben» dedi. Çığlık Çığlığa Karıştı Sonra 150
Yargılama 57 Aydır Sürüyor 151
Muzaffer Erdost Ne Diyor? 153
Belgelenmeyen Olaylar da Var 154
Hepsinin Yanıtını Zaman Getirecek 155
Oğlumuz Gömülü Olan mıdır, Bilmiyoruz 156
Emniyetin Yazılı Bildirimi Gerçek Dışı 158
Gizlilik İstemi Red, Yayın Yasağına Evet 159
Kamu Tanığı Olarak Dinlenemez 161
Bir Doktor ve Bir Avukatın Söyledikleri 163
Askeri Mahkeme Kararını Verdi 164
Ben de Bir İşkenceci İdim 166
Vali ve Emniyet Müdürü İçin de Suç Duyurusu 167
Sanıklar Aklandılar Ama, İse.. Ancak.. 169
Bir Yıl Hapis Az Değil Ama, İki Milyon Lira Tazminat Çok 171
Yolu Bulunup Kurtarılıyorlar 172
Tazminat Fahiş Bulundu 174
Danıştaylarına Dava Açmışlar 174
Özgeçmişinin Araştırılması Zorunludur 176
Mustafa Haskiriş, Zeynel'in Sorgusunu Kendi Yapmak İstedi 177
Soruşturmayı Kendi Elleri ile Yapmak İstedi 178
Sorgulama Aşamasında Yargının Yerine Geçilemez 180
Mehmet Ali Kılıç, Emniyette Gripten Öldü 181
Yöntem, Akılalmaz Hataları Birlikte Getiriyor 183

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BULGULARA YANIT VERMEK YERİNE, BİZE SALDIRIYORLAR 191

Dünyada 60'dan Fazla Hükümet Tutuklulara İşkence Uyguluyor 193
150 Ülkede 500 Bin Gönüllü Üyesi Olan Bir Kuruluş 194
İnsanlar Kendi İnançlarını Yansıtma Hakkına da Sahipler 195
İşkencecilerin Suçlanması, İşkencelere Oranla Çok Düşük 196

DOKUZUNCU BÖLÜM

OLAYLAR, SAYILAR ve İNSANLARLA İNSAN HAKLARI 199
Aramızdaki Gizli Saklı İlişki Değil ki 206
Cezaevlerinde İnsan Hakları 208
Yatalak Hasta Oldukları İçin Olaya Katılmadılar 209
Bilesiniz ki Yazdığınızdan Siz Sorumlusunuz 212
Oranın Kıymetini Bilin 217
Kafeste Bir Gün 220
1983 ve 84 Yıllarından Bir Dilekçe, Bir Basın Toplantısı 223
Özal'ın Basın Toplantısı 227
O Disipline, Siz İşkence Dersiniz 228
Bu Utanç Verici Tablonun Gündemden Silinmesi İçin 230
Bu Sözler Ayıptır, Zabıttan Çıkarılsın 232
Ölüm Cezası ve İnsan Hakları 234
Kısa Yaşamın İçersinde Hiçbir Şahsi Çıkar Gözetmedim 235
İki Mektup ve Bir Olay 238
Bir Ay Onyedi Günde Tamamlanan Duruşma 240
Dışişlerine Açıklama Yaptıran İki Ölüm Cezası 246

ÖNSÖZ

Son zamanlarda, gazeteciler, Türkiye ile ilgili sorunları, düşünme, gene düşünme, tartışma, bir algıya varma, bu algıdan sonuç çıkarma süreci ve çıkış noktalarına doğru götürme masasına getiriyorlar.

Bu masa bütün Türkiye'dir; bütün Türkiye'nin siyasal entellektüalizm alanıdır. Üniversitesi ile, demokratik serbest kurumları ile, politika üzerindeki eleştiri ve değerlendirmeleri ile, kamu oyu üreten dinamikleri ile bütün Türkiye..

Fakat itiraf etmekten korkmayalım; bu masaya getirilen katkı çok azdır.

Fakat, gene, bir tanılama yapmaktan çekinmeyelim: Üniversite çok dar çerçevelenmiş bir statü içindedir. Kamu oyu üretecek olan, kamu oyunu yönlendirecek olan ve sonunda ulus adına, ulusu yönetecek olan dinamikler ise türlü yasaklarla çevrilmiş bir «Demokrasi biçimselliği» içine hapis edilmiş durumdadırlar. Ve de en büyük politika üretme arenasında (Parlamentoda), temeldeki üretken güçlerin (Partilerin) büyük bir bölümü yoktur. İşte söz konusu katkı, bundan dolayı, azdır, az verimlidir.

Böyle bir durum içinde basın; demokrasiye yönelme sürecinde, kendine düşeni ağır aksak, yapmağa uğraşıyor. Sorunları ve yakın geçmişin oluşumlarını ortaya sererek, «Neden böyle oldular»ın kapılarını aralayarak, açıklamaları davet ederek, demokrasiye, demokratik düzene ve onun içindeki «sosyal katman-

lar dengesi» arayışlarındaki «Çıkar yolları» araştırarak...

Basından bir bölümü; «Manevi değerler» ve «Kıymetli gelenekler» ile garip sentez arayıcılıkları sarmalı içindedir. Biz, onları, zamandan kopup, verimsizliğe apaçık olan bir «Ric'iliğe - gericiliğe» düşmedikleri zaman, demokrasi arayışçılığına, gene de, bir katkı getiriyor görme eğilimindeyiz.

İşte böylece basın, renkli bir düşün, çeşitli felsefeler, ayrımlı değerlendirmeler yelpazesi içinde, Türkiye'yi «Susan Toplum» olmaktan çıkarmağa uğraşıyor. Arayan, araştıran, tartışan bir Türkiye'ye yidişe omuz veriyor.

Ve işte, elinizin altındaki bu kitap da; düşünmenin, araştırmanın, tartışmanın ve çıkar yolun bulunabilmesi için, insan haklarında ve işkence konusu ekseninde gerekli olan «ön saptama Döküm Envanter Birikim» meydana getirme işine bir katkı oluşturuyor. Ama burada da kalmıyor Bu birikimden çağdaş uygarlığın ruhu olan, çağdaş demokrasinin politik icralarının sınırı olan, insanlığın anlamını ve onurunu oluşturan «İnsan Hakları» konusunda bir duygu, bir algı, bir bilinç yaratma taşlarını döşeme işine kendi alçakgönüllü boyutları ile katılıyor. Böylece, bu kitap, özellikle bu dönemde, demokrasimize hizmet eden bir yapıt oluyor Gerçekte, bilimin, politikanın kendilerine özge yöntemleri ile işlemesi gereken bir konuyu, bu yöntemlere sırtını çevirmeden, böylece hiçbir demagojiye inmeden, sağlam bir yöntem ile ve fakat, aynı zamanda, bir gazetecilik kıvraklığı, renkliliği ile düşünme, değerlendirme ve çare arama masasına getiriyor.

Aslında bu kitap, bir «Dramdır». İşkencenin yarattığı bir dram. Çağdaş uygarlığın ruhu ve gelişme ekseni olan, çağdaş demokratik siyasal güçün, ulusal egemenliği kullanan otoritelerin gücünün sınırı olan, ulusal egemenliğin kendisini belirleyen, bizzat ulusal egemenliği hukuksal açıdan çevreleyen; bu suretle

bizzat ulusal egemenliğin bile «Meşruiyet» temeli olan «İnsan hakları» konusunda, onun «İşkence» kesiti üzerinde bir dram oluşturmaktadır, bu kitap...

Burada bu kitabın içeriğine daha iyi girebilmek için, «İşkence»nin içeriğine eğilmek gerekir. Nedir işkence? «Birleşmiş Milletler İşkence Sözleşmesi» özet adı ile belirtilen, 1984'de hazırlanan bir belge onu tanımlamıştır. Bu tanım kuşkusuz bilimseldir. Fakat, çok yüksek düzeyde bir algının ürünüdür. İnsan, bugün birçok ülkede, öyle beden ve ruh ezalarına uğramaktadır ki, ve bunlar bir açıdan öyle ayrıntı olgulardır ki, adı geçen o yüksek algı, doğal bir yönetim yöntemlerinde ve polisiye önlemler ortamında, bunların eza verecek, bu nedenle işkence oluşturabilecek bir boyut yaratabileceği noktasına ulaşamaz. Onun için biz daha geniş bir tanımlama deneyimine geçmeyi yararlı buluyoruz:

İşkence, insan bedeninin ve ruhunun normal bütünlüğüne bir arıza, bir eksiklik, bir sapma, bir eza getirecek olan ve bu yolla insana bedensel ya da ruhsal bir acı çektirecek olan maddi ve manevi eylemlerdir, yaratılmış durumlardır.

İşkencenin tablosu şöyle beliriyor:

- *İnsan bedenine, hiçbir tıpsal, sosyal ve hukuksal zorunluk ya da gerek olmadan, doğasına aykırı olarak, bir fiziksel ya da biyolojik maddi kuvvet ya da bu nitelikteki bir etki uygulaması işkence olur.*
- *Bedeni, gene, herhangi bir zorluk ve gerek olmadan normal fonksiyonlarından en küçük ölçüde bile saptıracak olan ya da, normal fonksiyonlarının gereklerinden alakoyacak bir durum, bir engel içine sokmak işkence olur.*
- *İnsan hakları içinde «cevazlı» görülen ve mutlaka bu insan hakları konsepti içinde kalan yasalara aykırı olarak, insanı; tutma, alakoyma, gözaltına alma, tevkif etme ve bekletme, işkenceye girer.*
- *Mevzuata uygun olsa da, mevzuatın kendisi insan hakları konseptine aykırı ise insanı gene, tutma,*

alakoyma, gözaltına alma, tevkif etme, bekletme gene işkence olur. Öyle ki resmi bir eylemin tamamlanması için bile olsa karakolda, ya da herhangi bir mekânda, bizzat kendi evinde bile, kendi istenci dışında tutma, bekletme işkence olur.

- *İnsan hakları konsepti içinde düzenlenmiş bir konsepte dayanmış olsa bile, bütün bu sayılan durumlarda, insanı, normal teamülleri aşan koşullara tabi tutma, işkence olur*
- *Resmi makamların araştırması, soruşturması içinde bulunan bir kimsenin akibetini araştırmaya kalkanlara Habeas Corpus kuralı gereğince, o kişinin durumunu belirtmek gerekirken, araştırmaya kalkan kişiyi, gerçek dışı beyanlarla oyalamak, işkence olur.*
- *İnsan ruhunu, istencini, bedenine hiç dokunmadan normal durumun dışına kaydıracak olan manevi tehdit, baskı, zorlama ve etkileme eylemleri de işkence olur. İnsan ruhuna, entellektüel melekelerine, böylece ruhsal bütünlüğüne, dıştan manevi bir zorlama olmasa bile bu ruh ve istenç üzerinde kandırıcı, imrendirici nitelikteki etkiler de işkenceye girer*

Bu ayrıntılara girmemizin bir nedeni var. Bu en küçük eylemler bile kimi zaman maddi fiziki olarak kimi zaman manevi ruhsal açılardan acı veren eza ile birleşik olarak insan onurunu zedeler. İnsan onurunu kırar ve yok eder. Ve böylece ortaya «Yabancılaşma» olgusu çıkar. İnsanın, kendisine ve herkese ve herkesin birbirine yabancılaşması...

Bundan işkenceyi yapanlar da, ona lâkayt kalanlar da, sonunda paylarını alırlar. Böylece, işkence, tüm insanlığı etkileyerek, bir «İnsanlık Suçu» olan korkunçluğunu kazanır.

Bu kitabın yazarı olan gazeteci Erbil Tuşalp, önce demokratik ve insancıl ruhunun itişi ile, sonra mesleğinin verdiği olanak ve yeteneklerle, işkence ekseninde, insan haklarının uğradığı yadsımalar ve acı-

lar karşısında lakayt kalamamıştır. Bu yadsımaların, bir demokrasi bilinçinde yaptığı yıkıntının altında ezilmeden, bu acıların bir demokrasi sevgisinde bıraktığı gözyaşı tortuları içinde boğulmadan, bu zalim yadsımalar ve insafsız acılar karşısında duyduğu, o insanlığın mutluluğu bayrağını taşıma özgörevi (Misyonu) ile konusuna eğilmiştir.

Bu kitabın içeriği olan dram, böylece meydana gelmiştir Erbil Tuşalp'ın kendisi bir konunun incelenmesindeki objektif bilimselliğe sırtını çevirmemiş olmakla beraber, konunun zamanı içindeki konumu, onu, bir dram yazarı kılmıştır. Acıyı, bulunduğu gazetecilik masasında, yıllarca, yaşaya yaşaya.. Ve saptadıklarının ateşi karşısında, ıstırapla pişe-pişe.. İsterdim ki, bu ateş, herkesi yaksın. Herkes, ondan, nasibini ala ala olgunlaşsın.. Ancak, bu tortudur ki insan hakları algısının, onun uygulayacağı bir demokrasinin adil düzenini arama gereksinimini uyandırır.

Zaman zaman, çok ince ruhlu, derin görüşlü, insancıl açılı politikacılar, bilim adamları, düşünürler, devinim adamları ve görevliler görürsünüz ki, içinde yaşadıkları bir dünyada, vicdanlarında, insan hakları yokluğunun acısını duymazlar. Kendileri zalim değillerdir. İşkenceyi bir düzen ögesi sayacak kadar aymaz da değildirler Fakat, bunlar, bilimi, düşünü, politikayı ve görevlerini, kendi «Fil Dişi Kulelerinin» içindeki bir soyut alemde yapmaktadırlar. Ve o zaman bunlar, zalimler ve sadikler düzeyine inmiş olurlar. İşkenceyi bir «Nizam-ı Alem» ögesi 'sayarak onu buyuranlar ve uygulayanlar kadar tehlikeli olurlar. Çünkü, onların yarattığı «Boşverme» dünyasında artık insan haklarını önemsemeyen insan haklarının iktidarın ve hatta ulusal egemenliğin sınırı olduğunu bilmeyen o zalim ve sadik cahillere karşı, bir adalet, bir insanlık, bir hukuk ve insan hakları savaşımı vermek, çok zor, çok verimsiz olur.

İşte bu kitap ve onun gösterdiği birkaç tablo,,

kaleme aldığı birkaç epizot, bütün Türkiye'nin kazanması gereken bir kıvamı oluşturma işlevindedir. Bu kitap, klasik bir insan hakları incelemesi değildir. İnsan hakları ve özellikle işkence ekseni üzerinde bir dosyadır. «Müsbet Mevzuata» karşın hâlâ çiğnenmekte olan insan hakları ile ilgili somut olgular dosyası.

Evet, temelde bir sorunumuz var: İnsan haklarını, neden tam uygulayamıyoruz? Bu kitapta onun gerçekten uygulanmadığını göreceksiniz. Hatta insan haklarının bir kenara itilip, işkencenin mübah, hatta yararlı ve zorunlu araç olduğunu savunanların bulunduğunu bile göreceksiniz.

Acı bir durum. Ama fazla üzülmeyin. Bu ülkede ne eski Halife Sultanların mutlakiyeti; ne de, meşrutiyeti rafa kaldıran müstebidlerin evhamlı sultaları, ne İkinci Meşrutiyetin otoriter merkezci triyoları; ne Cumhuriyetin oy diktacıları ne de ara rejimlerin «Düzen» ve «Devlet Sultası» üzerinde biçimsel demokrasi arayıcıları, insan haklarını kökünden kazıyıp atamıyor.

Bunun da nedeni var. Buna, kısaca değinelim. Önce doğulu devlet felsefesinde, çağdaş siyasal uygarlığı yaratan anlamı ile insan hakları anlayışı yok. Bu felsefede her iki dünya için gerekli ve mutlak olarak hükümran bir devlet vardır. Onun uyruk, hatta kul olan bağlılarına lütuf buyurduğu kimi olanaklar, yararlı ayrıcalıklar vardır. Fakat bunlar, bizzat devlete karşı da ileri sürülebilen, devletten talep edilebilen, devletin de ona uyma zorunluğu olan durumlardır. Yani, insan hakları değildir. Bahşeden devletin istediği zaman kısabileceği ya da geri alabileceği lütuflardır. İşte, böyle bir anlayış geleneğindendir ki, hâlâ insan haklarını tam uygulayamayız. İşkenceyi kaldıramayız. Batılı demokrasi anlayışını tam özümleyinceye kadar kaldıramayız.. Fakat kimse onu silip atamıyor. Çünkü, iki yüzyıldır «Laik ve insancıl Batı - çağdaş» görüşü içindeyiz. Bu görüş içinde, bir laikleş-

me demokrasileşme özgürleşme süreçi yaşıyoruz. Onun, entellektüel - moral bilimsel değerleri üzerinde kurumlaşıyoruz, yapılaşıyoruz.

İşte bu kitap, bu kurumlaşma ve yapılaşmanın gölgeye çekildiği zaman, içine düştüğümüz kuramsal çelişkinin acılığını, dramını veren bir «Uyarı» olarak, güncellikten geleceğe uzanıyor.

Burada yazarın iki özelliğini belirtmek gerek. Yazarın, konuya, bir yandan bilimsel bir algı ile bakışı var. Yazarın kendisi, ortaya bilimsel yapıt çıkarma ukalalığı göstermiyor. Ama, bu onun, alçakgönüllülüğüdür. Çünkü kitapta konuyu algılayış, kompoze ediş, bir döküm yapış açılarından, ciddi bir usa dayalı yaklaşım var. Bu nedenle, insan hakları alanındaki işkence konusunun dosyası olan bu kitap, ileride bu konuda üniversite ve enstitülerde yapılacak olan «Demokrasinin bütün olanakları ile durumunu aydınlatma çalışmaları»na önce bir başlangıç, sonra da, özellikle destek olacaktır. İkinci özelliğine gelince: Bunun yazarın gazetecilik işlevinden kaynaklandığını görüyoruz.

Gazetecilik işlevi nedir?

«Politika»yı, entellektüel bir düzeyde, nerede ise, hangi nitelikte ve hangi içerikte ise, orada saptamak; onu, kendisine egemen renkleri çizgileri - nitelikleri ile kamuya iletmek; ve dünya ile ülkesinin tarihsel bir gelişim ile vardığı algı düzeyinden, onu, «Eleştiri öneri» ikiliği içinde, doğruya, gerçeğe, insana, insanlık yararına doğru geliştirmeğe katkı getirmek..

İşte yazar, günlük gazetecilik çalışmalarının ötesinde, bu kitabı kompoze edişi ile, gerçekten böyle bir işlevi yerine getiriyor.

Böylece, konu, objektif, fakat renksiz üslûp ile, dümdüz giden bir tasnifleme kuruluğunu aşıyor. Her bölümün içinde, kuramsal saptamaların - bilgilerin yaklaşımların arkasından, hemen gerçekleri somutları renkli, kıvrak bir acılıkla sergiliyor.

Evet, türlü mevzuat irdelemeleri, konuşma ak-

tarmaları, öykü epizotları ile oluşan bir insan hakları - işkence dosyası.. Ayrıca bir sonuç bölümü yok. Oysa, gazetecilik tahkiyesinde, bir özellik vardır: Bir araştırma dizisi, bir sorgu dizisi, bir makaleler dizisi, hatta bir tek makale, hatta ve hatta bir konu, bir olgu üzerindeki bir geniş haber kompozisyonu, genellikle, bir «Sonuç» ile biter. Bu araştırmada, böyle bir «Sonuç çıkarma» yok. Ama, türlü bölümlerin içine, bir özümseme halinde, ustaca oluşturulmuş bir sonuç var: Şunu veren bir sonuç..

Bir iktidar politikası olarak var olan somut işkence olgusunu, çağımızın, hem pozitif hukuk algısı, hem demokrasi «Etik»i, hem de, iktidarı sınırlayan insan hakları öğretisi, bir cedel kıskacına almış ve mahkûm etmiştir.

İktidarlar, onu, nasıl yumuşak, adeta, «Hikmet-i hükümet» gereği, zorunlu bir yöntem ve uygulama olarak yorumlarsa yorumlasın, işkence; insanlık dışı, onur kırıcı, insana, insanlığa saygınlığı yok edici bir «şiddet»tir. O, bu niteliği ile, mutlaka, hukukun demokrasinin insan haklarının çiğnenmesidir. Ve bu niteleme ile, işkence, yalnız mağduruna karşı değil, yalnız ülkesinin ulusuna karşı değil, bütün insanlığa karşı bir «suç»tur.

Eğer, «Hukuk» iseniz; bir «Demokrasi» iseniz: Ulusal egemenliğin temsilcisi ve uygulayıcısı bile olsanız, sizin temsil ettiğiniz ve uyguladığınız gücü, yani bizzat egemenliği bile, bu, insan haklarının sınırladığını, bilimsel olarak kabul eden «İnsan Hakları öğretisi»nin söylediklerinden yana iseniz; yani, insan haklarının, sizin temsil ettiğiniz ve seçimden gelen bir demokrasi yetkisi olarak sizin kullandığınız ulusal egemenliğin bile çerçevesi ve sınırı olduğunu kabul eden «Çağdaş sınırlı iktidar» felsefecisi ve yanlısı iseniz; «İşkenceye karşı» da olmak zorundasınız. Bu zorunluluk, yalnız kuramda, yalnız platonik alanda kalamaz. Eğer bu söylediklerimizden iseniz; işkenceyi önlemek için, sosyal - siyasal - yönetimsel kültürel ve,

bütün bunları olumlu bir sonuca ulaştırmak üzere, «yargısal» önlemleri almak ve işletmek zorundasınız. Bu yargısal önlemler, sizin yurttaşınızın, gerektiğinde, uluslarası yargı makamlarına bireysel kişisel başvuru ile, sizi dava etmesi hakkına kadar uzanır

İşte, bu, konusu ve önemi boyutlu yapıt, her bölümünde ve sonunda, tümünde, böyle bir genel sonuç değerlendirmesini içermektedir. Kompozisyonun her satırının altında dillenen, ve yazarının gönlündekini haykıran bir sonuç olarak...

Evet, yapıtta, özel bir bölüm halinde bir sonuç yok. Ama, yapıtın içinde, bir mesaj halinde, bir sonuç var. Bu; kuramsal bilgilerin derlenip toplanıp, onlardan, bir bilimsel us örgüsü ile, bir sentezleme yapışı halinde var olan bir sonuç değildir. O, bir mesajdır ve, şu savı ileri sürüyorum ki, daha da önemli bir durumdur: Demokrasiyi, onun erdemli kinsiz insanını vurgulamaktadır.

Eğer bu sonucu, ve onun içindeki mesajı, iyi algılarsak, işkencenin, mağduru ile beraber, yapanı da içermek üzere, insan kavramını lekeleyen bir olgu olduğunu anlarız. İşkenceci, kanıt elde etme motifi ile hareket etme mazeretine sığınır Hatta, daha da ileri gider; karşı görüşlüleri, hainleri, deşifre etme gibi kutsal bir gerekçe icad eder, işkenceye.. Ona, karşı görüşlülük ile hainliğin anlam birliğinin olmadığını anlatamazsınız. Çünkü o, çok daha önceden, demokrasi dışı ögelerle koşullandırılmıştır. Kendini, «Nizam-ı Alem»in kurucusu ve koruyucusu özgörevlileri arasında görme kültürü ile donatılmıştır. Böylece «Kin nefret öç alma saikleri, onda, «Erdem» sayılmaya başlamıştır.

İşte, sözünü ettiğimiz mesajın içinde, bu koşullandırılmış insanlarla: onların, bu kin nefret öç üçlüsü kültürleri ile, demokrasiye ulaşma güçlüğünü deyimleyen bir korkunçluk vardır. Yani, Erbil Tuşalp'ın Yapıtı, bize, işkence denen kurumun, mağduru ta-

nığı - öğreneni-bileni, sonunda, buyuranı ve bizzat yapanı ile birlikte, tüm insanlığı kendine yabancılaştırıcı bir sonuç verdiğini gösteriyor

Bir demokrasi, insanı, yeryüzünün en değerli cevheri sayar İşkence, bu cevheri yıkan, aşağılatan bir kurumdur Kaynağını, kin nefret öç ile, karşıtını arıtlama kültüründen alır

İşte, bu kültür içinde, işkence ve işkence örgütlerinin üstüne, pek kolay gidilemiyor Bu durumda, yöneticilerin demokrasi havariliği de, havada kalıyor İşkence, bir devlet yönetim iktidar rejim politikasına dönüşüm istidadı kazanıyor

İşkence, bir kez, böyle bir dönüşüme uğradı mı, o, artık, «Hain»lerin deşifre edilmesi ve arıtlanmasının kutsal aracı olarak görülmeğe başlanıyor. O kadar ki, kendi dönemlerinde, kendileri «Nizam-ı Alem»in direği sayılan padişahlar bile, bizzat kendi elleri ile, eylemsel olarak, işkence uygulayabiliyorlar. Onlar, zamanlarında, egemen olan dinsel saltanat felsefesince, adaletin, «Rıfk-ı mülâyemet»in (acıma ve yumuşaklığın) simgesi ve gerçekleştiricisi olmak gerekirken; rejim devlet yönetim politikasının gereği olarak, bizzat işkence yapmayı, devlet görevi, devlet işlevi sayıyorlar. Bu sakat anlayış, yargıçları bile etkiliyor. Böylece, Erbil Tuşalp'ın yapıtı, kendini ileri sayan ülkelerde bile, işkenceyi güncel bir olgu durumuna getiren örneklerin dosyası oluyor.

Fakat, kitabın tümünün içeriğinde deyimlendiğini söylediğimiz «Sonuç»unda, bir umut aydınlığının da belirdiğini görmemiz gerekir:

Mağdurlarını, bireysel ve kitlesel olarak yakan işkencenin alevi, bir yandan da, demokrasinin yolunu ışıldatıyor.

Evet, kitap, gerçekçi kurgusuna, şu paradoksal durumu da eklemiş oluyor: Dünyada, «Demokrasi dışı rejim ve iktidarların», demokratik eğilimleri arıtlamak için bir resmi «Anti-demokratik iktidar politikası» olarak uyguladıkları baskı; bir yerden sonra, de-

mokrasiyi doğuran, demokrasiye uzanan sürecin kıvamlaşmasını veriyor.

Eğer, işkenceleri inceleyen dosyalardan, böyle bir sonuç çıkarılabilirse, insan hakları dönemlerine gelişler bir olasılık olmaktan çıkıp, tarihin determinizmi ve sürekli gelişim kuralı olarak kanıtlanmış olur.

Bu yapıtın anımsatmalarında öğreniyoruz ki, insan haklarını hafife alanlar, işkenceye lakayıd kalanlar, hele ona, bir politika olarak eğilenler, hesap verme ile karşılaşabiliyorlar.

Ayrıca, kimi devlet adamlarınca sevilmese de, istenmese de, «Bizim iç işlerimize ve rejimimize karışma» diye karşılansa da, Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir Avrupa Konseyi çerçevesindeki bir çok resmi girişim, insan haklarını hafife alan, demokrasiyi kısıntılı kılan ülkelere, giriyor-soruyor- araştırıyor. Onları, amacına uygun standartlarda bir demokrasiye, insan haklarına, işkence yapıcılık dışına çağırıyor. Hatta suçluyor. Ve hatta, onlara, kimi dolaylı zoryapımlar bile uyguluyor. Onlara, kimi «Demokles Kılıçları» ile, birleşik çağdaş konseptlere, değerlere, ölçütlere, gidişatlara uyma zorunluluğunu yüklüyor.

Önünde-sonunda, özel bir kuruluş olan Uluslararası Af Örgütü bile bu araştırma-suçlama etkinliklerini, her yere uzatıyor.

Böyle olunca, «İnsan haklarının geçersiz, işkencenin geçerli» olduğu dönemlerin; tarihin raflarına konmağa doğru kaydığı umudunda, bir abartma görmemek gerekir. Daha şimdiden, önceleri kurdukları «Demokrasi dışı dönemlerindeki» etkinliklerinden dolayı, insan haklarını yıkma, işkence yapma ile suçlanıp hüküm giyen devlet adamlarının ve onların ajanlarının bulunduğunu, bu dosyalardan öğrenirken, demokrasi insan hakları işkencesizlik bütün boyutları ile yaşam hakkı konularında umutlu olma, bir «olanaksız düş» olarak, küçümsenmemelidir.

Elinizdeki bu kitabı, kimi yerlerinde, yüreğiniz kanayarak okuyacaksınız. Örneğin, işkence ile ölen-

ler konusunda, resmi makamların, içine düştükleri çelişkili resmi bildirimlerin önünde, yüreğiniz burkulacaktır. Hele, İnsan Hakları Komisyonu önünde, Türkiyemizin, terlemeli bir duruma düşmesini gördükçe, ancak, ıstırap duyacaksınız.

Olsun.

Aslında hiç itham etmiyen, bir gazeteci nötrlüğü içinde, belgeleri olguları derleyip epizotlaştıran bu kitabın, sözünü ettiğimiz o yaygın sonucundan, benim çıkardığım mesaja eğiliniz:

«İnsan haklarının geçersiz işkencenin geçerli» olduğu dönemlerden, dünya tarihi ve hukuk realitesi, bir yandan hesap sorarken; öte yandan da, ayni tarih ve realite, genel akışı, «İnsan Haklarının, her boyutu ile yaşam hakkının geçerli demokrasizliğin ve işkencenin geçersizliği» yönüne doğru kaydırıyor.

Böyle bir mesajı içeren bu kitap «İnsan hakları» sızlığı ve «işkence»nin üzerine yürüme bilincinin oluşmasına bir katkıdır.

Prof. Bahri Savcı
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi eski Başkanı
5.10.1985 Ören.

SUNUŞ

Barışçı yöntemlerin yerini, teröre ve giderek devlet terörüne bıraktığı bir dünyada, insan hakları, birçok ülkede gündemin ilk sıralarında yer alıyor.

İnsan haklarını çiğneyenler, düşmanca duygular ve öç alma dürtüleri ile yetiştiriliyorlar. Kurbanlarının yüreklerine kin ve hesaplaşma tohumları ekiliyor. Sonuçta insan, «insanın kurdu insan» olarak biçimleniyor.

İnsanların, devlet karşısında bir takım haklara sahip olabileceği gerçeği, çağımızda, kendini aşarak, toplumsal yaşamın özünü, uluslararası ilişkilerin ana ekseni oluşturmaya başladı. Binlerce insanın karşısına bir tek makina ile çıkan teknolojik ilerlemeye karşın, insana olan zorunluk yadsınamıyor. Ve insan hakları bu nedenle giderek bir amaç haline geliyor.

İnsan hakları nedir o zaman?

Günümüzde insan hakları, insan kişiliğine saygı olarak dar bir kapsamda anlatılmaya çalışılıyor. Uygulamalara bakıldığında, bu dar kapsamın bile, gerçekleştirilmiş bir durumdan daha çok, varılmak istenilen bir amacı gösterdiği görülüyor.

İnsan haklarının içerdiği başlıkları saptamak çok güç. Bütünün bir parçasını, hukukun güvencesi altına alınmış gözüken kişi hakları oluşturuyor. Bir diğer parçada, kişi hakları ile birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar var. İnsan hakları öğretisi, artık birçok ülkede bir bilim dalı.

İnsan haklarının içeriğinin saptanması bugün için güç olsa da, gözardı edilen hakların saptanması için böy-

le bir zorluk söz değil. Yüzbinlerce insan, yasalarda yazılı olmasına karşın, açıkça çiğnenen insan hakları konusunda onurlu bir kavga veriyor. Hem de, insan hakları konusuna değinmenin «Devlete, yönetime, sivil ve asker güvenlik güçlerine karşı, bir cephe oluşturmakla eş anlamlı kılındığını» bile bile. İnsan haklarının çiğnendiği her ülkede, bu konuya eğilenlerin peşin suçlamalarla, ağır tehditlerle karşı karşıya bulundukları biliniyor. Ancak, insan haklarını savunma kavgası, güç kazanarak, sürüyor.

Çevre hakkının, Barış hakkının, Kalkınma hakkının konuşulduğu dünyamızda, insan haklarına aykırı davranışlar içinde en çarpıcı olanı, yaşam hakkına yönelen, işkenceden sözetmek çok güç. Bugün, dünyada 98 ülkede işkence uygulandığını ve bunlardan 60'ından fazlasında, işkenceye bir iktidar politikası olarak başvurulduğunu biliyoruz.

Anlatmaya çalıştığım özgün örneklerde, insan hakları başlığının en çarpıcı yanı ile, yani işkence ile karşılaşan insanların öyküsü var. Gazetecilik uğraşım gereği, bu çarktan geçen yüzlerce insan tanıdım. İnsan olduğuma zaman zaman utandığım öyküler dinledim. Not almaya, ses alma aygıtımın düğmesine basmaya elim varmadı. Belge istemedim, verdikleri ile yetindim. İsimlerini bile sormadıklarım oldu. İnsan onuruna yakışmayan bir sürü şeyi; bazen tek tek, çoğu zaman birlikte yaşayan bu insanların, başlarından geçenleri anlatabilmelerine şaşırdım. Uğradıkları acımasızlığı, yaşamlarının bir parçası gibi yüklenen bu insanların yakınmalarını dinledim. Ana, baba, eş ve çocukları ile dostluklar kurdum. Sorgulama, yargılama ve cezaevi yaşamlarını araştırdım. Özgür yaşamlarını izledim. Birçoğu ile birlikte olmaya çalıştım, hiçbir ayırım gözetmeden. Ağustos sıcağında titreyenler oldu, kış ortasında yüzünden ter fışkıranlar da vardı. Çünkü başlarından geçeni anlatırken, yeniden yaşıyorlardı, o acımasızlık günlerini.

Bu örneklerin çok daha fazla olduğunu biliyorum. Ben, bin tanesi ile yetinmeye, bin insanın öyküsünü yazmaya karar verdim. Bazılarını, şimdilik koşulu ile, yeni acılara

neden olacağı kuşkusu içinde dosyalarımın içinde bıraktım.

Bir de, bu acıların, yaşayanlarca yazılması gerektiği konusundaki endişelerimi gideremiyorum. Bir eksiklik olduğunu biliyorum. Aslında yaşamadan kavranılmayacak, bir gerçekliği yaşamak çok güç. Bir arkadaşımın söyledikleri hiç eksilmiyor kulaklarımdan: «Burayı görmeden nasıl tanıyabilirdim ki gerçekleri. İyi ki hücreye kapattılar beni.»

Yaman bir bilinç silkinişiydi bu, çok dehşetli bir sarsıntı belki.

23 Eylül 1985, Ankara
Erbil Tuşalp

I. BÖLÜM

BİN İNSAN

«.. Biz dünyanın dört bir yanında insan haklarının durumunu ciddi bir biçimde gözlüyoruz. İnsan haklarının gözlenmesi, kamuoyuna ulaşan bilgilerle birlikte önemli bir ağırlık taşır. Yönetimi ya da kongreyi değil, bir Amerikan vatandaşını kastediyorum. Ortalama bir Amerikan vatandaşı, dünyada insan haklarının durumuna belli bir ilgi gösterir. Biz, insan haklarının gözlenmesinde ve insan haklarının çiğnenmesi karşısında çok duyarlıyız. Bu, bizim geleneğimizin bir parçasıdır. Size ülkenizi nasıl yönetmeniz gerektiğini ya da insan haklarını nasıl korumanız gerektiğini söyleyecek değiliz. Ne yapmak istiyorsanız yapın, sizin ülkeniz, kendi Anayasanız, kendi partileriniz ve kendi geleceğiniz. Ben yalnızca, bizim insan hakları ve işçi hakları gibi konularda güçlü görüşlerimiz olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Bizim Anayasamızı ve İnsan Hakları Sözleşmemizi okuyun. O zaman hangi konulara dikkat ettiğimizi görebilirsiniz. Bizim açık politikamız, İnsan Hakları Sözleşmemizde anlatılmaktadır.»

Amerikalı bir diplomat, görevli bulunduğu ülkenin ünlü bir gazetecisine ABD'nin insan hakları konusundaki görüşlerini, bu sözlerle anlatıyordu[1].

«.. Onbir yıl oluyor. Beş savaş ve onyedi hükümet darbesi ile karşılaştık. Ve Çağdaş Latin Amerika'da, Tanrı adına, ilk özkırımı yürürlüğe koyan şeytansı bir diktatörün yükselişini gördük. Bu süre içinde 20 milyon Latin Ameri-

kalı çocuk, yani Batı Avrupa'da 1970'den bu yana doğanlardan daha çok sayıda çocuk, ikinci yaş günlerini kutlayamadan öldüler. Yaklaşık 120 bin kişi zorbalığın sonucunda yitip gitti. Sanki, Uppsala kentinin tüm insanları yitmiş gibi. Pek çok kadın gebeyken tutuklandı. Ve Arjantin Cezaevlerinde doğurdukları çocuklarının kimlikleri de, daha sonraki yazgıları da bilinmiyor. Bunlara bir son vermek için, kıtada 200 bine yakın kadın ve erkek öldü. 100 binden çok insan da Orta Amerikanın dik kafalı üç ülkesinde Nikaragua, El Salvador ve Guatamala'da..

Bu olaylar ABD'de meydana gelmiş olsaydı, nüfus oranına göre, dört yıl içinde 1 milyon 600 bin ölü saymak gerekecekti. Şili'de 1 milyon kişi, yani nüfusun yüzde 10'u göç etti. 2,5 milyonluk küçük Uruguay, her yarım dakika içinde bir göçmen yaratıyor. Latin Amerika'nın tüm göçmenleri ve tüm sürgünleri ile yaratılacak bir ülke Norveç'ten daha kalabalık olurdu.»

Yeni dünyanın bir başka ucunda, Amerikalı diplomatın söyledikleri bu sözlerle yadsınıyordu.

Latin Amerika'nın ünlü yazarı Gabriel Garcia Marquez, kıtasındaki toplumsal ve siyasal yaşamın «Sersemletici gerçeği» olarak nitelediği insan hakları konusunda tarihten gelen örnekler de anlatıyor:

«.. Meksika'da üç kez diktatör olan General Antonio Lopez De Santana, bir savaşta yitirdiği sağ bacağı için görkemli bir cenaze töreni düzenletmişti.

General Garca Moreno, onaltı yıl boyunca Ekvator'u mutlak bir despotlukla yönettikten sonra öldüğünde, tören üniformaları içindeki cesedi başkanlık koltuğuna oturtuldu ve başında nöbet tutuldu.

General Maximiliano Hernandez, El Salvador'do barbar bir kıyımla 30 bin köylüyü ortadan kaldırdıktan sonra, bir sarılık salgınına karşı, sokak lambalarının kırmızı kâğıtla kaplanmasını buyurdu.

General Francisco Morazan'ın Tegucigalpa alanındaki anıtı, aslında Paris'te bir hurdacıdan satın alınan ve Mareşal Ney'e ait bir yontu idi.»

ABD'nin yanıbaşında yaşanan bu olayların yıllardır,

Amerikan kamuoyunu nasıl etkilemediğini düşünüyor insan. Ve ister istemez, diplomatın «çok duyarlıyız» sözlerinin etki alanını ve gerçeklik ölçüsünü.

Küçük İhtiyar Adam En Sonunda Etkilendi «Üzülme» Dedi.

ABD'nin Ankara'daki büyükelçisi Robert Straus-Hupe, 1983 baharında demokrasiye geçiş süreci başlatılırken, Amerikan Kongresinin Türkiye'deki insan haklarını konu alan özel gündemine ilişkin soruları yanıtlıyordu:

«Benim şahsen, Türk hükümetinin Amerikan kamuoyunun farkında olduğundan kuşkum yok.»

Hupe, alınan bazı siyasi önlemlerin Amerikan kamuoyunda nasıl etki yapacağını anlatmak istiyordu belki. Küçük uyarılar, karşı çıkışlar bile vardı söylediklerinde «Hükümetiniz doğru olduğuna inandığı şeyleri yapıyor. Anayasanızda, insan hakları konularının ele alınmasında bu düşünce eğemendir.»

Aradan tam iki yıl geçtikten sonra başka şeyler anlatmaya başlıyordu Hupe. 1985 baharında, Ankara'da, elçilik konutunda vatandaşı ünlü oyun yazarı Arthur Miller'e, «İşlerin düzelmeye başladığını» söylüyordu. Bir «Cadı Kazanı» uzmanı olan Miller'in çok yeni gözlemleri vardı, birkaç gün önce geldiği, «işlerin düzelmeye başladığı», Türkiye için. Ve Miller'in gözlemleri, elbette, ortalama bir Amerikan vatandaşının gözlemlerinden daha duyarlı ve daha etkileyici idi.

Miller bir köşede başbaşa konuştuğu büyükelçiye, bir siyasi suçlunun çeşitli cezaevlerinde yaptığı Hasret resimlerini anlattı[4]. Hupe'ye göre, bir siyasi suçlunun ötekilerden pek ayrıcalığı yok gibiydi. Miller, hasret resimlerinin çizgilerinden, renklerinden sözetti. Yoğun bir duygusallıkla yakalanmıştı büyükelçi. Cezaevlerindekileri, hiçbir zaman, yaşayan insanlar olarak düşünmeyen «küçük ihtiyar adam» en sonunda etkilendi. Ve Miller'e «Üzülme» dedi: Yakında af çıkacak. Bu aşamada Türk yönetimini insan hakları konusunda köşeye sıkıştırmanın anlamı da, yararı da yoktu[5].

Gerçekten de bir yararı yoktu. Çünkü herkes bildiğini okuyor, alıştıklarını yapıyordu. Olay 13 Mart 1985 günü yaşandı. İncirlik Hava Üssündeki Türk işçileri, Amerikan polisi tarafından dövülerek hastanelik edildi. TBMM Adana üyesi Cüneyt Canver İçişleri Bakanını aradı: Bilgisi yoktu, Üssün Türk komutanını aradı: Olayın doğru olduğunu, konunun Genelkurmay Başkanlığınca araştırıldığını ve kendisine bu konuda bilgi verilemeyeceğini öğrendi. Adana sosyal sigortalar hastanesinde, olayı, yaşayanlardan dinledi sonra

Ömer Güvez (6 yıllık işçi): «İşten ayrılmak için nizamiyeye geldiğimizde 35 kadar çelik miğferli, silâhlı ve eli sopalı Amerikan polisi yanımıza yaklaştı. Arama yapacaklarını söylediler. Temsilcimiz Ismail Korkmaz, İkili Anlaşmalar gereği Amerikan polisinin arama yapmaya yetkili olmadığını söyledi. Bunun üzerine bir Amerikalı binbaşı ve üç er, sendika temsilcimizi yere yatırarak, ayaklarından sürüklemeye başladılar. Arkadaşlarımızın üzerine kurt köpeklerini saldılar. Bu Amerikan köpekleri özel olarak eğitildikleri için, bizlerin hayalarına ve gırtlaklarına saldırıyorlardı. Yediğim dayağa değil, temsilcimizin gözlerimizin önünde sürüklenmesine içerliyorum.

İbrahim Korkmaz (Sendika temsilcisi işçi): «Üzerimizi arama yetkileri yok. Buna rağmen aramaya kalkışında, bizler direndik. Ve beni yakalayıp boğazımı sıkarak sürüklemeye başladılar. Yerde baygın yatarken, müdahale için gelen doktora da izin vermediler İşçilerin üzerlerine köpekleri saldılar. Bunlar olurken, Türk görevlilerin olaya seyirci kalmalarına çok içerledim. Kahroldum.»

Konu, TBMM'ne bir yasak savma yöntemi olan, «Gündem dışı konuşma» ile dile getirildi. Adana milletvekili Canver, her nedense basına yansımayan, konuşmasında Robert Staruzs Hupe'nin kulaklarını çınlattı

«... Amerikan yönetimi eskiden olduğu gibi üsler üzerindeki mutlak hakimiyetlerini kurmak amacı ile, Türk Amerikan ikili anlaşmalarının yenilenmesi öncesinde, bir takım provakasyonlar yapmaktadırlar. Harp-Iş Sendikasından edindiğim bilgilere göre, benzeri olayların daha ön-

ce de yaratılmaya çalışıldığını, ancak sendika genel başkanı sayın Kenan Durukan'ın deyişi ile (vatansever Türk işçilerinin özverili davranışları sonucu olayların örtbas edildiğini) öğrendim.

Sayın üyeler Amerikan polisi, hiçbir hakkı olmadığı halde, Türk işçilerine bu şekilde eziyet ediyor, insanlarımızın onurları yıkılıyor, yaşamları tehlikeye giriyor ve bu olaylardan ne bizlerin, ne de sayın İçişleri Bakanının haberi olmuyor, olamıyor. Çünkü Sıkıyönetim komutanlığı derhal yayın yasağı koyuyor. Bu yasağın anlamı nedir? Benim ülkemde, benim işçimi yabancılar hunharca dövecek ve ben onların hakkını koruyamayacağım. Biz, ABD'nin sömürgesi miyiz? Burası bir Güney Amerika ülkesi mi?

... Acaba bu olay bir Amerikan vatandaşının başına gelseydi, Amerika'nın tepkisi ne olurdu? Sıkıyönetim komutanlıkları artık bazı meselelerin hallini TBMM'ne bırakmalıdırlar. Yasaklarla yönetilen bir ülkede demokrasi yoktur. Meclis böyle olaylardan haberi olmayan bir kurum haline dönüşürse, bundan yine üzerine titrediğimiz demokrasi zarar görecektir.

Geçenlerde Amerikan donanmasından 4 savaş gemisi Antalya limanına geldiler. Basının da katılmasını istedikleri bir tanışma gecesi düzenlemek istediler. Ancak, sıkıyönetim komutanlığı basına verilen davetiyeleri geri istedi ve bu ziyaretin yayınlanmaması amacı ile gazetecilerin toplantıya gelmelerini engelledi. Kimden neyi saklıyorlar, anlamak mümkün değil?. Amerikan hükümeti ile ilişkilerimizin düzgün olması, kuşkusuz dileğimizdir. Ancak, bir tek kişi bile olsa, bir Türk vatandaşının burnunu kanatırlarsa, bu durum artık yasaklara sığmayan ulusal bir sorun olur ve ulusal sorunlar da TBMM'de konuşulur. Amerikan gazetelerinde değil. Amerikalı gazeteciler olayı olduğu gibi yazabilmişlerdir.

İncirlik Hava Üssünde meydana gelen ve insanlarımızı köpeklere ısırtacak kadar küçülen, insanlık onuru ile bağdaşmayan bu olaylar dizisini, yeryüzünde insan haklarının sözde sovunuculuğunu yapan Amerika Birleşik

Devletlerinin yönetimine ithaf ediyorum»[6].

Strauzs Hupe ile Arthur Miller'in yaklaşımları, Marquez'in anlattıkları ile süslendiğinde çok karmaşık bir durum ortaya çıkıyor. Adana'daki son olay, uluslarası bir karşılaştırmanın ulusal düzeye yansımasını anlatıyor. En başta inandırıcılık konusunda kuşkular doğuyor. İkili Anlaşmalar, Uluslararası Hukuk ve benzeri yaptırımların ışığında ülkelerin birbirine nasıl baktığının bir kanıtı ortaya çıkıyor. Bazı ülkeler çok yakınlarındaki insanların durumlarını görmezlikten gelirlerken, çok uzaklarda, insanın salt insan olmaktan doğan hak ve özgürlüklerinin korunması erdemini taşıyor gibi yapıyorlar[7].

İnsan hakları konusunda, inandırıcılıktan uzak bu tutum, sonuçta dünyayı yaşanılası bir dünya olmaktan çıkarıyor. Ama, dünya insan haklarını konuşmaktan geri durmuyor.

Bir Madalyonun İki Yüzü Gibi...

Dr. Muzaffer Sencer'le[8] «Nedir bu insan hakları öyle ise?» diye söyleşmeye başlıyoruz:

«Bilindiği gibi, kişisel hak ve özgürlükler, batı toplumlarında Fransız devriminden bu yana kazanılmış ve belgelenmiş olmaları nedeniyle klasik hak ve özgürlükler olarak sayılıyor. Bunlar, kişi dokunulmazlığı, işkence, zorla çalıştırma ve angarya yasağı, özel yaşamın gizliliği, haberleşme, yolculuk, yerleşme, düşünce ve vicdan, basın - yayım, dernek kurma, toplantı ve gösteri hak ve özgürlüklerini kapsıyor.

Öte yandan, yurttaşlık hakkı, seçme ve seçilme, parti kurma, kamu hizmetine girme ve dilekçe hakkı gibi hakları içeren siyasal hak ve özgürlükler, bir yönüyle kişisel haklar, bir yönüyle de toplumsal ve ekonomik haklar içinde yer alıyor.

Toplumsal ve ekonomik haklarsa, çalışma ve bağıt, sendika kurma, toplu sözleşme ve grev hakkı, sosyal güvenlik, sağlık ve öğrenme hakkı gibi hak ve özgürlükleri kapsıyor.

Biri koruma, öteki isteme hakları olarak adlandırı-

lan bu iki hak ve özgürlükler kümesi çoğu kez birbirinden ayrı nitelikteymiş gibi ele alınıyor Toplumcu yaklaşımda olanlar, toplumsal ve ekonomik hakların tanınmadığı bir durumda, klasik hakların içeriksiz kalacağını ya da kullanılmasının sözkonusu olmadığını savunuyorlar. Ve toplumsal ve ekonomik haklara öncelik tanıyorlar. Liberal yaklaşımda olanlarsa, kişi hak ve özgürlüklerinin gerçekleşmediği bir koşulda, toplumsal hakları isteminin ya da bunlardan yararlanmanın sözkonusu olmadığını öne sürüyorlar Klasik hakları, haklar hiyerarşisinin temeline yerleştiriyorlar.»

Her iki yaklaşımı da haklı görüyoruz, çünkü bu iki hak kümesini pratikte birbirinden ayırmaya olanak yok. Örnekler veriyoruz:

«Düşünce ve görüş açıklama özgürlüğünün bulunup da, kişilerin çalışma ve sosyal güvenlik olanağından yoksul olması ne kadar eksikse, kişilerin çalışıp sosyal güvenliğe kavuşmakla birlikte düşünce ve görüş açıklama özgürlüğünden yoksun olmaları da bir yetersizliktir» diyoruz. Dr. Sencer, «Evet» diyor: «Kişisel haklarla toplumsal ve ekonomik hak ve özgürlükler bir madalyonun iki yüzü gibidir, biri olmadan ötekisi de olmaz.»

Batılı demokratik toplumlarda, klasik hakların, sosyalist demokrasiyi benimseyen doğu toplumlarında ise, toplumsal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin öncelik aldığı gözleniyor. Bunların dışında üçüncü dünya ülkelerinde ise kendine özgü engellerinden ötürü, her iki hak kümesinin de yeterince gerçekleşememiş olduğu görülüyor. Kısacası, insan haklarını toplumların gelişmişlik düzeyinden soyutlamak olanaksızlaşıyor.

Demokratikleşme Düzeyinin Göstergesi

Daha doğrusu, bunlardan yararlanmak gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi oluyor. «Demokratikleşme düzeyinin de» diye ekliyor Dr. Sencer:

«Tarihte toplumsal ve ekonomik gelişmelerin sonucu olarak beliren liberal hareketin bir ürünü olan batı demokrasilerinin temelinde, insan hak ve özgürlüklerini ta-

nıma ve gerçekleştirme ideolojisi yatıyor. Başlangıçta Monarşiye ve aristokratik ayrıcalıklara karşı, her insanın yapısından gelen kimi hak ve özgürlükleri ile eşit olduğu anlayışından yola çıkan liberal hareket, önce siyasal demokrasiyi gerçekleştirdi. Sonra da, her insanın bir toplum üyesi olarak kimi hak ve özgürlükleri kazandığı anlayışıyla toplumsal (sosyal) demokrasi düzeyine ulaştı. Böylece siyasal ve toplumsal eşitlik ve bu eşitliği sağlayacak hak ve özgürlükler batı demokrasilerinin temel ideolojisi oldu.»

Demokratik rejimleri, insan haklarını tanıma ve gerçekleştirme düzeylerine göre nitelemek gerekiyor. Ülkelerin kendilerine «demokratik» etiketi yapıştırmaları yetersiz kalıyor. Çünkü, gözetim altındaki parlamenter demokrasinin kimi unsurlarını da barındıran bir askerî rejimin adı Güney Kore'de demokratik rejim oluyor. Ya da, Parlamenter demokrasi görüntüsü altındaki devlet başkanlığı diktatörlüğü, Filipin demokrasisinin özünü oluşturuyor. Tek partinin gözetimi altındaki halk demokrasisinin, kimi unsurlarını barındıran askerî diktatörlük, Polonya'da halk demokrasisi diye anılıyor".

Dünyayı gözlemeyi sürdürüyoruz. Rejimleri baskıcı ve özgürlükçü nitelikleri bakımından ikiye ayırıyoruz. Özgürlükçü rejimlerde de insan haklarına aykırı uygalamalar görüyoruz. «Bir çelişki değil bu» diyor Dr. Sencer:

«Bir çelişki gibi görünen bu uygulamaların, ülkeden ülkeye değişen çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte, bunlar arasında birinin belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Bu neden, insan hak ve özgürlüklerine olan saygının en ileri toplumlarda bile henüz gereğince yaygınlaşamayışıdır. Hak ve özgürlükler Anayasalarda, yasalarda ya da başka belgelerde yazılı oldukları için değil, insanların kazandıkları bu hakların bilincine varıp, bu bilinci tutum ve davranışlarına sindirmeleriyle kazanılıyor. İşte bunun için, insan hak ve özgürlüklerini güvenceye bağlamaya çalışan her belgenin, giriş bölümünde insan haklarına saygı duymanın ve bu alanda ortak bilinç ve sorumluluk yarat-

manın, hakların korunup gözetilmesindeki önemine değinildiğini görüyoruz.»

İnsan haklarının en temel güvencesi; toplumda, giderek uluslararası komuoyunda, bu hak ve özgürlüklerin korunup gözetilmesi yolunda ortak bir bilincin oluşmasından geçiyor. İnsan hakları ulusal ve uluslararası düzeyde her zaman ortak bilinç ve sorumluluğun bir konusu olarak karşımıza çıkıyor. Ancak, insan haklarına aykırılıkların önlenmesinde uluslararası çabalar, her zaman sonuç alma boyutuna ulaşamıyor. Sorun, uluslararası ölçekte ele alındığında, örneklere dayalı karşılıklı suçlamalar oluşturuluyor. Örneğin, Federal Almanya'da Baider Mainof örgütünün militanları bir cezaevinin özel hücresinde vurularak öldürülebiliyorlarsa[10] ya da İtalya'da San Vittore cezaevinde bir yılda 8 hükümlü intihar ediyorsa[11] veya İngiltere'de Ira militanı Bobby Sands ve 9 arkadaşı açlık grevi sonucu ölüyorsa[12], öteki ülkelerde insan haklarının çiğnenmesinin de doğal olduğu sonucu çıkarılabiliyor. Bu anlayış, bir savunma mekanizması gibi işletiliyor. Ve ne yazık ki en ileri demokrasilerde bile insan hakları ideali toplumun her kesiminde yeterince özümlenemediği için bu yöntem geçerli de oluyor.

Siyasal ve Ekonomik Baskılarla Sonuç Alınabiliyor.

Söyleşiyi dünya genelinde sürdürüyoruz:

SORU: — Dünyanın herhangi bir yerinde, siyasal düşüncesinden ya da dinî inançlarından dolayı yönetimlerine ters düşen,[13] bu nedenle tutuklanan, işkence gören ve hatta idam edilen insanlar var. Böyle bir dünyada insan hakları savaşımını etkin kılmanın bir yolu olmalı?

Dr. SENCER: — Dünyanın çeşitli yerlerinde, özellikle antidemokratik rejimlerde insan haklarının çiğnenmesine çok sık tanık oluyoruz. Aykırılıkları en aza indirmenin yolu, en başta etkin bir savaşımdan geçiyor sanıyorum. Bu konu her şeyden önce aykırı davranışlara sahne olan ülkelerin sorumluluğundadır. Ancak günümüzde insan hakları ile çelişen uygulamaların, ilgili toplumun sorunu sa-

yılmayıp, tüm insanlığın vicdanında yansıma bulması, bu alanda uluslararası etkinlik ve savaşımın önemini arttırıyor. Çağımızda dünyanın herhangi bir köşesindeki bir aykırılık zaman zaman olsa da tüm insanlığın sorunu olabiliyor ve haklı tepkisini çekebiliyor artık.

Sözgelimi Güney Afrika'nın kendi ülkesinde olduğu kadar yasa dışı işgali altında bulundurduğu Namibia'da[14] izlediği ve en temel insan haklarının çiğnenmesi anlamına gelen ırk ayrımcılığı politikası, tüm dünyada tepki ile karşılanıyor.

Etkin bir mücadele yolunun ilk basamağında siyasal ve ekonomik baskıların sonuç alıcı rol oynadığını görüyoruz. Son günlerde ırkçı politikası nedeniyle Güney Afrika ile siyasal bağların kesilmesi ya da ekonomik yaptırımların uygulanması, insan hakları konusunda uluslararası duyarlığın ürününe bir örnek olarak kabul edilmeli. Üstelik bu önlemlere, ekonomik çıkarlarından ötürü, yakın zamana kadar Güney Afrika'yı örtülü biçimde destekleyen ABD'nin de katılma eğilimi, bu alanda uluslararası baskının önemini vurguluyor.

İşkence Salt Bir Yasağın Çiğnenmesi Değil, Doğrudan İnsanın Yadsımasıdır.

SORU: — İnsan haklarının ayrılmaz bir bütün olduğu gözönüne alınarak ırk ayrımına gösterilen duyarlığın öteki aykırılıklara karşı gösterilmesi gerekiyor. Günümüzde, insan hakları kavramının, sadece işkence boyutu ile algılandığı ülkeler de var. Aykırılıkların en çarpıcısı olan işkencenin önlenemediği bir dünyada, toplumsal ve ekonomik haklar ya da siyasal hak ve özgürlükler üzerinde konuşmak, bir aldatmaca mı?

Dr. SENCER: — Kötümser bir yaklaşım. İşkenceden arınmış olma; eşitlik, özgürlük ve yaşam hakkıyla birlikte insan kişiliğinin ayrılmaz öğeleri olan hak ve özgürlüklerin doğal ki en başında yer alıyor. Söz gelimi, BM'in insan haklarını güvenceye bağlamayı amaçlayan ilk önemli ürünü olan uluslarası belge niteliğindeki İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5'inci maddesi, (hiç kimsenin iş-

kenceye, zalimce insanlık dışı, onur kırıcı ceza ve davranışa tabi tutulamayacağını) belirtirken, Avrupa Konseyince benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3'ncü maddesi, aynı yasağı olduğu gibi yineliyor.

Her türlü hak ve özgürlüğün dayandığı ve insanın insan olarak taşıdığı onur ve saygınlığın çiğnenmesi olan işkence, insanın, insanlık dışı davranışa uğramasıdır. İşkence uygulaması, salt bir yasağın çiğnenmesi değil, her türlü hak ve özgürlüğün, doğrudan insanın yadsınmasıdır. Bu nedenle, insan haklarına saygı düzeyini, işkence yasağına uyulma düzeyiyle ölçmek de olanaklı.

İşkence yasağı konusunda tüm uluslararası örgüt ve kuruluşların, halkıyla ve devletiyle tüm dünyanın gerekli titizlik ve duyarlılığı göstermesi giderek yoğunlaşıyor. Bu konuda sayısız belirtiler var. Ancak, bu gelişmeye karşın, henüz işkence suçunun sık sık işlendiği bir dünyada yaşadığımız da kuşkusuz. Buna bakarak insan haklarının kuramsal ya da kavramsal gelişiminin bir aldatmaca ya da içi boş bir kalıp saymak aşırı bir kötümserlik olur.

İnsana insan olarak saygıyı içeren işkence yasağı, ancak hak ve özgürlük ortamı içinde, bu saygının herkesçe kazanılmasıyla sağlanabilecek bir hak bence. İnsanın önce kendisine, sonra da başkalarına karşı duyacağı saygı, tüm hak ve özgürlükler gibi, işkence yasağının da güvencesi olacağına inanıyorum.

İnsan Haklarını Temel Güvencesinden Yoksun Bırakan Yaklaşım

SORU: — İnsan hakları alanında dünyanın yeterince bilinci olduğunu ve savaşımcı olduğunu söylemek güç.

Sorun, bloklar arasında ve blok içinde ikili ölçü (çifte standart) anlayışı ile yorumlanmasından kaynaklanıyor sanıyorum?

Dr. SENCER: — Doğu ile Batı blokları arasındaki rejim ve ideoloji ayrılıkları ne yazık ki tüm insanlığın ortak ideallerinin gözardı edilmesine ve örneğin insan hakları alanında ikili ölçülerin uygulanmasına yol açıyor. Doğu blo-

kunu ele alalım. Doğu bloku, azınlıkların ulusal kimliklerini korumaları temel ideolojisiyle, dünyanın her yerinde ırkçı rejimlere karşı çıkarken, Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı insan haklarına aykırı ırkçı uygulamaları görmemezlikten gelebiliyorlar.

Öte yandan ABD, Nikaragua'daki rejimi terörist sayarken, Ermeni terörizmine[15] karşı ılımlı ve anlayışlı olabiliyor.

Bu arada, herşeyden önce siyasal rejim benzerliğinden kaynaklanan bloklar içinde de insan hakları konusunda ikili ölçülerin uygulandığına tanık oluyoruz. Kendi ülkelerinde kendi yurttaşları için insan hak ve özgürlüklerini en ileri düzeyde tanıyan kimi batılı ülkelerin, blok çıkarlarından ötürü kimi bağlaşıklarında, insan haklarına aykırı gidişleri görmezlikten gelmeleri ya da hoş karşılamaları, bu gidişlere güç kazandırıyor. Söz gelimi ABD Latin Amerika ve Güneydoğu Asya'daki politikası, ilkece, bu yönde örneklerle dolu.

İnsan hak ve özgürlüklerine sahip olmak ve bunlardan yararlanmak hiç bir ülkenin tekelinde olmamalı. İnsanlar arasında haklara değer olan ve olmayan ayrımı yapmak, en başta bu hakların anlamına ters düşüyor ve insan haklarını temel güvencesinden yoksun bırakacak bir yaklaşımı doğal görmek demek oluyor.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. Amerikan Büyükelçisi: İnsan Haklarını Ciddiyetle İzliyoruz. Yalçın Doğan, 21 Nisan 1983, Cumhuriyet.

2. İçişleri Bakanı Ali Tanrıyar Bakanlar Kurulu kararı ile Türk Vatandaşlığından çıkarılanlara ilişkin bir soruya 13.8.1984 tarihinde şu yanıtı verdi

«12 Eylül 1980 tarihinden bu yana hiç kimse vatandaşlıktan çıkarılmamıştır. Aynı dönemde izinsiz başka bir devlet vatandaşlığına geçtiğinden dolayı 4081, yapılan çağrıya rağmen askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmeyen 1177, Türkiye'nin iç ve dış güvenliği veya kanunların suç saydığı şekilde iktisadi ve mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunarak yurt dışına kaçan ve yurt dışında bu tür faaliyetlerde bulunan ve yapılan çağrıya rağmen yurda dönmeyen 116 kişiye Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığı kaybettirilmiştir.»

3. Marquez'le Konuşmalar Söyleşi, Plinio Apuleyo Mendoza. Metis Yayınları. Çeviri; Şen Süer - Hilmi Gitim. Gabriel Garcia Marquez'in 1982 Nobel Ödül töreninde yaptığı konuşmanın çevirisi, Turhan Ilgaz.

4. Türkiye Trajedisi Yeniden Sahne Işıklarında, Arthur Miller Observer 22 Temmuz 1985.

Mart 1985'de İngiliz oyun yazarı Harold Pinter ile birlikte Türkiye'ye gelen Uluslararası PEN Klüp Başkanı Amerikalı oyun yazarı Arthur Miller; çağının tanığı iki insan. Ali Taygun'un deyişi ile «Nerelerden kalkıp gelmişler yurdumuza bu iki, (al gözüm seyreyle) ustası».

Miller ve Pinter ülkemizde bulundukları sürece, çeşitli temaslarda bulundular. Yazar Aziz Nesin'e Pen Klüp onur üyeliği belgesini verdiler, Barış Davası tutuklu sanıklarından ressam Orhan Taylan'ın «Hasret Resimleri» sergisini gezdiler. Ve Amerikan Büyükelçisi Robert Strauzs-Hupe'nin bir akşam

yemeğinde konuğu oldular. Yemekte tanınmış gazeteciler, siyaset adamları vardı. Gecenin en ilginç tartışması Herold Pinter ile Tercüman Gazetesi yazarı Nazlı Ilıcak arasında geçti. Ilıcak, bir yazar olarak Türkiye'den malzeme topladığını söyleyince, Pinter «Bu sözleri senin suratına çarparım.» karşılığını verdi. Ve «Senin cinsel organına hiç elektrik bağlandı mı?» diye sordu. Hupe, araya girdi «Türkiye'de demokrasi var çok şükür.» dedikten sonra «Aramızda Sovyet ajanı yok hiç olmazsa» diye bir de espiri yaptı. Pinter «Ama CİA ajanı var» diye karşılık verdi. Eğilip masanın altına bakmayı unutmadı. Büyükelçilik Müsteşarı Trinka ortalığı yatıştırmak için, «Türkiye'nin stratejik konumuna» değinmek istedi. Pinter aynı üslûp içinde karşılık verdi: «Demokrasi her ülkeye göre değişmiyor, demokrasi demokrasidir.» Hupe, imdat istercesine Arthur Miller'e baktı. Miller, Pinter'in çok duyarlı bir insan olduğunu söyledi. Herkes bir an rahatladı. Ne var ki Miller, «Pinter'in söylediklerine ben de katılıyorum» deyince yine buz gibi bir hava esti. Yemekten kalkıldı. Ayaküstü söyleşiler başladı. Nazlı Ilıcak Bulvar Gazetesinde «Kendini beğenmiş İngiliz ve demokrasi tartışması» başlıklı bir yazı yazdı. Ancak bu ayrıntılar yoktu.

Arthur Miller ve Herold Pinter Türkiye'den ayrılmadan önce İstanbul'da bir basın toplantısı düzenlediler. Basın toplantısı, konulan yayın yasağı nedeniyle yayınlanamadı. Miller ve Pinter ülkelerine döndükten sonra, çeşitli yayın organlarında, Türkiye'de insan haklarının açık şekilde çiğnendiğini öne süren yazılar yayınladılar.

5. Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde 1407 dava devam ediyor. Toplam 3182 sanık askeri mahkemelerde tutuklu olarak yargılanıyor. 12 Eylül 1980 1 Haziran 1985'e dek, sanık sayısı birden fazla olan 47 bin 718 dava karar bağlandı. Genelkurmay Sıkıyönetim Basım ve Halkla İlişkiler Şubesi'nin 2 Temmuz 1985 günlü açıklaması.

6. Cüneyt Canver, HP Adana milletvekili, Genel Sekreter Yardımcısı, TBMM'deki gündem dışı konuşma.

7. Amerika kıtası, insan hak ve özgürlükleri ile ilgili çok sayıda belgenin sahibi. Virginia İnsan Hakları Bildirisi, Bill of Rights (12 Haziran 1776) Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirisi (4 Temmuz 1776), George Washington'un Birleşik Devletler halkına yaptığı veda konuşması (17 Eylül 1796), Abrahim Lincoln'un Gettysburg Söylevi (19 Kasım 1863) ve Azatlık Bil-

dirisi (1 Ocak 1863), Atlantik Andlaşması (14 Ağustos 1941), F. D. Roossevelt'in Dört Özgürlük Konuşması (6 Ocak 1942).

8. Dr. Muzaffer Sencer, TODAİE Öğretim Üyesi, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Müdürü.

9. Diktatörlük Yeniden mi Kuruluyor? Patrick Tissier Filipinler «Kozmetik Değişiklikler» Patrcik Ruel Polonya: Katledilen Umud, Jean Yves Petel, DÜNYADA NELER OLUYOR- 1983, sayfa 176, 183, 154.

10. Rote Armee Fraktion (RAF) adı ile 1971'de eylemlere başladı. Lider kadrosundan Andreas Bader, Gudrun Ensslin ve Jac-Carl Ropse cezaevindeki hücrelerinde 1976'da ölü bulundular. Dünyayı Saran Tehlike: Terörizm, Sami Kohen, Milliyet, 7 Aralık 1978.

11. Milano'da Zan Vittore, cezaevinde 1983 yılının ilk 6 ayında 8 tutuklunun öldürüldüğünü, cezaevi sağlık müdürü açıkladı. İtalya, Antonio Bellevita, Edition Maspero 1983.

12. İra militanı ve Güney Fermanagh-Sputhy Tyran bölgesi milletvekili Bobby Sands, Belfast yakınlarındaki Long-Kesk İngiliz toplama kampında 4,5 yıl tutuklu kaldı. Sands, açlık direnişinin 66. ncı günü, 5 Mayıs 1981'de öldü. Bunu izleyen dört ay içinde arkadaşları Francais Huges, Ray Mc Creesh, Patsy O'Hara, Jeo Mc Donnell, Martin Hurson, Kevin Lynch, Kevin Doherty, Tom Mc Elwee ve Midey Devın'de sürdürdükleri direniş sonucu öldüler.

Türkiye'de de aynı olay, 1980'li yıllarda bir kaç kez yaşandı. Ali Erek (Diyarbakır 1981), Ali Çiçek (Diyarbakır 1982), Akif Yılmaz (Diyarbakır 1982), Abdullah Meral (İstanbul 1984), Cemal Arat (Diyarbakır 1984), Fatih Öktülmüş (İstanbul 1984), M. Hayri Durmuş (Diyarbakır 1982), Haydar Başbağ (İstanbul 1984), Hasan Telci (İstanbul 1984), Kemal Pir (Diyarbakır 1982), Kemal Demet (Diyarbakır 1982), Orhan Keskin (Diyarbakır 1984).

13. Bu nedenlerle Uluslararası AF Örgütüne, 1974-79 yılları arasında 32 ülkeden 1143, 1980-83 yılları arasında ise 45 ülkeden 2687 kişi için başvuruda bulunuldu. Torture in The Eighties. An Amnesty International Report 1984, sayfa 3.

14. 1 milyon nüfuslu dünyanın en büyük sömürgesi Namibya, Güney Afrika Cumhuriyetince 1920'de ilhak edildi. 1970'lerden beri aparheid uygulanan Namibya'da uranyım ve altın kaynakları çok uluslu şirketlerce işletiliyor. Namibya'nın bağımsızlığı için savaşan Swapo adlı gerilla örgütü, 1983 şubat

ve mart'ından bu yana Güney Afrika Ordusu'na karşı savaşıyor. Swapo gerillaları, Angola'daki üslerinde barınıyorlar. Editatın La Decou Verte 1984, Michel Fourher.

15. Ermeni terör örgütleri 27 Ocak 1973 tarihinde başlattıkları saldırı eylemleri ile bugüne dek 31 diplomatımızı ve 9 Türk vatandaşını öldürdüler. Hayri Birler, Ermeni Teröründen Geride Kalanlar, Unuttuğumuz Kurbanlar, Milliyet 7-14 Temmuz 1985.

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI İKİ BELGENİN GETİRDİKLERİ ve DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İnsan haklarının sağlanıp korunması için, önce bazı temel bilgiler gerekiyor. Bu alanda sürdürülen çalışmalar, doğrudan sorumluluk üstlenmiş iki uluslararası kuruluşun etkinlikleri ile yaşatılıyor. Bunlardan ilki Birleşmiş Milletler, ikincisi Avrupa Konseyi.

B.M.'in ana çalışma alanlarından birini, insan hakları oluşturuyor. BM, anlaşmasının - Anayasasının - 1 inci maddesi, kuruluşun amaçlarından birini «ırk, cins, dil ve din ayrımı gözetmeksizin tüm insanların haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirip güçlendirmek konusunda uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek» olarak belirliyor.

BM. İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948'de kabul edildi[1]. BM genel kurulu bu bildirgeyi tüm halklar ve uluslar için ulaşılacak ortak bir amaç olarak kabul ediyor. Tüm üye devletlere ve tüm halklara bildirgede sayılan hak ve özgürlüklerin etkin biçimde tanınması ve gözetilip korunmasını, geliştirme ve güvence altına alınmasını bir çağrı ile duyuruyor.

30 maddeden oluşan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1789 Fransız devriminden bu yana savunulan klasik haklarla, çağdaş anayasalarda giderek yerini bulan, top-

lumsal ve ekonomik hakları bir arada ele alıyor. Böylelikle, insanın kişisel hak ve özgürlüklerinin ancak toplumsal ve ekonomik haklar temeli üzerinde gerçekleşebileceği anlayışını evrenselleştiriyor

Bildirgenin ilk 21 maddesi her insanın yararlanacağı kişisel ve siyasal hak ve özgürlükleri saptıyor. 1 ve 2 inci maddelere göre, «Tüm insanlar özgür ve saygınlık ve haklar bakımından eşit» doğuyor. Ve «ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da başka statü ayrımı gösterilmeksizin bildirgede belirtilen tüm hak ve özgürlüklerden» yararlanıyorlar.

Bildirgenin 3-21'nci maddelerinde, tüm insanların yararlanacakları ve çoğu kez, kendi kendimize «Acaba gerçekten var mı?» diye sorduğumuz kişisel ve siyasal haklar sıralanıyor. Tek tek sıralamakta yarar var:

«Yaşama hakkı - özgürlük ve kişi güvenliği, kölelik kulluk yasağı, işkence ya da zalimce - insanlık dışı - onur kırıcı uygulama ya da ceza yasağı, yasa önünde tanınma hakkı ve eşitlik - yasalarca eşit olarak korunma - keyfi alıkoyma - tutuklama ya da sürgün yasağı - bağımsız ve yansız bir yargı önünde açık yargılama sonucu suçluluğun kanıtlanan kadar suçsuz sayılma hakkı, özel yaşam -aile- konut ve haberleşme gizliliği ve dokunulmazlığı, yer değiştirme ve oturma özgürlüğü, ülkeden ayrılma ve ülkeye yeniden dönme hakkı, yurttaş olma ve sığınma hakkı, evlenme ve bir aile kurma hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce ve vicdan ve din özgürlüğü, - kanı ve görüş açıklama özgürlüğü, dernek kurma ve derneğe katılma - toplanma hakkı, doğrudan ya da seçilmiş temsilciler yolu ile kamu yönetimine katılma ve kamu hizmetlerinden yararlanma hakkı, gizli serbest eşit oy hakkı.»

BM İnsan Hakları Bildirgesinin 22-27'nci maddelerinde, yine tüm insanların yararlanacağı öne sürülen ancak, örneğin; ülkemizde «Bir kısım insanın daha çok bir kısmının ise hiç yararlanamadıkları» ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar sıralanıyor

«Toplumsal güvenlik hakkı kişiliğin özgürce geliş-

mesi için duyulan ekonomik, toplumsal ve kültürel gereksinimleri karşılama hakkı, hakça ve elverişli koşullarda çalışma - işini özgürce seçme - işsizlikten korunma hakkı, eşit çalışma karşılığı eşit ücret âdil ve elverişli ücret hakkı, sendika kurma hakkı, dinlenme - eğlenme - ücretli tatil hakkı, sağlık ve refah içinde yeterli yaşama düzeyi hakkı, ana ve çocuğun özel korunma hakkı, eğitim görme hakkı, toplumun kültürel yaşamı ve etkinliğine katılma hakkı.

Bildirgelerin son maddeleri (28 - 30), bu hak ve özgürlüklerin korunacağı düzenle bağlı olduğu sınırlılıkları dile getiriyor. 28'nci madde, herkesin bu hak ve özgürlükleri tümüyle gerçekleşebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı olduğunu belirtirken, 29'ncu madde, bireyin içinde yaşayarak kişiliğini geliştirdiği toplumuna karşı yükümlülüklerini ve sorumluluklarını vurguluyor. Yine aynı maddede, sözü geçen hakları kullanma ve özgürlüklerden yararlanmanın ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması nedeniyle ya da genel düzen ve refahın gerekleri uyarınca yasayla kısıtlanabileceği öngörülüyor.

Bildirgenin son maddesi, anlamak isteyenler için, çok önemli bir sorumluluğu beraberinde getiriyor. Bildirgede sayılan hak ve özgürlüklerin, bunların yok edilmesi amacıyla kullanılamayacağı belirtiliyor.

Aykırı Uygulamalara Karşı Denetim Sistemi Yok

İnsan hak ve özgürlüklerini sayıp tanımlayan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, devletler için bağlayıcılık ve yaptırım gücünden yoksun olduğu için, aykırı uygulamalara karşı bir denetim sistemi de kuramıyor. Bildirgenin bağlayıcı bir hukuksal belgeye dönüştürülmesi için insan hakları konusunda, iki uluslararası sözleşme hazırlığı üzerinde çalışıldı. Hazırlanan taslaklar, uzunca bir gecikmeden sonra «Ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar sözleşmesi» ile «Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Zorunsuz (seçilmeli) protokol» adıyla 16 Aralık

1966'da BM Genel Kurulunca kabul edildi ve ancak 10 yıl sonra yürürlük kazandı.

İkinci sözleşmeye, ek seçmeli protokol sözleşmede tanınan haklara ek olarak daha ileri bir adımla (Kişilere, taraf devletlerden biri hakkında sözleşmedeki haklardan herhangi birinin çiğnendiği yolunda duyuruda bulunma) olanağı tanınıyor.

Bu sözleşme ile ayrıca, BM çerçevesinde 18 üyelik bir İnsan Hakları Komitesi de kuruldu. Komitenin yetkisi olağan koşullarda, taraf devletlerin sözleşme hükümlerinin uygulanmasına ilişkin olarak aldıkları önlemler konusunda, taraf devletlerle BM'in ilgili organlarına görüş bildirmekle sınırlı. Ancak komitenin özel durumlarla ilgili inceleme yetkisi de var. Komite, bildirgenin ilgili maddesinin taraf devletce imzalanmış olması koşuluyla, taraf devletlerden biri için başka bir taraf devlet tarafından sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği yolunda ileri sürülen savı ya da ek protokolun tanıdığı hak gereğince yapılan kişisel başvuruları da inceliyor. İnceleme, bir yargı niteliğinde olmayıp taraflar arasında dostça girişimler ya da arabuluculuk çerçevesinde gerçekleştiriliyor.

Devletlerarası sorunlarda Komite, ya doğrudan ya da kuracağı bir uzlaştırma komisyonu aracılığı ile durumu inceliyor ve sonucu bir raporla ilgililere bildiriyor. Kişisel başvurularda ise, durumu taraf devletlerin bilgisine sunulduktan sonra, alınan açıklamalara göre komitenin görüşü yıllık raporda belirtiliyor. Seçmeli protokolün özel prosedürü uyarınca kişisel yakınma hakkından doğan duyuruların yanısıra, her yıl BM. insan haklarının çiğnendiğini ileri süren binlerce başvuru ve rapor alıyor. Bunlar özetlenlyor ve gizli olarak İnsan Hakları Komisyonu'na ve Ayrımcılığın Önenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonuna gönderiliyor. Yakınmaların bir örneği, her durumda, ilgili üye devletlere iletiliyor. Yakınmacıların kimlikleri, kendi istekleri olmadıkça açıklanmıyor ve ilgili hükümetten gelen yanıtlar İnsan Hakları Komisyonu ya da Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Ko-

misyonuna gönderiliyor. İnsan haklarının önemli ölçüde ve kuşkuya yer bırakmayacak biçimde sürekli olarak çiğnendiği yargısına varılması durumunda komisyon, durumu enine boyuna bir kez daha inceliyor. Ya da salt o konuyu araştırmak için özel bir komite görevlendirebiliyor Komisyon sonucu Ekonomik ve Toplumsal Konseye bir rapor halinde sunuyor.

İnsan Hakları Konusunda İlgilenilen Sorunlar

BM'nin insan hakları alanında ilgilendiği başlıca sorunlar, «Irk ayrımcılığı, kadın hakları, tüm halkların kendi yazgılarını belirleme hakkı, kalkınma hakkı, her türlü dinsel hoşgörüsüzlüğün kaldırılması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler karşısında insan hakları, çocuk hakları, silâhlı çatışmalarda kadın ve çocukların korunması ve herkesi işkence ve öteki zalimce insanlık dışı onur kırıcı davranıştan korunması olarak açıklanıyor. Buradan hareketle çok sayıda insan haklarını tanımına ulaşılabiliyor[2].

BM'in insan hakları alanındaki temel uğraşılarından biri olan işkence yasağı, iki ana belgeye bağlanmış bulunuyor. Bunlardan ilki BM genel kurulunun 9 Aralık 1975'de kabul ettiği ve «Her İnsanı İşkenceden ve Öteki Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezadan Koruma Bildirgesi» oluyor. Bu bildirge, işkence ve öteki insanlık dışı ve onur kırıcı davranış ve cezaları, insan saygınlığına karşı bir suç sayıyor. Ve BM amaçlarının yadsınması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ilân edilen insan hakları ve temel özgürlüklerin çiğnenmesi olarak niteliyor. Temel hükümleri ile hiçbir devletin işkenceye ya da öteki insanlık dışı onur kırıcı davranışa izin veremeyeceğini ya da hoşgörüş gösteremeyeceğini hükme bağlayan bu bildirge ile her devlet, yargı alanı içinde bu tür davranışları önlemek için etkin önlemler almaya çağrılıyor.

Adı geçen bildirgenin yayınlanmasından sonra 1977 tarihli BM kararıyla insan hakları komisyonuna, bu bildirgedeki ilkelerin ışığı altında bir sözleşme taslağı hazırlama görevi verildi. Yedi yıllık bir çalışmadan sonra hazır-

lanan metin «İşkence ve Öteki Zalimce İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ve Cezaya Karşı Sözleşme» adı ile genel kurulca görüşülerek oy birliği ile 1984 yılında kabul edildi[3].

İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinde Neler Var?

Sözleşmede, «BM andlaşmasında ilân edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin eşit ve ayrılmaz haklarının tanınmasının, dünyada, özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu» anlayışından yola çıkılıyor. Ve «Bu hakların insan kişiliğinin yapısında bulunan onurdan kaynaklandığı» kabul ediliyor.

Sözleşme «BM andlaşmasına taraf devletlerin özellikle bu andlaşmanın 55'nci maddesi uyarınca insan hakları ve temel özgürlüklerinin saygı görerek gözetilmesini geliştirme yükümünü üstlendiklerini» gözönüne alıyor. Ve «Kimsenin işkenceye ya da zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı bir davranış ve cezaya tabi olamayacağını hükme bağlayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5'nci maddesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 7'nci maddesi» anımsatılıyor.

Ayrıca, 9 Aralık 1975 tarihinde genel kurulda kabul edilen «Her İnsanı İşkenceden ve Öteki Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezadan Koruma Bildirgesi de gözönünde bulundurularak işkenceye karşı daha etkin savaşım vermek istenerek sözleşme imzaya açıldı.

Sözleşmeye Göre İşkencenin Tanımı

İşkence ve Öteki Zalimce İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ve Cezaya Karşı Sözleşme'nin 1. nci maddesi işkenceyi şöyle tanımlıyor:

«İşkence, bir kimseyi kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da bir itiraf sağlamak, kendisinin ya da bir üçüncü kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü, onu cezalandırmak kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı verme ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir türden ayrım gözetmeye

dayalı bir nedenle bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da onayı ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır.»

Sözleşmenin 2'nci maddesi çok önemli. Bu madde ile, taraf olan her devlete, kendi yargı alanı içinde işkence eylemini önleyecek etkin yasal, yönetsel, yargısal ve öteki önlemleri alma yükümlülüğü verirken ister bir savaş, ister bir savaş tehdidi, isterse iç siyasal kargaşa durumu ya da başka bir olağanüstü durum sözkonusu olsun, hiç bir olağan dışı koşulun işkenceyi haklı göstermeyeceği belirtiliyor. Ayrıca bir üstten ya da kamu yetkilisinden alınan bir emrin de işkence hakkı vermeyeceği hükme bağlanıyor

Taraf devletlerden işkenceyi önleme konusunda etkin önlemler almasını isteyen sözleşme, 17'nci maddesiyle işkenceye karşı bir komite kurulmasını da öngörüyor. 10 üyeden oluşacak olan bu komiteye, sözleşmeye taraf her devletin dönemsel olarak sunmak zorunda olduğu raporları incelemek, rapor istemek, bunlara ilişkin görüş belirtme yetkisi tanınıyor. Yine bu komite, yetkinin kabulü koşuluyla, bir taraf devletin aykırı uygulamalarına ilişkin duyuruları almak ve incelemeye koymak ya da sözleşmeye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmediği yolunda taraf devletlerden biri hakkında bir başka taraf devletçe yapılan duyurları almak ve sonuçlandırmakla yetkili kılınıyor.

İkinci Ana Belge: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına aldığı gibi, gözetimiyle doğrudan ilgili organ ve kuruluşlar oluşturan ikinci ana belge Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak belirleniyor[4].

Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyi'nin öncelikli amaçları arasında, «insan haklarının ve temel özgürlüklerinin geliştirilmesi» ilkesi yer alıyor.

Konsey statüsünün 3'ncü maddesinde, her üye devletin «Hukukun üstünlüğü ve kendi egemenlik alanı için-

deki herkesin insan haklarından ve temel özgürlüklerinden yararlanması ilkelerini» kabul ettiği açıkça belirtiliyor

Avrupa insan hakları sözleşmesi «Yaşama hakkı, işkence, insanlık dışı onur kırıcı ceza ya da davranış yasağı, kölelik-kulluk- zorunlu çalıştırma yasağı, kişi dokunulmazlığı ve güvenliği, yasal bağımsız yansız ve açık yargılama hakkı, cezaların yasallığı, özel yaşamın gizliliği - konut dokunulmazlığı, düşünce vicdan ve din özgürlüğü, düşünce ve kanı açıklama özgürlüğü, toplantı, sendika ve dernek kurma hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı, sayılan bu hak ve özgürlüklerden ayrım gözetilmeksizin yararlanma hakkı» gibi hak ve özgürlükleri güvence altına alıyor.

Hepsi aynı yükümlülük altına girmemekle birlikte, bugüne değin Türkiye dahil 21 üye devlet tarafından imzalanan sözleşme, esinlendiği Insan Hakları Evrensel Bildirgesinden daha dar kapsamlı olmakla birlikte, daha ileri düzeyde bir hukuksal belge niteliğini taşıyor. Bu sözleşme ile, insan haklarının etkin biçimde korunabilmesi için bölgesel bir düzen kurularak, üye devletler kimi yükümlülükler altına sokuluyor. Sözleşme ile aynı zamanda kişinin uluslararası hukuktan doğan kımi haklarının bulunduğu kabul ve ilân ediliyor.

Avrupa İnsan hakları sözleşmesinin temel ilkesi, «Dünya barış ve adaletin asıl dayanağını oluşturan temel özgürlüklerin gerçekten demokratik bir siyasal rejime ve insan haklarının gözetilmesine» dayandırılıyor.

Aykırı Uygulamalar Konusunda Başvuru Hakkı

Sözleşme, hükümlerine aykırı uygulamalar konusunda, bir devletin başka bir devlete karşı başvuruda bulunması hakkını tanıdığı gibi, kişilere de eğemenlik alanı içinde bulunduğu devlete karşı şikâyette bulunma olanağını veriyor. Ancak, kişisel başvuru hakkının kullanılabilmesi, bu hakkı tanıyan sözleşmenin 25'nci maddesinin özel hükmünün, ilgili devlet tarafından kabul edilmesi koşuluna

bağlanıyor. Bugüne değin sözleşmeye taraf olan devletlerin çoğu - Türkiye dışında - vatandaşlarına bu hakkı tanımış bulunuyor.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde sayılan hakların korunması, konseyin ana organlarından bakanlar komitesi ile salt bu amaçla kurulan İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Divanı gibi organlar aracılığı ile gerçekleştiriliyor.

Üye devletlerden Dışişleri Bakanları ya da temsilcilerinden oluşan Bakanlar Komitesi, konseyin genel karar organı oluyor. Sözleşmeyi onaylayan devlet sayısı kadar üyeden oluşan İnsan Hakları Komisyonu ile yine üye devlet sayısı kadar yargıçtan oluşan İnsan Hokları Divanı, üye devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklere uymalarını sağlamakla görevli.

Sözleşmeye taraf devletlerden birinin, sözleşmede belirtilen haklara aykırı davrandığı yolunda devletler ya da kişiler tarafından yapılan yazılı başvurular, İnsan Hakları Komisyonu tarafından işleme konuluyor. Komisyonun ilk görevi, başvurunun kabul edilebilirliğine karar vermek oluyor. Belli koşulların yerine getirilmesi durumunda kabul edilebilir olduğuna karar verilen başvuru, daha sonra inceleme konusu oluyor Bu aşamada, komisyon tarafları dinleyerek, yakınma konusu olan durumu inceliyor ve arabuluculuk yoluyla bir çözüm bulmaya çalışıyor. Taraflar arasında soruna dostça bir çözüm yolu bulunduğunda komisyon hazırladığı raporu ilgili taraflara, Bakanlar Komitesine ve yayınlanması için Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine gönderiyor.

Sorun dostça çözüme bağlanamazsa, komisyon sözleşmeye aykırı bir durum olup olmadığına ilişkin bir rapor hazırlayarak ilgili devlete ve bakanlar komitesine olayı iletiyor. Raporun verilmesini izleyen üç ay içinde konu, Avrupa İnsan Hakları Divanına da götürülebiliyor. Bir sorunun, Divan'a götürülebilmesini, ya komisyon ya sorunu komisyona ileten devlet, ya komisyona başvuran kişinin yurttaşı olduğu devlet ya da aleyhine şikâyette bulunulan devlet isteyebiliyor. Divan tarafından sorunun incelenme-

si ve karara bağlanması için yedi yargıçtan oluşan bir daire kuruluyor. Rapor ve belgeler incelenerek duruşmalı olarak karara varılıyor. Bu karar kesin ve ilgili devletleri bağlayıcı nitelikte oluyor.

İnsan Hakları Divanı önüne getirilmeyen Komisyon kararları, Bakanlar Komitesi'ne getiriliyor. Komite, komisyon kararını inceleyerek üçte iki çoğunlukla insan haklarına aykırı bir durum olup olmadığına karar veriyor. İlgili devletin, insan haklarını çiğnediği yolunda bir karar alınması durumunda ise, gerekli önlemler alınması için sözkonusu devlete bir süre tanınıyor. Tanınan bu süre içinde gerekli önlemlerin alınmaması durumunda yapılması gerekeni Bakanlar Komitesi saptıyor.

Sürekli bir gelişim içinde olan insan hakları öğretisine koşut olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde zaman içinde bir takım ek protokollerle değişiklikler yapıldı.

İnsan Hakları ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Sözleşmeye Ek 1 numaralı protokolle (1954) mülkiyet hakkı, öğrenim hakkı, serbest seçim ilkesi ek hükümlerle benimsendi. Ayrıca 1970 yılında kabul edilen 2 numaralı protokolle, Avrupa İnsan Hakları Divanının (Bakanlar Komitesinin isteği üzerine sözleşme ve protokolların yorumlanması ile ilgili hukuksal konular üzerinde danışsal görüş verme yetkisi) kabul edildi. 3 No. lu protokolle komisyonun çalışma yöntemine ilişkin kimi maddelerde değişikliğe gidildi. Türkiye'nin katılmadığı 1968'de imzalanan 4 numaralı protokolle ana sözleşmeye kimi hak ve özgürlükler eklendi. Bu hak ve özgürlükler «bir sözleşme yükümlülüğünün yerine getirilememiş olması nedeniyle özgürlükten yoksun bırakma yasağı, bir ülke üzerinde yasal olarak bulunan herkesin serbestçe dolaşma ve oturacağı yeri seçme ve ülkeyi terketme hakkı, bireysel ya da toplu ca sınırdışı edilme yasağı, bir kimsenin yurttaşı olduğu ülkeye girme hakkı ve yabancıların topluca sınırdışı edilme yasağından» oluşuyorlar[6].

İKİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. BM. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 6 Nisan 1949 tarihinde 9119 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildi.

2. İnsan hakları konusunda bir çok tanım var:

«İnsan hakları öğretisi, ister soyut insan varlığı açısından, istem toplum içindeki somut durumlar açısından bakılsın, son tahlilde insan üzerinde toplanır.» Prof. Bahri Savcı, Yaşam Hakkı ve Boyutları, A. Ü. SBF Yayınları No: 449 - İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 1.

«Kamu özgürlükleri, İnsan haklarının devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan biçimini anlatır. İnsan hak ve özgürlükleri, herşeyden önce, bu hak ve özgürlüklerin, insan kişiliği için, insanın maddi ve manevi varlığının gelişebilmesi için gerekli olduğu inancına dayanır.» Prof. Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1964.

«İnsan hakları bir bilimdir; bu bilimin ölçütü insan onurudur. Buna saygıyı sağlayan hakların ve özgürlüklerin araştırılmasıdır.» İbrahim Ö. Kabaoğlu, Yeni Gündem, 1-15 Ağustos 1985, sayı: 27.

3. İşkence ve Öteki Zalimce, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı ve Cezaya Karşı Sözleşmeye Türkiye taraf değil. BM çerçevesinde işkenceyi yasaklayan bu temel metin kısa olarak «İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi» olarak adlandırıldıyor. BM İnsan Hakları Komisyonunun 7 yıllık bir çalışma sonucu hazırladığı sözleşme 1984 yılında genel kuruluna sunuldu.

4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 8 Mart 1948'de La Haye Kongresinde alınan bir kararla Avrupa Örgütü Projesi olarak ortaya çıktı. 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanan Avrupa Konseyi Statüsünün 4 Kasım 1950'de Roma'da Bakanlar Komitesi nezdinde düzenlediği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak yaşama geçti. 3 Eylül 1953'ten başlayarak işlerlik kazandı.

5. İnsan hakları öğretisi açısından önemli bir kısım bel-

geler daha var. Magna Charta Libertatum (1215), Augsburg Din Barışı (1525), Hollanda Bağımsızlık Bildirisi (1581), Nantes Fermanı (1598), Petition Of Rifhts (1628), Areopatica (1644), Hebea Corpus Senetleri (1679), İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi (1789), ve Türkiye'nin 1975'te taraf olduğu Helsinki Sonuç Belgesi.

33 Avrupa ülkesi ABD ve Kanada'nın devlet ve hükümet başkanlarının imzasını taşıyan bu belge, değişik sosyal sistemlere sahip devletler arasında insan hak ve özgürlükleri konusunda zıtlaşmanın bir sınırı olan barış'ı amaçlıyor. Bu amaç, «Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına katılan devletler, insan kişiliğinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başka hak ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve denetler» biçiminde belirtiliyor.

On yıl önce Helsinki'de kurulan barış, güvenlik ve işbirliği düzeni Avrupa ve dünya kamuoyunda büyük umutlar yaratmıştı. Nitekim ilk yıllarda Avrupa'da Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki siyasal ilişkilerin olumlu yönde geliştiği gözlendi. Ancak bu dönem kısa sürdü. Sonuç Belgesi hükümlerinin uygulamalarını gözden geçirmek üzere 1977, 1979 ve 1982'de «İzleme Konferansları» düzenlendi, tartışmalar somut sonucu engelledi. Ve Helsinki'de temeli atılan barış düzeni büyük ölçüde erozyona uğradı. Bunun nedeni ABD'nin başını çektiği kimi devletlerin Helsinki Sonuç Belgesinde «Üçüncü sepet» diye adlandırılan bölümündeki insan hak ve özgürlüklerine ilişkin hükümlerin başta SSCB olmak üzere sosyalist devletlerce ihlâl edildiğinin öne sürülmesi olarak belirlendi. Sözkonusu devletler, bu konuda çözüme kavuşmadan Belgenin tümüyle uygulanmaya konulmasını reddediyorlar.

Helsinki'de başlatılan yumuşama süreci Doğu ve Batı Bloklarına birbirlerinin ekonomik ve siyasal sistemlerini değiştirmeye zorlamak ve kendi dünya görüşünü karşı tarafa dayatmak hakkını tanımamıştı. (Mahmut Dikerdem, Emekli Büyükelçi, Barışa Giden Yolda Helsinki Belgesi, Bilim ve Sanat, sayı 57).

III. BÖLÜM

NEDEN, NİÇİN ve NASIL'LAR...

Sayılan hak ve özgürlüklere, çağdaş eklemeler yapmak olası. İnsan haklarının kurumlaşamadığı dünyamızda, bazı uluslar, bize çok yabancı gelen yeni hak ve özgürlükler üzerine politikalar üretiyor ve yaşama geçirme savaşımı veriyorlar. İnsan hak ve özgürlüklerinin bölünmezliği çerçevesinde geliştirilen çağdaş insan hakları öğretisine böylece yeni kavramlar kazandırılıyor. «İnsanlar arasındaki dayanışmayı geliştirmeye yönelik»[1] bu haklar, bize ne denli yabancı gelirse gelsin, tartışılıyor, kazanılıyor ve korunuyor. Çoğu insanın aklından bile geçmeyen bu haklardan bazıları şöyle sıralanıyor:

— Kalkınma hakkı,

— Barış hakkı, doğal sonucu olarak silâhsızlandırılmış bir dünyada yaşama hakkı,

— Sağlıklı ve ekolojik açıdan dengeli bir çevre hakkı,

— Herkesin insanlığın ortak malından (deniz dipleri, uzay, kültür) yararlanma hakkı.

Ulusal ve uluslararası belgelere giren insan hak ve özgürlükleri yanında, insan hakları öğretisinin çağdaş kazanımları ile anlam kazanan yeni hak ve özgürlükleri bir arada düşündüğümüzde, içinde bulunulan olumsuz ortamın gerçekleri ile karşılaşılıyor. «Bu hak ve özgürlükler gerçekten varsa?..» diyerek gerçekleri yaşanan bir çok soru ard arda sıralanıyor sonra:

Yargı kararı olmaksızın yurttaşların hakları niçin kı-

sılıyor? Tartışılması mümkün olmayan tek yanlı idarî işlemlerle neden suç oluşturuluyor? Siyasî haklar nasıl elden alınıyor? Genel suçlamalar niçin yapılıyor? Dernek, kooperatif, vakıf, meslek odaları, sendika ve siyasî partilere girmek neden suç sayılıyor? Açıklandığı zaman suç olmayan, düşünceler sonradan egemen olan anlayışa göre nasıl suç sayılıyor? Terör eylemlerinden demokratik sistemin kendisi niçin sorumlu tutuluyor? Yargısız, peşin ve ilkel bir ceza olan işkence neden bir alışkanlığa dönüştürülüyor? Cezaevi koşulları özgürlüğü sınırlama amacını nasıl aşıyor? Savunma, soruşturma ve kovuşturmalarda niçin hukuk devleti ilkeleri dışına çıkılıyor? Herkese açık olması gereken siyaset neden belirli zümrelerin, kişinin ve kişilerin tekeline bırakılıyor? İnsanlar siyasi kanı, felsefi düşünceleri ve dinsel inançlarından dolayı niçin kınanıyorlar? Örgütlenme ve katılım hakları neden güvencelerle donatılmıyor? Basın değişik düşüncelere ve her türlü eleştiriye niçin yer vermiyor? Eğitim; özgür düşünceli, bilgili ve üretici insan yetiştirmek amacından nasıl uzaklaştırılıyor? Fikir ve sanat ürünlerinin serbestçe oluşmasını engelleyen koşullar niçin oluşturuluyor? Ve ölüm cezası niçin hâlâ yürürlükte?

Atatürk'ün Mirası ve Türk Demokrasisinin Hali

«Neden, niçin, nasıl»lara Türkiye'den özgün örnekler vermek, kaçınılmaz bir sorumluluk bence. Üç belge var. İlki, bu sorumluluğu, demokrat kişiliğinin bir gereği olarak çok önceleri duyan Bülent Ecevit'in «Atatürk'ün Mirası ve Türk Demokrasisinin Hali» başlıklı Der Spigel'de yayınlanan yazısı[2]. İkincisi, siyasetin serbest bırakılmasından sonra bir askerî kampta «ikamete mecbur» edilen siyaset adamlarını askerî savcının karşısına çıkaran belge. Son belgede ise, bir ölüm cezasının yerine getirilmesinde hazır bulunmayan bir askerî yargıcın re'sen emekliye sevk edilmesi nedeniyle savunma avukatlarının yaptıkları başvuru var. 12 Eylül 1980 sonrasını değerlendiren her üç belge, «Neden, niçin, nasıl»ların belki tek tek yanıtlarını içer-

miyor ama Türkiye'nin yelken açtığı yeni toplumsal ve siyasal ufukları göstermeye yetiyor.

«Geçen yıl Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü idi.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu yıl boyunca ülkenin her yerinde anıldı. Birçok seminerler, sempozyumlar düzenlendi. Birçok okullara, parklara ve ağaçlandırma alanlarına onun adı verildi. Heryere heykelleri dikildi. İşini bilir bazı iş adamları onun adına indirimli satışlar bile düzenlediler.

Fakat madalyonun üzücü bir yanı da vardı.

Muzaffer bir komutan olmasına karşın, Atatürk, siyasal iktidarını askerî güçten ayrı tutmaya özen göstermişti. Oysa onun yüzüncü doğum yıldönümünde, ülkesi, bir askerî yönetim altındaydı.

Bazı ülkelerdeki liderlerin çok daha hafif sorunlarla karşı karşıya gelince parlamenter rejime son verdikleri bir dönemin hemen öncesinde, Atatürk, kendi ülkesinde iç ve dış savaşlarla uğraşırken, Büyük Millet Meclisini kurmuştu. Oysa Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümüne bir kaç ay kala Türkiye'de Büyük Millet Meclisi kapatıldı.

Büyük Millet Meclisinin kuruluş günü olan 23 nisanı, Atatürk, «Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı» ilân etmişti. Öylelikle, Türk halkının, parlamenter rejimi ulusal egemenlik kavramıyla özdeşleştirmesini ve yurttaşların daha çocukluk çağından kendilerini parlamenter rejimle özdeşleştirmelerini istediğini göstermişti. Oysa Atatürk'ün yüzüncü yıldönümünde bu bayram bile kaldırıldı.

Atatürk'ün, kendi kurduğu parlamento ile ilişkileri pek rahat olmamıştı. Özellikle, bir yandan Millet Meclisi Başkanlığı bir yandan da Başkomutanlık görevlerini birlikte yürüttüğü Kurtuluş Savaşı süresince, Atatürk, sık sık, parlamentodaki bazı grupların ve üyelerin sert hücumlarıyla, eleştirileriyle ve engellemeleriyle karşı karşıya kalmıştı. Ama parlamentoya her zaman saygı göstermiş, ondan her zaman övgüyle söz etmişti. Oysa onun yüzüncü doğum yıldönümünde, gerek kapatılan Büyük Millet Meclisine, gerek onun seçimle gelmiş üyelerine, resmen, aşa-

ğılayıcı sözler yöneltillyordu.

Atatürk'ün, kendi reformlarını ve düşüncelerini yaşatmak için kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi de onun yüzüncü doğum yıldönümünde kapatıldı.

Vasiyeti çiğnendi.

Atatürk'ün, kendi kültür politikalarını geliştirmek ve yaymak için kurduğu iki bağımsız bilimsel kuruluş, Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu, Devlet Başkanlığının gözetimine bağlandı. Oysa bu, Atatürk'ün kendi Başkanlığında bile kaçındığı bir şeydi.

Bunların hepsi de Atatürk adına yapıldı.

Yazılı vasiyetinde, Atatürk, hisse senetlerinin gelirini kendi belirlediği biçimde değerlendirilmekle Cumhuriyet Halk Partisini görevlendirmişti. Bazı yakınlarına yapılacak müteyazi ödemeler dışında, bu gelirlerinin, Cumhuriyet Halk Partisince, iki bağımsız bilimsel kuruluşa verilmesi, Vasiyetin gereği idi.

Cumhuriyet Halk Partisine verdiği bu vekâlet yetkisiyle belli ki, Atatürk, gelecekte, vasiyeti çiğnenmedikçe, partisinin ve büyük önem verdiği iki bilimsel kuruluşun kapatılmamasını veya baskı altına alınmamasını güvenceye bağlamak istemişti. Uzun bir devlet ve hukuk devleti geleneği bulunan bir ülkede, yasalara uygun biçimde hazırlanmış bir vasiyetin, hele Cumhuriyeti kuran kimsenin vasiyetinin, çiğnenebileceğini ise, herhalde hayalinden bile geçirmemişti. Oysa, yüzüncü doğum yıldönümünde bu da oldu. Türk Dil ve Tarih Kurumlarını maddi bakımdan kendi kendine yeten bağımsız kuruluşlar olarak kurmakla, belli ki Atatürk, başlıca amaçlarından biri olarak benimsediği çok partili demokratik rejime geçildiğinde de bu kurumların varlıklarını ve özerkliklerini sürdürebilmelerini güvence altına almak istemişti.

Bunları, devlet organları olarak değil de, bağımsız kuruluşlar olarak kurmayı yeğlemesinin bir başka nedeni de, herhalde, kültürel politikalarını topluma devlet zoruyla benimsetme yolundan kaçınmış olması idi. Bu da Atatürk'ün düşünce özgürlüğüne saygısının bir işaretidir.

Atatürk Cumhuriyet Halk Partisinin temellerini daha

Kurtuluş Savaşı başlarken atmıştı ve Cumhuriyetin kuruluşundan birkaç hafta önce de Cumhuriyet Halk Partisi kurulmuştu.

Reformları Kendi Başlarına Ayakta Durabildi

Atatürk, ömrünün sonuna kadar Genel Başkanlığını sürdürdüğü Cumhuriyet Halk Partisiyle her zaman özdeşleştirilmek istediğini de değişik konuşmalarında açıkça belirtmişti.

Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisini, reformlarının ve toplumu çağdaşlaştırma ve demokratikleştirme programının başlıca siyasal aracı olmakla görevlendirmişti. İkinci Dünya Savaşından hemen sonra, Atatürk'ün yerine geçen yakın arkadaşı İsmet İnönü'nün görev döneminde de, Cumhuriyet Halk Partisi, onun başlıca amaçlarından birini gerçekleştirerek, Türkiye'de çok partili demokratik rejimin kurucusu olmuştu.

Atatürk, çok partili demokratik rejime geçişi kendi yaşamında iki kez denemekle, bu konudaki kararlılığını göstermişti. Ancak toplumu çağdaşlaştırma programının gerici güçlerden gelen direnişe dayanabilecek kadar kökleşmesi zaman istediğinden, bu kararının uygulanışını bir süre ara vererek ertelemek zorunda kalmıştı. Bununla birlikte, çağdaşlaşma programı zamanla kökleştikçe, reformlarının, çok partili rejimde de kendi kendilerini koruyabileceklerine güveniyordu. Nitekim, İkinci Dünya Savaşını izleyen 30 yıllık demokratik rejim döneminde, Atatürk reformlarının kendi başlarına ayakta durabildikleri görülmüştür.

Atatürk demokrasinin yolunu hazırlamaya yönelik bir tutum izlemiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi de, her zaman, demokrasinin ve insan haklarının olduğu kadar, Atatürk'ün düşüncelerinin, ilkelerinin ve reformlarının bayraktarlığını yapmıştır ve bunları sürdürmede en kararlı ve etkili güç olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, çağdaş ve demokratik Türk toplumunun gelişme süreciyle bütünleşmiş bir siyasal kuruluştu. Böyle bir partinin kapatılması, Cumhuriyet Tür-

kiye'sinin tarihsel gelişme sürecini tersine çevirmeye kalkışmaktan başka bir anlam taşıyamaz. Bu partiyi kapatmak, toplumun ve devletin bir uzvunu koparmak demektir.

Geçen yıl Türkiye'de tüm partiler kapatıldı. Herhangi bir partinin siyasal kararla kapatılması kötü bir şey olmakla birlikte, Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılması, onun da ötesinde, siyasal yelpazede tehlikeli bir boşluk yaratabilir.

Çünkü başka partiler değişik adlarla ve görüntülerle yeniden ortaya çıkabilirler, ama Cumhuriyet Halk Partisinin tam olarak yeniden canlandırılması, tarihi yeniden yaratmak kadar zor olabilir.

Atatürk'ün toplumu çağdaşlaştırma programı ve laiklik ilkesi, çok partili demokratik rejimin tüm çetin sınav ve zorlamalarına, hatta şoklarına dayanabildiyse - ki dayanabilmiştir - bunu sağlayan başlıca etken, Cumhuriyet Halk Partisinin tarihsel görev duygusu ve Atatürk'ün düşüncelerine doğuştan bağlılığı idi.

İlerde kurulacak herhangi bir yeni partinin, Atatürk ilkelerine, Cumhuriyet Halk Partisi kadar onur ve tarih bağlarıyla bağlı olması ve demokratik rejim içinde Atatürk reformlarının Cumhuriyet Halk Partisi kadar etkili ve kararlı biçimde koruyuculuğu ve sürdürücülüğü görevini yerine getirebilmesi kolay kolay beklenemez.

12 Mart 1971'de yer alan bir önceki askeri müdahale, demokrasiyi ve özgürlükleri sona erdirme veya kısma, aynı zamanda da Cumhuriyet Halk Partisinin başlattığı demokratik sol (sosyal demokrat) hareketi ezme yolunda ilk girişimdi. Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik sol tutumu, 1960'ların ortalarından başlayarak oluşturulmuştu. Bu hareket, Atatürk'ün toplumsal düşünce ve ilkelerini, sınaileşmeyle oluşan değişik toplum koşullarına uyarlama çabasından kaynaklanıyordu.

12 Mart askeri müdahale döneminde, Cumhuriyet Halk Partisi, tüm güçlere ve güçlüklere karşın, demokratik sol hareketin yaşamasını ve daha da kökleşmesini başardı. Bunu yaparken, demokrasinin fazla hasara uğramak-

sızın kurtarılmasında da etken oldu.

Türkiye'de ve yurt dışında birçok kimse, Cumhuriyet Halk Partisinin o dönemdeki davranışını, aşırı iddialı ve sonuç vermeyecek bir davranış gibi görüyordu, ama bu davranış başarılı oldu; ve, uzun yıllar süren bir gerilemeden sonra, Cumhuriyet Halk Partisi, halk tarafından, en güçlü parti durumuna gelmekle ödüllendirildi. Askeri yönetime karşı durum alışı yüzünden derin bölünmelere uğradığı halde, Cumhuriyet Halk Partisi, 1973 seçimlerini kazandı ve 1974'de dokuz aylığına hükümet kurabildi. Aynı zamanda, askerlerin, huzurlu biçimde kışlalarına dönüşlerine de yardımcı olabildi.

Rejim, Tek Kanatlı Bir Kuşa Benziyor..

Şimdiki askeri müdahale döneminde ise, demokrasinin yerine güdümlü ve sınırlı bir rejim getirebilmek ve örgütlü ve etkili bir sosyal demokrat siyasal gücün görünür gelecekte yeniden canlanmasını kesin olarak önlemek amacıyla, Cumhuriyet Halk Partisi faktörünü tümüyle ortadan kaldırmak için önlem alınmaktadır.

Türkiye için şimdi tasarlanan rejim, tek kanatlı bir kuşa, **yalnızca sağ kanadı olan** bir kuşa benziyor. Öyle bir kuş elbette uçuşa geçemez.

Böyle bir amaca erişmek için Cumhuriyet Halk Partisini kapatmanın da yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. O nedenle, demokratik sol hareketin bir ölçüde de olsa yeniden canlanmasına katkıda bulunabilecek herkesi susturmak, tedirgin etmek, hareketsiz duruma getirmek ve elden gelirse itibarsızlaştırmak üzere hayale sığan-sığmayan her çareye başvurulmaktadır.

Anlaşılan, bazı kimseler, bu yüzden ortaya çıkacak siyasal boşluğun aşırı güçlerce nasıl istismar edilebileceğini görememektedirler. O aşırı güçler ki, Cumhuriyet Halk Partisi sosyal demokrat tutumuyla ayakta durdukça, oyların yüzde birinden ikisinden çoğunu alamıyorlardı.

Böyle bir boşluk yaratılmakla, üstelik, Atatürk'ün mirası da boşlukta kalmış olacaktır.

«Der Spigel» dergisine bu yazıyı yazmakla bazı risk-

lere giriyor olabilirim. Bilinen nedenlerle bu yazıyı Türkiye'de yayınlayamazdım. Ne var ki, Türkiye için şimdi hazırlanmakta olan rejimi mazur göstermek üzere, Atatürk'ü bir askeri rejimle veya vesayet rejimiyle özdeşleştirme, Atatürk hakkında o tür bir önyargı yerleştirme olasılığına karşı, demokratik ülkeler kamuoyuna, Atatürk'ün, bence gerçeğe daha uygun bir portresini sunmayı, kapatılmış bulunan Cumhuriyet Halk Partisinin üçüncü Genel Başkanı olarak görevim sayıyorum.

Bir ulusal kahraman ve önder olduğu ve, 1930'larda soyadı yasası çıkınca Büyük Millet Meclisi kendisine «Atatürk» soyadını verdiği halde, o, hiçbir vakit bu durumunu, bir vesayet rejimi kurmak veya ülkeyi asker gücüne dayanarak yönetmek üzere istismar etmemişti.

Sivil kökenli nice liderlerin asker üniforması kuşandıkları bir dünyada ve çağda, Atatürk, Cumhuriyet ilân edilir ve kendisi ilk Cumhurbaşkanı olur olmaz, asker üniformasını üstünden çıkarmıştı. Bir daha da, törenlerde veya askeri manevralarda bile, üniforma giymemişti.

Atatürk'ün ulusuna önderlik ettiği dönemde, daha gelişmiş ve yüksek kültür düzeyli kimi ülkelerde bile, kitlelerin, özellikle gençlerin beyinleri yıkanmakta, kafalarına resmi dogmalar aşılanmakta idi. Atatürk ise bunun tam tersini yaptı: Özgür, usçu ve bilimsel düşünceyi geliştirmeye çalıştı. Öyle ki, onun Cumhurbaşkanlığı döneminde, Türkiye, vesayet veya diktatörlük rejimlerinden kaçan birçok ünlü bilim adamının barınağı oldu.

Bu derin bunalımların üstesinden gelmek gerekçesiyle de olsa, Atatürk, askeri veya yarı askeri bir rejim kurmayı aklından geçirmezdi. Tam tersine, Türk tarihinin en ciddi bunalımı, yani ülkenin parçalanması durumunda bile, Atatürk, halkın desteğine dayanmayı yeğleyerek, Büyük Millet Meclisini kurmuştu ve Meclis içindeki sert muhalefeti göğüslemeyi göze almıştı.

En Güvenilir Güç, Halkın Desteğidir

Atatürk'e göre, gerek yurtta, gerek uluslararası gerilimlerle, çatışmalarla ve ilişkilerle başa çıkmada, en meş-

ru ve güvenilir siyasal güç kaynağı halk desteği idi.

Cumhuriyetin ilânından kısa bir süre sonra, Atatürk'ün, ünlü bir gazeteciyle görüşürken, geride bırakılan dönemi değerlendirerek söylediği sözler, onun zihniyetini çok iyi belirler. Bu görüşmede Atatürk şöyle diyordu

«Ben her kerameti Meclisten bekleyenlerdenim... Millet işlerinde meşruluk ancak milli kararlara dayanmakla, milletin genel eğilimlerine uymakla sağlanabilir.

«... Evvelâ Meclis sonra ordu... Orduyu yapacak olan millet ve ona vekâleten Meclisdir. Çünkü ordu demek yüzbinlerce insan milyonlarca ve milyonlarca servetü samân demektir. Buna iki üç şahıs karar veremez. Bunu ancak milletin karar ve kabulü meydana çıkarabilir. Ve bir kere bu hale geldikten sonra milletin hayat ve mevcudiyetine zıt olan mezalim ve tazyikatın hepsini bertaraf etmeye muktedir olmak selâhiyetini, yalnız naçariye olarak değil, fillen de kazanmış oluruz[3].

Şunu da anımsamak gerekir ki, Atatürk'ün bu sözlerle değindiği ve böylesine saygı beslediği parlamento, onu siyasal yaşamın dışında bırakmaya kalkışmış bir parlamento idi. O amaçla hazırlanan bir önerge, Türkiye'nin yeni sınırları dışında doğmuş veya yeni sınırlar içindeki herhangi bir yerde en az beş yıl sürekli oturmamış olan kimselerin Meclise girmemesini öngörüyordu[4].

Atatürk, bilindiği gibi, Selânik doğumlu idi.

Liderlerin yasa zoruyla siyasal yaşamın dışında bırakma eğiliminin Türkiye'deki ilk hedefi, böylece Atatürk oluyordu. Fakat bu acı kişisel deneyim bile onun parlamentoya ve parlamenter sisteme olan inancını sarsmamıştı.

Bazı kimseler, 1980 Türkiye'sinde koşulların çok değişik olduğu, terörizmin yaygınlaşmış bulunduğu ve parlamentonun işlemez duruma geldiği gibi gerekçelerle, bu yazıdaki görüşlere karşı çıkabilirler.

Bunların hepsi doğru olabilir.

Ama şu gerçekte göz önünde tutulmalıdır ki, eğer bir ülkede, bunalımlarla karşılaşıldığı zaman askerin müda-

hale etmesi - 1960'dan beri Türkiye'de olduğu gibi - adet haline gelirse, bu, o ülkede, kimi politikacıların, hatta değişik kesimlerden kimi yurttaşların psikolojisini belli bir biçimde etkiler ve bu psikolojik etki altında kalanlar, bunalımla karşılaştıkça, tüm sorumluluğu üstlenecekleri ve demokrasinin kuralları ve kurumları içinde bunalımın üstesinden gelmek için her çabayı gösterecekleri yerde, askerin müdahale edip «ülkeyi kurtarma»sını bekleme eğilimine kendilerini kaptırırlar.

Başka bir deyişle, sorumluluk duygusunun yerini duyarsızlık ve umursamazlık alır.

Bunalım durumlarında askerî müdahalenin bir kural olarak yerleşmesinin bir başka kaçınılmaz sonucu da şudur: Hevesleri kursaklarında kalmış kimi politikacılar, başarısız veya maceracı politikacılar, onların yanı sıra da, demokrasiden kurtulmak için fırsat kollayan kimi çevreler, ikide bir, bunalım kışkırtıcılığına kalkışırlar ve, o yoldan, askerlere, «yine müdahale etme zamanı geldi» dedirtecek koşulları oluşturmaya uğraşırlar.

Üzülerek belirtmek gerekir ki son 30 yıldır Türkiye'nin durumu budur, ve bu durumdan ne Türk halkı mutludur ve ne de Atatürk mutluluk duyardı.»

16 Siyaset Adamının Çanakkale'de İfadeleri Alındı

1983 yılında Türkiye'de artık Anayasal bir düzen vardı. Geriye siyasî partilerin kurulması, seçimlerin yapılması ve parlamentonun oluşturulması gibi sorunlar kalmıştı. Kendine özgü koşullar içeren yeni demokrasi anlaşılmaz bazı pürüzleri ile yürüyordu. Anlaşılmaz pürüzlerin başında, Zincirbozan askeri tesislerinde «ikamete mecbur edilen» 16 eski siyaset adamının durumları geliyordu. Bir sabah 16 eski siyaset adamı için yeni önlemler alındığı açıklandı. Telefon görüşmeleri sınırlandırıldı. Ziyaretler yeni ilkelere bağlandı. Ve sağda Süleyman Demirel, solda Sırrı Atalay ve arkadaşları kendilerini askeri savcının karşısında buldular. «Türkiye Demokrasiye Dönmüyor» başlıklı bir metnin hazırlanmasından sorumlu tutuluyorlardı. Zin-

cirbozan'daki 16 eski siyasi tek tek ifade verdiler. Böyle bir metnin hazırlanmasından haberleri yoktu.

Metin, Batı'da birçok gazete, radyo ve televizyonda yayınlandı. Türkiye'nın yakın zamana dek, dünyada demokrasi ile yönetilen çok az sayıda devletten biri olduğunu vurgulayan metin içi başlatılan bu soruşturma, 16 siyasinin ifadelerinin alınmasından daha ileri bir aşamaya ulaşamadı, çünkü 16 siyasinin bu metnin hazırlanışından gerçekten haberleri yoktu

«... Bugünkü nisbî sessizliğe aldanarak yönetimin, kalıcı huzur ve sükûnu sağladığını iddia etmek güçtür. Sağlanan huzur, insan haklarının çiğnenmesine dayalı bir tedhişin yarattığı geçici bir korku döneminin sonucudur.

... Kaba kuvvete dayanan, hukuk dışı bir bastırma hareketinin insan haklarına aykırılığı gözardı edilse bile, kesin sonuç vermediği kabul edilmektedir. Üstelik önümüzdeki günlerde, teröristlerin, işkence gören ve haksızlığa uğrayanların küskün ve kinli yeni dostları ortaya çıkacaktır. Şayet geçilebilirse sivil yönetim, bu yaraları sarmaya, kanun ve hukuk devletini adalet duygusu ile uygulayarak iç barışı sağlamaya mecbur bırakılmıştır. Yüzbinlerde yurttaş yakalanmış, dövülmüş ve işkence görmüştür. Analar, babalar, eşler, çocuklar, avukatlar aylarca sanıkları görememişler, nerede olduklarını bulamamışlardır. Son açıklanan resmi bilgilere göre 12 Eylül 1980 tarihinden bu yana 14 bin kişi suçlu bulunmuştur. Bu kişilerin büyük bir bölümü, sıkıyönetim yasaklarına muhalefetten üç ay gibi hafif hapis cezalarına çarptırılan anarşi ve terörle ilgisiz kişilerdir. Meselâ, kapatılan CHP lideri sayın Bülent Ecevit de iki kez yabancı basına demeç vermek suçundan cezalandırılmış ve hapsedilmiştir. O da bu sayının içindedir. Terör ve anarşiye karıştığı için yakalanan, yargılanan sanık sayısı çoktur.

... Askeri mahkemelere sivil hakimler ve savcılar tayin edilmiştir. Sonuçta da ortaya olağanüstü sıkıyönetim mahkemeleri çıkmıştır. 600-700 sanıklı davalar bu mahkemelerde bir türlü bitmeden sürüp gitmekte, sanıklar askeri kışlalarda hazırlanan cezaevlerinde katı bir disiplin

içinde tutuklu bulunmaktadırlar. Kaçakçılık davaları bile bu mahkemelere verilmiştir. Sivil mahkemeler ceza hukukunda görevlerini geniş ölçüde askeri mahkemelere devir etmek zorunda bırakılmıştır

Çıkarılan yasalarla, yargının bağımsızlığı, savunma görevi ve insan hakları çiğnenmiştir. Bu yasaların kimler tarafından hazırlandığı bilinmemektedir. Ceza usulünde yapılan bazı yeni değişikliklerden örnek vermek ülkenin içinde bulunduğu adalet uygulamasını göstermek bakımından yeterlidir

Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere büyük küçük belediyelerin başkanlıklarına generaller ve albaylar tayin edilmiştir. Bütün Belediye Meclisleri feshedilmiştir. Mahallî yönetim geniş çapta sivillerden arındırılmıştır. PTT, Radyo, Televizyon, Devlet ajansı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Hava yolları, Deniz işletmeleri başta olmak üzere bütün kamu hizmetlerinin başına sivil olmayan kişiler getirilmiştir. Bakanlıklarda Müsteşarların, Umum Müdürlerin ve geniş tecrübesi olan iyi yetişmiş yüksek bürokratların görevlerine son verilmiştir. Hükümet üyeleri yönetimin emrinde yetkisiz bürokratlar hallndedir. Hükümetin bakanları bile istifa edemiyorlar. Yönetim, isterse, basına bir açıklama yaparak haberi olmadan bakan değiştiriyor.

12 Eylül günü ihtilâlin hedefi, anarşist ve teröristler olarak gösterilmişti. Terör ve anarşi önlendikten sonra (makul bir süre) içinde demokratik seçimlerin yapılacağı ve yönetimin devredileceği söyleniyordu. 30 Eylül 1980 tarihinde Kara Harp Okulunda yapılan törende Evren bakınız ne söylüyordu:

«Bu yaşlarda sakın ola ki politikaya bulaşmayın. Biz bugün politika içine atıldıksa, milletimizi düzlüğe çıkarmak için buna mecbur kaldık. Ne zaman ordu politikanın içine girmiştir, o ordu yavaş yavaş disiplinini kaybetmeye, çökmeye başlamıştır. Bunun en bariz misalini bizim yakın tarihimizde Balkan Harbinde görebiliriz. Bunun için, bizim yaptığımız bu harekâtı kendinize misal almayın. Sakın ola ki politikanın içine atılmayın. Dikkat ederse-

niz, beş kişilik bir emir komuta kademesi ile işleri yürütüyoruz. Bizim altımızdaki kademeleri bulaştırmamak için de her türlü çabayı sarfediyoruz. Şuna kararlıyız ki en kısa zamanda memleketimizi hakiki demokratik kaideler üstüne oturttuktan sonra görevimizin başına döneceğiz.»

Bir süre sonra ihtilâlin hedefi devlete, siyasî partilere ve politika adamlarına çevrildi. Böylece iktidara yönelmiş bir yönetim doğdu. Siyasi partiler kapatıldı. Sendikalar kapatıldı, liderleri yargıç önüne çıkarıldı. Üniversitelerin bağımsızlığına son verildi. Yargıçların teminatı kaldırıldı. Danıştayın yetkileri alındı. Vergi reformu adı altında bazı bürokratların ütopik fikirlerini yasa diye yürürlüğe koydular. Tutmadı, değiştirdiler. Şu güne kadar 48 vergi kanunu çıkardılar Bunların çoğu çıkarılan yasaların yanlışlarını düzelten kanunlardır. Bugün, Türk Vergi Hukuku içinden çıkılmaz bir yumak halindedir Grev hakkı, toplu sözleşme hakkı askıdadır. Yeni Anayasa ise işçi haklarını büyük ölçüde kısıtlamıştır

Anayasa; Rejimi Hukukî Yapıya Kavuşturan Bir Metindi.

Anayasanın ilânı ile hedef bütün çıplaklığı ile ortaya çıktı. Referandum esasen güdümlü siyasal rejimin yasal kaynağı yapılıyordu. Anayasa, önsözünden geçici maddelerine kadar öngörülen rejimi, hukukî yapıya kavuşturan bir metin idi.

Geçici maddelerden biri ile Evren yedi sene müddetle Cumhurbaşkanı seçilmiş sayılıyordu. Bu Anayasa aleyhine konuşmak yasaktı. Millet, Anayasayı tasdike âde ta ikna edilmişti. Edilmese idi yüzde 92 oy nasıl olurdu? Hangi antidemokratik ülkede, hangi demokratik referandum bu oyu alır?

... Bir geçici madde ile başta Demirel ve Ecevit olmak üzere ülkenin önde gelen devlet ve siyaset adamlarından büyük bir grubun, siyaset yapma hakları 10 yıl ellerinden alınmakta idi. Bütün milletvekilleri ve senatörlere ise 5 yıl siyaset yasağı konulmuştu. İnsan hak ve hür-

riyetleri kısıtlanmış, kanunlarla konulacak çok dar sınırlara sıkıştırılmıştı.

Demirel ve Ecevit, Anayasaya şiddetle karşı çıktılar Ecevit, bir demokrasi mücadelesinin bu şartlar altında yapılamayacağını söyledi. Evine çekildi. Demirel partili arkadaşlarına sesini duyurmava çalıştı. Fakat, referandumda (hayır) propagandası yasaklanmış, hapis cezaları ile önüne geçilmişti. Radyo ve televizyonda kesif bir evet) kampanyasına girişildi.

Evren 7 Kasım 1982 günü, milleten onay almış bir (tek adamdı) artık.

Hangi demokrasiye geçiliyordu? Türkiye için özel bir demokrasi olur mu idi? Artık demokrasinin temeli parlamento değildir. Son sözü söyleyecekler, ne kadar izin verirlerse o kadar özgürlük ve insan hakları olacaktı Türkiye'de. Siyasî partiler ve seçim konulan kurallar içinde olup bitecektir Ve kuralları açıkladılar Halbuki Kenan Evren 12 Eylül 1980'de TV'da (Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin, yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni seçim ve siyasi partiler kanununa göre, zamanı, koşulları ilân edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir) demekte idi.

Nato Genel Kurmay Başkanları onuruna verilen toplantıda da 19 Eylül 1981'de de şunları söylüyordu:

«İlk gün ve müteakip tarihlerde yaptığım konuşmalarda da ifade ettiğim gibi, ülke tekrar seçimle gelmiş bir parlamentoya ve hükümete teslim edilecektir Şuna da kararlıyız ki, en kısa zamanda memleketimizi hakiki demokratik kaideler üstüne oturttuktan sonra görevimizin başına döneceğiz.»

Evren, «Atatürk ilkelerine bağlı bir yönetime devredeceğiz. Bu söz asker sözüdür, namus sözüdür» demekte idi. (15.1.1981 Konya).

«Bizler daha ilk günden itibaren söz verdiğimiz üzere, bu ülkeyi tam anlamı ile demokratik yaşama kavuşturmak hususunda bu taahhüdümüzü yerine getirecek ve görevi demokratik yollarla seçilmiş yeni yönetime devre-

deceğiz.» (24 Şubat 1981) diyen Evren ilâve ediyordu:

«Biz, partilerimizi kapatmadık, sadece faaliyetlerini durdurduk. Halen bağımsız mahkemelerde partilerle ilgili olarak yürütülen davalar vardır Şayet mahkemeler partilerin kapatılmasına karar alırsa, tabiatiyle artık söylenecek bir şey kalmaz. Fakat şahsen, mevcut partilerin siyasi hayata dönüşlerini ihtimal dışı saymıyorum.» (Nevs week Dergisine verdiği beyanattan 6 Nisan 1981).

Daha önce partiler ve demokrasi için verilen sözler bunlardı. Önce siyasi parti kurunuz dediler. Ancak, parti kurucuları için veto hakkımız vardır dediler. Demokrat ve özgürlükçü siyaset adamları bu şartlara rağmen demokrasi mücadelesini başlattılar. Gazetelere demeçler verdiler: «Partiyi millet kurar, partimiz hazır.»

Bu söz duymazlıktan gelindi. 3 Ocak 1983 günü Başbakan Ulusu, kapatılan AP'nin ikinci adamını, Dr. Saadettin Bilgiç'i davet ederek, kendisinin başkanlığında kurulacak bir Merkez Partisini desteklemelerini istedi. Demirel'in de desteğini beklediklerini, bu görüşme talimatını Evren'den aldığını söyledi. Komünistlere ve sosyalistlere karşı değiller mi idi. İşte fırsat önlerine çıkmıştı. Devleti birlikte yönetirler, Sol'u ve aşırı Sağ'ı ezerlerdi. Liberal demokrasi ise 5 yıl sonra düşünülecek bir konu idi.

Bu olacak şey değildi. Cevap kesin hayırdı. Adalet Partisi fikrini savunan liderleri, özgürlükçü demokrasiye dayalı bir partinin milletin içinden çıkaracağına inanıyorlardı. Ulusu'ya da fikrinden vazgeçmesini tavsiye etmekte idiler.

Orgeneral Turgut Sunalp basına bir parti kurma görevini yüklendiğini söyledi. Sunalp, bir devlet partisi kurmakla görevlendirilmişti. Muvazaa partisi Anadolu'da soğuk karşılandı. Buna karşı, partiyi millet kurar diyen gerçek demokratlar ve yasak dışı kalan AP'liler çok kısa zamanda Büyük Türkiye Partisini Ankara'da kurup kapısını açtılar.

Muvazaa partileri, demokrasi modelini, (Evrenizmi), açıkça millete kabul ettirmeye kararlı gözüküyorlardı. Son hafta kendisine sorulmadan kurulan bütün partile-

rin kurucularına veto yağdırılıyor ve siyaset yapacak kadrolar felç ediliyordu. Yönetim, ülkeye bütün ağırlığı ile çökmüştü.

Ülkede 1876'dan Bu Yana Parlamento Vardır

Büyük Türkiye Partisının kapatılması için Anayasa Mahkemesinin kararına gerek vardı. Anayasa'nın 69. maddesi ve Siyasi Partiler Kanunu da bu hükmü taşıyordu. Büyük Türkiye Partisi kurucuları Anayasa ve Siyasi Partiler Yasasına titizlikle uydular. Yasaya aykırı hiçbir faaliyet göstermemişlerdi. Bugünkü Anayasaya göre, partileri, ancak Anayasa Mahkemesi kapatabilirdi. Anayasa Mahkemesine dava açmak için hiç bir sebep bulamayan yönetim, Anayasayı ihlâl eden bir kararla bu işi bitirdi.

Anayasa ve kanunların çiğnenmesi göze alınmıştı. Referandum da çiğnenmişti. Kanunlara bile aykırı bir fermanla Büyük Türkiye Partisi kapatılmıştı. Partinin kurucuları ve diğer devlet adamlarını Çanakkale'de tutuklamak için de en azından bir askeri yargıcın kararına ve bir dosyaya gerek vardı. Böyle bir suç veya fiil yoktu ki dosya olsun. Yönetim, yargıçlığı da üslendi. Partiyi kapattı. 16 siyaset adamını tutukladı. Şimdi elinde bir silâh daha var. Partilerin göstereceği milletvekili adaylarını da veto edebilecektir. Bunun anlamı şudur: Ancak yönetimin beğendiği kişiler aday ve sonuçta milletvekili olacaklardır Seçmen yönetimin gösterdiği adaylara oy verecek, böyle bir seçimle ortaya çıkacak parlamento ülkeyi beş yıl temsil edecek, yönetecek, yasa yapacaktır

Ülkede 1876'dan bu yana parlamento vardır. 1946' da ise çoğulcu demokrasiye geçilmiştir O günden bu yana, Türkiye'de otuza yakın genel ve kısmî milletvekili, mahallî ve Senato seçimleri yapılmıştır. Millet son sözü söylemeye alışıktır 1950'de Millî Şef İnönü'yü oyları ile değiştirmiş, iktidar kurup değiştirme geleneğini benimsemiştir.

... 31 Mayıs 1983 günü devlet radyosu saat 13.00'de Millî Güvenlik Konseyi'nin bir kararını okudu. Büyük Türkiye Partisi kapatılmıştı. 68 kurucusundan ve 2 no'lu kurucular, partiyi organize ettikleri için Çanakkale iline sü-

rülüyorlardı. Kurucuların siyasî hakları alınmıştı. Partilerin il ve ilçe yöneticilerine de siyaset yasağı getiriliyordu.

...Gibi politikacılar Çanakkale'de ikamete mecbur ediliyorlardı. Bu bir ikamete mecbur edilme olayı değil, düpedüz tutuklama idi. Böyle bir tasarrufun dayanağı ve emsali yoktu. BM İnsan Hakları Beyannamesinin 9. maddesi «Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonamaz, sürülemez» diyordu. Keyfilik sol ve sağ ayırmamıştı. Bugünkü Anayasa bile bu uygulamaya cevaz vermiyordu.

... Batı medeniyeti ile Türkiye'yi birbirine yaklaştıran en önemli bağ, demokrasidir. Türkiye, birçok İslâm ülkesi için özlemle takip edilen örnek bir devlettir. Demokrasinin Türkiye'deki kesin başarısı, üçüncü Dünyanın ve pek çok İslâm ülkesinin siyasî kaderini değiştirecek ağırlık taşımaktadır. Demokrasi ile yönetilen tek İslâm ülkesi olan Türkiye'de, Batı demokrasileri taraf olmak zorundadırlar. Demokrasiden yana, insan hak ve özgürlüklerinden yana, ortak medeniyetten yana taraf olmak zorundadırlar. Birleşmiş Milletler Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi, Helsinki Nihaî Belgesi ve Nato Anlaşması uygulanmak için imza edildiler. Türkiye, bu anlaşmaların onurlu imza edenidir. Türkiye'deki bugünkü durum, bunların tümüne aykırıdır.

... Türkiye'de üç yıl içinde olup bitenler iyi anlatılamadı. Türk basınının üzerinde ağır bir sansür vardır. Gazete sahiplerinin büyük bir bölümünün hükümetle ticarî ilişkilerini sıcak tutmağa temayülü giderek istismar edilmektedir. Gazeteciler hapsedilmektedir. Etkili kadın yazar Nazlı Ilıcak cezasını çekmiştir. Şimdi sıra 70 yaşındaki Başyazar Nadir Nadi'ye gelmiştir. Bu nedenle bazı gazeteler askeri yönetimi hatta bu yönetim biçimini övme yarışına başlamışlardır. 1918'lerde işgal altındaki İstanbul'da da böyle bir basın türemişti. Mütareke basını, bugün Türk basın tarihinin unutmak istediği bir dönemin yüz karasıdır. O zaman da gerçeği söyleyen, yazan ve bağıran vatanseverler vardı. Sonuçta onlar kazandı. Bugün de var. Sayıları çok olmasa bile, bugün de öyle olacaktır. Onlar kazanacak, demokrasi kazanacaktır.

Türk demokrasisinin sevdalıları, seslerini duyurmak ve yalnız olmadıklarını hissetmek istiyorlar.

Amerika ve Batı ülkeleri yönetimi elleri kızarıncaya kadar alkışlıyor, destekliyorlar. Yönetim başarıya ulaşırsa demokrasi rafa kalkacaktır ama Nato'nun bir kanadı istikrara kavuşacaktır sanıyorlar. Aksi düşünce bir hayaldir. Halbuki Nato (Rejimi ne olursa olsun yeter ki istikrar olsun) düşüncesindeki devletlerin biraraya gelmesinden değil, (Hürriyet ve özgürlüğü. insan haklarını korumak için biraraya gelinmesi) fikrinden doğmuştur. Nato şartı budur. Özgürlükçü demokrasiye inanan sol ve sağ siyaset kadroları kısa bir sürede gizli kalan gerçek amacı geniş halk kitlelerine indireceklerdir İşte o zaman Türkiye için yeni bir arayış başlayacaktır. Türkiye yeniden demokrasiye döndüğü gün artık bir batı müttefiki kalabilir mi? Kötü günlerinde Evrenizmi kendisine lâyık gören dostlarına güvenebilir mi? İnanabilir mi?

... Demokrasi ile uygun bulunan demokrasinin savaşı başlamıştır. Avrupa ve Amerika demokrasileri bu savaşta tarafsız kalamaz. Çünkü, demokrasi müşterek kültürümüzdür.»

Zincirbozan Askeri tesislerinde bulunan 16 eski siyaset adamı askeri savcının başlattığı soruşturmada bu metinden haberleri olmadığını söylediler. Soruşturma, ifadelerin alınması aşamasında kaldı. Ama bu metnin kim ya da kimler tarafından hazırlandığı sorusu bugüne dek açıklığa kavuşmadı.

«Türkiye Demokrasiye Dönmüyor» başlıklı bir metin elden ele dolaşıyor, askeri savcılık bu eleştirinin Çanakkale'de bulundurulan eski siyaset adamlarından kaynaklandığını varsayarak soruşturma açıyor, ifadelerini alıyordu.

Savunma Hakkı Ortadan Kaldırıldı.

Bir dilekçe de, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesine verildi. Başvuruda, «savunma hakkı-

nın kısıtlandığı ve yargının bağımsızlığı ilkesinden uzaklaşıldığı» savlanıyordu:

«İnsanlık tarihinde yüzlerce yıl süren bir gelişmeden kaynaklanarak ve tarihin ince süzgecinden geçerek, çağdaş ve uygar toplumlara malolan temel hukuk kuralları vardır. Bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan «Hukuk Devleti» ve «Hukukun Üstünlüğü» ilkelerinin vazgeçilmez ögelerini oluşturan bu kurallar, uluslararası anlaşmalarda, çağdaş Anayasalarda ve giderek ülkemizde 27 Mayıs Anayasasında yer almıştır. Yine bu kurallar, günümüzde uygarlığın, çağdaşlığın bir ölçüsü ve bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

(Bağımsız yargı), (Hakim güvencesi), (Savunma hakkı), (İşkence yasağı), (Yaşam hakkı) bu temel hukuk kurallarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

12 Eylül harekâtından sonra Millî Güvenlik Konseyi, yasama ve yürütme işlevlerini üslenmiş, uluslararası antlaşmaların yürürlükte ve geçerli olduğunu açıklamıştır. Yine bu açıklamalarda, Konsey tarafından yayınlanan yasa ve tebliğlere aykırı düşmeyen Anayasa hükümlerinin de yürürlükte olduğu kabul edilmiştir. Bu açıklamalar karşısında, Anayasa'nın I. kısmında yazılı Genel Esaslar, II. kısım I. bölümünde yazılı Temel Hak ve Ödevler'e ilişkin hükümleriyle (Yargı)ya ilikşin tüm hükümlerin ve uluslararası antlaşmaların yürürlükte bulunduğunu kabul etmek gereklidir. Öyleyse günümüz yasama ve uygulamalarını bu ölçülere göre değerlendirmek zorunluğu karşısındayız. Savunma görevlisi olarak bu durum bizi tarihsel bir sorumluluk karşısında bırakmıştır

Şöyle ki

Her ne kadar Konsey tarafından yayınlanan (Anayasa Düzeni Hakkındaki Yasa)'nın, genel olarak yasama alanında bir belirsizlik getirdiği düşünülebilir ve genel hukuk kuralları ile uluslararası antlaşmalar yönünden bu belirsizliğin ayrı bir değerlendirilmesi yapılabilirse de, biz düşüncelerimizi şu andaki yasama durumuna göre açıklamak istiyoruz.

1) Altında ülkemizin de imzası bulunan ve yasama

organınca da onaylanarak yasa niteliği kazanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 5. maddesinde: «Hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı, haysiyet kırıcı cezalara ya da işlemlere tabi tutulamaz», Anayasamızın 14. maddesinde de «Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz» denilmiş olmasına rağmen, emniyet binalarında ve cezaevlerinde ölüme kadar varan işkencelerin yapılması, (İlhan Erdost, Zeynel Abidin Ceylan, Mustafa Yalçın, Hasan Asker Özmen örneklerinde olduğu gibi), tutuklu kişilerin cezaevlerinden alınarak, sorgulama adı altında işkence yapılmak üzere yeniden emniyet binalarına götürülmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Anayasanın açık hükümlerinin ihlâl edildiğinin açık kanıtlarıdır.

2) Gözaltı süresinin işkenceye geniş olanaklar yaratabilecek bir biçimde 90 güne çıkarılması,

- 3 yıla kadar verilecek hapis cezalarında temyiz hakkının kaldırılması, bu suçlarda sanığın savunması alınmadan, gıyapta karar verilebilme yoluna gidilmesi,

- Cezaların kişiselleştirilmesi ilkesine aykırı ve mahkemenin takdir hakkını sınırlayıcı bir biçimde 59. maddenin uygulama alanının daraltılması,

- Savunma için verilecek sürelerin kısaltılması,

- Eşitlik ilkesine aykırı olarak sıkıyönetim mahkemelerince görülen davalarda verilen cezanın iki katına çıkarılması,

- Sıkıyönetim komutanlıklarının görevli mahkemeyi saptama ve savunma görevini üstlenen avukatların dahi sınır dışına çıkarılarak sanığın savunmasız bırakılması sonucunu doğuracak yetkilerin tanınması,

- Cezaevlerinde avukat tutuklu görüşmelerinin 353 sayılı yasanın 91. maddesine aykırı olarak cezaevi görevlilerince dinlenilmesi, konuşmalara müdahale edilmesi, mahkeme kararlarına rağmen savunma ve davaya ilişkin belgelerin sanığa verilmemesi,

• Avukatların sıkıyönetim savcıları ile görüşme olanaklarının ve yasanın izin verdiği dosya inceleme haklarının yok denecek kadar kısıtlanması, savunma hakkını ortadan kaldırmıştır.

3) Yukarıda sözü edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 10. maddesinde: «Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından âdil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Yine Anayasamızın 7 maddesinde: «Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır», 132. maddesinde «Hakimler görevlerinde bağımsızdırlar» ve 133. maddesinde de «Hakimler azlolunamaz. Kendileri istemedikçe, Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylıklarından yoksun kılınamaz». denilmiştir. Kuşkusuz, bu hükümler hakimleri korumak ve onlara bir ayrıcalık tanımak amacıyla konulmamıştır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de: «... hakimlik tazminatı, hakimleri korumak için değil, yargı organının bağımsızlığa kavuşturmak yoluyla adaletin gerçekleşmesini sağlamak için kabul edilmiştir. (...) idarenin arzusu ile (...) mesleğini kaybedebileceği endişesine kapılacak bir hakim, görevini adalet icaplarına uygun bir şekilde yapmakta, müşkilâta düşebilir, bağımsızlığını kaybedebilir. Sadece bir hakimin bu duruma düşebilmesi ihtimali dahi Anayasa'nın 133. maddesi ile kabul edilen hakimlik teminatının ve 7. maddesinde yer alan mahkemelerin bağımsızlığı amacının zedelenmesine yeterlidir» demektedir.

Hakimlerin, en kuvvetli teminatı, bizzat ahlâk ve seciyelerinin gücünde bulacaklarına dair sık sık tekrarlanan bir söz vardır: Hakimin yüksek ahlâk ve kuvvetli karaktere sahip olması kuşkusuz gereklidir ve şarttır. Sizlerin de bu niteliklerin konusunda en ufak bir kuşku ve tereddüdümüzün olmadığını özellikle belirtmek isteriz. Ancak, bu nitelikler hakimin iktidar karşısında bağımsızlığı-

nı temin için kâfi değildir. Zira, unutmamak gerekir ki, hakim de nihayet bir insandır ve iktidar kendisi üzerinde tasarruf edebilmek serbestisini haiz olduğu müddetçe onun bağımsızlığından sözetmeye olanak yoktur. Bu durumda Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi kıdemli hakiminin re'sen emekliye sevkedilmesi, yargılanan kişilerin en son ve en önemli güvencesini ortadan kaldırma yolunda bir başlangıç olmuş, askeri mahkemelerde görev yapan hakimlerin bağımsızlığına objektif olarak gölge düşürmüştür.

Yukarıda belirtilen uygulama karşısında, bağımsız yargının ne ölçüde var olduğunu ve korunabileceği, savunma hakkının hangi boyutlarda kullanılabileceği ve bu durumun bağlı bulunduğu uluslararası antlaşmalar ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile bağdaşabilip, bağdaşamayacağının artık tartışılması gerektiği inancındayız.

Bu koşullar altında savunma hakkımızı gerektiği gibi kullanabilip kullanamayacağımıza ilişkin kuşkularımızı dile getirmeyi tarihsel bir görev sayıyoruz. Mahkemenizin de bu noktada aynı tarihsel görevle karşı karşıya bulunduğu inancını taşıyoruz.

Sunduğumuz bu nedenlerle, mahkemeniz sayın hakimlerinin, bağımsız yargı ilkesinin zedelenmesi karşısında, kendi durumlarını değerlendirmelerini takdire sunarken, bu dilekçemizin dosyaya konulmasını ve yetkili mercilere iletilmesini saygıyla dileriz.»

Bu başvuru Necdet Adalı'nın ölüm cezasının infazında bulunmadığı için re'sen emekliye sevkedilen hakim Albay Hamdi Sevinç'in durumunun saptanması için verilmişti. Çok sayıda savunma avukatının başvurusu salt yargıç güvencesini anlatmıyordu. 1980 yılının son ayında, hukuk devleti ilkelerinin zedelenmeye başladığını da belgeliyordu.

Sened-i İttifak, Gülhane Hatt-ı Hümâyunu, Islahat Fermanı, Kanun-u Esasî ile başlayan yenileşme hareketi geleneksel gücü hukuk devleti ilkesinin yaşatılmasına yetmiyordu. Yetmezdi, çünkü «hukuk devleti kavramı, devlet içinde egemenliğin bağsız koşulsuz ve denetimsiz biçim-

de kullanılmasına karşı tepki olarak doğmuştu, hukuk devleti yönetiminin karşıtı, keyfi devlet yönetimiydi»[6].

Hacettepe mi, Gayrettepe mi Önemli Olan...

Gözaltına alınışından kısa bir süre sonra karşılaştık. «Geçmiş olsuna geldim» dedi. «Senin işlerin çoktur.» Gülüştük. Sakallarını okşadım. «Yoldular mı?» dedim. «Hayır» dedi. «Anlatsana» dedim. «Nereden başlayayım, neleri anlatayım?» diye sordu. Oturdu, yarım saat kadar konuştuk. «Yazsana» önerisini getirdim. «Yayınlamak için mi, ne zaman?» diye sordu. Gülüştük. Çok sonraları bir daha uğradı. «Yazdım» dedi.

«Neden, niçin ve nasıl»lara bir yanıt olduğunu bilerek yayınlanması gerektiğine inanıyorum. Başlığını kendi yazmıştı. «Bu benim işimdi» dedim. «Yardımlaşma» dedi. Son kez gülüştük. Bir daha hiç gülüşmedik. Haberleşemedik bile. Hacettepe'den Gayrettepe'ye: «Dışarıdan İçeriye - İçeriden Dışarıya Çok Yüksek Bir Öğretim»i yazdı ve gitti:

«... Nereden başlamalı, neleri yazmalıyım? Ya da, daha önemlisi yazmalı mıyım? Hangi somut amaç için? Dileyenin dilediğini yazabileceği, yayınlayabileceği bir dünyaya varma uğraşında bir yeri olmalı değil mi yazacaklarımın, biçimi ve içeri ile? O yana çevir, bu yana döndür, en doğru içeriği, en güzel biçimi bul derken bu güne geldik. Bekleme üretici değil. Öyleyse başlamak ve yazmak gerekiyor. Yazılanı değerlendirmek için bekleyeyim, eğer gerekliyse.

Olay ne? 11 Mayıs 1981 pazartesi günü saat 13'te Beytepe'deki odamdan alınmıştım. O gün akşam İstanbul'a götürüldüm. 22 Mayıs cuma günü Selimiye'den salıverildim. 12 gün süren bir serüven. Birey olarak beni, Ercan'ı, alt üst eden, sarsan, silkeleyen, olağanüstü öğretici, düşündürücü, eğitici bir 12 gün bu. Yaşamadan algılayamıyacağım, düşleyemeyeceğim, gerçekleştiremeyeceğim, bir açılım, bir yepyenilik, bir başka boyutlar bütünü. Kesinleşen, derinleşen, çoğullaşan duyarlıklarım.

Kapıda iki sivil bir başçavuş belirdi. Tamam, de-

dim, bir türlü de inanamadım. Kimlik denetimiyle benim ben olduğum ortaya çıkınca durumu anlattı sivil olanlardan biri: İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca aranıyordum. Kendileriyle birlikte emniyete kadar gitmem gerekti. Korkmadım ama elim ayağıma dolaşmadı değil. Birden kendimi bambaşka bir evrenin içinde buldum. Ve bu yeni evrenin insanı olarak algılamaya başladım kendimi. «Pencere»nin birkaç gün önceki Batılılaşma yazısının son paragrafı.

Belirsizlik. Bilinmeyen. Soru. Soru. Soru.

Nur, öğrenince ne yapacağını az çok kestirebiliyorum. Deniz'i görebilecek miyim? Bölümdekiler. Üniversitem. Öğrencilerim. Hepsi hepsi geçti gözümün önünden bir bir. Çoğu ile birlikteydik daha zaten dün. Tüm bunları arkadaşların odalarını dolaşırken o anda düşünüyorum. Kibar davrandı adamlar, siz diye seslenerek, çocuklarla görüşmeme izin vererek. El sıkışıp kucaklaşırken bile hâlâ gerçek olamaz bu. Neden olamazmış ki, kahraman mı yaratacaklar benden, nedir?

Sivil plâkalı Ford minibüse bindiğimizde kuşkularım dağıldı. Başçavuşu karakolda bırakıyoruz, Tepe Mobilyanın ordan Yem Sanayii yolu ile kente döneceğiz. Azıcık sağa çekip durdu şoför. Sol kapı camı içine düşmüş, anasına avradına sunturlu bir küfür. Onarmaya çalıştılar olmadı. Kötü şeyler geçti aklımdan, İlhan Erdost'u düşündüm, yoo, dedim sonra böyle uluorta olmaz bu canım. Neden bu korku, neden bu korkutma?

Belirsizliğin, bilinmezliğin ürkekliğini serinkanlılığımla, bilincimle yatıştırıyorum. Bir sınav vermedeyim işte, hepsi bu. Gene de her yeni kıpırtının, beni yeni kötü şeyler düşünmeye sürüklediğini belirtmeliyim. Ne ölümden korkmak ayıp, ne de düşünmek ölümü, demiyor muyduk?

Dur bakalım derken telsiz çıktı payasaya. (Merkeze) sesleniyor. «Suçlu yakalanmıştır». İşin ciddiyetini ilk kez o an farkettim. Her seferinde suçlu Ercan ile ilgili bir şeyler konuşuluyor: «Suçlunun evinde bir uygulama yapılması konusunda emirlerinizi bekliyorum» diyor merkeze, merkez «tamam» diyor, ben de tamam diyorum, bu

kez gitti bizim kitaplar. Çok eskilere uzanan bir film geçiyor gözümün önünden. 1965 seçimleri için yazdığım sloganlar, şiirler, Paris'te geçen yılların bir sürü belgesi. Neden saklamışım ki bir sürü şeyi, anlamsız yere, elimin altında bulunsun yaklaşımı. Buyur işte, ver bakalım şimdi hesabını. Eyvah eyvah (Nouvelles de Turquie), işçi bültenleri, Avrupa Konseyinden bir sürü adamın, bir sürü avukatın adları, mektupları adresleri. Ne saklarsın bunca gizli belgeyi be sersem, buyur şimdi, açıkla. Aslında yerinmiyorum. Onların yapacaklarını ben niye yapayım ki onlar adına? Uygulama arama demek, belli. Öyleyse eve gidiyoruz. Ama Emniyet Sarayı yoluna saptık. Arama yapmaktan vazgeçmiş olamazlar, belli ki, önce bir Saray'a uğrayacağız, sonra da eve gideceğiz.

Emniyet'e ilk gelişim. Daha önce hiç içeri alınmadım. 1965'te Çankaya Emniyet Amirliğine alınan bir arkadaşı ziyarete gitmiştik, o kadar. Sonra Maiyet memurluğum sırasında. Rize'de, Emniyet Müdürlüğünde, şimdiki Van Valisi Nazmi İyibil'in yanında onbeş gün staj. Ve Göle kaymakam vekilliğim. Şimdi içerdeyim. Sakallarım öyle batıyor ki, yalnız başıma yürüyemiyorum da, birileri itiliyor beni ikide bir, bir daha hiç göremeyecekmişim gibi göğe, sağa, sola (dışarıya) bakıyorum son bir kez. Altıncı kattayız. (Suçlu Dr. Ercan .....) getirilmiştir artık. Ah ne acemilikler. Üstte başta ne varsa çıkarıp bırakıyorum, tıkabasa bir dolaba. Hadi diyor biri, iri kıyım biri hem de. Hadi ya, nereye hadi? Bir kapı gösterip, oraya der gibi azarladılar da. Utandım hani, bilememekten. İçeri girmek, (İçeri girmek) işte. Koca bir salon. Banklar üzerinde 50 - 60 kadar insan. Başımla selâm verip ilerledim, buyur ettiler. İliştim. Banklarda TC Ziraat Bankası yazısı var. Selimiyedekilerde Akbank olacak. Aa, a, Ahmet Bey, buna çok sevindim. Osman beyi ve arkadaşları o tanıttı. Saat 14.00. Yani alınalı bir saat olmuş. Bir saate tüm bunlar nasıl sığmışlar.

Salonun kapısı ikide bir açılıyor. Gözleri bağlı bir düzine kadar genç 45 derecelik bir açı yapacak biçimde

parmak uçları ile duvara dayandırılmış. Açı biraz bozulacak olursa, hemen (düzeltiliyor).

İnsanın parmakları korkunç ağrıyormuş. Girişte, sağda, küçük odada kızlar var Göz kaydırıp gördüklerim pek dağınık, perişan durumda.

Yaşlı bir adam, köylü olduğu belli. Kasabalı daha doğrusu. Ağlıyor, gözyaşları ile. Gençlerden biri oğluymuş. Kızı da yandaki küçük odada. Şimdi ortaokula giden oğlunun, ilkokul kitaplarından birinin içinden Ecevit'le Yılmaz Güney'in fotoğrafları ve bir de bildiri mi ne çıkmış. Oğlanı ve ablasını içeri almışlar, baba da birlikte. Dayak atıp ipucu elde etmeye çalışıyorlarmış. Oğluna dayak atıldıkça da baba ağlıyor tabii. Kızına yapılanlar da ağlatıyor adamcağızı. Bazen de çocuklarının gözü önünde babayı okşuyorlarmış. Ben tanık olmadım buna, ben yalnızca adamı birkaç kez ağlarken gördüm.

Birden çağırdılar Dr. Ercan diye. Hanımınız bir çanta göndermiş diye. Acemilik, bir not bile yazamadım nedense.

Kızlardan arada bayılanlar oluyormuş, bir kezinde beni de istediler. Doktor diye. Anladım ki benim doktorluğum öyle doktorluk değildir.

İstanbul'a bu akşam sevkiyat var. Komisere gidip mavi tren bilet parasını vermek istediğimi söylüyorum, süklüm püklüm. Tersledi Ömer, benim İstanbul'a gidip gitmeyeceğime onlar karar verirlerdi, ben değil.

Yemek yememiz gerekiyordu. Yemek de ne, haşlanmış patates ve tahın ekmeği. Eller dua konumunda açıldı: Ordu millet varolsun, Tanrımıza hamdolsun. İstiklâl Marşını da hep bir ağızdan söyletiyorlarmış. Bir keresinde, yaşlı koca hocaya çıkışmış polis Sezai, sen yürekten söylemiyorsun diye. Sonra da yanındakini haşlamış, utan be, şu yaşlı adam bile senden daha gür söylüyor. Anlatılanlar tüyler ürpertici. Peki gerçek mi? Yalan olması için hiç bir sebep yok. Uydurmak için bir yarar, bir gerekçe yok çünkü. Koskoca profesörü falakaya yatırmışlar. Bir bilim adamının, falakaya yatırıldığını kim ne gerekçe ile uydursun ki?

Tanrının giremediği yer burası mı ki? Nasıl olur diyorum, istedi de giremedi mi acaba?. Tam o anda, Devlet Başkanı çıkagelse, bir baskın yapıverse, diye geçiveriyor içimden. Göreceklerine ne derdi. O da mı giremez buraya yoksa?

... Bilinmeyene yolculuk başlıyor saat 22'de. Gar emniyet âmirliğindeyiz. Epey gelen var. Bizimkiler yok ortada, son dakikada çıkageliyorlar. Pendik'te açıyorum gözlerimi. Ekip otosu ile Gayrettepe'ye gidiyoruz. (Suçlu) aşağı, (suçlu) yukarı. Sendikacılar ve dernekçiler olarak ayırıyorlar bizi sonunda. Üçümüz dernekler masasına götürülüyoruz. Numaralanıp fotoğraf çektiriyoruz. Parmak izlerimiz de alınacak. Birer çay içip 35 numaralı hücreye iniyoruz. Dağan'ı tanıyoruz. Doğan iki aya yakındır hücrede. Bize bayağı ev sahipliği yaptı. Yiyeceklerinden sundu, neyi, nasıl yapmak gerektiğini anlattı. O zaman insan inanmamayı usuna getiremiyor bir türlü. Anlatılanlar öylesine olabilir, öylesine mümkün ki, neden yalan söylesin, neden abartsın ki, diyorum.

Ankara'dan öğrenmiştim, üç türlüsü var işkencenin. Dayak, asma, elektrik. Elektrik en şiddetlisi. 400 voltu geçmemeliymiş akım. Yani insanın ölmemesi gerek. Bir de su ile temas, kanda kimyasal ayrışımlara yol açarak ölüme neden olablliyormuş. Böylece öğrendik ki, elektrik verilen kişi en az dört saat kesinlikle su içmemeli.

Bunlar benim duyduklarım, inandıklarım. Tanığım yok. Yazılı belge, çekilmiş film yok elimde. İster inan, ister inanma. Beklenir. Hepsi bu. Ankara'da, Gayrettepe'de, Metris'de dinlediklerim ve belli sınırlar içinde gördüklerim, bu beklenirliği doğruluyor. Kızların meselesi. En çok dile getirilen olay. Kızın yanında ve çevreden duyulacak biçimde konuşmalar: «Sana teslim ediyorum onu.» Çaresizlik içinde bir kız canlanıyor gözümün önünde. Belli değerlere sımsıkı sarılmış bir kız.

Parmak izlerimiz alınıyor, on parmağın, yirmi izi. Uçlar ve içler. Parmak izinden hücreye dönüşte Doğan götürülmüştü. Hoş geldin ikramını bırakarak. Nasıl yansıta-

biliyor hâlâ insan duyarlığının en canlı parıltılarını. 18 pabuç boyunda ve dört buçuk pabuç enindeki bu evrene nasıl sığdırıyor güneşi?

İçerdeyim, hücredeyim üstellik. Yaşamadan kavrayamayacağım bir gerçekliği yaşıyorum. Demir parmaklıklı o küçük pencere tek ışık kaynağımız. Kuraltılar ve ayak sesleri varsa pencereye yaklaşma. Metal gürültüler birilerinin götürüldüğünü simgeliyor. Bunca kısa zamanda bunca şeyi nasıl öğrenmişim? Kapımız açılıyor, tuvalet saatiymiş. Çiş bitmeden tıklatıyor adam kapıları, (haydii, yeteeer). Biraz oyalanacak olsan zılgıt geliyor. Burayı görmeden nasıl tanıyabilirdim gerçekleri? Yaman bir bilinç silkelenişi bu, çok dehşetli bir sarsıntı.

Kapı yeniden açılıyor. Haydi gidiyoruz. Müthiş sevinilecek bir şey bu. Geceyi Metris'de geçireceğiz. Belirsizlik yaman ürkütüyor insanı. Davutpaşa'ya mı gideceğiz, Selimiye'ye mi nerede, hangi koşullarda kalacağız. Vedalaşmayı ihmal etmeden gidiyoruz. Gardıyanlarımızla tabii. Doğan'ı nereden göreceksin ki? Haydi minübüse.

Mekanize piyade alayı, I. Tb. gözetimaltı yerindeyiz. Hava kararırken giriyoruz içeriye. Yüzbaşı kısa bir konuşma yapıyor: Suçlu olup olmadığımız onları ilgilendirmezdi. Bizim yememiz, içmemiz, barınmamız ve korunmamız onlara görev olarak verilmişti. Bunları bilerek hareket edeceğimize inanıyordu. Uygar bir yaklaşım, ne demeli başka.

Duyarlık ne de değiştiriyor boyutlarını insanın. Gazeteleri bir başka okuyorsun, radyodan haberleri bir başka kulakla dinliyorsun. Devlet Başkanı konuşuyor «Çiçek, ağaç ve insan seven terörist olamaz» Şu bir kaç gün içinde gözlerimle gördüklerim, buna inanmama olanak vermiyor. Çiçek nihayet bir ottur, diyorum. Ağacın bir varoluş biçimi kerestedir, ve insan bir hayvandır sonunda, konuşan, gülen, düşünen ama bir hayvan işte.

Sorgulama Otağ-ı Hümayun'da yapılıyor. İçi özel olarak düzenlenmiş, bu iş için. Üç ayrı tezgâh var. Gözler bağlı, sorular ise suçlamayla ilgisi olmayan türden. Klasik sorular var. Tüzüğü okudun mu? 141-142 konusunda

ne düşünüyorsun? İşçi sınıfı bilimi nedir? gibi. Birl anlattı: Kendisinden önce sorgulanan birine soruyorlar: «İşçi sınıfı bilimi nedir?» diye. Bizimkinin yanıtı yenilir yutulur gibi değil: «Makinaların temiz tutulması, teknik bakımlarının düzenli yapılmasıdır». Kimi kandırıyorsun sen, diyorlar, basıyorlar sopayı.

... Tam 21 gün, gece gündüz demeden sorgulamışlar adamı. Sandalye üzerinde, kışın o soğuğunda. Uyutmadan. Bembeyaz olmuş adam, tınmamış. Dayak mayak. Ama kendinden emin, vakur. Ötekiler hadi neyse ne, nasıl olsa komünist onlar, ama CHP'li birinin bu işlere böylesine bulaşmış olmasını bir türlü affedemiyorlarmış.

... Çok insan tanıdım 12 günde. Ceylanpınar'dan gelen 27 yıllık İşçi 8 çocuk babası, «ellerinden öperler hocam» diyor. Görevini soruyorum. «Yönetim kuruluyum» diyor. Trabzonlu biri habire (DİKS) diyor DİSK'e. Karşılaştırmalar yapıyorlar, diyelim Adıyaman ile Gayrettepe arasında.

... Bir gün alay komutanı çağırdı. Çay sunuyor bize, hal hatır soruyor. Alay içinde işkenceye karşı çıkmış. Yaralı bereli dönenler, Davutpaşa'dan Gayrettepe'den alınmıyormuş alaya. İstersek bize ayrı yatacak yer bile verebilirmiş. Buyruğu veriyor. Yemeklerin miktarı gerçekten artıyor.

Hep düşünmüşümdür üzerinde. Bir mezarlıktan geçerken, duyduğum korku ve o yalnızlığın derinliklerinden gelen bir bekçi düdüğü. Ne kadar sevimli ve cana yakındır.

... Hocalar, oturup konuşuyoruz. Metris'te günlerimiz gerçekten güzel geçiyor. Durum değerlendirmesi. Ortak bir gözlem var. Artık hiç bir şey 12 Eylülden önceki gibi olamaz, olmayacak.

... Bunca baskı ve işkencenin sonu neye varacak ki? Şu anda içeride bir kin denizi oluşmakta. Bir hınç fırtınası hazırlanmakta. Biraz bilinç, biraz bilinç ve birazcık bilinç bu birikimi korkunç olumlu sonuçlara ulaştırabilir. Yılanlar yok değil içerde, çıyanlar gibi yılanlar. Ama sağlıklı kalanlar büyük çoğunluk. Silâhlı eylem devreden çı-

kabilecek mi? Silâhlara veda edebilecek mi içerdeki en çok direnenler? Zor, ama bilinçlenme bunun için gerekli.

İşin bir de benimle, Okulla, çevremle ilgili yanı var. Bölüm boyutunda, üniversitem boyutunda. Öğrendiklerimi özetleyen başlığıma dönerek bitiyorum: Hacettepe üniversitesi değil, Gayrettepe üniversitesi asıl önemli olan.»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. Can Hamamcı, Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi, Çevre Hakları Üzerine Düşünceler, Todaie İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi yayınları, İnsan Hakları Yıllığı, cilt 5-6, 1983-1984.

2. Bülent Ecevit, CHP eski Genel Başkanı, Der Spiegel 12 Mart 1982, 12. sayısı. Ecevit bu demeci nedeniyle MGK'nin 52 numaralı bildirisine aykırı davranmak nedeniyle 2 ay 27 gün hapis cezasına çarptırıldı. Ecevit ayrıca BBC'ye demeç verdiği için de askeri mahkemece 3 ay hapis cezasına çarptırıldı. 12 Eylül'den sonra toplam olarak 169 gün cezaevinde kalan CHP'nin eski genel başkanı Ecevit Hollanda televizyonu NCVR'-de demeç vermekten yargılanmıştı.

3. Atatürk'ün 31 Mayıs 1924 günlü Cumhuriyet gazetesinde, gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi ile görüşmesinden. (Bülent Ecevit).

4. Büyük Millet Meclisinin kurucusu ve Başkanı olarak, Atatürk Kurtuluş Savaşını zafere ulaştırdıktan kısa bir süre sonra, böyle bir önerge Meclise sunulduğunda, kendi siyasal haklarını kendi başına savunmak durumunda bırakılmıştı; saygılı bir biçimde önergeye karşı çıkarken de, eğer yurdun herhangi bir yerinde oturmadıysa, bunun, askerlik yaşamı boyunca cepheden cepheye koşmasından ileri geldiğini anımsatmakla yetinmişti. (Bülent Ecevit).

5. MGK'nin 79 sayılı Bildirisi ile Büyük Türkiye Partisi kapatıldıktan sonra 16 eski siyasi Çanakkale, Zincirbozan Askeri Kampında ikamete memur edildiler. Süleyman Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil, Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan, Nahit Menteşe, Saadettin Bilgiç ,Ekrem Ceyhun, Yiğit Köker ve Ali Naili Erdem sağ kanattan yasaklı parlamenterleri oluşturuyorlardı. Sol kanattan ise Sırrı Atalay, Deniz Baykal, Süleyman Genç, Metin Tüzün, Yüksel Çakmur, Ferhat Aslantaş ve Celâl Doğan vardı.

Zincirbozan sâkinleri MGK'ne uygulamanın hukuk dışı olduğunu belirten dilekçeler verdiler. Ayrıca, Süleyman Demirel ve 15 arkadaşı tarafından hazırlandığı savlanan «Türkiye Demokrasiye Dönmüyor» başlıklı bir metin için İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı bir soruşturma açtı.

6. H. Veldet Velidedeoğlu, Danıştay Dergisi sayı 11.

IV. BÖLÜM

ULUSLARARASI BELGELER, ULUSAL DÜZEYE YANSIYOR AMA...

İnsan hakları, insanların her toplumdaki temel konumunu, özellikle onların devletle ilişkisini düzenleyen ilkelerin bütünü olarak karşımıza çıkıyor.

Devletle ilişkisi bakımından insan haklarına gerek Anayasalar gibi temel hukuk belgelerinde, gerekse Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi örgütleri düzeyinde uluslararası belgelerde kapsamlı olarak yer verildiği gözleniyor.

Ülkemizde de, Anayasalarda ve yasalarda yer alan, insan haklarının özünü oluşturan temel hak ve özgürlükler kaynağını batı demokrasisinden ve özellikle Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinden alıyor.

Anayasa hukukçuları, özellikle 1961 Anayasası'nın başlangıç bölümü ile 1982 Anayasası'nın 2'nci maddesinde vurgulanan «İnsan haklarına saygılı, demokratik, sosyal hukuk devleti» vb. ilkelere, büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki düşüncelerin esin kaynağı olduğu görüşünde birleşiyorlar.

Türkiye, bu anlaşmayı 10 Mart 1954 tarihinde 6366 sayılı yasa ile onayladı. Bunun Türkiye açısından önemli olan yanı, gerek 1961, gerekse 1982 anayasalarının 65 ve 90'ncı maddeleri ile uluslarası andlaşmaların yasa hükmünde kabul edilmiş olması ile ortaya çıkıyor.

Birleşmiş Milletler çerçevesinde Türkiye'nin onayladığı benzeri anlaşmalar içinde aynı yaptırımları getirdiğini söylemeye gerek yok.

Anayasamızca yasa hükmünde kabul edilen ve uymaya zorunlu kılınan bu andlaşmalarda yer alan hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, bu yaklaşımla, ülkesel bir zorunluk olarak beliriyor.

Anayasamızda Karşılıkları Var

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Anayasalarımıza esin kaynağı olmasını şu kanıtlar ile doğrulamak olası:[1]

Sözleşmenin 2'nci maddesinde (İnsanların vücut bütünlüğü olarak belirtilen yaşama hakkından, ancak bir yasaya uygun olarak verilen yargı kararı ile yoksun bırakılabileceğine) ilişkin hüküm 1961 Anayasasının 14/1, 1982 Anayasasının 17/1 maddelerinde yer alıyor.

Sözleşmenin 3'ncü maddesinde (kişilere işkence yapılamayacağına, insanlık dışı, küçük düşürücü cezalar verilemeyeceğine) ilişkin hüküm 1961 Anayasasının 14/3, 1982 Anayasasının 17/3'ncü maddelerinde var.

Sözleşmenin 4'ncü maddesinde, (kimsenin esir yahut köle halinde tutulamayacağına, zorunlu çalışmanın yasak olduğuna) ilişkin hüküm 1961 Anayasasının 14/3, 1982 Anayasası'nın 18'nci maddelerinde ilke olarak kabul ediliyor.

Sözleşmenin 5'nci maddesinde (kişi özgürlüğünün ancak, doğal yargıç kararı ile kısıtlanabileceğine) ilişkin hüküm 1961'de 42, 1982'de 18'nci maddelerle karar altına alınıyor.

Sözleşmenin 6'ncı maddesinde düzenlenen (hak arama özgürlüğü ve herkesin yargı mercileri önünde davacı ve davalı olabilmesini) öngören hüküm 1961 Anayasası'nın 31'nci, 1982 Anayasası'nın 36'ncı maddelerinde bulunuyor.

Sözleşmenin 7'nci maddesinde (kimsenin işlediği zamanın yasalarına göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı mahkûm edilemeyeceği ve suçun işlendiği zaman yasada o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza ile

cezalandırılamayacağına) ilişkin hüküm 1961 ve 1982 Anayasalarımızın 33 ve 38'nci maddelerinde yer alıyor.

Sözleşmenin 8'nci maddesinde yer alan (özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve haberleşme özgürlüğüne) ilişkin hükümler 1961 Anayasası'nın 15, 16, 17'nci ve 1982 Anayasası'nın 20, 21, 22'nci maddelerinde de var.

Sözleşmenin 9'ncu maddesindeki (düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne) ilişkin hüküm 1961 Anayasasının 20'nci, 1982 Anayasası'nın 24'nccü maddellerinde hükme bağlanıyor.

Sözleşmenin 10'ncu maddesi ile düzenlenen (düşünce özgürlüğü ve basın özgürlüğüne) ilişkin hükümler 1961 Anayasası'nın 20, 22; 1982 Anayasası'nın 25, 26, 27 ve 28'nci maddelerinde yer alıyor.

Sözleşmenin 11'nci maddesinde belirtilen (toplantı ve gösteri yürüyüşü, dernek kurma, sendika kurma, sendikal faaliyette bulunma, toplu iş sözleşmesi ve grev haklarına) ilişkin hükümler gerek 1961, gerekse 1982 Anayasalarında yer alıyor. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12, 13, 14 ve 15'nci maddeleri içerikleri ile ailenin korunması, yargı yolu ve eşitlik ilkelerinin düzenlendiği Anayasa maddelerine karşılık geliyorlar.

Bu Soruların Yanıtı Gerekiyor.

Uluslararası bir belgeden esinlenerek hazırlandıkları kuşku götürmeyecek kadar açık olan, Anayasalarımızın güvencesi altında olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz insan haklarına, uyulmama nedenleri, bu karşılaştırmadan sonra daha da önem kazanmış oluyor.

Bir tarafa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini, bir tarafa Anayasalarımızı koyduğumuzda, insan haklarının çiğnenmesi karşısına ulusal ve uluslararası hukuk belgeleri ile çıkılması gerekiyor.

O zaman da şu iki sorunun yanıtını vermek durumunda kalıyoruz:

- İnsan haklarının çiğnenmesi durumunda, Anayasal ve yasal güvencelere niçin işlerlik kazandırılamıyor?

• İnsan haklarına aykırı davranışlarda, ulusal ve uluslararası yaptırımlar niçin yetersiz kalıyor ya da tepki görüyor?

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3'ncü, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 5'nci maddelerinden yola çıkarak, insan haklarının çiğnenmesinde en çarpıcı örnek olan işkence savları ile ilgili irdelememizle bu sorulara yanıt bulunabileceği kanısındayım.

İşkenceyi yasaklayan sözkonusu iki uluslararası belgedeki bu maddelerde, anayasalarımızdaki 14/3 ve 17/3'ncü maddelerde işkenceyi suç sayıyorlar.

Bütün bu yaptırımlara karşın, bir siyasî davanın savunmasında öne sürülen işkence savları soruşturulmuyorsa, bir başka davanın sanık sorgularındaki işkence haykırışlarına kulak tıkanıyorsa, ulusal ve uluslararası belgelerin insan haklarına ilişkin hükümleri kendiliğinden ortadan kalkıyor, yaptırımlar kendiliğinden işlemez hale geliyor.

Güvencelerin Niçin İşlemediğini Anlatıyor.

Hiçbir yargıcın görmezlikten gelemeyeceği savlarla ilgili aşağıdaki bölüm bir siyasi davanın duruşma tutanaklarında yer alıyor, insan hakları konusunda anayasal güvencelerin niçin işlemediğini anlatmaya da yetiyor:

«.. Bu davanın önemli bir boyutunu da işkence konusu oluşturmaktadır. İşkence konusu, davada, gerçekten öylesine önemli bir ağırlık taşımaktadır ki; davaya hangi açıdan bakılırsa bakılsın hep bu olgu ile karşılaşılmaktadır.

Davaya ister iddia açısından bakalım, bulabileceğimiz yalnızca emniyette düzenlenmiş olan ifade tutanaklarıdır.

Davaya ister savunma açısından bakalım, göreceğimiz bu davanın gerçeklik taşıyan bir kanıtı bulunmadığıdır. Çünkü bu davada kanıt diye ne varsa, hangisini araştırıp incelemeye kalkarsak kalkalım, hepsinin de temelinde göreceğimiz tek olgu, işkence olgusudur.

İster insan hakları, ister anayasal ilkeler, ister yargılama usul işlemlerini ele alalım, karşımıza çıkan hep

aynı olgudur.

Bu davayı kısaca tanımlamak gerekirse, şöyle diyebiliriz: Temelini işkencenin oluşturduğu bir dava.

İddia belgeleri bile davanın bu niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin; iddianame, bir sanığın suçluluğunu, bir başka sanığın beyanına dayandırarak ileri sürebilmekte, esas hakkındaki mütalâa ise ikrarın geçerlilik şartlarını tartışmayı gerekli görmemektedir.

İşte bu önemi nedeniyle biz bu konuyu, yalnızca bir kanıt ya da ispat sorunu olarak görmüyoruz. İşkence konusunu, davanın başlı başına önem taşıyan bir boyutu olarak ele almanın gerekliliğine inanıyoruz.

Davanın daha ilk duruşmasının yapıldığı 15.12.1982 tarihinden bu yana, işkence konusu mahkemeye sürekli anlatılmış, bir çok kereler, çeşitli mercilere yapılan başvurular, sorumluları hakkında soruşturma açılma istekleri, suç duyurusu talepleriyle dile getirilmeye çalışılmıştır.

Bizler birer hukukçu olarak 21'nci yüzyıla yaklaşılan bir zamanda, bugün bir mahkeme önünde savunmada işkence sorununu ele almak zorunda kalmış olmanın üzüntüsünü duyuyoruz.

Aslında işkencenin bütün uygar insanlığın bilincinde mahkûm edilmesi, insanlık onurunun kolayca elde ettiği bir sonuç değildir. Yüzlerce yıllık mücadelenin yarattığı birikim ve kazanımlar uluslararası ve evrensel nitelikteki belgelere yansıyor.

İnsanlık, işkenceyi hukukun meşru saydığı engizisyon dönemini ve uygulamalarını görüp, yaşayarak bu yüz karası işlemi mahkûm etti. Milyonlarca mâsum insanın canları pahasına ulaşılan hedefler, öylesine evrelerden geçti ki, İşkence vahşetinin kaldırılması uğruna, ölüm cezası benimsendi. Daha ortaçağın sonlarına doğru, insanlık, idamı işkenceye yeğ tuttu. Çünkü artık, işkence vahşetinin sonuçlarını insanlık tanıyordu.

Acınacak Durumda Olan Ben Değilim.

İşkencenin insan düşüncesinde ve tüm uygar dünyada yasaklanması, bu yüzkarasının tamamen silinip yoke-

dilmesine yeterli olmuyor.

Yoksa biz bugün hâlâ bunları söylemeye mecbur kalır mıydık?

Bugün bu dava dosyasının tutanaklarında yazılı anlatımlardaki işkenceler, tarihteki zulüm ve vahşetin günümüzdeki örneklerinden başka bir şey midir?

Bu davanın bir sanığı koltuk değnekleri ile çıktığı sanık kürsüsünden şunları söylüyordu:

«Elektrik şoku, falaka, ters-düz, askı, hayaların burulması gibi kimileri tarafından olağan sayılan işkencelerin aylarca uygulanması yeterli görülmemiştir.

Haftalarca uykusuz, aç, susuz bırakılmam, kırık ayaklarımla falakaya yatırılmam, eşime benim önümde defalarca işkence uygulanması ve çığlıklarının dinletilmesi de yeterli görülmemiştir.

2,5 yaşındaki oğlumu emniyette bir odada tuttuklarını, onu da işkenceye alacaklarını sık sık tekrarladılar. Ve bana işkence odalarında «işte oğlun» diyerek çocuk ağlayışları ve haykırışlarını da dinlettiler.

Ben, tüm bunları bir acındırma duygusu ile değil, dava dosyasına delil adı altında konmuş düzmece katıların hangi yöntemlerle dayatıldığını açıklamak için anlatıyorum.

Kaldı ki, acınacak durumda olan ben değilim, bu uygulamalara bel bağlayanlardır.»

Aynı sanık sorgusundaki anlatımını şöyle sürdürüyordu:

«Daha sonra Ankara'ya Emniyet Müdürlüğü I. Şube D Grubunun işkence laboratuvarına getirildim. Burada yeni tür deneylere tâbi tutuldum. Sol ayağımda kırık kemiklerin açıkta durduğu yaranın içine böcekler koydular. Böylece bu soruşturmada başvurulan bir dayatma yöntemi olarak kan emici böcekleri de tanımış oldum.»

Bu davanın bir başka sanığı anlatıyor:

«Suçlamayı kabul etmedim. Meydan dayağı attılar ve bir süre işkence yaptılar. Bunlardan bir tanesini anlatmak isterim. Hücremden çıkarılarak başımdan tutup duvara vurdular ve hücreme geri götürüldüğümde kusuyordum.

Beyin kanamasından şüphelenmiş olacaklar ki, aynı suçtan emniyette bulunan bir doktor arkadaşımızı getirerek muayene ettirdiler.

İkinci bir seferinde beni soydular ve hatta bir seferinde de evimde arama yapacaklarını söyleyerek emniyetten araba ile dışarı çıkardılar ve bir yere geldiğimizde gözümün bağının çözülmesini bilerek yaptılar. Atatürk Orman Çiftliği'nde bulunduğumuzu gördüm.

Savunmasız bir kadının erkeklerle böyle bir yerde bulunmasının psikolojik etkisini mahkemenin takdirine bırakıyorum.

Kendim iki çocuk annesiyim.»

Bir örnek daha

«Örgüt üyeliğini kabul etmediğim için, çırılçıplak soğuk suya tutmak, otomobil lastiği içinde falaka, hayaların sıkılması, askı, ters askı, elektrik verme gibi işkencelere maruz kaldım. Bu arada eşimi de getireceklerini söylediler. Ben aynı zamanda Karşıyaka Mezarlığı'nda görev yaptığımdan işkence sonucu ölen kişilere tanık olmam nedeni ile bu işkencelere daha fazla dayanamayarak...»

İşkence Bir Kin Gütme, Bir Düşman Görme Duygusu İle Yapılıyor

Bu ibret manzarasını, bu insanlığın yüzkarası utanç olayını gözler önüne sergilemek yerine, belki de herkesten saklayıp, kimseye duyurmamak, acaba insanlık onurunun yara almaması için daha mı uygun oluyordu?

Bizler bugün müvekkillerimizin yaşamlarında ömür boyu silinmeyecek izler bırakan, artık onların yaşamlarının derinliğinde ve mahremiyetinde yer etmiş bu utanç verici ve acı olayları, hiçbir şeyin silip atamayacağını biliyoruz.

Bu davadaki işkence olayı, doğruyu söyletmenin ya da delil bulmanın yöntemi olarak da uygulanmamış, bir husumet aracı olarak kullanılmıştır. Bunu hemen hemen bütün sanıkların anlatımlarında görmek mümkündür. Bu anlatımlar karşısında, işkencenin husumetten de öte, bir kin gütme, bir düşman görme duygularıyla yapıldığını söy-

lersek her halde yanlış olmaz. Çünkü sanıklara uygulanan işkence yalnızca bir itiraf elde etmenin çabası olarak değil, hazırlanmış tutanaklara imza atmanın gayreti ile birlikte yürütülmüştür. Bu ifadelerin ne şekilde sağlandığı, nasıl imza ettirildiği konusundaki soruşturmanın genişletilmesi isteklerimiz de mahkemenizce kabul edilmemiş ve soruşturma bu konuda bizce eksik kalmıştır.

Bu davanın temelinde iki önemli olgu var:

Biri düşünce özgürlüğü konusu, öteki de işkence sorunu. Bu iki olgu birbiri ile gayet uyumludur İşkencenin olduğu yerde, düşüncenin özgür olduğundan söz edilebilir mi? Ya da kaynağını insan aklından, bilimden alan düşünce özgürlüğü, kaba kuvvetten başka bir şeyle batırılabilir mi? Bu iki konuda birbiri ile uyumlu olan anlayış, tek çatı altında bütünleşir. İşte günümüzde işkenceyi hortlatan kin ve düşmanlığın kaynağı da burada aranmalıdır.

Sanıklara yaşama hakkı tanımamak, ellerinden gelse her türlü özgürlüklerini almak isteyen bu zihniyet, işkence ile kendini göstermektedir.

Son olarak söylemek isteriz ki, adalet alanında bu tür insanlık dışı yöntemlerle alınan ifadelerin geçerli sayılması işkenceyi meşrulaştıracak, insanlık suçlularına cesaret verecek, tüm insanlığın özlemi olan ve anayasa güvencesi altında bulunan insanca yaşama ve yaşama hakkı ilkelerini yok edecektir. Ve demokratik ilkelerin ülkemizde yerleşmesini daha da geciktirecektir»[2]

Kulak Tıkanamayacak Haykırışlar Var.

Hiç bir yargıcın kulaklarını tıkayamayacağı işkence haykırışlarının[3] duymazlıktan gelindiğine de tanık olunuyor. Bu duymazlıktan gelme, insan haklarının çiğnenmesi durumunda anayasal güvencelerin niçin işlemediğini ve uluslararası yaptırımların nasıl etkisiz kaldığını anlatıyor:

«... Günlerce, kolumdan tavana asılmak, elektrik ve falakaya yatırılmak gibi işkence çeşitleri uygulanıyordu.

Gördüğüm işkence sonucu kollarım tutmaz hale geldi, sol elimi kullanamıyordum, kulak zarlarım yırtılmıştı. Ciğerlerimde o zamandan kalma rahatsızlıklar mevcuttur.

Yakalandığımda kış yeni geliyordu. Yaz başına kadar bir buçuk metre bir beton hücre üzerinde kışı geçirmek zorunda kaldım. Bulunduğum hücre işkence odasının tam karşısında idi.»

«... 80 gün 80 gece emniyette kaldım, bu süre içinde sayısını hatırlayamayacağım kadar ters, düz ve Filistin tipi askı olarak adlandırılan şekillerde asıldım. Soğuk su ve karla yıkanmalarda hep vardım. Falaka ve dayak ise zaten bunların süsü olarak sürüyordu.»

«... 170 gün gözetim altında kaldım. Uygulamaları anlatmayacağım. Herkes aynı şekilde işkence gördü. Emniyette bulunduğum sırada iki ayağım da kırıktı, alçılar yeni açılmıştı. Belkemiğimde kırıklar çatlaklar vardı. Alçıdan yeni çıkmıştım. Çelik korse ile insanların yardımıyla oturup kalkar hale gelmiştim. O halimle bahsettiğim emniyet aşamasını geçip savcılığa geldim.»

«... 24 numaralı hücreye koydular. Gözaltında 90 gün içinde zamanımın bir kısmını çarmıha geçirilmiş şekilde geçirdim. Genellikle çıplaktım, tuvalete götürülmediğim için elimde olmadan tuvaletimi yaptığım oluyordu.

Elektrik verilirken kablolar ayak ve sağ elimin küçük parmağına ve erkeklik organıma bağlanıyor, bir bezle beden arasına ve bir de anüse yerleştiriyorlardı. Hem de bir çubuğun ucuna ıslak kablo bağlanmış çubuk anüse yerleştiriyorlardı. Yine kablolardan biri sağ şakağıma gözbağımın altına sıkıştırılarak veriliyordu. Bazen bu kablolardan birini ellerine alıp dilime değdiriyorlar, burnumun içine sokuyorlar, dudaklarımda dolaştırıyorlar, göğüs kısmımda gezdiriyorlardı. Genellikle elektrik vermeden önce tuzlu su içiriyorlardı.»

«... Emniyete getirildiğimde 2,5 aylık hâmile idim. Beni çırılçıplak soydular, olmadık hakaretlerde bulundular. Tecavüze yelteneceklerini beyan ettiler, çocuğumu düşüreceklerini söylediler. Erkekler yönünden de aynı işkenceler yapılıyor. Çırılçıplak soyuluyor ve birbirleri ile zorla temas kurulma çabasına giriliyordu.»

«... Tekrar işkenceye yatırıldım. Bir yandan tekmelendiğimi hatırlıyorum. Gözümü açtığımda hastanede idim.

Görevliler kendime geldiğimi görünce tekrar emniyete getirdiler Hâlâ işkence yapıyorlardı, tekrar hastaneye kaldırıldım. Yapılan muayene çene kemiğimin kırık olduğu ve kafatasında ve içinde çeşitli arızalar tespit edildi. Hemen hastaneye alındım. Ameliyattan sonra emniyete getirildim. Ameliyat sonrası, ameliyat bölgesine tekrar elektrik verilerek işkence yapıldı.»

Acı, Her Zaman Gerçeği Söyletmiyor.

Kulak tıkanmayacak bu haykırışlar içinde, şaşırtıcı bir öykü niteliğinde olanlar da var:

«.. Emniyetteki ifadelerin nasıl alındığını, ne gibi işkencelere tabi tutulduğumuzu, benden önce sorguları yapılan arkadaşlarım anlattı. Ben de farklı bir muamele görmedim. İşkence görmek benim için bir sürpriz olmadı. Eğer işkenceciler bana iyi davransalardı, kendimden şüphe ederdim, çok şükür işkenceden fazlası ile nasibimi aldım. Böylece, Türkiye'de işkencenin, zulmün olduğu doğrultusundaki görüşlerim yaşadıklarımla doğrulandı.

Benim üzüntü duyduğum nokta gördüğüm işkenceler değil, böylesine iğrenç uygulamalarla ortaya çıkarılan metinler altında imzamın bulunmasıdır. Bunun değerlendirilmesini kendi vicdanımda yapacağım. Yine bana işkence yapanların, yaptıranların isimlerini tek tek biliyorum. Ama burada bunları açıklamaya gerek görmüyorum.

... Emniyet ifadeleri bu dava üzerinde son derecede önemlidir. Çünkü, dava, salt burada görülen duruşma safhası ile sınırlı değildir. İnsanların acılarının sindiği düzmece işkence ifadeleri mahkeme dosyasına ilk metinler olarak girmiştir. Ardından hapishanede, emniyettekl koşullardan pek farklı olmayan psikolojik ve madde baskı altında tutulan sanıkların bu durumları gözönüne alınmaksızın savcılık ifadeleri alınarak soruşturmaya devam edilmiş, ve nihayet benzer koşulların sürdüğü bir ortamda duruşma safhasına geçilmiştir.

Duruşma safhasında bile dava kapsamında mütalâa edilecek konularla ilgili emniyete gönderilmekte, işkence görmektedirler. Yine hapishanede sanıklar, bırakın

savunma hazırlığını, kendi insanlık onurlarını ve canlarını koruma derdine düşmüşlerdir. böyle bir yargılama sürecinde mahkeme heyetinin hiçbir etki altında kalmaksızın, sadece kendi vicdani kanaatları ile davranacakları varsayılsa bile bu koşullarda sağlıklı bir yargılama yapılamayacağı açıktır. Çünkü vicdani bir kanaat ancak objektif ölçüler üzerinde oluşturulabilir. Bir çok sanık için tek kanıt olan emniyet ifadeleri, gerek alınış yöntemleri, gerekse sorgularını yürüten işkencecilerin siyasi ve kişisel kimlikleri gözönüne alınırsa, böyle bir objektif değerlendirmeyi yapabilmeyi sağlayacak unsurları içermez, içeremez.

Polisin temel sorgulama yöntemi işkencedir. Bunu herkes biliyor ve kabul ediyor. Ancak, bununla birlikte yaygın bir kanı da var: Evet işkence yapılmaktadır ama böylece suçlular ortaya çıkmakta ve suçlarını anlatmaktadırlar, işkence yapılmazsa kimse suçunu söylemez, dolayısıyla suçlular ortaya çıkmaz.

Eğer bu fikir doğru kabul edilirse aynı olay hakkında iki farklı anlatımı ve kabulü nasıl izah edebiliriz. Örneğin, ben emniyet ifademde 42 FN 489 plakalı kırmızı bir Ford oto ile Karaman'dan bir dürbünlü tüfek alarak Ankara'ya getirdiğimi söylüyorum. (İ. Ş.) isimli bir arkadaş emniyet ifadesinde aynı dürbünlü tüfeği 06 FC 140 plakalı mavi bir Ford ile kendisinin getirdiğini söylüyor. Yine ben, emniyet ifademde ODTÜ'de Hasan Tan'a karşı yapılan boykotu AYÖD yönetiminde kararlaştırdık diyorum. (O.M.), (A.D.), (M.P.) adlı arkadaşlar ise emniyet ifadelerinde boykotu kendilerinin kararlaştırdığını söylüyorlar. Ben, 23.12.1978'de yapılan mitingin silâhlı korumasını (N.E.B.) un yaptığını söylüyorum, (M.P.) ise emniyet ifadesinde aynı işin (S.İ.) tarafından yapıldığını söylüyor. Bu anlatımlardan hangisi doğrudur.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İddianamenin emniyet ifadelerine dayandırılmasını anladık diyelim. Peki, suçlama yöneltilirken bu farklı anlatımlardan herhangi birine itibar edilmesini nasıl anlayacağız. Bunun mâkul ve güvenilir bir izahı yoktur.

Bütün bu çelişkilerin tek anlamı acının her zaman

gerçeği söyletmeyeceğidir. Evet, acı bazen masuma da yalan söyletebilir, bu telâfisi mümkün olmayan hukuki sakıncalar yaratır. Karşınızda üzerlerinden şöyle ya da böyle işkence izleri taşıyan yüzlerce kadın-erkek-genç-yaşlı insan bulunuyor. Bunlar yasalar karşısında suçlu ya da suçsuz olabilirler, bu konudaki takdir mahkemenize aittir.

Sözde suçlunun ortaya çıkarılması için bir insanı ölümden beter hale sokmakla ahlâksızlığın en büyüğü işlenmiş olmuyor mu? İşkence etmekle ölüm cezası önceden verilmiş, uygulanmış olmuyor mu? Bir çoğumuz işkence yolu ile sizlerin önüne gelmezden önce zaten cezalandırıldık. İnsanlara terörist oldukları gerekçesi ile terörün en katmerli örneği işkence uygulaması, en büyük teröristlik olmuyor mu? 90 gün gözaltında çektiğimiz acılar yerine günlerce hapishanede yatmayı ya da ölümü tercih edenler bulunabilir. Bunu işkenceciler de söylüyorlardı: «İşkence sırasında beni öldürün diye yalvaracaksın ama öldürmeyeceğiz, kolların sakat kaldı, kabul et kurtul, 10-15 yıl hapis geçer ama sakatlığı ömür boyu çekersin» diyerek kendileri bile itiraf ediyorlardı.

... Mahkemeler ceza verecekse veya berâat edecekse benim işkenceden çektiğim, yıllarca çekeceğim acılar neyin, hangi suçun karşılığıdır.

Şimdi her satırında insanların çığlıkları, kanları ve acıları sinmiş olan bu kâğıtların bir takım insanları suçlamak için kullanılmamasını bir sanık olarak değil bir insan olarak talep ediyorum.

... Emniyet ifadeleri ile ilgili olarak bana yapılmış işkencelerin kanıtı olan üç ayrı rapor var. Bunların zapta geçmesini istiyorum.

1 — Cezaevine geldiğimde yapılan muayenemde revir fişine geçtiği biçimi ile sağ el küçük parmağımda 1 cm. büyüklüğünde elektrik kablosunun bağlanmasından oluşmuş yanık izi ve sağ kolda askıya alınmaktan oluşmuş hareketsizlik olduğunu kanıtlayan ve izlerini tespit eden rapor.

2 — Emniyette işkence sonucu komaya girmem nedeniyle kaldırıldığım Ankara Tıp Fakültesi hastanesinden

verilen (ciğerlerde aşırı soğuktan oluşmuş dumanlanma)-nın tespit edildiği ve soğuk su ile kar banyosunun kanıtı olan rapor.

3 — İşkence sırasında sol yumurtalığım sıkılarak patlatıldı, bunu tespit eden ve kanıtlayan (sol testiste travmatik deformasyon) teşhisi ile cezaevi revirinden sevk edilerek 45 gün süre ile tedavi gördüğüm Ankara Askeri Mevki Hastanesi nüroloji servisinden verilen rapor.

Bu raporlardan da kanıtlandığı gibi işkence altında alınan dosyadaki emniyet ifademin tümünü reddediyorum.»

Samsun, Sivas, Tokat ve Ankara'da Sorgu...

12 Eylül'den önce unutulmayacak olaylar yaşandığı sav doğru. Ancak 12 Eylül'den sonra da unutulmayacak olaylar yaşandı:

«... Benim 85 gün süren uzun emniyet işkencelerine dayalı emniyet ifadelerime göre hazırlanan iddialar doğru değildir.

Üzerinde durmak istediğim husus, Samsun, Sivas, Tokat ve Ankara'da gördüğüm emniyet işkenceleri ve sorgulaması ile ilgilidir. Yakalandığım gece, Samsun emniyet müdürlüğünde bütün bir gece işkence yaptılar. Daha sonra gözlerim bağlı olarak götürüldüğüm bir yerde, soğuk hava deposu denilen yerde, 48 gün kaldım. Burada kaldığım süre içinde sabah saat 09.00'dan akşam saat 21.00'e kadar sorgulandım, işkenceye maruz kaldım.

Bu uzun sorgulama ve işkence süresinde, sürekli olarak bana benim bilmediğim ve alâkam olmadığı konularda sorular soruyorlardı. Ben bunları kabul etmedikçe sürekli olarak işkence yapıyorlardı.

... Samsun'da bana yapılan işkenceleri şöyle sıralayabilirim: İlkönceleri falakaya yatırıyorlardı, daha sonra vücudumun çeşitli yerlerinden elektrik vererek, iki kolumdan ve omuzlarımdan sıkıca bağladıkları bir ağaçla çarmıha gerilmiş bir vaziyette asıyorlardı. Bunun yanında içi su dolu olan bir havuza gözlerim bağlı ve üzerimdeki elbiselerle atıyorlardı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi iş-

kenceden sonra götürdükleri soğuk hava deposunda, geceleri, saatlerce ayakta tutarak, ellerimden kelepçe ile bir demire bağlayarak gece yarısı su ile ıslatıyorlardı. Bazen de aç ve susuz bırakarak vücudumun dayanma ve mukavemetini yok etmeye çalışıyorlardı.

Samsun sorgu ekiplerinin yanı sıra, Bursa, Ankara, Trabzon, Fatsa ve Sivas sorgu ekiplerince de işkence ve sorguya tabi tutuldum.

Ankara emniyet müdürlüğü Dal grubu beni Samsun'da iki gün sorguya çekti. «Biz seni işkence ile öldürsek bile bize bir şey olmaz, şimdiye kadar dört kişiyi öldürdük, sen beşincisi olursun» diyerek sorgu sürdü. Seninle Ankara'da hesaplaşırız diye Samsun'dan ayrıldılar.

Samsun'da, Samsun ve Sivas sorgu ekipleri ile birlikte sorguya çekildim. Bursa sorgu ekipleri bana önce Bursa, daha sonra Marmara bölgesi sorumlusu olduğumu kabul ettirmeye çalıştılar Günlerce idrarımdan kan gelmesine rağmen hiç bir tıbbî müdahale yapılmadı. Sivas bölge sorumlusu olduğum da söyleniyordu.

Operasyona gittikleri yerde beni ağaca asarak kurşuna dizmeye kalktılar. Ve boş tetik düşürerek yıldırmaya çalıştılar. Demek istediğim Tokat'ta kaldığım iki gün süresince de işkence devam etti.

40. gün beni Sivas sorgu ekipleri Samsun'dan alarak Sivas'a götürdüler Sivas'ta daha önce tutuklanan eşimi de getirip, benimle birlikte ona da işkence yaptılar.

4 Ağustos 1981 günü Ankara'ya getirildim ve burada tam bir ay sorgu ve işkencede kaldım. Samsun ve Sivas'ta bana imzalattırılan ifadelerin kendilerince eksik yerlerini yeniden yazdılar.»

Sopa ile Vurarak «Deh», «Çüş» Gibi Seslerle

Emniyet ifadeleri başka bir yöntemle alınsaydı, daha sağlıklı yargısal sonuçlara ulaşılamaz mıydı diye düşünüyorum. Birer harabeye döndürülen insanların acıları dinmeden anlattıklarını gözardı etmeye olanak yok:

«... Yakalandığım yerde hemen başlayan işkence 6 gün sürdü. Çerçeve şeklinde bir askıya alınmam sonucu

sol kolum ve sol elimi hareket ettiremez hale geldim. Çok sonra Mamak cezaevi doktorundan sol kolumla hareket yapamayacağıma dair süresiz bir rapor aldım.

Suçlamaları kabul etmiyordum. Kabul ettirmek için eşime de işkence yapmaya başladılar. Özellikle benim yanımda, eşime yapacaklarını söyledikleri iğrenç hareketleri anlatıyorlardı.

Yapacakları işkencelere katlanmaktansa onurluca ölmek çok daha iyi idi. Eşim de fırsatını bulduğu anda emniyetin dördüncü katından kendini aşağı atmakta tereddüt göstermedi.

Beni Ankara'ya götürmek için gelen (B.P.), bana sadece bayıltmak için işkence yapmaya başladı. Bu arada bazı işkence yöntemlerini de Çorum'daki işkencecileri öğretiyordu. Özellikle testis sıkma işlemini, üzerimde deneyerek diğerlerine öğretti.

... İşkencecilerin nasıl aşağılık yaratıklar olduklarının anlaşılması için küçük bir örnek daha vereceğim. Günlerce aç, susuz, uykusuz, iki duvara kelepçeli olarak bekletildikten sonra soğuk su işkencesine götürüldüm. Bu işkenceden sonra ters asıp elektrik vermek için götürülürken, boynuma bir kayış bağlıyorlardı. Bir işkenceci kayışı denetlerken, bir işkenceci de arkadan bir sopa ile vurarak «Deh, çüş» gibi sesler çıkararak güya, beni hayvan yerine koyuyorlardı.

Önce Çorum ve Ankara'da, daha sonra Mamak'tan alınıp götürüldüğüm Samsun ve Trabzon'da 120 gün sürekli olarak işkenceye uğrayanların çığlıklarını duydum.

İmzamın, işkencecilere daha sonra yapacakları işkenceler için cesaret vereceğini düşünmek üzüntümü daha da arttırmaktadır.»

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. 9.7.1961 tarih ve 337 sayılı 157 maddeden oluşan 1961 Anayasası 1969-1974 tarihleri arasında 55 maddesi TBMM tarafından değiştirildi.

7.11.1982 tarih ve 2709 sayılı 177 esas ve 16 geçici maddeden oluşan 1982 Anayasası.

2. Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı Askeri Mahkemesine 1981/490 numarada kayıtlı dava için sunulan 77 sayfalık esas hakkında savunma.

3. Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri mahkemesinde görülen 1981/497 esas, 1982/160 karar sayılı davanın 1,3,4,6,12,33, 106 ve 35 sıra numarasına kayıtlı sanıkların sorgu ifadeleri.

V BÖLÜM

BİR İKTİDAR POLİTİKASI OLARAK İŞKENCE

Time dergisi, 1976 yılında, bir sayısında işkenceyi kapak konusu yaptı. Konu, değişik bir yaklaşımla ele alınmıştı. Kırmızının egemen olduğu kapakta, kocaman harflerle «İktidar Politikası Olarak İşkence» yazılıydı. A. Manton'un deseninde, kolları arkadan bağlanan çıplak bir insan çengelde asılı duruyordu. Tavandaki kara çengel ve bağlı olduğu kalın zincir dışında hiç bir şey belirgin değildi[1].

Time dergisinin kapağına on yıl sonra yeniden döndüm. Petro Marmaraz'ı anımsadım[2]. Onu da tıpkı böyle asmışlardı Merlin sokağındaki köşkün zindanında. Marmaraz'ı öylesine hızlı çekmişlerdi ki kafası, tavandaki çeraskala çarpıp, acımıştı. Bir süre sonra kol kemikleri, omuz başlarında ve dirsek mafsallarında çatırdamaya başlamıştı. Gövdesinin tüm ağırlığı, yavaş yavaş dikey duruma gelen kollarına yükleniyordu. Gövdesi yerden bir metre yükseklikte sallanmaya başladığında, Marmaraz kemiklerinin etlerini delerek dışarı fırladığını sandı. Petro Marmaraz; Merlin sokağından sonra Haydarı kampına götürüldü ve kamptan sağ çıkanlardan biri oldu. Time'ın kapağındaki Petro Marmaraz'dı sanki. Kapağı çevirince ana başlığa eklenen bir tümce ile karşılaşılıyor: Kötülük Şebekesi. Kapaktaki sözcüklerle birleştiğinde anlatılmak istenen tüm açıklığı ile beliriyor: İktidar Politikası Olarak İşkence: Kötülük Şebekesi.

Konu, dünyanın bir ucundan öteki ucuna, tüm ayrıntıları ile inceleniyordu:

«Hemen hemen tüm uluslar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki, «Hiç kimseye insanlık dışı ve aşağılatıcı bir işlem ve ceza uygulanamaz» ilkesini onayladılar Ancak BM'lerin birçok andlaşmalarında olduğu gibi, insan haklarının çiğnenmesi konusunda da yaygın ve acımasız uygulamalar bilmezlikten geliniyor 20. yüzyılın ikinci yarısının, çirkin gerçeklerinden biri olan işkence, tarihte hiç bir zaman dilimi içinde, bu denli yaygın olarak uygulanmadı. İnsan hakları konusunda dünyanın en saygın kuruluşlarından biri olan Uluslararası Af Örgütü'nün saptamalarına göre, son 10 yılda 60 kadar ülkede işkence resmi olarak uygulanıyor. Geçtiğimiz yıl (1975) işkencenin bir devlet politikası olarak uygulandığı ülke sayısı 40 kadardı. İşkence, Şili, Uganda, İspanya, İran, Arjantin, Uruguay ve Paraguay'dan Brezilya, Ispanya, İran ve SSCB'ne kadar birçok ülkede karşıt düşüncelerin önlenmesi için bir politik araç haline geldi. (1980'li yılların sayılarında ilerleme var).

BM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Marc Schreiber'e göre ise «işkence günümüzün bir olgusu». Bugün dünyanın birçok yerinde askeri kışlalar, polis merkezleri, hastane ve cezaevlerindeki özel koğuşlar açık bir biçimde sorgulama merkezi olarak çalıştırılıyor. İşkence, buralarda iz bırakmadan, sorgulananın direncini bir kaç saat içinde yok edecek biçimde, güçlü bir teknoloji ile uygulanıyor. Kendi anlatımı ve kendi yöntemleri ile işkence yeni bir alt kültür olarak karşımıza çıkıyor. Genelde işkenceyi bir devlet politikası olarak kullanan hükümetler, bunu bir yadsıma politikası ile dengelemeye çalışıyorlar. Bu ülkelerdeki rejimler, aşılamayan koşullar nedeniyle işkencenin açığa çıkarılmasına olanak vermiyor. Üstelik bu tür ülkelerin yöneticileri, işkenceyi abartılmış savlar, siyasi amaçlı propagandalar olarak görüyorlar. İşkence savlarının yanlış bilgilerle dolu olduğunu öne sürüp, kendilerini savunma yolu seçiyorlar. Bunlara karşı bağımsız insan hakları örgütleri, gazeteciler, avukatlar güvenilir ve

doğru işkence belgelerine işlerlik kazandırmak için çaba harcıyorlar. (Bu, her ülke için ve her insan için kaçınılmaz bir görev).

Bazı ülkelerde işkence kanıtları tartışılamayacak kadar güçlü. Örneğin Augosto Pinochet Ugante'nin Şili'deki vahşet rejimi, ABD'nin Ford yönetimi için bir utanç kaynağı oldu. Haziran ayında Santiago'da bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, insan hakları konusunda çok sert bir çıkış yaptı:

«Vatandaşlarının haklarını çiğneyen bir devlet, varlık nedenini yadsımaktadır. Bugün dünyada insan haklarının çiğnendiği çeşitli devletler vardır»[3]

Tarih kadar eski olan işkence, insan haklarının en kötü biçimde çiğnenmesini içeriyor[4] Ortaçağda, şüpheli olan din muhaliflerine işkence uygulanıyordu. İşkence, düşüncelerinden vazgeçirmek için Engizisyon tarafından yapılıyordu. Yüzyılımızda ise işkence Hitler'in toplama kampları ile tarihe geçti ve kurumlaştı[5]. Gulag Takımadaları da işkence tarihinin bir parçasını oluşturuyor. 1948'de İnsan Hakları Bildirisinin yayınlanması ile birlikte işkencenin yasaklanması önemli bir olaydı. Ancak işkence yine de durmadı. Fransızlar 8 yıllık Cezayir savaşında sistematik işkence uyguladılar[6]. İngiltere Kuzey İrlanda'daki İRA militanları hakkında bilgi toplamak için işkenceye başvurdu. Saygon rejimi Vietnam savaşı süresince şüpheli kişi olarak nitelendirdikleri Vietkong yanlılarına acımasızca işkence yaptılar[7]. Bugün pek çok ülkenin iktidarı işkence uygulamakla suçlanıyor. Hangisinin en kötü olduğunu bulmak ise çok güç.

Dina İşkence Yaparken Yan Tutmuyor

Güvenilir Kilise kaynakiarına göre, Allende'nin devrilişinden sonraki üç yıl içinde yaklaşık 1000 kadar Şili'li DİNA tarafından işkence ile öldürüldü[8]. DİNA, Şili siyasi polisi, 18 ay önceki tutuklamalar sırasında ise 2 bin kişi içeri alındı ve bunlardan 370'i bir daha görülmedi. Şili'de işkence hâlâ sürdürülüyor. İlginç İşkence merkezleri var. Örneğin, eski bir diskotek olan Villa Grimal'de sorgula-

maları tamamlanan kurbanlar Santiago'daki Tres Almas toplama kampına gönderiliyor. Mayıs ayında Tres Almas'a alınan 85 kadından 72 sine işkence yapıldığı saptandı. Dİna işkence yaparken yan tutmuyor. Örneğin solculara uygulanan işkence yöntemlerini, eski parlamenterler ve Allende yanlısı ordu mensupları da yaşıyorlar. Ordudan istifa ederek ayrılmak isteyen teğmen Carlos Perez Tobar öyküsünü şöyle anlatıyor :

«Elektrik şoku ile işkence gördüm. Sadece birimizin ayakta durabileceği bir yeraltı hücresinde iki kişi yaşamaya zorlandık. Sürekli dövüldüm. Sahte infaz mangaları önünde kurşuna dizildim. Sürekli olarak akrabalarımın, eşimin ve çocuğumun aynı uygulamadan geçtiğini söylüyorlardı.»

Dövme, ırza geçme, elektrik şoku ve sigara ile yakma gibi bilinen yöntemlerin yanında Şili'de eğitilmiş köpekler ırza geçme kiçin kullanılıyor.

Bizim İşkenceye Gereksinimimiz Yok

Rıza Pehlevi'nin bir askeri darbe ile iktidar olmasından sonra Cenevre'de toplanan Uluslararası Hukukçular Komisyonu, işkencenin bir insanlık suçu olduğunu açıklamak zorunda kaldı[9]. İran'da Savak işkence yapılan 25 - 100 bin arasında siyasi hükümlü bulunduğu bildiriliyor. Fransız avukatı Jean Michel Braun Schweig'in geçtiğimiz ocak ayında yaptığı bir inceleme Savak'ın 20 bin üyesi ve 180 bin haber alma elemanı var.

Şah'ın ulusal haber alma ve güvenlik örgütü Sazemane Atalat ve Amiyate Keşfar (SAVAK) güçlü bir kuruluş. Ülkenin işkence repertuarında salt elektrik şoku yok. Makata şiş sokma, testislere ağırlık basma, kurbana kendi çığlıklarını dinletme gibi özgün yöntemler de uygulanıyor. İran'da bulunan Time Muhabiri Christopher Ogden geçen hafta Şah ile konuştu. Rıza Pehlevi sözlerine «bizim işkenceye gereksinimiz yok» diye başladı:

«Gelişmiş ülkelerde uygulanan psikolojik yöntemlerin aynısını kullanıyoruz. Hükümlüleri, itiraf eden arkadaşlarının önüne getiriyoruz. O zaman, onlar da konuşuyorlar.»

Şah, ülkesindeki siyasi hükümlülerin sayısına ilişkin savları reddederek, sayının 3500'ü geçmeyeceğini söyledi. Rıza Pehlevi'nin siyasi tutuklulardan hoşlanmadığı şu sözlerinden anlaşılıyordu:

«Bunlar siyasi tutuklu değildir. Bunlar Marksisttirler ve teröristtirler. Bu ülkeye sadık olmayan katillerdir.» (Siyasi suçlular için bu tür yaklaşım bugün de dünyanın her yerinde var).

Bütün bunlar bir yana, Savak bugünlerde bazı aydınlarla da uğraşmaya başladı. Edebiyatçı Vida Hadjebi Tabrizi (yazar) Jholamhosse'in Sa'edi (sosyolog), Fereydoun Tonkobani (oyun yazarı) ilk akla gelenler arasında yer alıyor.

İşkencenin kurumlaşmış olması ve yarı özerk polis örgütleri tarafından yürütülmesi Şili ve İran'daki işkence uygulamasının en çarpıcı yanını oluşturuyor. Bu ülkelerde polis örgütlerinde işkencecilik bir uzmanlık alanı olarak kabul görüyor. İşkence bir kez başladıktan sonra, ne bir üst kuruma, ne de bir yargı organına başvurulabiliyor.

Hiç Kimse Ama Hiç Kimse İşkence Görmedi

Bugün işkence, hangi acımasızlık ölçülerinde yapılırsa yapılsın, çok sayıda ülkede yaşamın bir parçası haline gelmiş durumda. İşte birkaç örnek:

- Paraguay'da Alfredo Stroessner'in dikta rejimi, bu yıl yüzlerce kişiyi kapsayan yeni bir tutuklama kampanyası başlattı (yüzlerce kişiyi). Bu kampanyaya 1974 yılından bu yana üçüncü kez başvuruluyor. Paraguay cezaevlerindeki koşullara tanık olanlar, gözaltındakilere sürekli işkence yapıldığını söylüyor. Ünlü antropolog Mignel Chase Sadri, 7 ay süre ile işkence gördü. Sadri'ye uygulanan işkenceler arasında, derin suda tutma ve bayıltıncaya dek su içirmek gibi özgün yöntemler bulunuyor.
- Bir zamanlar Güney Amerika'nın İsviçre'si olarak adlandırılan Uruguay'da 1972'den bu yana her 50 kişiden birinin gözaltına alındığı belirtiliyor. Eski senatör W. Ferraria Altumate bu insanların yarısından fazlasının işkenceye uğradığını öne sürüyor. Planton olarak tanımlanan

bir işkence yönteminde, kurbanlar kollarına asılan ağırlıklarla günlerce ayakta durmaya zorlanıyorlar.

● Hindistan'da 13 ay önce ilân edilen sıkıyönetimden sonra işkence savları yoğunluk kazandı. Geçtiğimiz Haziran ayında Uluslararası İnsan Hakları Örgütünün New Yok şubesi «Hintli gardiyanları işkence yapmakla suçlayan» bir açıklama yaptı.

Hindistan'da alışılmış yöntemlerin yanında; mumla yakma, tüfek dipçiği ile ve çelik değneklerle dövme yöntemleri de uygulanıyor.

Filipinlerde Başbakan Ferdinand Marcos, «hiç kimse, ama hiç kimse işkence görmedi ve görmüyor» diye demeçler veriyor. Ancak, Başrahipler Derneği'nin bir araştırmasına göre, polis ve askerlerin yönetimlerindeki tutukevlerinde ve Safe Hause denilen işkence merkezlerinde bilinen her türlü işkence yöntemi ile Marcos'un muhalifleri insanlık dışı günler yaşıyorlar.

İspanya kralı Juan Carlos'un programını uygulamak için uğraş vermesine karşın, Bask bölgesi militanlarına Guardia Civil tarafından işkence uygulanıyor.

Geriye İşkence Yapıldığını Anlatacak Çok Az İnsan Kalıyor.

Bir devlet politikası olarak işkence uygulayan ülkelerin listesi böyle uzayıp gidiyor.

Güney Kore'de de sorgulama sırasında meydana gelen ölüm olaylarına ilişkin çok sayıda belge var. Irak'ın başkenti Bağdat yakınlarındaki Kasr-ı âli Hihaye cezaevinde işkence uygulamaları çok yoğun. Afrika'da da işkence çok yaygın. Burada işkence yapıldığını anlatacak pek az insan yaşamını sürdürebilme şansını elde etmiş durumda. Gine, Uganda, Orta Afrika Cumhuriyetinde işkence günlük olaylar arasında sayılıyor. 8 yıl önce bağımsızlığını kazanan Gine'de tutukluların gözleri Macias adı verilen işkenceciler tarafından oyuluyor. Boğazına dek çamur ya da suya sokmak, dar hendeklerde ayakta durmaya zorlamak özgün yöntemler arasında.

İşkenceci Sekou Toure'nin kurbanlarından 46 yaşın-

daki Savmak Abou, kapatıldığı hücrenin yüksekliğinin 4 feet (132 cm.), eninin 2 feet (66 cm.) olduğunu söylüyor. Abou, hücresindeki yaşamını, «teneke tavanı ve bir kapısı vardı, birkaç hava deliğinden başka penceresi yoktu. Işık, yatak, tuvalet hiçbir şey yoktu. Tam sekiz gün boyunca yiyecek ve su da vermediler» diye anlattı.

İşkencenin amacı hemen hemen her yerde aynı. Yıkıcılar, teröristler ve muhalif gruplar hakkında bilgi toplamak ve bunların yandaşlarının gözünü korkutmak en belirgin amaç. Bu vahşet gösterilerinin halkı susturmak için oldukça etkili olduğu da gözleniyor.

Anti komünistlerin iddialarına göre, komünist ülkelerde de işkence var. Onlara göre, ülke tümüyle bir işkence odası. Parti, gizli polis gücüyle korunuyor ve böylece muhalefet olanaksız kılınıyor. Bunun sonucunda da fiziksel anlamda işkenceye gerek duyulmuyor. Çin, Küba, Kuzey Kore ve öteki komünist ülkelerde rejimin muhalifleri için eğitim kampları var. Uzun çalışma saatleri, yetersiz beslenme başvurulan bir işkence yöntemi olarak kabul ediliyor.

SSCB'de karşıt görüşlü insanlar ya deli ilân ediliyor, ya da örneğin Moskova'daki ünlü Serbeksy Enstitüsü gibi okul hastanelerine kapatılıyor. Şimdi Paris'te yaşamını sürdüren siberneitk uzmanı Leonid Plyushch (uyuşuk şizofreni ve reform yapma kuruntuları) tanısı ile Dnepropetrovsk Hastanesi'nde tam 30 ay tutuldu. Plyushch'a tedavisi sırasında yüksek dozlu insülin ve kükürt bileşikleri verildiği söyleniyor. Bu maddeler insana acı ve huzursuzluk veriyor[10].

İşkenceyi Nasıl Haklı Çıkarıyorlar?

Bu konuda çok şeyler söylendi. En yaygını «teröristler gibi ülkenin güvenliğine karşı tehdit oluşturan unsurlar için işkence uygulandığı». Bir Arjantinli bürokratın bu konudaki yaklaşımı ilginç:

«Kimse işkenceci olarak adlandırılmak istemez. Ayrıca kimse kendisine (lütfen ne biliyorsanız anlatın) denildiğinde gerçekleri konuşmaz. İstenilen bilgileri vermez. İş-

te tüm bunlardan dolayı komünist ülkelerden destek alan terörist gruplara karşı işkence uyguluyoruz.»

Bu sav, işkenceyi tehlikeli, ancak, gerekli bir yöntem olarak haklı çıkarıyor. Kesin olan, işkencenin tüm muhalefetin tam olarak susturulması amacının, öncelikli olduğu. Ayrıca, gerçek anlamda terörist olan kişilere işkence olağan sayılıyor. İşkence örgütlerinin kendi kendilerine buldukları sözümona haklı gerekçeler bunlar.

Geçtiğimiz ocak ayında Brezilya Başbakanı Ernesto Geisel, ünlü işkenceci general Evvardo D'avile Mela'yı görevinden uzaklaştırdı. Bu tavır işkenceye karşı gibi görünse de aynı günlerde başkent Rio'da işkence savları yoğunluk kazanıyordu. Eskiden San Paola'da yapılan işkenceler, artık Rio'da yapılıyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün New York Şubesi başkanı David Hawk'ın da çok iyi bildiği gibi işkenceyi ortadan kaldırmak köleliği ortadan kaldırmak kadar kolay değil. Uluslararası Af Örgütü'nün bu alanda sınırlı başarıları yok değil. Örgüt, bir kısım hükümlünün serbest bırakılmasını sağlamış durumda. Bu başarıya bürokrasinin duyarlılığına yönelik yakarmalar ve mektup kampanyaları ile ulaşılıyor.

İşkenceyi bir devlet politikası olarak uygulayan ülkeler arasında az da olsa yabancı kamuoylarına karşı duyarlılık sözkonusu. Çünkü, ülkelerin insan hakları siçili, askeri ve ekonomik yardımları, yatırımları, etkileyebiliyor. Kissinger'e göre, «ABD'nin dış politikası hiç bir zaman kişisel değer yargıları üzerine oturtulamaz. Buna rağmen Amerikan yardımına fazlası ile gereksinimi olan Şili, Güney Kore ve Uruguay gibi ülkeler bu konuda Washington'un nefesini sürekli olarak enselerinde hissetmeliler.»

İran, Brezilya ve Filipinler gibi ülkelerin öteki ülkelere oranla daha iyi yaşam koşullarında bulunmaları, onları insan hakları konularında daha sorumsuz davranmalarına neden oluyor. Yunanistan'da işkencecilerle ilgili olarak yaygın bir kanı var. Albaylar cuntası nasıl yenildilerse işkenceciler de öyle yenilecekler.

Geçen ekim ayında San Paulo'da gözaltına alındık-

tan birkaç saat sonra ölen Brezilyalı gazeteci Vladimir Herzog'un son sözleri unutulmamalı

«Başkalarının zalimlere boyun eğdiğini gördüğümüzde, zulme karşı en son umudumuzu da yitirdiğimizde, artık kendimizi uygar bir insan olarak tanımlamak hakkını yitirmiş oluruz.»

Kurumlaştığı Ülkelerde İşkence, Bir Alt Kültür Olarak Sürüyor.

İranlı ozan Reza Barahani, 1973 yılında hiçbir gerekçe gösterilmeden tutuklandı ve Momite Hapishanesinde 102 gün kaldı. Ozan, Azudi adındaki bir işkenceci için yazdığı dizelerde, onu Cengiz Han'a benzetiyor:

(Azudi, tam Cengiz Han'a benzer / Yürüdüğü zaman / Soğumamış insan ölüleri üzerinde yürür / Dişlerini de temizlemez han / Çizmelerini de çıkarmaz / Yirmi ozanı daha susturdu bu gün Azudi Han / Cengiz Han.)

New York'ta yaşamını sürdüren ozan Baraheni, Azudin'in «doktor» diye çağrılmaktan hoşlandığını söylüyor. Tıpkı Brezilya'da işkence yapan katiller gibi, tıpkı Yunanistan'daki işkenceciler gibi. Bu unvanlar işkenceciye kurbanları karşısında bir saygınlık bir üstünlük kazandırıyor. (Kurbanlarına saygı duyan işkenceciler de var.)

Bu gün bir devlet politikası olarak işkence uygulanan ülkelerde, işkenceciler kurbanlarından saygı görmek istiyorlar. İşkence, kurumlaştığı her ülkede bir alt kültür olarak varlığını sürdürüyor. Örneğin, Brezilya siyasi polisi işkence seanslarını «ruh çağırma olarak» adlandırıyor. Şili'deki işkence merkezi Villa Grimaldi'ye Dina sorgucuları «gülme merkezi» diyorlar. İran'da işkence merkezlerinin adı «Tamshiyat odası» ya da «insanları yürüttüğümüz oda». Savak'ın işkencesinden geçen insanlar, işkence sonrası kan dolaşımlarının sağlanması amacı ile bu odalarda yürütülüyor. (Her yerde uygulanan bir yöntem).

İşkenceciler kendi adlarının kurbanlarınca öğrenilmesini kesinlikle istemiyorlar. Bu nedenle kendilerinin uydurdukları adlar veya tanımlarla birbirleri ile konuşuyorlar. Örneğin «uzun» ya da «tüysüz» gibi. Güney Amerika'-

da birbirlerine taktıkları adlar ilginç: «El Aleman» (Alman), «Care de Culebra» (yılan suratlı), «El conicera» (Kasap).

İşkencecilerin dili iğneli, alaycı ve eleştirel içerikli sözcüklerden oluşuyor. Örneğin, «ıslak denizaltı» bayılıncaya kadar suya yada idrara batırmak anlamına geliyor. «Kuru Denizaltı»ndan da bayıltmak amaçlanıyor Ancak kurbanın kafasına naylon torba geçirilip havasız kalması sağlanıyor. «Tezgâh» sözcüğünün anlamı çok genel. Kurban metal bir kafesin üstüne elektrik vermek için bağlanıycr. «Papağan tüneği» Brezilya terminolojisinden. ..Kurban elleri ve ayakları bileklerinden bağlanıyor ve yatay bir çubuk üzerinde asılıyor.. «Telefon» işkencesinde insanın kulaklarına eş zamanlı rüzgâr sesi veriliyor Uruguay'a özgü bir terim «kanca»ya takılmanın sonucu insandan acı haykırışlar yükseliyor (Time'ın kapağındaki resim.)

İşkencecilerin de kendilerine özgü bir takım kuralları olduğu söyleniyor.

Brezilya'da[11] Recife işkence merkezinde 17 gün kalan misyoner Fred Morris, gözlediği kuralları şöyle özetliyor·

«İşkenceciler 09-17 arasında calışıyorlar Bu, insanlık dışı işkenceciler için bir tür göreve dönüşmüş. Yaşamak için işkence yapıyorlar gibi. Kurbanlarına görünmemek esastır. Başlarına da kukuleta geçirirler ya da gözlerini bağlarlar Sorgulama ·önce sessiz başlar, öfkelendikleri zaman fiziki işkenceye başlarlar. Çoğu alkole bağımlı.»

Uluslararası Af Örgütünden Andre Blare işkencecileri «gözü dönmüş megelomanlar» olarak tanımlıyor Şili' den bazı hükümlülerin işkencecilerin kendilerini «haydi iş zamanı» diyerek sorgu odalarına çağırdıklarını söylüyorlar.

Irza geçmenin bir işkence tekniği olarak sürmesi, işkencecilerin sadist yapılarının yanında, seksüel bir psikoz içinde bulunduklarını da gösteriyor. Reza Baraheni, İran'da 13 yaşındaki hükümlü bir kız çocuğun bir işkenceciyi ailesine, «işte benim ırzıma geçen adam» diye tanıttığına tanık olduğunu söylüyor.

İşkenceden sonra, sinirleri bozullan işkenceciler ya-

tışmak için uyuşturucu da kullanıyorlar. Misyoner Fred Morris'in söylediklerine göre binbaşı Maia, kurbanlarına Hristiyan olduğu ve her gün dinî âyinlere katıldığını söyleyerek işkenceye başlıyor

İnsan Niçin İşkence Yapar?

İnsanların niçin işkence yaptığına ilişkin basit soruyu Oxford Üniversitesi Psikiatri okutmanı Antony Storr şöyle yanıtlıyor

«İşkenceci, hırs, kin ya da sadizmle değil, yapmak zorunda olduğu bir iş gereği işkenceye başvuruyor Üstlerinin verdikleri emirleri, aynı hiyerarşik yapı içerisinde, devam ettiriyorlar. Emirlere hiç bir biçimde itiraz etmiyorlar. İşkenceciler, ister sağ görüşlü, ister sol görüşlü olsunlar fanatik derecede megolamani ile hareket eden kişiler, vatansever olduklarını söylüyorlar. Zekidirler, ancak her an dengesiz davranışlar içine girebiliyorlar. Karşıt görüşlü kişilere düşman gözü ile bakıyor ve bunun için de şiddete başvurmayı olağan sayıyorlar. Diktaya dayanan rejimlere, her zaman işkence yapacak yeterli sayıda insan bulunabiliyor. İşkence yapmak bu insanlara bir tür kimlik sağlıyor. Sosyolog Hannah Ared'in bunlar için söylediği (Şeytanın âdiliği) yaklaşımı işkencecilerin durumlarının en açık kanıtını oluşturuyor.

İnsanlar, bir başka insanın yapmak zorunda olduğu acımasızlığın, kurbanı olarak işkence görüyorlar. Bir insanın bir başka insana işkence yapması sonucu, işkenceye alışılıyor, işkence olgusunu reddetmek güçleşiyor.»

Demokrasinin Bedeli mi?

Bir devlet politikası olarak işkence uygulamasının öncelikli amacının, muhalefetin tam olarak susturulması olduğu tartışmasız bir gerçek. Burada tam olarak susturulabilmiş bir muhalefet hareketinden örnek vermek gerekiyor. İnsan haklarının çiğnenmesi konusunda binlerce yıllık tarihi içinde Latin Amerika ülkelerindeki muhalefet hareketlerini, şöyle bir düşündüğümüzde, böyle bir örnek vermenin güç olduğunu görüyoruz. Örneğin! Latin Amerika kıta-

sında son 6 yıldır demokrasiye dönüş süreci yaşanıyor. Askeri rejimler yerlerini teker teker seçimle iktidara gelen yönetimlere bırakıyorlar. Latin Amerika halkları baskı rejimleri nedeniyle uzun süredir gasp edilen insan hak ve özgürlüklerine acı ve kanla dolu bir bedel ödeyerek yeniden kovuşuyorlar.

Le Monde Diplomatque'e göre, Latin Amerika'nın, gelişmiş ülkelere aşırı bağımlılık, yüklü dış borç, işsizlik ve sefaletten oluşan yazgısını bugüne dek diktatörlükler ve askeri rejimler belirledi. İnsan hak ve özgürlüklerinden bu amaçlar uğruna vazgeçildi.

Sivil yönetimler ise, beraberinde insan hak ve özgürlüklerini, hukuk devleti anlayışını, sendikal özgürlükleri ve halkın da kârlı çıkacağı ekonomi modelleri ile yavaş yavaş işbaşına geliyorlar. Pinoche'nin 10 yılı aşkın iktidarında, işkencelerde binlerce kurban veren Şili'de Marksistlerden Hristiyan demokratlara uzanan muhalefet cephesi artık genel grev çağrısı yapacak kadar güçlü. Tencere koro'ları insan hak ve özgürlüklerini yeniden seslendiriyor.

Diktatörlerini ağır bir bedel karşılığında başlarından uzaklaştıran Bolivya ve Arjantin'de devlet başkanları Hernan Siles Zuazo ve Raul Alfonsin gibi demokratik liderler, görevlerini başarı ile tamamlayıp, kendilerinden sonrakilere devrederek demokrasiyi yaşatmaya çalışıyorlar.

En illginç örnek Arjantin'de yaşanıyor. Askeri yönetim döneminde devlet başkanlığı yapan Jorge Videla, Roberto Viola ve Leopolda Galtieri'nin de aralarında bulunduğu eski cunta üyeleri, 1970'den bu yana ortadan kaybolan binlerce kişiye karşı girişilen işkence kampanyasını yürütmekle suçlanıyorlar.

Yargılama sürerken ortaya çıkan belgeler, Latin Amerika halkının değişmez sanılan yazgısının simgelerini oluşturuyor. Arjantin insan hakları komisyonu üyelerinden avukat Lopez Crespo belgeleri ile askerî yönetimin işkenceye yeşil ışık yaktığını kanıtlıyor. Örneğin; eski cunta liderlerinden Roberto Viola'nın imzasını taşıyan 20 Nisan 1977 tarihli bir belgede, işçi sendikalarının «ideolojik açı-

dan arındırılması» için çeşitli yöntemler öngörülüyor. Bunlar arasında, kaçırma, tutuklama, işkence ve gerekirse öldürme eylemleri de var.

General Viola bir emri ile de solcu gerillalara karşı savaş açılması buyruğunu veriyor. Ancak, imzasını taşıyan önceki tarihli bir başka belgede, ülkedeki solcu gerillaların sayılarının güvenlik açısından bir sorun olmadığını söylüyor. Ortaya çıkarılan bu belgeler, askeri yönetimin gerillalarla mücadele adı altında binlerce işçi, öğrenci, gazeteci ve bilim adamına karşı bir yoketme kampanyası başlatıldığını gösteriyordu.

Ve analar meydanında Plazo De Mayo'da, toplanan 250 bin kişi yargılamanın başlamasıyla büyük bir gösteri yapıyorlardı.

Sonuçta, Latin Amerika ülkelerinde demokrasinin sadece adını bilen insanlar, verdikleri mücadele ve ödedikleri bedelle orantılı olarak «sürekli demokrasi modelini» şimdi yavaş yavaş keşfediyorlar.

BEŞİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. Time, 16 Ağustos 1976.

2. Petro Marmaraz, Themos Kdrnaros'un Haydari Kampı romanındaki Yunanlı yurtseverlerden biri. May Yayınları, Çeviri: Nevzat Hatko, s. 17-25.

3. ABD'nin bu politikası 1981'lerde ciddi değişikliğe uğradı. Dışişleri Bakanı Alexandre Haig, 28 Ocak 1981'de düzenlediği bir basın toplantısında Amerikan Diplomasisinin ekseni olan insan haklarının yerini uluslararası terörizme karşı mücadelenin aldığını bildirdi. Terörizm, Diana Johnstone, 1982.

4. Engizisyon en çok Fransa ve İtalya'da etkili oldu. Freres Apotres din grubunun lideri Sağarelli uygulamalara karşı geldiği için 1294 yılında tutuklandı ve dört yıl süreyle işkence gördü. 1300 yılında yakılarak öldürüldü. Yerine geçen Dolcina'da Engizisyona karşı kavga verdi. 1307'de Papa'nın Haçlı ordusuna yenildi.

Engizisyon Yahudilerle çok uğraştı. İngiltere'de 13 üncü yüzyılda sınır dışı edilmeyi kabul etmedikleri için işkence uygulandı. 1298'de 100 bin Yahudi Avusturya ve Almanya'da toplu olarak öldürüldüler. 1348'de Karahumma hastalığı taşıdıkları öne sürülerek 1 milyon Yahudi çeşitli Avrupa ülkelerinde öldürüldü. 1942'de İspanya Engizisyonu yarım milyonunu işkence ile öldürdü. Bir tek Engizisyon Mahkemesinin kayıtlarında işkence ile öldürülenlerin sayısı 25 bin olarak saptandı. R. Kısacık, Tarih Boyunca İşkence.

5. Varşova'ya 60 km. uzaktaki Trebilanka toplama kampında 3 milyon insan öldürüldü. 2 Ağustos 1943'te tutuklular başkaldırarak ormana kaçtılar. V. Grosmann, Trebilanka Cehennemi, Payel.

6. Cezayirli gazeteci Henrik Alteg bu işkenceleri yaşadı ve La Question (Sorgu) adlı kitapta anlattı.

7. Nguyen Duc Thuan, Direnme Savaşı - Saygon Zindanlarında Mücadele. Oda Yayınları, çeviri: Mehmet Taş.

8. Şili'nin bunca yıl sonra geldiği noktayı, gazete haberlerinde saptamak olası, Temmuz 1985'den bir kaç başlık: Şili'de Cinayet Krizi; Joes Manuel Parad, Manuel Guerrero, Santiagi Nattino adlı Komünist Partisi üyelerinin 30 Mart'ta öldürülmeleri ortalığı karıştırdı. Güvenlik örgütü Carabinero Komutanı General Cesar Mendoza istifa etti.

● Şili'de yeni bir tutuklama operasyonu başladı.

● Şili'de 14 insan hakları lideri sürgüne gönderildi.

● Liseliler başkaldırdı. Santiago'daki Artura Alessandai Lisesinde polislerle çatışma çıktı, 6 öğrenci ağır yaralandı, 315 öğrenci tutuklandı. Cumhuriyet, Temmuz 1985.

9. İran'da Şah dönemindeki insan hakları çiğnenmesi, yeni rejimde de durmak bilmiyor. Şubat 1982'de Uluslararası Af Örgütü 500'ü aşkın kişinin yalnızca Ekim 1981'de olmak üzere 1979 Şubat Devriminden beri 4 bin kişinin idam edildiğini bildirdi. Kurbanlardan çoğunluğunun solcu gruplardan rejim karşıtları olduğu belirtiliyor. Andrew Wait, İnsan Hakları'nın çiğnenmesi. Edition Maspero, 1983.

● Halkın Mücahitleri Örgütü yayınladığı bildiride geçen yıl içinde 5 bin kişinin idam edildiğini ve siyasi tutuklu sayısının 140 bine ulaştığını belirtti. Cumhuriyet, Ağustos 1985.

10. Devrim Sonrası Toplumlarda İktidar ve Muhalefet, Metis yayınları 1984, s. 183, Psichiatria Democratica Grubunun temsilcisi Hrayr Terzian'nin «Bir Baskı Aracı Olarak Psikiatri» adlı bildirisi, İtalyan Politik Grubu İl Manifesto'nun düzenlediği konferansa sunuldu.

● The Cristian Science Manitor'da Eric Bourne «Doğu Avrupa'da insan haklarının durumunda çok az ilerleme var» başlıklı yazısında Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasından bu yana geçen 10 yıl içinde Doğu Bloku ülkelerinde insan hakları konulu bir inceleme yer aldı.

11. Brezilya'da 1957-70 yılları arasında yaptığı işkence ile ün salan polis örgütü «Ölüm Taburu» diye adlandırılıyordu. Ölüm Taburu 1970'de 800 Brezilyalıyı işkence ile öldürdü.

VI. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDEN TARİHE TOPLU BİR BAKIŞ

İnsan haklarının tarihsel gelişimine değinmeden önce, tarihe öz kaynaklarımızdan bir belge sunmak gerekiyor. Bu bir zorunluluk. Çünkü 20'nci yüzyılın sonunda insan hakları ile ilgili belgeler arasında böylesini bulmak gerçekten zor. Bugün herkes, insan haklarının çiğnenmesine karşı. Ancak bu karşı çıkış, insanların kendi yorumları ile biçimleniyor. Bu özgün yorumlar, zaman zaman insan haklarına aykırı davranışların hoşgörülmesine, hatta savunulmasına bile yol açıyor.

Örneğin bir yargıçlar kurulunun tüm üyelerince imzalanan bu belgede «İşkence tasvip edilemez» yargısından sonra bakın neler denlliyor:

«İşkence; sanıktan doğru cevap almak için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan uydurma cevaplar verilirse, işkence daha da arttırılacaktır. O halde, bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıkî sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı sabit bile görülse, bu; ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz.»

İşkenceyi bir iktidar politikası olarak yeğleyen ülkelerde bile, işkencenin reddedildiği düşünüldüğünde, bu belgenin değeri bir kat daha artıyor. Savunmaya «polis ifadelerinin esas alınması» başlığı ile girilliyor :

«... Olayların, niteliği, kesafeti, gelişimi ve günün şartları itibariyle Sıkıyönetim Komutanlıklarınca sanık sorgulamaları yapılmak üzere Özel Sıkıyönetim Sorgu Timleri teşkil edilmiş veya bu sorgulamalar mahalline göre Jandarma veya polis tarafından yapılmıştır.

... Gerek CMUK'u ve gerekse Askeri Yargılama Usulü Hakkındaki Kanuna göre, zabıtanın niyabetle bu şekilde görev yapmaya yetkisinin bulunduğu açıktır. Askerî Yargıtay Daireler Kurulunun aşağıda açıklanan kararları aynı doğrultuda olduğu gibi, Askeri Yargıtay 2. Dairenin kararı da aynı niteliktedir.

Bu bakımdan, sıkıyönetim sorgu timleri, polis ve jandarma tarafından alınan ifadeler değerlendirmeye esas tutulmuştur.

Bir an için, ifadeler işkence altında alınmış olsa, böyle olduğu sübut bulsa bile, bu husus bu ifadelere itibar edilmeyeceğini göstermez. Başka bir ifade ile, ifadeler işkence altında alınmış olsa bile, eğer doğruyu ifade ediyorsa, eğer oluşa ve dosyaya uygunsa itibar edilebilir.

Bir an için işkence yapıldığı kabul edilse bile, işkence sanıktan doğru cevap almak için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan uydurma cevaplar verilirse, işkencenin gayesi, doğru cevap almak, olduğuna göre, işkence daha da arttırılacaktır. O halde, bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıki sonucu işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Aksi takdirde işkenceye arttırılarak devam edilecektir.

Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı kabul bile edilse, sabit bile görülse, bu; ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. Şu halde işkence ayrı, işkence sonucu verilen ifadenin doğruluğu ayrı şeylerdir.

Kanunda işkencenin suç olduğu belirtilmiş ve cezası gösterilmiş ise de, bu ifadenin geçersiz olacağı yahut gerçek dışı olduğu yolunda bir hüküm getirilmiş değildir.

... Sadece davamızla sınırlı olarak değil, Türkiye'deki bütün sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte olan diğer davaların da tümünde, özellikle örgütsel nitelikli davalardan hemen hemen sanıkların tamamının ve sanık vekillerinin, sanık ikrarları ile ilgili olarak ileri sürdükleri tek bir husus vardır: İşkence iddiaları. Bu iddialar ve hatta bu iddialarla ilgili dilekçeler tamamen basma kalıp, bir merkezden ortaya atıldığı aşikâr, Türkiye genelinde ve hemen hemen bütün davalarda yukarıdaki gelişmeye paralel olarak ileri sürülmüş iddialardır.

Bu yeni bir taktik değildir. Çin'in komünistler tarafından ele geçirilmesi ile ilgili olarak Milliyetçi Çin eski Millî Emniyet Şefi Ü. T. HSU (Gizli Mücadele) isimli kitabında taa o yıllardan başlayarak aynı taktik ve işkence yaygarasının ortaya konduğunu, bunun beynelmilel niteliğini ifade ile(Tevkif edilen komünist yoldaşların yardımına koşmak ve onların hapishaneden çıkarılmasını sağlamakla görevli, Karşılıklı Yardım Birlikleri'ni kurdular. Yarı açık ve milletlerarası bir yapısı olan bu birliklerin, diğer memleketlerde birçok benzeri ve yardımcıları vardı) demektedir. İşte, uluslararası ve masumane görüş ve isim altındaki bir takım teşekküllerin adeta yaygaralarının kaynağı budur.

İşkence sanığa, sorgulamayı yapanın istediğini söyletmek için insan haysiyetine yakışmayan maddi ve manevi baskılarda bulunmasıdır. İşkence TCK yönünden açıkça suçtur.

... Sanık, hakim huzurunda cevap vermeme hakkını haiz olduğuna göre evveliyetle poliste de cevap vermemek hakkına sahiptir.

Bu görüşlerin ışığı altında işkencenin tasvip edilebilmesi mümkün değildir. Ancak, Türk devletini yıkmak amacına matuf olarak cinayetler işleyen, devleti ve milleti uçurumun kenarına götüren bir takım vatan hainlerini, vatan haini örgütleri haklı çıkarma gayreti içindeki çabalar da tasvip edilemez. Adalet onlarla işbirliği yaparcasına, delilsiz ve mesnetsiz, Türkiye genelinde sanki çok yaygın bir tarzda ve her yerde alenen yapılıyormuş ve

devlet yetkililerince tasvip ediliyormuşcasına işkence yaygaralarını da tasvip ve kabul etmek mümkün değildir. Sadece Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde işkence yapan olabilir ve vardır. Ancak bunu yapan suçlu tespit edilir, cezasını görür. Sadece örgüt suçları yönünden değil âdi suçlar yönünden de işkence olayları olabilir ve olmuştur. Yapan cezasını görür.

Sanıkların işkence gördükleri yolundaki çeşitli dilekçe ve iddiaları üzerine, mahkememizce, işkence iddiaları ile ilgili olarak Sıkıyönetim Komutanlığına suç duyurusunda bulunulmasına karar verilmiştir. Bu karara duruşma hakimi O. Kadri Keskin ve Mahkeme Başkanı Top. Yb. Erol Aksoy (sanıkların kendilerinin başvuruda bulunmaları gerektiği, Türkiye'de hak arama hakkının bulunduğu) gerekçeleri ile muhalif kalmışlardır. Bu suç duyurusu üzerine de Sıkıyönetim Komutanlıklarınca, işkence iddiaları ile ilgili olarak görevli sıkıyönetim timleri, polis ve jandarmalar hakkında bir soruşturma ya da tahkikat açılmış değildir. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi, Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan araştırma ve soruşturma neticesi daha önce de sanıkların ileri sürdükleri işkence iddialarının doğru olmadığı anlaşılmış ve Komutanlıkça yapılacak işlem bulunmadığının, işkence iddiaları doğru olmayan sanıklara tebliğ edildiği görülmüştür.

İşkence iddiaları yönünden yapılan incelemede, birçok sanığın dosyasında mevcut ve polis ifadesinin alındığı gün yahut ertesi gün veya birkaç gün sonra verilmiş bulunan tabib raporları vardır. Bu raporlarda cebir ve şiddet arazlarının sanıkta bulunmadığının, doktor tarafından yapılan muayene sonucu sarahatla belirtildiği görülmektedir. Keza Erzincan Askeri Cezaevine nakillerinden sonra, cezaevine alınırken yapılan muayenelerinde de darp izinin bulunmadığı birçok raporda belirtilmiştir. Çok cüz'î bazı roparlarda meydana geliş şekli açıklanmamakla birlikte ekimozlar belirtilmiş ise de, bunların işkence sonucu meydana geldiğini gösterir ve bu neticeye götürür hiç bir delil yoktur. Sadece sanıkların mücerret iddiaları ve her bir sanığın diğeri hakkındaki işkence gör-

düğü yolundaki beyanı vardır ki, buna itibar olunamaz. Başlangıçta doktorların korkudan rapor vermedikleri, daha sonra ise muayene etmeden rapor verdikleri iddia edilmiş iken, taktikleri gereği olsa gerek belirtildiği gibi son zamanlarda önce muayene edilip sonra emniyette ifadelerinin alındığını iddia etmeye başlayan sanıkların bu iddialarındaki samimiyetsizlikleri ortadadır.

Önce rapor alınıp sonra ifade alındığı yolundaki yeni çıkan iddialar bakımından da, niçin devletin resmi görevlisine, emniyet, huzur, can, mal, ırz ve namusun teslim edildiği görevlilerin tuttukları zabıtlar ve aldıkları ifadelere itibar edilmeyecek de; Anayasayı ortadan kaldırmak, Türk devletini yıkmak çabası içindeki örgüt militanlarının bu iddialarına itibar olunacaktır. Bunun bir izahı olamaz.

Türkiye çapındaki yaygın, aynı merkezden yönetilen işkence iddiaları ile ilgili karşılıklı beyanlara itibarla işkence kabul edilemez. Sanıkların böyle ithamla karşılıklı olarak kurtulmak istedikleri açıktır. Kaldı ki, sanık iddialarına göre profesyonel işkenceci olanlar niçin ileride bunların birbirlerine şehadet edeceklerini düşünmesin ve niye ayrı ayrı yapmasın?

Netice olarak sanırız ki ülkemizde, bu gibileri suçsuz, masum, haklı ama bunların peşine düşen devleti ve devlet görevlilerini zalim ve haksız gören kimse yoktur. Eğer her ne sebeple olursa olsun, devleti ve rejimi koruma göreviyle hareket edip, bu görevi hakkıyla ifa edenler suçlanırsa, lüzumsuz yere suçlanırsa, o zaman devleti kim, nasıl koruyacaktır? Yahut devlet kiminle korunacaktır?

İfadelerinde hiçbir şey söylemeyen sanıklar bile, işkence gördüklerini iddia etmektedirler.

İşkence görse idi mutlaka birşey söyletilir, ama doğru ama yanlış birşeyler söyletilir ve ifadesine yazılırdı. İfadesinde hiçbir şey yazılı olmadığını gören neyi, işkence gördüğünü iddia etmektedir. Çünkü örgüt mensubu bu sanıklar hâlâ bellli mihraklardan yönetilmektedir.

Polisin yahut diğer güvenlik görevlilerinin işkence

yapmaları için hiç bir sebeb yoktur. Polis vatandaşın, sanığın yahut sanıkların hasmı değildir. Polisin, bir takım polisiye metodlarla ifade alması ile işkence tefrik edilmelidir.

İşkence olsa, ifadenin bir kısmında ikrar, bir kısmında inkâr niçin olsun. Polis ifadeyi belli bir senaryo içinde ve çok düzgün bir tarzda istediklerini yazar ve olup biterdi. Eğer emniyetçe hazırlanmış ifadeler olsa faili meçhul olay bırakılmaz, kendi düşüncelerine göre polis, istediği şahısları sanık olarak yazardı. Hatta daha önce ölmüş kişileri sanık olarak göstermesinin hiçbir sebebi olmayacağına göre, sağ olan diğer sanıkların isimlerini yazarak onları suçlardı.

İfadelerde örgütün amacı yahut seyir bölümlerinin âdeta klişe halinde, basma kalıp tarzda yazılmış olması da bunlara itibar edilmeyeceği iddialarına mesnet yapılamaz. Aynı durum, bizatihi mahkememiz zabıtlarında da görülecektir. Meselâ işkence iddiaları ile ilgili hususlar, duruşma hakimine formüle edilip, klişeleştirilmiş ve duruşma zaptına öyle yazılmıştır. Şimdi, sanığın söylediğinin duruşma hakimince zapta formüle edilerek yazılması, nasıl uydurma olarak nitelendirilemezse, ifadeyi alan görevlinin de sanığın beyanını formüle edişi uydurma olarak nitelendirilemez.

Bazı sanıklar ise, «tekrar polise gönderilirim, bana tekrar işkence yaparlar diye korkup öyle dedim, polis ve jandarma beni bu şekilde tehdit etti» diyerek, savcı ve hakim huzurunda da aynı tarzda beyanda bulunduklarını ileri sürmektedirler. Hatta cür'et denilebilecek bir insafsızlıkla ve suçlama ile Askerî Savcının etkilenmesi ile bu tarzda ifade verdiklerini ileri sürebilmektedirler. Bu tarz suçlamalara mahkememizce müsaade edilmemiş ve ciddi değer atfedilmemiştir. Kaldı ki, tekrar işkence görürüz endişesi altında o zaman, savcıdan ve hakimden korktuklarını söyleyen sanıklar, şimdi ne olmuştur ki korkmamaktadırlar.

Bir çok sanık savcı ve hakim huzurunda eski ifadelerini reddetmişlerdir. Bunlar savcı ve hakimin huzu-

runda ikrar edenlerden daha mı cesurdurlar, yoksa diğerleri daha mı korkaktır?

Profesyonel militan olan ve seminerler, kitaplar, yasa dışı dergilerle bunun eğitimini gören sanıklar kasden bazı yanlış ifadelerde bulunabilirler. Çin Milli Emniyet Eski Şefi Hsu'nun dediği gibi; «Her yeraltı ajanının tevkif edileceği zaman yapacağı itirafı önceden hazırlamak zorunda olduğu prensibi sadece Çin için sınırlı olarak değil, ama evrensel nitelikte ifade edilmekte ve bunun yıllar sonra bugün Türkiye'de de gerçekleştirilmek istendiği görülmektedir.»

Giresun, Bulancak, Keşap, Espiye, Tirebolu ve Dereli yöresinden 291 genç insan işkenceyi bu tür yorumlayan bir yargıçlar kurulunun kararı ile yargılandılar. 1 yıl 3 ay 12 günde ulaşılan karar aşamasında 161 sanık, aralarında ölüm cezası da olmak üzere çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar.

«10 Kasım 1920'de Kastamonu Nasrullah Camiindeki vaazında Mehmed Akif» diye başlayan bu belge ile geçmiş arasında bağ kurmak tarihçilerin görevi. Günümüzün gerçeği ise, böyle bir belgenin Türkiye açısından nereye oturtulabileceğini bulmak oluyor[1].

İşkence Vesair Her Nevi Eziyet
Kat'iyen ve Kat'a Memnudur.

İnsan hakları öğretisini tarihin ince süzgecinden geçirdiğimizde, Anadolu topraklarında bize ulaşan zengin bir geçmişe tanık oluyoruz. Bu zenginlik, Eski Yunan'ın ünlü düşün adamı Aristo'dan başlıyor, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tarih yazarı Ahmet Atıf Efendi'nin yorumlarına dek dayanıyor.

Eski Yunan'da, insana, insan olarak değer veren ve ona devlete karşı hak tanıyan bir düşünce yoktu. Tam tersi, Aristo'nun güçlü devlet anlayışı, insan değerini reddediyor ve köleliği kurumlaştırıyordu. Öyle ki, insan onuruna gölge düşürdüğü için işkence, Eski Yunan'da sadece kölelere uygulanıyordu[2].

İnsan hak ve özgürlükleri konusunda Anadolu'daki Osmanlı günleri, İslâm kuralları ile biçimlendi. Her iki kavrama, Batı'daki anlamlarının dışında yorumlar ve başka anlamlar yükleniyordu. İnsan hakları kavramı, İslâm eserlerinde yoktu. Toplum içinde kişilere tanınan haklar, «her türlü iktidarın kaynağı ve yeryüzü devletinin gerçek sahibi olan Tanrı tarafından bağışlanan imtiyazlardı»[3].

Bu anlayış, Reisülküttap Ahmet Atıf Efendi'nin Fransız devrimini «Dinsizlerin ve bozguncuların kafalarından çıkan bir fitne ve fesat ateşi olarak» değerlendirmesine neden oluyordu[4].

Magna Charta'dan başlayan mücadele geleneğinin, Anadolu yarımadasında belgelenmesi çok uzun sürdü. Anadolu halk ayaklanmalarından bize ulaşan birkaç belge dışında[5], ilk ciddi yaklaşım 1876 Anayasası ile gerçekleşti. 1876 Anayasasının 26'ncı maddesinde, Osmanlı mülkü üzerinde işkence yasaklanıyor «İşkence vesair her nevi eziyet kat'iyyen ve kat'a memnudur» deniliyordu. Çok kısa bir zaman sonra işlerliğini yitiren bu anlayış, 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile yeniden gündeme geliyor, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında işkence konuları tartışılıyordu[6].

İttihat ve Terakki iktidarında Sinop Mebusu Rıza Nur, sorgusuz sualsiz tutuklanıyor. Arkasından da Osmanlı Demokrat Fırkası Genel Sekreteri İbrahim Temo. Meclis-i Mebusan'da konuya ilişkin bir araştırma önergesi veriliyor. Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey İbrahim Hakkı Paşa hükümeti hakkında soruşturma açılmasını istiyor ve gizli dernek (Cemiyet-i Hafi) soruşturmalarından örnekler veriyor

«Bir kişi gizli dernek nedeniyle tutuklanıp soruşturma kurulunun karşısına getirildi mi, başkan Kemal Bey, adama belli sorular sorardı: Numaran kaç? Seni kim önerdi? Hangi bölüme yazılısın? Sen kimi önerdin? Bölüm başının adı ne?» Bir formül gibi sanıklara yöneltilen sorular doğal ki yadsınırdı. O zaman Kemal Bey, «Anlaşıldı, bize gerçeği söylemeyeceksin, sen onu artık hapishanedeki görevlilere söylersin» derdi. Hapishane görevlilerinin oda-

sının karşısındaki karanlık odaya götürülen sanığa orada bakın ne işkenceler yapılıyor. Onu da anlatayım. Önce klasik olarak falaka. Çok kalın meşe sopasından üretilmiş. Gerekli kızılcık değneklerini Mısır Çarşısı'ndan alırlarmış. Emniyet Genel Müdürlüğü Yazışma bölümünde memur Bursalı İsmail, Mısır Çarşısı'ndan perdelik sopa diye alırmış değnekleri. Sonra gerçeği söyletmek için çaresizleri falakaya yatırıp, en az 50 sopa vururlarmış. Dövenlerin kim olduğunu soracak olursanız, Debre ihtilâli nedeniyle Divan-ı Harbe verilip beraat edenler. Bunlar daha sonra hapishane gardiyanlığına getirildiler. Bunların işkence ettiklerinden Dr. Münir, Hafız Sami gibi birçokları sonradan beraat ettiler. Demokrat Mustafa da var bunların arasında. Polis komiserliğinden çıkarılan Hacı İsmail Efendi ve onun tanıdığı Davut efendi gibilerine çok işkence etmişler. Sanıkları birbirine dövdürürlermiş. Sonra Hafız Kemal Efendi ile Söke Kadı Vekili Abdurrahim Efendi. Abdurrahim'i Bekirağa bölüğünde üç ay ayağına elli kilolluk demir olduğu halde yatırmışlar Sonra Maarif Sekreterliğinden Sırrı Efendi. Bu çocuk işkenceden bıkkınlık getirmiş, kendini öldürmeye kalkmış, Haydarpaşa Hastanesine kaldırmışlar. Şile tahsildarı Seyit Bey ise, işkenceden cinnet getirmiş. Edirne Hukuk Mektebi öğrencisi Salih Efendi ile gümrük sekreteri İsmail Hakkı en bedbaht olanlarındandır. Çünkü işkenceden sağ ayağının başparmağı kangren olmuş düşmüştür.»

Meclis-i Mebusan, Fikri Lütfi Bey'i can kulağı ile dinliyordu. Araştırma önergesine olumlu oy verilmesi sonunda savların doğru olduğunun anlaşılacağını söyleyen Fikri Lütfi, genel kurula bir kanlı sopa, bir kırbaç gösteriyordu. Ve elindeki bir zarfı açarak, «Şu gördüğünüz ufak şey, işkence edilen bir adamın parmağından düşmüş bir tırnaktır» diyordu. Başbakan savlara, «Teessüf ederim, sanki yeni bir şey varmış gibi aynı soru yineleniyor» karşılığını veriyordu. Başbakan İsmail Hakkı Paşa, «Hükümet işkenceyi kabul etmez» diye önergeye karşı çıkıyordu.

Daha sonra kürsüye çıkan Hürriyet ve İtilâf Partisi kurucularından Edirne Mebusu Rıza Tevfik, «Bugün ül-

kede bir feryat vardır. Bu bir gerçektir. (Ben duymadım) demek sanırım yanlış olur. Bu feryadı biz değil, yabancılar da işitiyor. Cebim yakınmalarla dolu, isterseniz size gazetelerin soruşturmalarını da söyleyeyim» diyerek araştırma açılmasını istiyordu. Ve kendisine sözle sataşan Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'ye şu yanıtı veriyor

«Şunu unutmayınız ki, bu memlekette, bu koşullarda zulüm yeni değil, çok eskidir. İmam-ı Azam'ı dayaktan öldürdünüz. imam Hambeli falakada öldü. O zaman da, zalim hükümeti tutan, gene senin gibi başı sarıklı adamlardı.»

Gümülcine Mebusu İsmail Bey elinde bir doktor raporu ile kürsüye çıkıyor sonra. Mustafa Temo'ya yapılan işkenceyi anlatıyor :

«Bir rapor göstereceğim. Demokrat Mustafa hakkındadır. Mustafa işkence edildikten ve dövüldükten sonra akıllı insanlarca bir doktora götürülüyor. Bu raporun bir sureti doktorda da vardır. Doktor inceden inceye muayene ettiğini söylüyor. Göğsünün ve kaburga kemiklerinin üstünde sopa yaraları vardı. Kürek kemiklerinin iki yanında sopa yarası olduğundan kuşku olmayan iki santimetre genişliğinde çürük gördüm. Başka bir aletle çimdirmekten doğan yaralar gördüm. Bunlar varken, Babanzade Hakkı Bey (bu demokrat Mustafa, kendisini kusursuz bir şekilde dövdürüp doktora başvurdu) diyor. İnsafsızlıktır bu.»

Ondört Yıl Önceki Tutanaklar

Anadolu topraklarından çeşitli uygarlıklar gelip geçiyor, yüzyıllar, insan hakları mücadelesine her gün yeni belgeler ekliyordu. Demokrat Mustafa'lar çoğalıyordu.

Daha dün gibi, yeni olan 12 Mart döneminde, mahkemelerde dile getirilen işkence olaylarının izi insan hakları ile ilgili kamuoyundaki tazeliğini koruyor.

O dönemin dava dosyalarındaki tutanakları araladığımızda, bir sanığın anlatımı ile işkence olayı, şöyle dile getirillyor:

«Elektriği önce göğüs uçlarından, sonra da çaprazlama dedikleri biçimde uyguladılar. Çaprazlama dedikleri şey şöyle idi: İki ayak parmağıma ve iki elimin serçe parmağına telleri bağladılar. Akım verildiğinde vücudumdan çapraz bir acının geçtiğini ve bu korkunç acının göbeğimde bir noktada dayanılmaz bir hal aldığını hissediyordum. Sonra yumurtalıklarıma cereyan vermeye başladılar. Kendilerinin kahkahalarla seyrettikleri bu sahneyi burada bahsetmekten utanç duyduğumdan, anlatmıyorum.

Bir ara dizlerimin üzerine yerleştirdikleri sert bir cisim üzerine biri çıktı. Elleriyle de var gücüyle omuzlarımdan bastırıyordu. Bütün cereyan ayak parmaklarımla dizimin arasında gidip geldiğinden kaslarımın iki taraftan çıkarıldığını ve koparıldığını zannediyorum.

Elektrik uygulamasını, bir kaç saat sonra vücudumdan başıma kaydırdılar. Önce saç içlerine vermeye başladılar. Diğer uçları boynumda, yanağımda gezdiriyorlardı. Bir ara emirle teli kulağıma bağladılar. Sonraki bir ay kulağımdan kan geldi. Telleri oradan çıkarıp dişlerimin arasına sokarak cereyan verdiler. Hissettiğim korkunç acıdan beynim ve gözlerim sanki dışarı fırlıyor, bütün sinirlerimi koparıyorlardı. Kafamla uğraşmaları saatlerce sürdü.

Daha sonra göğüs altına birşeyler yerleştirildi. Elektrik şoku verildiğinde bütün akımın kalbimi sıkıştırdığını, nefes alamadığımı hissediyordum. Bağırdığımda ölürsem beni de diğerleri gibi pencereden atacaklarını, bunun için de hiç kimsenin kendilerinden hesap soramayacaklarını tekrarlıyorlardı.

Bütün bunlar on saatten fazla devam etti. Normal bir insanın bu acılara en fazla bir saat dayanabileceği halde, elektrik işkencesinde durum farklı oluyordu. Akımı kestikleri zaman insan kendinden geçiyor, herşeyi bir sis perdesi altında görüyor «ölüyorum, bayılıyorum» diye sevindiği bir anda ise yine korkunç bir acının vücudumu sardığını hissediyordum.[7].

Engizisyondan Günümüze Uzanan...

İnsan hak ve özgürlüklerini Anadolu toprakları dışında tarih süzgecinden geçirdiğimizde, acımasızlığın çağlar boyu tüm dünyada egemen bir nitelik olduğu sonucuna varıyoruz. Yoksul halka yöneltilen en ağır işkenceler ortaçağda gerçekleştirildi. Ortaçağ zalimlerinin karanlık kafalarını ve düzenlerini kabul etmeyen birçok insan diri diri yakıldı. Dinde birlik ve beraberliği sağlamak için bir çözüm olarak 1229'da Papa Gregorius tarafından özel bir mahkeme olarak kurulan engizisyon, bugün bile örneklerini yaşatabilecek etkinliklere ulaştı.

Yeni Çağda sömürgecilik, insan hakları çiğnenmesinin gerekçesini oluşturdu. Portekizliler, İspanyollar ve İngilizler sömürgelerinde «tutukluları köpeklere parçalattırma» örnekleri verdiler. Latin Amerika'nın en ileri kültürü İnka ve Aztekler tek tek işkencelerle yok edildiler.

Sonra çağımız geldi. İnsan hakları bakımından İkinci Dünya Savaşında, Nazi uygulamaları çağa damgasını vurdu ve kurumlaştı. Tıp bile Nazi doktorlarının elinde artık bir işkence aracı idi. Nurnberg yargılamalarında, Buchenwald, Treblinka, Auschwitz, Dachau, Bobibor ve Mautshausen kamplarında milyonlarca insanın işkence ile öldürüldüğü ortaya çıktı.

Prag'da Pankarta cezaevinde tutuklandığı günden idam edilinceye dek tuttuğu notlarla Julius Fuçik'in anıları, çağımızın utanç belgelerinden sadece biri.

İkinci Dünya Savaşının deneyleri, ABD Merkezi Haberalma Örgütü (CİA) uzmanlarının elinde, yeni aşamalara ulaştırıldı. 1960'lardan sonra ortaya çıkan bu kirli çamaşırlar, Amerikan halkının utancı olarak etkisini sürdürüyor. ABD bugün bile insan hakları çiğnenmesi konusunda, askeri cuntalara bilgi, beceri ve teknolojik desteğini sürdürüyor.

1960'lı yıllardan sonra Batı'ya kaçan SSCB vatandaşları ülkede binlerce İvan Denisoviç'in[8] bulunduğunu kanıtladılar. Stalin, insan haklarının çiğnenmesini rejimin yerleşmesi için hoşgörüyordu. Ondan sonraki dönemde, kri-

minal akıl hastaneleri gündeme geldi. Psiklyatrikleştirilmiş bu siyasi cezaevlerine muhalifler ve ayrılıkçılar kapatılıyordu.

Sonuç olarak Magna Craha'lar Habeas Corpus'lar Bil Of Rights'lar tüm insanlığı kavrayan, ilkeler içerip, insanlığın özgürlük yolundaki ilerleyişine çağlar öncesinden ışık tutarken 21'nci yüzyılın eşiğinde dünya, çok sorumsuz örneklerle doluyordu.

Bir Toplantı, Bir İfade, Bir Dilekçe ve Bir Sergi...

23 Ocak 1981 tarihinde, Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği Basın Halkla İlişkiler Dairesinde özel bir toplantı yapıldı. Gazetecilere Türkiye'ye dönük işkence sayları anlatıldı.

18 Mart 1982 tarihinde MHP ve Ülkücü kuruluşlar davasında 144 sanık işkence gördüklerini söylediler[9].

9 Mayıs 1983 tarihinde Sanık Mahmut Güven Diyarbakır'da 55 sayfalık savunmasını yaptı[10].

19 Haziran 1984 tarihinde savunma avukatları Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına ilginç bir dilekçe verdiler.

20 Ağustos 1984'de Amsterdam'da bir sergi açıldı. «Çağlar Boyunca İşkence Aletleri» sergisinde Bayan Helen Vries ile bir söyleşi yapan gazeteci «İnsan ızgarası, kafa kıracağı ve Katalonya Garottesi» gibi aygıtların özelliklerini öğrendi.

Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğindeki toplantıdan sonra basında «İşkence ve işkence ile ölüm olayları konusunda geniş inceleme yapıldığına» ilişkin haberler yer aldı:

«Yerli ve yabancı basında yeralan işkence iddiaları üzerine gerekli incelemeler yapıldığı ve sonucun ilgili devlet birimlerine sunulduğu öğrenildl.

Millî Güvenlik Konseyine yakın çevrelerden edinilen bilgilere göre, İlhan Erdost, Ahmet Karlangaç, Hasan Asker Özmen, İbrahim Eski, Şadan Gazeteci'nln ölümleri ile ilgill olarak savcılıklarca soruşturma açıldı. Bursa Emniyet Müdürlüğü beşinci katından atlayarak ölen avukat

Ahmet Hilmi Veziroğlu ile ilgili olayda, savcılık kovuşturmaya yer olmadığına karar verildi. Alınan bilgilere göre, Ceyhan Emniyet âmirliğinde, işkence sonucu öldürüldüğü ileri sürülen Zeynel Abidin Ceylan'ın ölümü ile ilgili soruşturma sonucunda, Ceyhan Emniyet Amirliğinde bu ad ve soyadda bir kişinin gözetim altında tutulmadığı anlaşıldı. Tutuklu bulunduğu Mamak askeri cezaevinde, kendisini çarşafla kalorifer borusuna asan Bekir Bağ'ın ölümü ile ilgili olarak yürütülen soruşturma sonucunda da, tutuklu sanığın intihar ettiği saptandı.

Bu olayların yerli ve yabancı basında yeralması üzerine hazırlanan raporda, işkenceli sorgu iddiaları üzerine yetkili savcılıklarca hemen soruşturmalara geçildiği, eski Başbakanlardan Nihat Erim'in öldürülmesi olayında görev alan Ahmet Karlangaç'ın İstanbul Emniyet Müdürlüğünde sorgusu sırasında, ölümünden sonra 2.12.1980 tarihinde kovuşturma açıldığı belirtildi. Edinilen bilgiye göre, Ceyhan Emniyet Amirliğinde sorgulama sonunda kaburga kemiği kırık olarak hücresinde ölü olarak bulunan Zeynel Abidin Ceylan'ın işkence ile öldüğü ileri sürüldü. Ancak, Ceyhan Emniyet Amirliğinin kayıtlarında böyle bir kişinin gözaltına alınmadığı, dolayısıyla işkence ile ölen bir şahıs bulunmadığı sonucuna ulaşıldı. Yine aynı bilgilere göre, Ankara Emniyet Müdürlüğünde gözaltında bulunduğu sırada ölen Hasan Asker Özmen'in ölümünün (asfeksi) yani elektrik verilerek meydana geldiği anlaşıldı. Bu ölüm olayı ile ilgili 10.11.1980 günü soruşturma açıldı ve Enver Göktürk, Niyazi Porç ve Serdar Kerem adlı polisler tutuklandı.

9 Kasım 1980 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğünce yürütülen yer gösterme işlemi sırasında beyin kanamasından öldüğü bildirilen İbrahim Eski'nin ölümü ile ilgili soruşturmaya da başlandı. Şadan Gazeteci adındaki tutuklunun İzmit Cezaevinde dövülerek öldürüldüğü yolundaki iddia üzerine yapılan soruşturma sonucunda, önce kaçıp sonra teslim olan cezaevi müdürü ile 6 gardiyan tutuklandı. Gözetim altında bulunan yayımcı İlhan Erdost'un 7 Kasım 1980 günü Mamak Askeri Cezaevine ge-

tirilirken dövülerek öldürülmesi sonucunda Askeri Savcılıkça soruşturma açıldı ve Assubay Şükrü Bağ ile İbrahim Keskin ve Kısmet Çağlar adlı erler tutuklandı. Bursa Emniyet Müdürlüğünde, işkenceli sorgu sonucunda öldüğü iddia edilen avukat Ahmet Hilmi Veziroğlu'nun gözetim altında bulundurulduğu odanın camını kırarak aşağı atladığı sonucuna varıldı ve Cumhuriyet Savcılığınca kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildi.»

Bir Bölümü Sehven Yanlış Bildirildiği İçin...

Bu haber hazırlandıktan sonra gazetelere bir yazı ulaştırıldı. Yazı toplantıya katılan gazeteciler için yazılmıştı:

«23 ocak 1981 günü MGK Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Dairesinde yapılan özel toplantıda işkenceler hakkında alınan önlemler konusunda bize intikal ettirilen bilgiler, size aktarılmış idi. Bu açıklamanın bir bölümünün bize sehven yanlış bildirildiği bilâhare öğrenilmiştir.

Anılan şahıs hakkındaki doğru bilgiler ilişiktedir. Gazetelerinizde yine (öğrenildiğine göre) girişi altında bu açıklamanın yayınlanması ricası ile:

«Ankara Emniyet Müdürlüğünce aşırı sol bir örgüt üyesi olarak yakalanan ve ifadesi alınmakta olan sanık Zeynel Abidin Ceylan'ın 26.9.1980 günü Emniyet Müdürlüğü 1'nci Şubede 15 no' lu tek kişilik odada ölü olarak bulunması olayını takiben

Z. Abidin Ceylan'ın cesedi üzerinde yaptırılan otopside işkence yapıldığına dair bulgular tespit edilmiştir.

Olayla ilgili olarak Emniyet Müdürlüğü 1'nci Şubede görevli Kom. Mustafa Haskiriş 29.9.1980 tarihinde tutuklanmış, sanık hakkında Sıkıyönetim Askeri Savcılığının 3. 10.1980 tarihli iddianamesi ile kamu davası açılmıştır. Halen tutuklu bulunan sanık Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 no' lu askeri mahkemesinde yargılanmaktadır.»

Haber, tek baskı yapan gazetelerde Z. Abidin Ceylan'ın ölmediği, birden çok baskı yapan gazetelerde ise öldüğü biçiminde çıktı.

Devletimizin İtibarı Zedelenir Endişesi İle...

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasında yargılanan sanıklardan 144'ü işkence gördüklerini söylediler. Konu duruşma tutanaklarına şöyle geçti

«Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 14. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince (Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz) ve 33. maddesinin dördüncü fıkrası gereğince (Kimse, kendisinin veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucunu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz). Anayasanın 14 ve 33. maddelerinde belirtilen bu fiiller birer Anayasa suçunu oluşturur. Bu sebeple de takibi şikâyete veya şahsi dava ikamesine bağlı suçlardan sayılmaz. İşkence yapıldı yolunda bir haber alan savcıların re'sen soruşturma yaparak bir sonuca varmak zorunluluğu vardır. Sanıklardan itiraf ve ikrar almak için yapılan işkencelerin mahiyeti de değişik türdedir. Müşterek karakter, sanıkların gözlerinin bağlı bulunmasıdır.

İşkencelerin çeşitlerine gelince; sille, tokat, tekmeden başka falaka, kollarından kalasa bağlayarak ayağı yere değmeyecek kadar askıya almak, belinden aşağısını soyup erkeklik uzvuna, diline, kulak memesine cereyan vermek, makadına cop sokmak, çelik dolaba kapatıp cereyan vermek, iskemle üzerinde elleri arkadan bağlı vaziyette iki üç gün aç ve susuz bırakmak, kafasını su dolu bir kaba batırıp çıkarmak, ana, baba, kız kardeş ve karılarını getirerek sanıkların gözü önünde işkence yapacaklarına dair tehditte bulunmak ve bazılarına da hakikaten işkence yapmak.

Bu dilekçemizin, yetkililerden başka yabancıların eline geçer ve Devletimizin itibarı zedelenir endişesi ile başkalarını yazmaktan tevakki ediyoruz.

İşkence yapanların ve yaptıranların adları da duruşma zabıtlarında geçmektedir.

İşkencelerin yapılmasından maksat ise, bazı yetkililerce Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisini bertaraf etmek için tertip edilen senaryoyu tamamlayabilmek için bu-

nu sağlayacak ifade ve itirafları elde etmektir. İşkenceye tabi olduktan sonra el yazısı ile ifadeleri alınan sanıkların bu ifadelerinin sonunda «hiçbir tazyik görmeden bu ifademi verdim, yaptıklarımdan pişmanım» cümleleri de ilâve edilmektedir. Bütün sanıklar emniyette verdikleri ifadelerinin görevliler tarafından dikte ettirildiğini ve okumalarına da müsaade olunmadığını ve mühim bir kısım sanığa da gözlerindeki bağı aralamak suretiyle bir takım kâğıtlar imza ettirildiğini belirtmişlerdir.

İşkence yapıldığı iddiasını alan her yetkili makamın da bu iddiayı süratle savcılıklara intikal ettirilmesi TCK'nun 235. maddesinin âmir hükmü gereğidir. İşkence yapanlar hakkında şahsi dava açılmasına ve ayrıca şikâyet dilekçesi verilmesinde bir zaruret yoktur. Bu gibi, işkence iddialarını ileri süren sanıklar hakkında (davamızla ilgisi yoktur, şahsi dava açsın) niteliğindeki beyanlar, yukarıda açıklanan gerekçeler sebebiyle kanuna ters düşmektedir.

Bugüne kadar cereyan eden duruşma celselerinde 144 kişi, işkence gördüklerini dile getirmişlerdir.

Bu sanıkların işkence gördükleri yolundaki beyanlarına karşı, o celsede hazır bulunan savcı veya yardımcılarından biri (davamızla alâkası yok) demişler ve bu konuda mahkemece bir karar ittihaz etmesi üzerine savcı yardımcısı, duruşma zabıtlarının 4763 sayfasında «Sorgu sırasında ileri sürdüğü şeylerden herhalde pişmanlık duymuş ki, bunun gerekçesi olarak ileri sürmüştür» demiştir.

Sanıkların duruşma sırasında gördüklerini beyan ettikleri işkenceler, Emniyet müdürlüğü veya Harbiye Kışlası veya Mamak Askeri Cezaevinde C-5 adı verilen yerlerde yapılmaktadır.»

Bunlar, Bizim İçin Sıradan «Günlük Olaylar» Olmuşlardı

Sanık Mahmut Güven yurdun bir başka köşesinde 9 Mayıs 1983'de savunmasını yaptı. 55 sayfalık el yazması

savunmanın 44. sayfası «Bu anda savunmamız alınıyor» tümcesi ile başlıyordu:

«...Ama hangi şartlarda bu savunmayı yazdık ve bunu yazıncaya kadar geçen sürede neler gördük? Çok kısa olarak değineceğim. Eğer bunlar bilinirse, alınacak savunmamızın içeriği daha iyi anlaşılır. Ve gerçekten de Iddia makamının, bize hiçbir baskı durumu söz konusu olup olmadığı durumuna da açıklık getirilmiş olunur.

Biz üç yılı aşkındır tutukluyuz. Bu dönem içinde bir çok olaylara tanık olarak yaşadık. 12 Eylül harekâtından hemen sonra cezaevinde bir terör havası estirildi. Saçlar kesildi. Aramalar bahaneslyle baskınlar yapılıp, maddi ve manevi hırpalanıyorduk. Avukatın veya görüşcün gelmiş ya da savcılıkça çağrılıyorsun denilerek dışarı çağrılıyor, koridorda dayaklar yiyorduk. Gazete, kantin dahil temel ihtiyaçlarımız görülmüyordu. Su akıtılmaz olmuştu.

Aynı dönemlerde de Milliyet Gazetesinde Mamak Askeri cezaevindeki uygulamalar bir dizi biçiminde veriliyordu. Cezaevi idaresi, burasını Mamak gibi yaptı. Baskıları artık rasgele yapmayıp, daha sistemli bir biçimde yapmaya başladılar.

Tüm devrimcileri, pişmanlığa sürükleme amacı olacağı açıktı. Bu durumu duyurmak için 1981'in ilk gününde cezaevindekiler, açlık grevine girip, sorunlarını 7. Kolordu Komutanlığına ve idareye bildiren dilekçeler verdiler. Sorunlara çözüm beklenirken 3 Ocakta gelen İnzibat erleri tümünü falakadan geçirip, zorla, ağızlarına kaşıkla yemek koydular. 3 Ocak baskınından sonra bazı koğuşlar topluca hücrelere verildiler. Bu dönemde cezaevi müdürü (A.B.) iş güvenlik âmiri (M.A.) idi.

... 1982'nin şubatında cezaevinin iç güvenlik sorumlusu değişti. (E.O.Y.) geldi. Artık hiç kimsenin can güvenliği yoktu. Bir grup arkadaş işkencenin durdurulması için yeniden ölüm orucuna girdiler. Bunlar arasında Ali Erek, Kemal Pir, M. Haydi Durmuş vefat ettiler. 43 gün süren ölüm orucunda bir tek yetkili bile gelmedi. Onlarca kişi, yapılan işkenceleri belirten dilekçeleri gizliden mahkemeye verdi. Tüm bunlara rağmen baskılar her

geçen gün yoğunlaşıyor, yeni yeni insanlar sakat kalıyordu.

Ölenlerin kesin sayısını ise şimdiye kadar kimse tam olarak bilmemektedir. Çünkü cezaevindeki bir kişi ancak yanındaki kişiyi görebiliyor. Aynı davada yargılanan kardeşim Memet Güven'i, ancak mahkemede, o da, tesadüf edip önüme otururşa, ensesini görebiliyorum, bir de mikrofona gelince görebiliyoruz. Başka görme imkânı yoktur.

1982'nin 21 martında Mazlum Doğan yapılan baskıları, işkenceleri, samimi itirafa zorlamaları protesto etmek, yapılanları duyurmak için kendi yaşamını feda etmiştir. Ya ölmek ya da samimi itiraf altında istenilen biçimde ifade vermek, ajan olmak gerekiyordu. Başka seçenek hakkı tanınmıyordu. Cemal Kılıç adlı arkadaşımız 35. koğuşta dayaktan ölmüştür. Peşinden, Ferhat Kutay, Eşref Anyık, Mahmut Zengin, ... Önen ismindeki arkadaşlar 35. koğuşta kendilerini yakarak bu vahşeti protesto etmek için yaşamlarını feda ediyorlar. Ben işte bu tarihte, ikinci defa götürüldüğüm sorgulamamdan gelmiş, hücrenin işkence bölümüne alınmıştım.

Cezaevinde akla gelmeyecek işkenceler yapılmıştır. Genellikle işkence fizik yapımızı tahrip etmeye yönelikti. Yani, bizi tamamiyle takattan düşürmek, hastalıklı yapmak, öldürmekti. Ölmeyenler, çıksalar bile 5-10 yıldan fazla yaşamayacak duruma getirilmek esas alınıyordu. Bunda başarılı olmuşlardır. Bu anda, dikkat edilirse ağzımda diş yok. Kulaklarımız duymaz, gözlerimiz iki metreden sonra görmez. Oturduğumuz yerden mikrofona gelince bile nefes nefese kalıyoruz. Kemiklerimiz artık bizi ayakta tutmayacak biçime geldi.

4 hazirandaki oturumda, samimi itiraf altında hazırlanan ifadeyi kabul etmediği için günlerce yapılan işkencelerden sonra, su vermedikleri bir arkadaşın (su, su) diye feryat eden sesine tanık olduğumu belirtmiştim. Susuzluğu iyi bildiğim için bunun ne olduğunu iyi biliyordum. 1981 baharında 35. nci koğuşun 4. katında susuzluktan kuruyan dudaklarımı biraz ıslatabilmek için, yağmurdan

nemlenen çatıya mendillerimizi sürterek, bazen de nemli yerleri oyarak içine koyup sıkıyor. Bir iki damla su çıkarmaya çalışıyorduk. (E.O.Y.) ise, gardiyanlara «Su verin içsinler, bol bol banyo yapsınlar» diye emirler yağdırırdı. Gardiyanlar da hemen su getirirlerdi. Sonra da bize «Çok bitlenmişsiniz, önce banyo yapın» deyip getirdikleri suya tursil koyup hücre kapısından üstümüze döküyorlardı. Bu durumdan faydalanıp yerdeki köpüklü suları ve üstümüzdeki elbiseleri sıkarak suyunu içiyorduk.

Bazı günler iki hücreyi, bir hücreye koyuyorlardı. O zaman havasızlıktan bayılıyorduk. Genel olarak bir çeyrek ekmek veriliyordu. Bazı günlerde yemek suyu veriliyordu. Bazan yemekler içinde çıkan taneleri takattan düşen hasta arkadaşların ağzına veriyorduk. (E.O.Y.) eline aldığı yeşil soğanı bizlere gösterir: «Haberiniz var mı turp çıkmış, turp» deyip yanındaki gardiyanlara verir giderdi. Kendi köpeği CO'ya etler kızartır, karşımızda yedirirdi. Ayrıca (E.O.Y.) Erkekçe Kadınca gibi dergileri gösterir «istemez misiniz?» diye sorardı.

Cezaevi müdürü (A.B.) geceleri saat 02.00'den sonra içkili olarak gelir, hücremizin kapısını açtırır bizi döverdi. Ölüm orucunda bulunan Kemal Pir ve M. Hayri Durmuş ile diğer arkadaşlar 1. kata konulmuşlardı. Bu (A.B.) gider 30 günü aşkın ölüm orucunda olan bu arkadaşları döverdi.

Sakat bırakılan Yılmaz ....., cinsel organına bağlanan iple çekilerek hücrelerimizin önünde gezdirilmiştir. Bişar (Akbaş) 2. kattaki merdivenlerden kafa üstü bırakılmış, omuzlarının üstüne düşerek ölümden kurtulmuştur. Osman Erdal da merdivenden başaşağı asılarak su dökülüp kalaslarla dövülmüştür. Tahir Ertürk dövülerek yürüyemez durumda bırakıldı. Aynı koğuşta Çakar düzenli namaz kılmadığı için dövüle dövüle sakat bırakılmıştır. Maşallah Öztürk'ün ise (Haydar) la el bilekleri kırılmıştır. Salih Şimşek göğsüne yediği tekmelerle nefes alamaz durumda iken eğitime çıkarılmıştır.

... Asteğmene cezaevinde tutuklular tarafından zalim Haydar denilmesinin sebebi şudur: Hazırladığı işkence

sopalarının tümünü boyayıp üzerine «Dile benden ne dilersen dile, yeter ki af dileme, Haydar», «Üzme beni üzerim seni, Haydar», «Sev beni, Haydar» gibi sözler yazmıştı.

... Son 2,5 yıl içinde 3,5 ay koğuşta kalabildim. Çünkü idarenin nazarında kurala uymayanlardanmışım. Asıl insanlık kuralına uymayanların onlar olduğu meydandadır. Ön kesimde de belirtmiştim, dövmelerin çok çeşidi vardır. Sıra dayakları, yemekler dağıtıldıktan hemen sonra yemeğe oturmadan «Dayak vaziyeti al» denir, ayaklar 15 - 20 cm. dışarı çıkarılır. Gardiyanlardan biri ayak bileklerimizden basarak, demir parmaklıklar arasına sıkıştırır, diğeri ise elindeki Haydar'la vurmaya başlar.

Tüm bu işkenceler sürerken (E.O.Y.) hoparlörden «Kim olursan ol, gel bana kurtul» diyerek, suçlamalarda ve itiraflarda bulunmamızı isterdi.

Bunlarla birlikte, tırnak çekmeler, kırmalar, su döküp dövmeler, pislik suyu içirtmeler, asmalar bizim için sıradan ve günlük olaylar olmuşlardı.»

Gerekli Yasal İşlemin Yapılmasını «Vekâleten» Dileriz

19 haziran 1984'de savunma avukatları Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına ilginç bir dilekçe verdiler. Başvurunun konusunu «Müvekkillerimizin yargılanmakta oldukları dava nedeniyle mahkemeye verdikleri sorgularında, kendilerine işkence yaptıklarını belirttikleri aşağıda ismi yazılı kişiler hakkında yasal işlem yapılması» isteğidir oluşturuyordu:

«Komutanlığınıza bağlı 1 no. lu askeri mahkemenin 1982/50 esasında kayıtlı ..... davasından yargılanmakta olan müvekkillerimiz sorguları sırasında Ankara Emniyet Müdürlüğünde maruz kaldıkları yasa ve insanlık dışı işkenceleri, bu işkenceleri yapan görevlilerden isimlerini tespit edebildiklerini açıklamışlardır.

TCK'nun 235. maddesi uyarınca bu kişiler hakkında gerekli yasal işlemin yapılması için komutanlığınıza suç duyurusunda bulunulmasına ilişkin taleplerimiz mahkemece (sanık vekillerinin suç duyurusunda bulunmaların-

da muhtariyetlerine) denilerek reddedilmiştir.

Mahkeme tutanaklarının konuyla ilgili bölümleri bu başvurumuz üzerine tarafınızdan titizlikle incelenecekse de, biz tutanaklara geçen müvekkil anlatımlarından çıkan sonuçları kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

Soruşturmayı yürüten ekibin niteliği: Mahkeme tutanaklarına geçen müvekkil anlatımlarından soruşturmanın Ankara Emniyet Müdürlüğünce özel olarak oluşturulmuş ve adı DAL olarak anılan bir ekip tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu birim elemanlarının; ..... yanlısı olduğu, çeşitli soruşturmaları saptırma gayreti içinde bulundukları (Hicabi Koçyiğit olayında olduğu gibi), müvekkillerimizi, hiç bir ilişkileri olmadıklarını söyledikleri halde, CHP'li bazı parlamenterler, Bakanlar, hatta eski sıkıyönetim komutanı ve soruşturmasını yürüten polislerle örgütsel ilişki içerisinde bulunduklarına dair ifade vermeye zorlandıkları, ...davasının hazırlık soruşturması sürerken bu soruşturmaya ait bilgi ve belgeleri ..... davası sanık ve avukatlarına ilettikleri ve o davanın delillerini karartmak yönünden çaba sarfettikleri, kendilerine polis değil siyasi hasım gibi davrandıkları, bu çabaların soruşturmanın objektif yürütülmemesi sonucunu doğurduğu, ilişkileri bulunmayan kişi, kuruluş ve olaylarla kendileri arasında irtibat kurmaya çalışılarak soruşturmanın saptırılmış olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır. (Tutanak, sayfa 92, 711 - 713 vs.)

Bu sorgu ekibince uygulanan işkence yöntemleri: Davada yargılanmakta olan 700'ü aşkın sanığın hemen hemen hepsi kendilerine işkence yapıldığını söylemişler, uygulanan işkence yöntemlerinin: aç, susuz, uykusuz bırakmak, devamlı ayakta tutmak, göz bağlamak, falakaya yatırmak joplamak, vücudun çeşitli yerlerinden elektrik vermek, kollardan asmak, kollardan ters olarak asmak, tuzlu su içirmek, tırnaklarla et arasına iğne sokmak, tazyikli su ile yıkamak, anüse hortum ve jop sokmak ve hayaları burmak gibi davranışlardan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu yöntemlerin tamamı veya bir kısmı hemen hemen bütün

sanıklara uygulanmış, aradan dört yıl geçmiş olmasına rağmen, onlar üzerinde hâlâ devam eden fiziki ve psikolojik arazlar bırakmıştır.

İşkence sırasında ölen kişiler: Bu ekibin yukarıda sıraladığımız işkence yöntemlerini uygulaması sonucu, soruşturma için gözaltına alınan kişilerden Behçet Dinlerer, Zeynel Abidin Ceylan, Metin Sarpbulut, Adil Yılmaz, Hasan Asker Özmen, Satılmış Şahin Dokuyucu isimli kişilerin öldükleri ifadelerinden anlaşılmaktadır

Mahkeme tutanaklarına geçtiği kadarıyla, işkence uygulayarak öldürülen bu kişilerden

Behçet Dinlerer'in ölümüne, davanın sanıklarından Ali Alfatlı, M. Ali Yılmaz, Tayfun Mater, Bünyamin İnan, Halil İbrahim Arı, Yasin Ketenoğlu ve Engin Höke tanık olmuşlardır.

Zeynel Abidin Ceylan'ın ölümüne, Ali Alfatlı ve Şerif Şener anlatımlar yolu ile, Erdor Dirican ise görerek tanık olmuştur.

Adil Yılmaz'ın öldürülmesine, Tayfun Mater ve Hasan Dönmez anlatımlar yolu ile, İsmail Bağrıyanık ise görerek şahit olmuştur.

Metin Sarpbulut'un öldürülmesinin tanığı Ali Alfatlı, Hasan Asker Özmen'in öldürülmesinin tanığı Şerif Şener, Satılmış Şahin Dokuyucu'nun öldürülmesinin tanığı ise Hasan Mucuk isimli kişilerdir

Bu kişilerin ifadelerine başvurulduğunda, bu ölüm olaylarının niteliği ve öldüren kişilerin kimliklerinin ortaya çıkacağı kuşkusuzdur görüşündeyiz.

İşkence yapanlardan müvekkillerimizce kimliği tespit edilenler :

Mahkeme tutanakları incelendiğinde görülecektir ki davada yargılanmakta olan sanıklardan büyük çoğunluğu kendilerine işkence yapan kişi veya kişilerin isimlerini bilmediklerini ancak bu kişileri veya resimlerini görseler teşhis edebileceklerini beyan etmişlerdir. Bir kısım sanıklar ise kendilerine işkence yapan kişileri isim olarak mahkemeye bildirmişlerdir. Bu isimler ve işkence yaptıkları sanıklar mahkeme tutanaklarına göre şöyledir :

Komiser Kemal Yazıcıoğlu: Sanıklardan Ali Alfatlı, Oğuzhan Müftüoğlu, Ali Başpınar, Melih Pekdemir, M. Ali Yılmaz, Yasin Ketenoğlu ve Ziya Uncu, bu kişinin kendilerine işkence yaptığını mahkeme ifadelerinde belirtmişler ve bu şahsın yukarıda niteliğini belirttiğimiz DAL grubunun başkanlığını yürüttüğünü söylemişlerdir.

Polis Bekir Pullu: Sanıklardan Ali Alfatlı, Ali Başpınar, Melih Pekdemir, M. Ali Yılmaz, Semra Girşen, Sedak Göçmen, Engin Höke, Yasin Ketenoğlu bu kişinin kendilerine işkence yaptığını mahkeme ifadelerinde belirtmişlerdir.

Polis Halil Kartal, Sıraç Kayakıran, Celâl Çoban ve Uğur Özdemir: Sanık Ali Alfatlı bu kişilerin kendisine ve diğer kişilere işkence yaptığını belirtmiştir.

Polis Ömer Bülbül: Sanıklardan Akın Dirik ve Erol Öven bu kişinin kendilerine işkence yaptığını ifadelerinde belirtmişlerdir.

Rıdvan Güler, Mehmet Ali Yılmaz ve Yasin Ketenoğlu isimli şahıslar bu kişinin kendilerine işkence yaptığını ifadelerinde belirtmişlerdir.

Polis Mustafa Öner ve Hasan Alataş, sanıklardan Nermin Can bu kişilerin kendilerine işkence yaptığını ifadelerinde belirtmişlerdir.

Polis Ferruh Tankuş, sanıklardan Leylâ Köseoğlu ve Yasin Ketenoğlu bu kişinin kendilerine işkence yaptığını ifadelerinde belirtmişlerdir.

Polis Turhan Öztürk, sanıklardan Leylâ Köseoğlu bu kişinin kendisine işkence yaptığını ifadesinde belirtmiştir.

Polis İsmail Tunaylı, sanıklardan Burhan Çam, bu kişinin kendisine işkence yaptığını ifadesinde belirtmiştir.

Polisler; Bahtiyar Çandır, Ali Şimşek, Cuma Aslaner, Nurettin Oğhan (Ökkeş) sanıklardan Muharrem Bektaş bu kişilerin kendisine işkence yaptıklarını ifadelerinde belirtmiştir.

Polis Tuncer Yağmur, Cevdet Yazıcı, Uğur Özdemir, sanık Yasin Ketenoğlu bu kişilerin kendisine işkence yaptığını ifadesinde belirtmiştir.

Bu konudaki ifadelerin bir kısmı duruşma tutanaklarının aşağıda belirtilen sayfalarındadır: 91, 92 141, 146 - 171, 173 - 182, 183 - 202 - 205 - 284 - 287 - 289 - 294 - 488 - 489 - 511 1052, 1053 711 - 671, 672 827 - 858 - 536 - 928 - 3142 2516, 2517 1424 - 801, 802 1979.

Bu olayların bazı belge ve tanıkları :

Aynı zamanda gözaltına alınan ve birbirlerine yapılan işkenceleri gören en önemli tanıklar, yargılanmakta olan sanıklardır. Bir çoğu tutanaklara geçen ifadelerinde işkence yapılırken gördükleri kişilerin isimlerini belirtmişlerdir. Ayrıca, Ankara Emniyet Müdürlüğü binasının en alt katında (bodrum) oluşturulan özel bir bölümde yapılan sorgulamanın ve işkencelerin bu işkenceye uğrayanlardan başka tanığının olmasının da beklenemeyeceği açıktır. Bu duruma rağmen Mehmet Ali Yılmaz isimli sanık kendisine yapılan işkenceyi Gümrük ve Tekel Bakanlığında çalışan Kemal Hoca isimli kişinin gördüğünü söylemektedir. Baha Çetintaş isimli şahıs, kardeşinin ve ablasının kendisine yapılan işkenceler hakkında bilgileri olduğunu söylemektedir. Halil Deker isimli sanık duruşma tutanağının 2419. sayfasında eşinin yanında dövüldüğünü ve eşinin bu olaya tanık olduğunu söylemektedir. Sanıklardan Şaziye Saçın ise, TKP davasında yargılanmakta olan sanıklardan Bülent Tunguz ve Sezgin Türk'ün kendisine yapılan işkenceleri gördüklerini ve bunları yargılandıkları davada anlattıklarını duruşma tutanağının 2727. sayfasında anlatmaktadır.

Bunların dışında dosyada bir çok doktor raporu, sanıklar Mamak askeri cezaevine alınırken tutulmuş olan raporlar ve bu raporlardaki bulgular yapılan işkencelerin diğer önemli delilleridir.

Sonuç ve istek. Açıkladığımız nedenlerle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 no' lu Askeri mahkemesinin 1982/50 esasına kayıtlı davasının yukarıda belirttiğimiz tutanakları ve dosyadaki diğer belgeler incelenerek, bu davada yargılanmakta olan sanık müvekkillerinin tanıklıklarına başvurularak, resimden veya bizzat teşhis yaptırılarak, müvekkillerimize işkence yapan kişilerin tespitini ve

bu kişiler hakkında gerekli yasal işlemlerin yapılmasını vekâleten dileriz»[11].

Bu başvuruda 20 savunma avukatının imzaları vardı.

Dr. Guillotine, Giyotini Acısız Ölümü Sağlamak İçin Yaptı

1984 yazında Amsterdam'da bir sergi açıldı. Çağlar Boyunca İşkence Aletleri Sergisi'nde 12. ve 18. yüzyıllar arasında kullanılan, insan ızgarası, kafa kıracağı, çivili koltuk, kırbaç direği, suçlu kafesi ve giyotin gibi öldürme ve işkence âletleri sergileniyordu.

Sergiyi düzenleyen Bayan Helen Vries bunların çoğunun Vatikan ve Floransa müzelerindeki resimlerden ve bazı özel koleksiyonculardan sağladığını söylüyor. Amsterdam'dan yazan Halûk Bakır'ın gözlemlerini düşündürücü kılmanın tek yolu var: Tarihten günümüze gelen örneklerin, günümüzden tarihe bırakılanlardan pek farklı olmayışı, insanlık adına utanılacak bir durumu anlatıyor. Gözlemlerden birkaçı şöyle:

«Salonda ilk gördüğümüz ölüm âleti, bildiğimiz ızgara. Ama bir insanın üzerinde yatabileceği boyutta sağlam ve demirden. Dört köşesinde el ve ayakları bağlamak için kelepçeli zincirler var.

Çeşitli dağlama aletlerinden sonra (Kafa kıracağı)nın önüne geliyoruz. Yandaki panoda şunlar yazılı

«Mahkûmun kafası, çene kısmı kalın demir altlığa gelecek şekilde alete konuyor. Burgulu levyenin altındaki maden, yarım küre kafanın üstüne doğru indiriliyor, yavaş yavaş sıkılıyor. Levye sıkıldıkça dişler yuvalarına gömülüyor. En son aşamada ise kafatası kırılıyor, beyin dışarı fışkırıyor.

Geçmişi ortaçağa dayanan (kafa kıracağı)nın günümüzde de bazı ülkelerde, işkenceyle konuşturmak için kullanıldığını öğreniyoruz.

Üstü sivri konik biçimde demir parçalarıyla kaplı koltuğu, kırbaç direğini, insanı boynundan, el ve ayak bileklerinden bağlayıp aynı durumda günlerce tutmaya yarayan kalın demirden vücut kelepçesinin önünden geçip, içinde insan iskeleti bulunan kafesin önüne geliyoruz. Es-

kiden suçlular başkalarına ibret olsun diye Avrupa kentlerinin işlek meydanlarında bu kafesler içinde asılırlarmış.

Şimdi de Katalonya Garotte'si denilen iskemlenin önündeyiz. İskemlenin arkalık görevini gören direğin boyun seviyesindeki yerinde, arkadaki burgulu levye ile bağlantılı bir kelepçe bulunuyor. Levye sıkıldıkça ucundaki demir uç, kafayı ense kökünden boyna sarılı kelepçeye doğru sıkıştırıyor. Katalonya Garotte'si, İspanya'da diktatör Franco'nun öldüğü 1975 yılına dek kullanılmış. Verilen bilgiye göre, günümüzde de bazı Latin Amerika ülkelerinde polis tarafından öldürme ve sorgulamalarda kullanılıyor.

Ortaçağın karanlık engizisyon devirlerinden bu yana, egemen dinsel ya da siyasal düzene karşı gelen insanları ortadan kaldırmak, cezalandırmak ya da konuşturmak amacıyla kullanılmış daha bir çok aleti gördükten sonra, ünlü giyotinin önüne geliyoruz.

Fransız devrimi döneminde geliştirilen giyotin (acısız ölümü) sağlamış. O dönemden önce kılıç ya da balta ile gerçekleştirilen ölüm cezaları soylulara has bir ayrıcalık sayılırken, 1790'da Fransız doktoru Joseph İgnace Guillotine, ani acısız ölümün sıradan mahkûmlar için de geçerli olması için çaba göstermiş. Giyotin o devirden cumhurbaşkanı Mitterand'ın 1981 yılında ölüm cezasını kaldırmasına kadar Fransa'da kullanılmış. Verilen ilginç bilgiye göre, günümüzde nörofizyologlar, giyotinle gövdeden ayrılan başın, sepete yuvarlandıktan sonra bir süre için olan bitenlerin bilincini koruduğunu ileri sürüyorlar.»

Bayan Helen Vries, serginin amacının «insanın, her kim olursa olsun başka bir insana eziyet etmesinin, onun canına kıymasının insanlık dışı olduğunun bilinçlere iyi yerleşmesi» olduğunu söylüyor.

1985 yılında ise ABD Ticaret Bakanlığı «işkence aletlerinin dışsatımına» olanak sağlayan bir yönetmelik hazırlıyordu. Newsweek'e göre, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Nato üakelerine «özel işkence aletleri» satılması yasal hale getiriliyordu.

ALTINCI BÖLÜMÜN NOTLARI

1. 3. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı Askeri Mahkemesinin Esas No: 1982/160, Karar No: 1984/5 sayılı gerekçeli kararı Sayfa: III 125 - 169 181. 24.1.1984 tarihli kararda şu yargıçların imzası bulunuyor: Duruşma hakimi: O. Kadri Keskin (sivil hakim 18674), Üye: Arif Olgun (Sivil hakim 9728), üye: O. Yılmaz Çamlıbel (sivil hakim 20698), üye: Niyazi Yılmaz (Hakim Kd. Yzb), askeri savcı: Nuh Mete Yüksel (sivil savcı 19201)

- İkrar konusunda 353 sayılı yasa ve 1412 sayılı oyu yasası hükümleri dışında Yargıtay ve Askeri Yargıtay sözkonusu «gerekçeli kararda öne sürülen iddiaları» çürüten çok sayıda karar verdi. Bunlardan bazıları şöyle sıralanıyor
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 24 Mart 1980 gün 980/8-I esas ve 980/121 sayılı karar.
- Askeri Yargıtay I. Dairesi, 29.7.1981 gün ve 981/300-288 sayılı karar.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 4.3.1974 gün ve 973/6-548 sayılı karar.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2.5.1973 gün ve 73/1549 - 1716 sayılı karar.
- Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 26.12.1975 gün ve 43/72 sayılı karar.
- Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 11.2.1982 gün ve E. 26. K. 24 sayılı karar.

2. 3. 4. Kamu Hürriyetleri - Ankara 1964. Prof. Münci Kapani, sayfa 18-72-73-74.

5. Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, Milliyet Yayınları.

6. Ali Nejat Ölçen, Osmanlı Meclis-i Mebusanında Kuvvetler Ayrımı ve Siyasal İşkenceler, Ankara, 1982.

Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler - 3, İbrahim Temo'nun Demokrat fıkrası ile ilgili dipnotunda, olaydan, Osmanlı Tarihinde ilk işkence belgesi diye sözediyor.

7. Ankara 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin 1973/24 esas sayılı dosyasındaki bir sorgu ifadesi. Avrupa Konseyi Danışma Meclisi Türkiye raportörü Karl Czernetz, Türkiye'deki işkence savlarını inceledi. Raporunda, «ordunun siyasete son anda müdahale ettiğini ve bu müdahale ile demokrasinin kendisinin tehdit altından kurtarıldığı» görüşünü savunmuştu. 17 Mayıs 1972 tarihli «Türkiye'de Aktüel Durum» hakkındaki M. Leynen raporunda ise şu görüşler var: Yabancı gazeteler itiraf ettirmek için işkenceye müracaat edildiğini bildirmektedirler. Bütün Türk siyaset ve hükümet adamları işkenceleri kesinlikle reddetmektedirler. Çok yaşlı bay İsmet İnönü, en açık ifadeli şahıstı: «Bir tek vak'a gösterilsin, onu bizzat tetkik edeceğim» dedi. Bay Nihat Erim'e vekâlet eden Bay Ferit Melen'in ifadesi de kesindi: «Kahramanları ile açıkça öğünen kişilere niçin işkence yapılacaktır». Türkiye Gerçekleri ve Terörizm, Beyaz Kitap, Ankara 1973, Bazı Ecnebi Şahsiyetlerin Türkiye Hakkındaki Görüşleri, sayfa 55-59.

8. Aleksander Soljenitsin, İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün, Cem Yayınevi. Soljenitsin ünlü yapıtı Gulag Takım Adaları ile SSCB'deki insan hakları siyasetini açığa çıkardı. Kitabını «Bunları anlatmak için ömrü vefa etmeyenlere» armağan eden Soljenitsin, Hapishane Endüstrisi başlığı ile yayınladığı ilk bölümüne şu önsözü ekledi: «Bu kitap bir tek kişinin çabasıyla yazılıp ortaya çıkmazdı. Kitapta gözlerimle gördüğüm, kulaklarımla duyduğum, bedenimle çektiğim ve hatırladıklarımın dışında, malzeme olarak 227 kişinin anıları da kullanılmıştır. Onlar başlarından geçenleri bana anlattılar, mektup yazdılar, bilgi verdiler. Şahsım adına kendilerine teşekkür etmeyeceğim. Yaptıklarımız öldürülenlerin ve işkenceyle can verenlerin anısına ortaklaşa dikilen bir âbidedir.»

9. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı askeri mahkemesinde devam eden MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası dosyasına savunma avukatlarınca konulan bir dilekçe.

10. Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde görülen PKK davası sanıklarından Mahmut Güven'in 9 Mayıs 1983 tarihli savunması.

11. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına verilen bu dilekçe konusunda herhangi bir işlem yapılmadı.

VII. BÖLÜM

İLHAN'IN ÖLDÜRÜLÜŞÜNÜ BAĞDAT'TA SAVAŞTA ÖĞRENDİM

Sıra, şimdiye değin anlatmaya çalıştıklarımın özgün örneklerine geldi. Gazetecilik uğraşım gereği, insan hakları başlığının, en çarpıcı yanı, işkence ile karşılaşan yüzlerce insan tanıdım.

İnsan olduğuma, zaman zaman utandığım, öyküler dinledim. Not almaya, ses alma aygıtımın düğmesine basmaya elim varmadı. Belge istemedim, verdikleri ile yetindim. İsimlerini bile sormadıklarım oldu. İnsan onuruna yakışmayan bir sürü şeyi, bazen tek tek, zaman zaman birlikte yaşayan bu insanların, başlarından geçenleri, anlatabilmelerine şaşırdım çoğu zaman. Uğradıkları acımasızlığı, neredeyse yaşamlarının bir parçası ya da insanlığın bir kamburu gibi sırtlarında taşıyan bu insanların yakınmalarını dinledim. Ana, baba, eş ve çocukları ile dostluklar kurdum. Sorgulama, yargılama ve cezaevi yaşamlarını araştırdım. Özgür yaşamlarını izledim. Birçoğu ile birlikte olmaya çalıştım, hiçbir ayırım gözetmeden. Ağustos sıcağında titreyenlere, kış ortasında yüzünden ter fışkıranlara tanık oldum. Hepsi başlarından geçeni anlatıyorlardı. Hepsi bir yakınının öyküsünü anlatıyordu. Çocuğunun, eşinin, ağabeyinin ve kardeşinin.

Acı haber tez ulaşırdı. İlhan'ın öldürülmesi ile gazetenin kapatılmasını, Bağdat'da, savaşta öğrendim. O gün, Irak askerleri İranlı tutsaklara iyi davrandıklarını kanıtla-

mak için kampları gezdirmişlerdi. Mihmandarımız tutsaklara, Cenevre Andlaşmasının öngördüğü koşullardan daha iyisini sağladıklarını belirtmiş, tutsak kamplarında insan haklarına aykırı davranılmadığını söylemişti.

Basın merkezinde yüzlerce gazeteci vardı. İlhan'ı[1] da, İlhan'ın öldürülmesini de, gazetemin kapatılmasını da hiç kimseye anlatamadım.

Türkiye örneklerinde özgün bir yeri var İlhan'ın öyküsünün. İki kardeş Muzaffer ve İlhan Erdost, 5 Kasım'da götürüldükleri sıkıyönetim adlî müşavirliğinden emniyet sarayının altıncı katına geri getirildiler. Aynalı odaya geçilen kapının yanındaki boş kanapelerden birine yarımca uzandılar. Komşu duvarlardan gelen işkence seslerini dinleyerek, uyur gibi yaptılar.

Polis memuru Ziya Şencan, sabah erkenden Mamak sıkıyönetim komutanlığı 4 numaralı nizamiye kapısına teslim etti onları. İki kardeş Mamak nezarethanesinde bir gün bekledikten sonra saraya geri götürüldüler. 7 Kasım Cuma sabahı yeniden Mamak nezaretindeydiler. Kendilerinden sonra gelenler gitti. Nezaret boşaldı. Servis arabaları birbiri arkasında kente gidiyordu. «Bugün de kaldıklarını» düşünürlerken Ziya Şencan geldi ve gözaltına alındıklarını söyledi. Nizamiyenin karşısında İsmail Erdost (amca) Ranâ (Muzaffer'in eşi) arabada bekliyorlardı. Ziya izin aldı. Askeri cezaevinin dış nizamiyesine dek birlikte geldiler. Cezaevinin kapısına yöneldiklerinde İlhan «Ranâ ablam ağlıyor, baksana» dedi. Muzaffer geri döndü. «Bu ilk değil ki» dedi. Ranâ, «Bu başka bir şey gibi...» diyecek oldu. Ayrıldılar.

(A) Blokun dış nizamiyesinden iç nizamiyesine getirildiler. Kayıtlar yapıldı. Suçlarının karşısına «yasak yayın» yazıldı. Fotografları çekildi. Eyüp Ergün'ü (yazıcı er) yüzbaşı çağırdı. Eyüp bir süre sonra geri döndü ve «hay Allah, hay Allah» diye mırıldandı. Biraz sonra Fuat Çeker (fotografçı er) girdi merdivenli odaya. Fuat, Muzaffer'e yakınlık gösterdi. «İstersen çömel» dedi. «Ben mi?» diye karşılık verdi Muzaffer. Ardından «Hangisinin büyük olduğunu» sordu. İlhan başıyla, Muzaffer'i gösterdi «Ağa-

beyim» dedi. Bunun üzerine yazıcı Eyüp masadaki adlî müşavirliğin gözaltına alma yazısına baktı ve «Muzaffer Erdost?» diye sordu. «Benim» dedi ağabey. İlhan 1944 doğumlu, Muzaffer 1932 doğumlu. Eyüp Ergun «Tuu.. bir yanlışlık olacaktı» dedi sonra. Muzaffer çok sonra öğrenecekti adlî müşavirlik kararında doğum tarihinin 1952 yazıldığını, yani İlhan'dan küçük göründüğünü.. Muzaffer Erdost «Bir yanlışlık olacaktı»nın anlamını İlhan'ın acısı, bilincini her gece biraz daha sızlatırken daha iyi anlayacaktı.

Eyüp, yanlışlığı düzeltir gibi yaptıktan sonra telefona uzandı. «(C) bloka iki gözaltı var, küçük araba olmaz, anlarsın ya» dedi. Eyüp konuşmasını «yapma be», «büyük araba yok mu?», «Reo mu var? Reo olur, reo gönder» diye sürdürdü. (C) bloku aradı sonra, «İki gözaltı var, siz araba istemeyin biz istedik» dedi. Muzaffer, küçük araba, büyük araba sözlerini duyuyor, algılıyor ama anlamını düşünemiyordu bile. Eyüp, üçüncü kez telefon etti. Ve ekip geldi.

Bir gardiyan eşyalarına yeniden bakarken «Bunlar» dedi. «Özel adamlara benziyor, ama birazdan hiçbir özellikleri kalmayacak.» Bir astsubay girdi odaya, ardından iki er. İbrahim Keskin (erlerden biri) görüşlerini sordu Erdost'lara. «Sol» yanıtını alınca başını salladı, «Sol mu?» İki er önde, iki er yanlarında merdivenli odadan çıktılar. Çantaları kapı çıkışının boşluğunda yeniden arandı. Astsubay Şükrü Bağ, «10 yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içerisi sizin zehirlediklerinizle dolu» dedi.

Bunu Daha Önce Düşünseydiniz

İlhan eşyalarını toplarken, Muzaffer'i kollarından çekip, «Haydi arabaya» dediler. Tekme ve coplardan kurtulmak için kapı çıkışına yaklaştırılan cezaevi arabasına bir an önce binmeye çalıştılar. Sol yanındaki sıraya oturdu. Dışarıda bağırmalar ve cop sesleri vardı. İlhan giriyor arabaya, biraz şaşkın, sağ köşeye oturuyor. İki kardeş birbirlerine gülümsüyorlar. Muzaffer'in gördüğü son gülümseme bu.

Ahmet Şeker (Çavuş) dalıyor içeri, sonra da ötekiler. İlhan'da Muzaffer de arabanın içinde ayağa kalkıyorlar, Ahmet Çavuş hırslı ve öfkeli. Önce ellerine, sonra her yerlerine vurmaya başlıyorlar. Astsubay Şükrü Bağ, ağır ağır şoför mahalline geçiyor, araba hareket ediyor. Muzaffer yeteri kadar dövüldüklerini düşünürken, arabanın (A) blok kapısından çıktığını görüyor. İlhan'ı arabanın zeminine yüzükoyun uzatmışlar, tekmeleyip copluyorlar. İlhan elleri üzerinde güçlükle doğruluyor. Dayak aralıksız devam ediyor. Muzaffer, cezaevi arabasının küçük penceresinden akasya dallarını aydınlatan sokak lambasının ışığına bakıyor.

Cezaevi arabası (C) blok (F) bölümü önünde duruyor sonra. Yere indirildiklerinde Şükrü Bağ karşılarındaydı. Koğuş dış kapısına doğru yürütülmeye başlatıldılar. Bir er, «Durun» dedi. İlhan, yeniden döveceklerini anlayınca astsubaya «Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövmeyin» dedi. «Ben de küçük kızımı ateşli hasta bırakıp buraya geldim» diye öfkeli bir karşılık geldi astsubaydan. Erlerin hüküm kesinleştikten sonra, verdikleri yazılı ifadelerinde belirttikleri gibi astsubay Şükrü Bağ, erlere «Devam edin» diye yeniden emir vermişti. Dört er, iki kardeşi yeniden dövmeye başladılar. Şükrü Bağ, arabanın önünden dolaşıp geldiğinde dayak duruyor. Yerden çantalarını alırken yeniden başlıyor. «Ölüyoruz, dayanamıyoruz» dediklerinde astsubay «Bunu daha önce düşünseydiniz» diyor. İlhan, telörgünün kapısına doğru yürürken bir kez daha yüzükoyun düşüyor. Doğrulduğunda, Şükrü Bağ, «Patlatılmadık, bir hayalarınız kaldı, şimdi onu da patlatırlar» diyor ve erlere eliyle işaret veriyor, dayak yeniden başlıyordu.

Telörgüleri bağlayan parmaklıklı kapıdan girdiler. Birkaç basamak vardı. Çıkarken, İlhan düşer gibi oldu, doğruldu. Açık avludaydılar. Koğuşun kapısı tam karşıdaydı. Kapıya yürüdüler. Arkadan bir ses geldi. Sağ taraftaki kapıya doğru gitmeleri istenince, Muzaffer İlhan'a «Anlaşılan bitmedi» dedi. Arkadan gelen ses, «Kaçma lan itoğlu it» açıklığı ile anlaşılır hale geldi. Kapı boşluğunda yeni-

den dövmeye başladılar, bitince koğuşun kapısına yürümeleri istendi. İlhan bir kez daha yüzüstü düştü.

İlhan (Ağabeyim Nasıl?) Dedi, Bir Süre Sustu, (Nefes Alamıyorum) Dedi

İlhan ve Muzaffer Erdost koğuşun kapısı önüne kadar böyle getirildiler. İsmail Yavaş (gardiyan) kilidi açtı. İçeri girdiler. Muzaffer su istedi. Bir tutuklu «Biraz sonra verebileceklerini» söyledi. İlhan pencereye doğru yürüdü. Muzaffer arkasından kalktı. İlhan'la yüzyüze geldi. İlhan pencereye doğru yürüyordu. Yüzü kanlıydı, gözleri kanlıydı, paltosu kanlıydı. İlhan, «Midem bulanıyor, kusacağım» dedi. Ve bir kez daha yere düştü. Halûk Vahapoğlu (bir tutuklu) şekerli su diye koşuşturdu. İlhan'ı ranzanın alt yatağına yatırdılar. İlhan, «Ağabeyim nasıl?» diye sordu. Bir süre sustu ve «Nefes alamıyorum» dedi. İlhan'ın duyulan son sözüydü bunlar.

İlhan'ın koluna girerek, koğuşun ortasında, Muzaffer'in yanındaki yatağa getirdiler. Muzaffer İlhan'ı gördüğünde, İlhan sağ dizi üzerine çömelmişti. Kolları sarkmıştı. Başı öne düşmüştü. Ağzı açıktı. «İlhan, İlhan!» diye seslendi ağabeyi. İlhan yanıtlamadı. Bakmadı da. Biri, «Nabzı durmuş» dedi. Haluk Vahapoğlu göğsüne elleri ile bastırarak soluk aldırmaya çalıştı. İsmail Okatan (bir tutuklu) ağzını İlhan'ın ağzına yapıştırdı. Soluğunu çekti. İlhan'ın ılık kanı ağzına geldi.

Pencereden nöbetçi ere seslendi biri. Doktor istendi. Bir sağlık astsubayı geldi. Ambulans istetti. İlhan'ı 7 Kasım 1980 Cuma günü saat 20.30'a doğru üzerine yatırıldığı battaniyenin köşelerinden tutarak götürdüler. Biraz sonra Muzaffer'i de (F) bölümünden çıkarıp (C) blok gazinosuna getirdiler. Bir er telefonda konuşuyordu. «Burada komutanım» dedi. Muzaffer'e dönüp, «Adın İlhan mı?» diye sordu. «Muzaffer burada komutanım» dedi karşı tarafa sonra. Muzaffer'i (G) bölümünde boş bir koğuşa götürdüler. Muzaffer'in, «Bana iğne yapmayın» demesi sonucu değiştirmedi. Muzaffer ağabey, biraz sonra uyudu. 8 Kasım Cumartesi günü (A) blokta bir odada havacı bir

yargıç subay, «önce başın sağ olsun» dedi. Muzaffer, İlhan'ın öldürülmesini kısaca anlattı.

Sıkıyönetim askeri savcısı yargıç binbaşı Sezai Aydınalp, aynı gün öğleden sonra Gülhane Askeri Hastanesine geldi. Otopsiye katılacak doktorlar evlerinden çağrıldılar. Önce kimlik saptandı. Dış muayene yapıldı. Bilirkişiler yemin de ettiler. Bulgular sıralandı: 1) Özellikle ayrıntıları yukarıda belirtilen cesedin arka tarafından darp izleri. 2) Baş arka kısmında deri altında saptanan darp izi. 3) Aynı bölgede beyin oksipital lobuna tutan darba bağlı araknoidal kanama. 4) Sol röt, beş, altı ve yedinci kaburgalarda kırıklar. 5) Sağ beş, altı ve yedinci kaburgalarda kırıklar.

İlhan'ı öldürenler Mamak Özel Askeri Cezaevi Müdürünün sözünden ilk kez dışarı çıkıyorlardı. Müdürün Mamak'a gelen herkes için verdiği sürekli talimatında, «Dövün ama öldürmeyin» hükmü vardı.

Gül (Eşiyim Ben) Dedi Çığlık Çığlığa Karıştı Sonra...

Askeri savcı Aydınalp, yeniden ifadesini aldıktan sonra Muzaffer Erdost'a «Anımsarsan ilk ifade verdiğinde tesadüfen oradaydım. Dosya sonra bana verildi. İlk ifadende dört er tarafından dövüldüğünüzü söyledin. Emin misin?» diye sordu. «Evet» dedi Muzaffer. «Bize gelen yazıda görevli üç er olduğu belirtiliyor da» diye ekledi savcı. Astsubay Şükrü Bağ'ı çağırttı. Ahmet Şeker'i de. Dördüncü erin Kısmet Çağlar olduğu saptandı. Pazartesiydi o gün, 10 Kasım 1980. Muzaffer Erdost savcılıktan ayrılmadan önce «İlhan'ı toprağa verdiler mi?» diye sordu, iki telefon numarası söyledi.

Akşam olmuştu. Karşıdaki ses «Erdost mu?» diye sordu. Ranâ «Evet» dedi. «Ben Mamak'tan arıyorum, Muzaffer Bey'in sağlık durumu iyi, biraz önce buradaydı.» «İlhan nasıl?» diye sordu Ranâ. «Fazla bir şey söyleyemeyeceğim» dedi ve telefon kapandı. Kapı çalındı sonra, Şekibe Çelenk, Halit Çelenk ve Kaya girdiler.

Halit Çelenk, «Ben bir haber aldım, İlhan'ı Gülhane-

ye kaldırmışlar» dedi. Mustafa Amca ile Vahap geldiler sonra. Gül (İlhan'ın eşi) geldi. «Benden birşey saklıyorsunuz» deyip telefonu kaptı. Cumhuriyet'te Uğur Mumcu'yu buldu. Kendisini «bir okuyucu» olarak tanıtıp, «Bir şey duydum» dedi. «İlhan hakkında.» Mumcu, «Maalesef öldürüldü» dedi, arkasını getiremedi. Gül, «Olmaz, olamaz» dedi. Mumcu, «Kiminle konuştum» dedi. Gül, «Eşiyim ben» dedi, çığlık çığlığa karıştı.

Niksar'da eski ahşap bir evin üçüncü katında da akşam yemeği bitmişti. Fadime mutfağa geçti. Kardeşlerini düşünüyordu. Fadime'nin kaç zamandır eli yüreğindeydi. Televizyondan spikerin «İlhan Erdost öldürülmüştür» diyen sesini duydu. Niksar Tokat'a, Tokat Ankara'ya aktı sonra.

Salı günü Mamak'ta gazete vermediler koğuşlara. (Bir cezaevi yöntemi).

Muzaffer'i akşam üzeri avukat görüşüne götürdüler. İlhan'ın henüz toprağa verilmediğini öğrendi. İlhan'ın cenazesinde bulunmak istediğini söyledi. İlhan'ı öpmek istediğini de. Halit Çelenk, çıkışta adlî müşavirliğe uğradı. Muzaffer'in dileğini aktardı. Serbest bırakılacağını söylediler.

Bundan sonrasını, o akşam eve gelişini, ertesi sabah morgta İlhan'la buluşmasını anlatmak istemiyor Muzaffer Erdost.

Mezar taşlarına devrimcilerin yalnızca doğum tarihlerinin yazılması gelenek oldu. İlhan'ın baştaşında ise adı ve bir tarih yazıldı: 7 Kasım 1980.

Muzaffer Ağabey, «bir aykırı davranış olması için değil, öldürümü kendi dönemiyle yargılamak için» diyor.

Yargılama 57 Aydır Sürüyor

Askeri savcılığın 22.1.1981 günlü iddianamesiyle astsubay Şükrü Bağ hakkında «Kasten adam öldürmeye azmettirmek»ten, erler Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin ve Kısmet Çağlar hakkında «kasten adam öldürmek»ten dava açıldı. Er Engin Soğancı ise, «Adiyen müessir fiil»de bulunmakla suçlandı. Yargılama, sıkıyöne-

tim komutanlığı 1 numaralı askeri mahkemesinde 27 Mart 1981'de başladı.

Sanıklardan Şükrü Bağ'ı Münir Tüfekçibaşı, Kaya Alpkartal, Ahmet Şeker'i Nusret Güler, Metin Gündoğan'ı Reşat Orhan İzgü, İbrahim Keskin'i Münir Tüfekçibaşı, Kısmet Çağlar'ı ise Can Özbay savundular.

Olaydan üç yıl sonra, 27 Kasım 1983'de mahkeme «katil kastı olmaksızın etkili eylem sonucu adam öldürmeye neden olmak» suçundan astsubay Şükrü Bağ'ın 10 yıl 8 ay hapsine ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinden tardına karar verdi. Ahmet Şeker, Metin Gürdoğan ve İbrahim Keskin de 10 yıl 8 aya hüküm giydiler. Kısmet Çağlar'a 8 yıl ağır hapis, Engin Doğancı'ya ise 2 ay hapis cezası verildi.

Sanık Astsubay ve erler olaydan sonra hemen tutuklanmışlardı. Astsubay Şükrü Bağ, tutuklandıktan bir hafta sonra serbest bırakıldı, kararla birlikte yeniden tutuklandı.

Yargıtay aşamasında, Erdost'un avukatları sanıkların kasten adam öldürmek suçundan cezalandırılmalarını ve arabaya görevli olmadığı halde binen ve görevli olmadığı için cezası arttırılmayan Kısmet Çağlar'ın «özel kastı» göz önünde bulundurularak cezasının arttırılmasını istediler. Askeri Yargıtay 5. Dairesi, erlerin cezalarını onayladı. Astsubay Şükrü Bağ'ın cezasını «Suçun niteliği yönünden bozdu ve tahliyesine karar verdi. Askeri Yargıtay Başsavcılığı, Astsubay Şükrü Bağ hakkındaki mahkûmiyet kararının bozulması üzerine, daireler kuruluna itirazda bulundu. Daireler kurulu Astsubay Şükrü Bağ hakkındaki 5'nci dairenin bozma kararını kaldırdı. Ve ilk mahkemenin Bağ için öngördüğü 10 yıl 8 ay ağır hapis ve ordudan tard hükmü kesinleşti.

Hükümlü Şükrü Bağ'ın yeni avukatı Kaya Alp Kartal, yargılamanın yenilenmesi isteminde bulundu. Ve Erdost kardeşlerin bindirildiği (cezaevi aracının dışarıya ses ve gürütlü verip vermemesi) konusu yeni kanıt kabul edilerek yargılanmanın yenilenmesine karar verildi. Kararın infazı ertelendi. Yargıtay 5'nci dairesi, şoför mahallinde oturan Astsubay Şükrü Bağ'ın araba içindeki sesleri ve olayları

duyup, göremiyeceği sonucuna vararak, yeniden duruşma açılmasına karar verdi.

Bu arada sanıklar açısından çok ilginç bir gelişme oldu ve İbrahim Keskin 5'nci Dairenin ilk kararından önce, ve hükümlü erler İbrahim Keskin, Metin Gündoğan, Ahmet Şeker haklarındaki hüküm kesinleştikten sonda Askeri Yargıtay Başsavcılığına gönderdikleri dilekçelerinde Erdost kardeşleri Astsubay Şükrü Bağ'ın emri ile dövdüklerini açıkladılar. Bu başvuru 5'nci Daire tarafından «Savunma mahiyetinde» görüldü.

2 Mayıs 1985'de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde yargılama yeniden başladı.

Erdost'un vekilleri, Astsubay Şükrü Bağ'ın cezaevi arabası hareket etmeden önce erlere, «Analarını ağlatacaksınız, yoksa ben sizin ananızı ağlatırım» diyerek emir verdiğini dosyadaki kanıtları ile açıkladılar. Askeri Savcı, esas hakkındaki mütalâasında, «Şükrü Bağ'ın Erdost kardeşlerin dövülmesi emrini araç hareket etmeden verdiğini» belirterek, cezalandırılmasını istedi.

İlhan'ın öldürülmesi üzerinden tam 57 ay geçmesine karşın yargılama hâlâ sürüyor

Muzaffer Erdost Ne Diyor?

Muzaffer Erdost ile yıllar sonra söyleşip, acı tazeliyoruz. İlhan'ın ölümü ile sonuçlanan gözaltının nedeni unutulup gitti. İlhan ve Muzaffer niçin gözaltına alınmışlardı:

«İlhan'ın sahibi olduğu İlkyaz Basımevinde çok sayıda yasaklanmış yayın olduğu gerekçesiyle gözaltına alındığımız yazılıydı adlî müşavirlik kararında. İlkyaz Basımevine 12 Eylül'den bir kaç gün sonra askerler gelip aramo yapmışlardı. Kapı mühürlenmişti Basımevi zaten kapalıydı, tasfiye ediliyordu. İçeride kapakları tamamlanmamış Onur ve Sol Yayınlarının bazı kitapları vardı. Ama bunların hiç biri yasaklanmış değildi. İlhan'ın ölümünden ve benim serbest bırakılmamdan bir kaç gün sonra basımevi açıldı. Sıkıyönetim Komutanlığının, basımevinin açılmasına ilişkin yazısı 30 Ekim 1980 tarihini taşıyor. Bizi ise Ka-

sım 1980 tarihinde gözaltına almışlardı. Ilkyaz basımevi açıldıktan sonra da buradaki kitapların hiçbiri alınmadı. Ve herhangi bir dava açılmadı.»

Adlî müşavirliğin üç gün üst üste götürülüp, üçüncü gün çalışma saati bitiminden sonra gözaltına alınmasının anlaşılmayan bir yanı vardı:

«Belki evet, biz oradayken, bizden sonra gelenlerin hepsi gitti. 6 Kasım perşembe günü saat 16.00'ya doğru adlî müşavirlik nezaretinde kimse kalmamıştı. Polis memuru bizim dosyamızın Askeri Yargıç Ayhan Önder'de olduğunu öğrenmişti. Perşembe günü öğleden sonra bir ara Ayhan Önder'in oradan ayrıldığını öğrendik. O gün saat 19.30 20.00 arası bizi Emniyete geri getirdiler. Ertesi sabah Ayhan Önder'e getirilen ilk dosya, bizim dosyamızdı. Ne var ki, polis memuru Ziya Şencan, mahkemede (adlî müşavirliğin işleri çok olduğu için karar uzadı ve gecikti) dedi. Bu aşamaya ilişkin dosyanın mahkemeye getirilmesi istemimiz, duruşma yargıcının olumlu oyuna karşın reddedildi.

Belgelenemeyen Olaylar da Var

Yargılama aşamasında toplanan bilgiler ve kanıtlar Muzaffer Erdost'un kuşkularını giderebilmiş miydi? Hayır. Bir kere duruşma erler ve astsubayla sınırlı kalmıştı. İkincisi; duruşmaya getirilebilecek nitelikte ancak, belgelenemeyen olaylar vardı:

«Birkaç örnek vereyim. Gardiyan İsmail Yavaş gerçeği söylemedi. Son dövüldüğümüz bölüme, yani dışavluya dışarıdan birinin girmesinden sorumlu olduğu için ve o kapının anahtarı kendisinde olduğu için yaptı bunu. Tanık olarak dinlendiği sırada gardiyan da değildi. Duruşmadan çıktıktan sonra (üzüntüsünü) söyledi. İlhan'ın olayı üstüne istifa ettiğini ve gelip konuşacağı çok şey olduğunu söyledi. (Beni nasıl bulacaksınız) dedim, (zamanı gelince bulurum) dedi. Ne söyleyecekti veya ne söyleyecek bilmiyorum.

Bir başka örnek: Bizim hafif suçlu olduğumuz için

(F) bloka ayrıldığımızı cezaevi yönetimi yazılı olarak mahkemeye iletti.

Ama İlhan'ı öldürenler, kasten adam öldürmek suçu ile yargılandıkları için (A) bloka verilmeleri gerekiyordu. Ancak bu sanık erler İlhan'ın öldüğü koğuşta (F) blokta kaldılar. Aynı koğuştan da tam dokuz savunma tanığı gösterdiler. Sekizi sağcı, biri solcu. Sağcı savunma tanıkları, bizim dış avluya sapasağlam girdiğimizi, dış avludaki nöbetçi erler tarafından dövüldüğümüzü söylediler. Solcu olan tanık ise daha önce avluda 7-8 er olduğunu söylediği halde duruşmada üç er vardı dedi.»

Bazı insanlar baskı altında mıydılar diye düşünüyor insan. Bu soruların yanıtları bulunmalıydı diye de. Muzaffer Erdost, cezaevi arabasına, yani dövülecekleri arabaya, görevli olmadığı halde bindirilen Kısmet Çağlar için «Önce sakladılar» diyor. Kısmet, Etlik'te militanlığı ile tanınan bir kişiydi. Daha önceleri Erdost'lara kurulan bir pusudaki yedi kişiden birine benzetiliyor.

İlhan'ın öldürülmesi olayını başından beri birlikte yaşayan Muzaffer Erdost kararı nasıl karşılamıştı:

Hepsinin Yanıtını Zaman Getirecek...

«Yargılama güç koşullar altında sürdü. Cezaevi Müdürü Raci Tetik (Vurun dedim ama, öldürün demedim) diye ifade verdi. Hükümlü erlerden İbrahim Keskin ve Metin Gündoğan cezaları kesinleştikten sonra verdikleri dilekçede olay sırasında (A) bloka geldikleri zaman Astsubay Şükrü Bağ'ın nöbetçi âmirliğine gittiğini ve burada 15 dakika kadar kaldığını söylüyorlar. Raci Tetik de aynı saatlerde (A) blokta idi. Sivil giyinip Mamak Muhabere Okulun'daki bir kokteyle gidiyor. Astsubayın nöbetçi âmirliğinde kiminle görüştüğünü bilmiyoruz. Albay Raci Tetik cezaevi müdürü iken, cezaevi personeli tanık olarak dinlendi. Sanık erler bile ancak Raci Tetik cezaevinden ayrıldıktan sonra açıklamada bulunabildiler. Bunlar biriken sorular. Ve hepsinin yanıtını zaman getirecek sanıyorum.»

Dışlanan, gözönüne alınmayan birçok olay geliyor aklıma, «benim de» diyor Muzaffer Ağabey. «Sen, dosyaları

karıştırarak çıkartıyorsun bu kopuklukları, ben her gün bir dafa yaşayarak buluyorum.»

«Hangimizin büyük olduğunun saptanmaya çalışılması, özellikle büyük araba istenmesi, bizimle birlikte (F) bloka sevkedilmesi gereken iki gözaltının bir gün sonra getirilmeleri ve daha bir çok şey bir planın küçük parçaları olamaz mı? Bırakın bunları Kısmet Çağlar'ın arabada bulunması bile olay ile mahkemenin kararı arasında bir eşitlik koymamızı engelliyor. Ben Kısmet Çağlar'ın özel olarak görevlendirildiğine inanıyorum. Ama kim görevlendirdi? Bu benim için de açıklığa kavuşmadı.»

İnancımızı tazelemek ister gibi soruyoruz, «bir gün açıklığa kavuşur mu?»

«Bu, bir dönemi bilmek, çok iyi bilmek için gerekli. İkincisi bu tür olayları, salt ülkemizde değil, tüm dünyada önlemek için, yığınların çok iyi bilmeleri gerekli. Öldürümden sorumlu herkesin insanlığın vidanında mahkûm edilmesi bunun için zorunlu. Bilenlerin bugün değilse de yarın, bildiklerini açıklamaları, bu bakımdan çok önemli. Biz kan güdücü değiliz. Ülkenin demokratikleşmesi sürecinde, İlhan'ın alınmış canının katkısı olursa, biz, özellikle çocukları, dinginleşebiliriz.

Oğlumuz Gömülü Olan mıdır, Bilmiyoruz

«Öldükten sonra da yaşarken olduğu gibi gösterişsiz bir biçimde gömülmek isterdi Cafer. Ama sanırım bizden habersiz, bir gece yarısı kimsesizler mezarlığında bir çukura atılmayı hiç düşünmemiştir.»

Bu sözleri, Cafer'in kardeşlerinden Selim'den duyduğumu anımsıyorum. Ölüm haberini Selim getirmişti gazeteye. Anne ve babasının dilekçelerini masanın üzerine bırakıp gitmişti.

Babalarını aylar sonra tanıdım. Hasan Dağdoğan, oğlu Cafer'in öldürülmesi ile ilgilendiğim için eli boş gelmemişti. Adana'dan ipe dizili alıç getirmişti, «Çocuk yesin» diye.

Cafer Dağdoğan da Türkiye'nin özgün insan hakları örneklerinden biri. Cafer'in ölümünün, öteki ölümler-

den belki pek az farkı var. Ancak Cafer'in işkence ile ölümüne neden olan 8 güvenlik görevlisinin yargılanmalarının öyküsü akıllara durgunluk verecek ölçüde ilginç olaylarla dolu.

Cafer'in öyküsü anne ve babası Güllü ve Hasan Dağdoğan'ın Adana Cumhuriyet Savcılığına 1980 Aralığında verdikleri bir dilekçe ile başladı:

«Oğlumuz evimizden tanıklık yapacağı söylenerek gece yarısı götürüldü. Onu her gün emniyete giderek sorduk. Yerini söylemediler. 16 Aralıkda Adana Akkapı Mezarlığına kimsesizler bölümüne gömüldüğünü öğrendik. Gömülen kişi oğlumuz mudur bilemiyoruz. Derhal mezarın açılıp otopsi yapılmasını istiyoruz. Oğlumuz gerçekten gömülü olan mıdır?»

Bu dilekçe üzerine başlatılan soruşturma ile Adana Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığında 13.3.1981 tarihinde açılan dava 25.1.1984 tarihinde tüm sanıkların aklanmaları ile sonuçlandı.

Yargılama süresince sanık yerine Sadık Torun (başkomiser), Ahmet Ünal Ortunç (KM), Süleyman Ateş (KM), Osman Özaslan (PM), Ünal Büyüker (PM), Mustafa Cengiz (PM), Ömer Kurt (PM), Mehmet Aydın (PM) oturdular

İddianamedeki suçlamaya göre, sanıklar Cafer Dağdoğan'a işkence yaptıkları savı ile TCK'nun 64, 243/2 ve 452/1'nci maddeleri uyarınca cezalandırılmaları isteniyordu.

«.. Cafer Dağdoğan'ın yapılan soruşturma sırasında aynı gün saat 24.00 sıralarında öldüğü, sanıkların imzasını taşıyan tutanağa göre, Cafer Dağdoğan'ın merdivenden boşluğa atlamak suretiyle öldüğü, yakınları tarafından yapılan şikâyete göre ise, maktulün işkence sonucu öldüğü, Adlî Tıp Raporuna göre, ölümün müessir fiil neticesi olabileceği açıkça belirtildiği, bu nedenle sanıklara yüklenen suçu işledikleri anlaşılmakla...» diye sonuçlanan iddianamede, sıkıyönetim yardımcı savcısı Dursun Atayılmaz'ın imzası bulunuyordu.

Adana Emniyet Müdürlüğünce polis kolleJinde gözal-

tına alındıktan tam 18 saat sonra yaşamına son verilen Cafer Dağdoğan'ın otopsi raporu, onun ne gibi bir işlem sonucu öldüğünün açık kanıtı:

«Önyüzde: Yüz-yanaklar, sağ göz ve elmacık kemiği bölgesi sol orbital dış kısımda, her iki tarafta, çene altından boyuna doğru uzayan bölgede bazıları 1 cm. çapında, bazıları 3x1 cm. boyutunda 7-8 yerde sathı ve raddi sıyrık.

Sağ el sırtında ve dış kısmında sol el sırtında ve parmakların iç kısmında 5 mm. çapında raddi sıyrık.

Sağ temporal bölge dışı kısmında 3 cm. çapında oval sathı, raddi sıyrıklar. Sağ göz altında 5 cm. çapında düzensiz oval raddi sıyrık. Her iki tpial bölgede, 7-8 yerde 1 cm. çapa kadar değişen genişlikte sathı, raddi sıyrık.

Arka yüzünde. Her iki skapular bölgede, geniş massı, derin, mor renkli ekomoz. Sol Gletal bölgede massı derin, mor renkte ekimoz.

İç muayenede: Her iki temporal adalede hemato odakları, sağ akciğer alt lobunda 3 cm. çapında suplevral hematon ve parankim içi akciğer hemorajisi lezyonları..»

Emniyetin Yazılı Bildirimi Gerçek Dışı

Daha yüzlerce tıbbî sözcükle anlatılan Cafer'in 18 saatlik siyasî şube serüveninin sonucunu Emniyet Müdürü Gültekin Demir'in kısa bir yazısı ile sıkıyönetim komutanlığına bildirildi:

«... Ölen kişi zemin kata inen son merdiven boşluğundan atlamış, yaralanmış, sevki yapılmak üzere hastaneye gönderilirken yolda ölmüştür ve otopsi işlemini yapan C. Savcısı Mehmet Mazı'nın emri ile ailesine haber verilmeden gömülmüştür.»

Yargılama aşamasında tanık olarak dinlenen savcı Mehmet Mazı, Emniyet Müdürünün tam aksini söylemesine karşın hakkında suç duyurusunda bulunulmasına karar verildi. Savcı Mazı, «böyle bir emir vermedim. Böyle bir emir vermem de mümkün değildir. Çünkü bu bir suçtur. Ayrıca böyle bir emrin yazılı olarak verilmedikçe uygulanması düşünülemez. Emniyetin yazılı bildirimi gerçek

dışıdır» demesine karşılık, mahkeme emniyet müdürü hakkında adaleti yanıltıcı bilgi vermek nedeniyle yapılan suç duyurusu istemini reddetti. Savcı Mazı hakkında ise suç duyurusuna karar verdi.

Sanık güvenlik görevlileri, savcılık ifadelerinde Cafer Dağdoğan'ın intihar ettiğini çelişik ifadelerle anlattılar. Kimi Cafer'in basamaklı bir yerden kendisini attığını söylerken, kimi de merdiven boşluğuna atladığını bildirdi. Ancak, yargılama aşamasında yapılan keşifte sözkonusu merdiven boşluğunun olmadığı da ortaya çıkacaktı.

Olay tutanağına göre, Cafer Dağdoğan, «Sorgulama sırasında yer göstermeye gideceğini söylemiş ve ellerine kelepçe vurulmak suretiyle zemin kata inilmiş ve bu sırada kendini merdivenden yuvarlamıştı.»

Cafer'in sorgulandığı oda dördüncü katta idi ve sorgu odasının pencerelerinde demir parmaklık yoktu. İntihar etme kararı olan bir kişi dördüncü katın penceresinden atlamayı, bir kaç basamak merdivenden atlamaya yeğ tutmaz mıydı?

Elleri kelepçeli bir kimsenin 8 polis arasından fırlayıp kendini boşluğa atması olanaklı mıydı? Bunda görevi ihmal sözkonusu değil miydi? Kendisini merdiven boşluğundan atarak intihar girişiminde bulunan yaralı bir kişinin hastaneye sevk işlemleri gerekçesiyle yeniden dördüncü kata çıkarılıp bekletilmesi, ölümü kolaylaştırmak ya da ölüme sebebiyet verecek biçimde görevi kötüye kullanmak değil miydi?

Gizlilik İstemi Red, Yayın Yasağına Evet...

Sanıklar, yargılamanın başlaması ile birlikte toplu bir istekte bulundular:

«Memleketimizin içinde bulunduğu anarşik ortam ve kalıntıları karşısında halen devam eden görevimizin önemi ortadadır. Gerek isim ve sıfatlarımız, gerekse savunmalarımız esnasındaki beyanlarımız memleketimizin menfaatleri ile doğrudan bağlantılı olacağı tabiidir. Bu durumda tanınmamız ve hatta bazı kötü niyetli kişilerce ortamın bozulmasına ve kamu oyunun iğfal edilmesine neden ola-

bilecek gelişmeleri önlemek düşüncesiyle yargılamanın gizli ve yayın yasağı konularak yapılmasını arz ve talep ederiz.»

Mahkeme gizlilik istemini reddederken, yayın yasağı istemini kabul etti. Ve böylece tarafların söyledikleri duruşma salonunun duvarlarını aşamıyordu. Yargılama 25.1. 1984 tarihinde tüm sanıkların aklanması ile bitince yayın yasağı da kendiliğinden kalkıyordu.

İlk duruşmada baba Hasan Dağdoğan 26 yaşında bir evlât yitirmenin acısı ile bildiklerini şöyle anlattı:

«... Gece yarısı oğlumu tanık olarak alıp götürdüler. Sokağa çıkma yasağı vardı, peşinden gidemedim. Ertesi gün semt karakoluna gittim, yok dediler. Emniyet 1'nci Şubeye gittim, burada da yok dediler Adana'da aramadık karakol bırakmadım. Hep yok dediler. Öğlen sonu yeniden 1'nci şubeye geldim. Cafer'in orada olduğunu öğrendim. İhtiyaç olur diye oradaki görevlilere para bıraktım. Üşümesin diye kazağını verdim. Ertesi gün yeniden gittim. Kapıdan yine yok dedilerse de dinlemedim, izin alıp 1'nci şubeye çıktım. «Oğlun hastanede» dediler, hangi hastanede diye sordum, söylemediler. Hastaneleri aradım, bulamadım, yeniden emniyete gittim, yine yok dediler.

İçeride koridor penceresinden bir odaya baktım. Polislere oğlumu sordum. Nerede olduğunu bilmediklerini söylediler. Odanın dip tarafında birinin yattığını gördüm. Üstünde bir battaniye vardı. Yalnız ayakları açıktı. Kim olduğunu sordum, «birisi yatıyor işte» dediler. Bu yatan benim oğlumun cesedi imiş, ben kendisini göremedim. Oğlumu yine bulamayınca mezarlıkları aramaya başladım. Akkapı mezarlığına Cafer Dağdoğan diye bir kişinin, dar bir vakitte getirilip asker ve polisler tarafından gömüldüğünü öğrendim. Cafer'in ölümü bana birkaç gün sonra resmen bildirildi. Niye? Oğlumu adaletsiz ve kanunsuz öldürdüler. Ve gizlice gömdüler. Cafer'in kimsesizler mezarlığında oğlumun mezarını buluncaya kadar beni niye uğraştırdılar?»

İlk duruşmada sanıkların tutuklanmaları işlemi «Ağır

cezalı bir suç ile yargılanmalarına» karşın reddediliyordu. Ve sanık polislerin gösterdikleri tanıkların «savunma tanığı olarak» dinlenmesine karar veriliyordu.

Yargılama usulünde tarafların tanık göstermeleri kadar olağan bir şey yoktu. Ancak, Cafer'in müdahillerinin sanık olarak öne sürdükleri ve haklarında suç duyurusunda bulundukları bazı kişilerin tanık olarak dinlenilmesine karar verildi. 1'nci Şube Müdürü Oral Çığ ve polis memurları Koçak Zengin ile Kâmil Döğer'in ilk olay tutanağında imzaları olmasına karşın, tanık olmalarında hiç bir hukukî sakınca görülmedi. Özellikle 1'nci Şube Müdürü Çığ'ın Cafer'in doktor raporu ile saptanan hale getirilmesinde en azından olanlara göz yummak suçu ile ilgili istem duyulmazlıktan geliniyordu.

Kamu Tanığı Olarak Dinlenemez...

Müdahil vekili Avukat İsmail Sami Çakmak'ın bu kişilerin tanıklıklarına itiraz etmesi bir işe yaramadı. İşin ilginç yanı, yardımcı askeri savcı Mahmut Çalışkan'ın yorumu oldu:

«.. Bu tanıklar kamu tanığı olarak dinlenemez, dinlense bile sanıkların gösterdikleri tanıklar olduğu için savunma tanığı olarak dinlenmelerini isterim.»

Kararda askeri savcının ve müdahil vekilinin istemleri reddedildi.

Hakkında suç duyurusunda bulunulan 1'nci Şube Müdürü Oral Çığ, yargılamanın ileri aşamalarında, bilirkişi olarak da görüşlerini belirtecekti.

Duruşmada «1'nci şubedeki bütün sorgulamalar benim gözetim ve denetimim altında yürür. Cafer'inki de öyle olmuştur» diyen Oral Çığ, bilirkişilik de yaptı. Oral Çığ'ın tanık ifadesinin başlangıç bölümünde Cafer'in «Merdiven boşluğundan kendini aşağı attığını» söylemesi ifadesinin son bölümünde ise, «Cafer'in merdivenlerden 15 basamak kadar yuvarlandığını» belirtmesi artık önemli değildi.

Şubedeki her şeyi gözetip denetleyen Oral Çığ'ın tanıklığına karar verildiği gün, polis, Cafer'in kardeşi Meh-

met'i de gözaltına aldı. Mehmet, müdahil olarak katıldığı duruşmadan çıkarken kendisini polis otosunun içinde buldu. Baba Hasan Dağdoğan, «Bir oğlumu daha götürüyorlar» haykırışı ile pollislere doğru koştu ve yediği bir yumrukla oracıkta yığıldı kaldı. 70 yaşındaki seyyar tu[illegible]cısı baba Dağdoğan, gözünü emniyette açtı ve tam 16 gün gözaltında kaldı.

Cafer'in işkence ile öldürmek savı ile yargılanan başkomiser Sadık Torun emniyette Mehmet'i sorguladı ve «Avukatınız dahil sülâlenizi bu örgüte sokacağım» dedi.

Yargılamanın ilerideki aşamalarında ölü yıkayıcısı Mustafa Say'dan başlanarak Cafer'in ölümüne dek tanık olan öteki gözaltılar da tek tek dinlendi.

İşkence ile ölüme neden olan güvenlik görevlileri yargılanıyorlardı.

Tanık Özkan Ünal sözlerine, «Ben o tarihte gözetim altında idim» diye başladı. Elektriği, falakayı ve tüm acımasızlıkları tek tek anlattı. Cafer'in öldürülmesinden sonra Süleyman Ateş ile Ahmet Unal Ortunç adlı polislerin, «Sen öldürdün sen öldürdün» tartışmasını da.

Duruşma yargıcı, tanık ve müdahil avukat arasında şu konuşma geçti:

Yargıç: — Emniyet Müdürlüğünden gelen listeye göre sen o tarihte gözaltında değilsin.

Tanık: — Ben o tarihte gözaltında idim. Listede adım neye yok bilemem.

Avukat: — Cafer Dağdoğan'ın emniyette öldüğü konusunda bir kuşku var mı?

Yargıç: — Yok.

Avukat: — Elinizdeki listede Cafer'in de adı yok. Çünkü emniyet doğru bilgi vermiyor. Bu konudaki endişelerimizi daha önce yazılı ve sözlü olarak bildirmiştik mahkemeye.

Tanıklardan Ömer Akgün, Dursun Ali Boran da Cafer'in öldürülüşünü anlattılar. Tanıkların dinlenmesi sırasında duruşma yargıcı Yarbay Ayhan Ulusoy, müdahil vekilini, «tanıkları doğru dürüst öğret, seni dışarı çıkarır bir daha duruşmaya almam» diye azarladı. Yarbay Ulu-

soy daha sonra bu haksız nitelemesi yüzünden «yargıç kişiliği ile bağdaşmayan davranışları nedeniyle ihtar cezası» alacaktı.

Bir Doktor ve Bir Avukatın Söyledikleri

Hacı Ali Eker, Kasım Padak, Mahir Akkuzu, Mikail Mike ve Abdurrahman Sevk de Cafer'in bir battaniyeye sarılıp götürüldüğünde birleştiler. Bunlar gözaltındaki tanıklardı. Gözaltında olmayan bir tanık vardı, otopsiyi yapan Dr. Metin Örsal, söyledikleri ile bir dönemin iç güvenlik politikasının gerekçesini anlatıyordu:

«... Evet ben maktülün kardeşine ceset üzerindeki izlere ilişkin bir takım suçlamalarda bulundum, ama o günlerde içinde yaşadığımız terör yüzünden ve maktülün kardeşi Selim Dağdoğan'ın asabi hali yüzünden ona bu tür bilgiler verdim.»

Sanık vekillerinden Avukat Mustafa Gülerman'ın savunma adına yaptığı girişim de doktor Örsal'ınkinden farklı değildi:

«Bugün Türkiye genelinde, sanıklar tarafından yapılan savunmalarda mahkeme dışında vermiş oldukları ifadelerin kerhe dayalı olduğunu iddia etmektedirler. Bu davada amaç müvekkillerimin mahkûmiyetlerini sağlamaktır. Çünkü mahkemeden güvenlik görevlileri hakkında bir mahkûmiyet kararı çıkarsa, bu kararı en azından kendi savunmalarında bir delil olarak kullanma olanağına sahip olacaklardır.»

Cafer Dağdoğan'ın ölümü ile ilgilli olarak sürdürülen yargılamada tarafların ortaya attıkları savlar arasında en ilginci şüphesiz, müdahil avukat İsmail Saml Çakmak için Adana ve Ankara Emniyet Müdürlükleri arasındaki bir yazışma ile ortaya çıktı. Adana Emniyet Müdürlüğüne göre, Avukat Çakmak bir cinayet nedeniyle aranıyordu. Ve bir türlü ele geçirilemiyordu. Ankara'da yakalanıp Adana'ya teslim edilmesi gerekiyordu. Adana Emniyet Müdürü Gültekin Demir bu yakalama yazısını imzaladıktan sonra bir çok kez Avukat Çakmak ile karşılaşıyordu. Avukat

İsmail Sami Çakmak, Emniyet 1'nci Şube görevlilerinin tutuksuz sanık olarak katıldıkları davaya katılmak için defalarca Adana'ya gidip geliyor, ama her nedense yakalanmıyordu.

Askeri Mahkeme Kararını Verdi

Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No' lu Askeri Mahkemesince verilen karar, «Sanıkların suçu işlediklerine ilişkin kuşkunun dışında bir kanıt bulunmaması» nedeniyle aklama ile noktalandı. Kuşkunun sanıklar yararına yorumlanacağı ilkesinden hareket edilmişti.

Karar oy çokluğu ile verilmişti. Ancak, bir yargıç hem de duruşma yargıcı karara uymuyordu. Yargıç Zeki Abinik, muhalefet gerekçesini, «adlî tıp meclis raporu ile gözaltındaki öteki insanların beyanlarına» dayandırıyordu. Yargıç Abinik; «Süleyman Ateş, Ahmet Ünal Ortunç, Sadık Torun, Osman Özaslan ve Ünal Büyüken'in aklanmalarına karşıyım» diyordu.

Askeri Yargıtay 4'ncü Dairesi beraat kararını bozdu. Bozmanın dayandırıldığı gerekçeler, aynı zamanda Cafer Dağdoğan'a işkence yapıldığının açık kanıtlarını da ortaya koyuyordu.

Yargıtay'ın bozma kararından sonra, muhalif yargıç Abinik'in yerine bir başka yargıç atandı ve yargılama yeniden başladı. Sanıklar yeniden aklandılar. Hem de bu kez oybirliği ile.

Yargıtay kararında açıkça belirtilen şüpheler, ikinci aklama kararında da giderilemedi ama ikinci aklama kararı bu kez Yargıtay'ca onaylandı.

Kararı okuyup arşivime kaldırırken Dağdoğan ailesinin 1981 baharındaki ifadelerine bir kez daha baktım:

Güllü Dağdoğan (anne): — Oğlumu işkence ile öldürdüler. Sonra da kimsesiz diye bir çukura gömdüler. Öldürenlerin cezalandırılmasını istiyorum.

Mehmet Dağdoğan (kardeş): — Kardeşimi mezardan çıkarttığımızda ben kendisine işkence yapılmış olduğunu gözlerimle gördüm. İmamla konuştum, bu saatte ölü gö-

mülmez diye karşı çıkmak istemişse de kendisine zor kullanılarak gömülmesini sağlamışlardır. Suçluları cezalandırın.

Selim Dağdoğan (kardeş) — Kardeşimin ölümü normal bir ölüm olsaydı bize haber verirlerdi, aramadık yer bırakmadık. Ancak mezarını bulabildik. Vücudunda görülen ârazlar öyle bir iki günde hava şartlarından oluşabilecek ârazlar değildi. Öldürenleri bulup cezalandırın.

Ayşe Göncü (kardeş): — Ağabeyimin cesedinde darp ve yanık izine benzer izler vardı. Bunlar merdivenden düşmekle olamaz. Öldürenleri cezalandırın[4].

Hamsi'nin Adı da İşkenceye Karıştı

«Muhtelif suçlardan tutuklu» Hikmet Nuri Aydın'ın babası Cafer Aydın, üzerinde gizli damgası olan bir yazıyı masanın üstüne bıraktı. «Konusu, benim» dedi. Gülüyor gibiydi. «Nuri nasıl?» dedim: «Merak edenin başı derde giriyor, oku da gör.»

Trabzon Tali Bölge Komutanlığından 3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığına diye başlıyordu. «Oğlun bile olsa merak etmeyeceksin» dedi. «Daha sakin olsan, bir kolayını buluruz» dedim. «Bulamazsın» diye çıkıştı. «Nuri'den bir haber...» «Nuri'yi bırak, babasına bak» dedi.

Başbakanlık müşaviri Cafer Aydın «Suçsuz dediği oğlu» için «Müteaddit defalar müracaat ederek komuta katını lüzumsuz yere meşgul ediyordu» bir kere. Emniyet unsurlarına «Asılsız suçlamalarda» bulunuyordu. «Kamu oyunu emniyet unsurları aleyhine» yöneltiyordu. «Kamunun telâş ve heyecanını doğuracak girişimlerde» bulunuyordu. Cafer Aydın hakkında «1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 16. maddesi uyarınca» kanunî işlem yapılması isteniyordu[5].

18 Eylül 1980 tarihinde Trabzon'da gözaltına alınan H. Nuri Aydın'ın babası, oğlunun işkence gördüğüne inanarak her kapıya başvuruyordu.

6 Aralık 1980'de cezaevinden babasına yazdığı mektupta başına gelenleri tek tek anlattı.

CHP Trabzon İl Gençlik Kolları üyesi olan Nuri Aydın

24 Ekime dek Tugay komutanlığında gözaltında tutuldu. 24 ekimde Emniyet Müdürlüğü Müteferrikasına getirildi. 26 Ekimde gözleri bağlandı, elleri kelepçelendi ve bir arabaya bindirilerek Akçaabat'a doğru yola koyuldular. 10. Trafik Bölge Müdürlüğüne getirildiler 7 kişiydiler. Nuri'nin yanına biri yaklaşıp, bıyıklarını çekti «Seni yakacağız» dedi. Bu ses polis Zeki Akün'ündü. «Kiracımız Zeki Akün ve Hüseyin Şenöz» diye düşündü Nuri. Evden zorla çıkarttıkları kiracıları, Nuri'ye zor günler yaşattılar. Elektrik, falaka ve dayaktan öte, yüzünde sigara bile söndürdüler. İşkence 30 ekime dek sürdü. Nuri Trabzon Askeri Hastanesine kaldırıldı sonra. Tam 21 gün kıpırdamadan yattı. Müteferrikadan polis Nusret ve Tonyalı bekçi Enver yapılanları gördüler Bir de jandarma alay komutanı Tunç binbaşı. «Hastanedeki 5-6. günlerimdi. İki subayla birlikte Tunç binbaşı yanıma geldi. Aradan çok zaman geçmesine rağmen, yüzümdeki sigara yanıklarını ve işkence izlerini görünce «Hiç insanın yüzünde sigara söndürülür mü? Bu kadarı da insafsızlık» demekten kendini alamadı.» Nuri'nin altı sayfalık mektubunu bitiremedim. Nuri 20 Kasım 1980 tarihinde tutuklanarak Trabzon Askeri Cezaevine kondu. 2 Aralık 1980'de yeniden hastaneye gitti.

Başbakanlık müşaviri Cafer Aydın, mektubun sonunu okumamı istedi

«Babacığım, bu mektubu yazarken Sayın Başbakan Bülend Ulusu basın toplantısı yapıyordu. Televizyonda izledik. İşkence konusunda güvence verici şeyler söyledi. Benim durumumu gerekli yerlere iletebilirsen çok iyi olur Baba, ben zaten işkenceci polislerden şikâyetçi olacağım. Sen sakın üzülme, annemin de ellerinden öperim»[6]

«Üzülmüyorum» dedi Cafer aydın. Gerekli yerlerle görüşmeye gitti. Büroya her uğradığında çantası biraz daha şişmanlıyordu.

Ben de Bir İşkenceci İdim...

Nuri Aydın'ın mektubunu kendine özgü anlatımı ile Mustafa Ekmekçi Ankara Notlarında kullandı. Ekmekçi'ye de bir mektup geldi. Nuri'ye yapılan işkencelere tanık

olan bir polistendi hem de mektup: «Trabzon'dan babasına mektup yazan Nuri Aydın'ın başına gelenlere tanık olduğu için birkaç satır yazmadan edemedim» diye başlıyordu.

«.. Nuri'nin de, sizin de yazdığınız gibi, işi tezgâhlayan Z.A. idi. Bunların hep aynı görüşten, ekipleri vardı. Hatta yakın zamana kadar ben de onlardan biri idim. Allah yardım etti de kendimi o düşünceden de, vicdan azabından da kurtardım. Bir ekip her gün yaptığı işkencelerden dolayı, aynı görüşlü âmir ve müdürlerimiz tarafından ödüllendirildi. Nuri Aydın'ın sağ oluşuna şaşırmadım desem yalan olur.

Ben de önceden bir işkenceci idim, demiştim. Nasıl vazgeçtiğimi merak edenlere kısaca izah edeyim. İster inansınlar ister inanmasınlar. İşkence yaptığımız bir genç, gece rüyama girdi. Ellerine tutsak düştüğüm halde, bana çok iyi davrandılar. Uyandığımda kendimden utandım, işkenceden de, o görüşü paylaşanlardan tiksindim. Ve çok şükür yakamı kurtardım. Vicdanımı rahat ettirdim. Darısı diğer yanlış yoldakilerin başına.»

Vali ve Emniyet Müdürü İçin de Suç Duyurusu

3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri savcılığı 12 Mart 1981 tarih ve 1981/189 sayı ile hazırladığı iddianamede Trabzon Emniyet Müdürlüğünde görevli Zeki Akün, Kemal Turan, Ahmet Demir, Adıgüzel Çiftçi, Neşat Taş, Nusret Erdoğan, Muhammet Arslan, İlhan Ünal, Necmi Alp, Arif Kabak, Hasan Kutlu, İbrahim Toker, Cevat Tarlak ve Refik Mangan hakkında sürdürülen soruşturma sonunda, Zeki Akün, Adıgüzel Çiftçi, Hüseyin Rahmi Şenöz, Ahmet Demir, Kemal Turan'ı suçlu buldu ve TCK'nun 243/2-3 maddelerinden yargılanmalarını istedi.

Askeri savcı, hakim yarbay Nihat Gürsel işkence olayının sorumluları arasına Trabzon Valisi ile Emniyet Müdürünü de soktu. Ve iddianamesinin altına şimdiye dek hiç rastlanılmayan şu notu koydu:

«Trabzon Valisi A. Rıza Yaradanakul ile Emniyet Müdürü Hamdi Ardalı hakkında soruşturma evrakları tef-

rik edilerek, izin istihsali ve diğer işlemler için soruşturmaya devam edilmektedir.»

Bu izin alındı mı, vali ve emniyet müdürü haklarında iddianame düzenlendi mi? Bilmiyorum. Ancak, askeri savcı tarafından izlenilmek istenen bu yolun işkence olayının önlenmesinde yararlı olduğunu çok iyi biliyorum.

Askerî savcı, Trabzon Askeri Hastanesinden verilen raporla yetinmedi. Trabzon Nümune hastanesi bevliye uzmanı Dr. Ali Özkan, asabiye uzmanı Dr. Ferit Tali, Opr. Dr. Müfit Gürsel, diş tabibi Halil Akyüz, As. hastaneden Dr. İbrahim İşağasıoğlu, operatör Dr. İzzet Hulûsi Cangülen, röntgen laborantı Hasan Kahveci, hemşire Havva Özden, hastabakıcılar Refika Ayvacı ve Nusret İğtin'in anlatımlarına başvurdu.

Ve 28 Ocak 1981 tarihinde Trabzon Bölge Trafik Müdürlüğüne geldi. Gerek Nuri Aydın'ın gerekse öteki mağdur tanıkların savlarını yerinde incelemek istedi. Örneğin mağdur tanık Musa Yavuzyılmaz, kendisi ile birlikte gözaltına alınan Hasan Yozgat, Erdoğan İpek, Nuri Aydın, İrfan Öztürk, Zeki Arapoğlu ve Nazım Özdemir'e sıra ile aşırı işkence yapıldığını söylüyordu. Elektrik verilmişti, ayaklarından tavana asılmışlardı ve bolca dayak yemişlerdi.

Askeri Savcı Nihat Gürsel üç katlı binanın tüm odalarını tek tek gezdi. İşkence savlarına ilişkin bir kanıt bulunamadı. Ancak garaj giriş kapısının sol tarafında beton üzerinde kan lekesini andıran pıhtılaşmış ve kurumuş lekeler gördü. Keşifte hazır bulunan görevliler bu lekelerin daha önce buraya konulan «hamsi kasalarından akan kanlar olduğunu» söylediler. Savcı örnek alınmasını istedi. Ve keşif tutanağını şu tümce ile bitirdi:

«Binadan sonra on metre gidildiğinde denizin başladığı ve denizin genellikle dalgalı olduğu tespit edildi. Yapılacak başka bir işlem olmadığından tutulan zabıt hazır bulunanlarla birlikte imza altına alındı.»

Karadenizin dalgasını bile saptayan askeri savcı elbette, «hamsi kanı savını» da araştıracaktı. Araştırdı da.

Adalet Bakanlığı Adlî Tıp Müessesesi Başkanlığına gönderilen örnek incelendi ve kanın hamsi kanı değil, insan kanı olduğu sonucuna varıldı[7].

Sanıklar Aklandılar Ama, İse.. Ancak...

Yapılan yargılama sonunda sanıkların aklanmalarına karar verildi. 3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı askeri mahkemesinin 20 Mayıs 1982 ve 1982/103 sayılı kararın gerekçesinde Nuri Aydın'ın öyküsü «ise'lerle ancak'larla» şöyle anlatılıyor

«... Gereği düşünüldü: 12 Eylül 1980 harekâtından önce Trabzon ili CHP gençlik kolu sekreteri olarak görev yapan müdahil Hikmet Nuri Aydın'ın ayrıca Dev-Genç üyesi olarak tanındığından bahisle, Trabzon Emniyetinde gözaltına alındığı, 26 ekim 1980 tarihine kadar nezarette tutulduktan sonra, başka kişilerle birlikte Trabzon - Akçaabat üzerinde bulunan 10. Bölge Trafik Müdürlüğü binasına gözleri ve elleri bağlı olarak götürüldüğü, bu binanın deniz seviyesinde bulunan bodrum katında, su kaplı bir odada vücuduna elektrik cereyanı verilmek suretiyle, ona işlediği suçları söyletmek için polislerce işkence yapılarak dövüldüğü, durumunun ağırlaşması üzerine Trabzon Askeri Hastanesine 30.10.1980 günü tedavi için kaldırıldığı ve yapılan muayenesinde ise:

1 — Dudakta ve burun sırtında yarım santimetre çapında iki yara. 2 — Alt ekstremitelerde, sırta travmatik ekimozlar. 3 — Sol eortovsertebral bölgede hassasisyet. 4 — İdrar sedimantinin mikroskopik muayenesinde melzul eritrosit tesbit edildiği ve minimal böbrek travması düşünüldüğü. 5 — Lomber birde sağ trnasvers prooeste muhtemel eski kırık tespit edildiği belirtilerek, 19 Kasım 1980 tarihinde salâhla taburcu olduğu, Trabzon Askeri Hastanesinin 1 Aralık 1980 tarih ve 9125-80 888 sayılı raporundan ve Trabzon Askeri Hastanesi Hariciye mütehassısı tbb. Atğm. Dr. İ. Hulûsi Çalgüner'in verdiği 30 Ocak 1981. tarihli raporundan da müdahilin bu yaralanmadan

dolayı 19 gün iş ve gücünden engel olacağı belirtil[illegible]ek, sanıkların, Nuri Aydın'a karşı atılı efrada suimuamelede bulunmak suçunu işledikleri iddiası ile haklarında mahkememizce bu kamu davası açılmış ise de,

Sadece tanıklardan Irfan Öztürk, gözlerine takılı bağın aralandığını bu suretle sanıklardan Zeki Akün, Kemal Yoran ve Hüseyin Rahmi Şenöz'ü gördüğünü ifade etmiş, ancak bu sanıkların da ne şekilde işkence yaptıklarını söylememiş, ayrıca işkence yapılan yerde 15 kişinin daha sanıkların yanlarında bulunduğunu, onların ses ve hareketlerinden anladığını söylemiş, olayın oluş tarihinden üç ay kadar sonra alınan ifadelerde olay ile anlatımların saptandığı tarihler arasındaki uzun sayılabilecek bir zaman geçtiğinden bu tanığın anlatımlarına itibar edilmemiş,

«... Diğer tanıklardan Hasan Fehmi Hizal, Osman Çelebi, Zeki Arapoğlu, Musa Yavuz Yılmaz, Meliha Aydın, Erdoğan İpek Hasan Yozgat ve Nazım Özdemir ise tamamen müdahilden (Nuri Aydın'dan) duyduklarına dayalı olarak anlatımlarına itibar edilmemiş,

... Mağdur ise (Nuri Aydın) 4, 6, 7 Kasım 1980 tarihli mektuplarında kendisine işkence yapanların isimlerini vermemiş ancak 6 Aralık 1980 tarihinde babasına yazdığı mektupta, «İşkence yaptıkları yerde beni demir ve sopalarla döverlerken, ırzıma geçmeye teşebbüs ederlerken, gözümü kapadıkları bez kaydı ve 1. Şube polisleri Zeki Akün, Kemal Yoran ve CHP il başkanı Ertuğrul ağabeyin koruma polisliğini yapan polisleri kesinlikle gözlerimle gördüm» diyerek, işkence yapanlar olarak diğer mektuplarda isimlerini vermediği polislerin isimlerini vermiş, 23 ocak 1981 tarihinde askeri savcıya verdiği ifadede ise sanıklardan Zeki Akün ve Hüseyin Rahmi Şenöz'ü sesinden tanıdığını söylemiş ise de, müdahilin bu anlatımları arasında vaki çelişkiler nedeniyle anlatımlarına itibar edilememiş,

Suimuamele, Trabzon Askeri hastanesinin 30.1. 1981 tarihli müdahilin 19 gün iş ve gücüne engel olur raporu, Adlî Tıp Meclisi Başkanlığının 27 Kasım 1981 tarih

ve 22106 esas 22282 karar sayılı raporu ile müdahilin 25 gün mutad iştigaline engel olur raporu, işkence yapıldığı iddia edilen yerden alınan tozun yine Adlî Tıp Müessesesi Başkanlığı Kimya Şubesinin 26 Mart 1981 tarih ve 849/486 sayılı raporu ile insan kanı olduğu, müdahil iddiası ve tanık anlatımları gözönüne alınarak sabit olmuş ise de,

Müdahile (Nuri Aydın'a) kimin suimuamelede bulunarak işkence yaptığı kesin olarak saptanamamış, sanıkların atılı suç işledikleri hususunda kesin kanıt elde edilememiş, efrada karşı suimuamele sabit olmuş ise de,»

«İtibar edilmeyen ifadeler, iseler ve ancaklarla «varılan hükümde Zeki Akün, Kemal Yoran, Ahmet Demir, Adıgüzel Çiftçi ve Hüseyin Rahmi Şenöz beraat ettiler ve sanıkların suç tarihindeki âmirleri haklarında gerekli yasal işlemin yapılması için sıkıyönetim komutanlığı askeri savcılığına suç duyurusunda bulunmasına karar verildi"

Duruşma yargıcı Hakim Yarbay Selçuk Erim karara «Zeki Akün, Hüseyin Rahmi Şenöz ve Kemal Yoran'ın müsnet suçu işledikleri sabitleştiğinden, beraat kararına yönelen görüşlere katılmak mümkün olmamıştır» diye muhalefet etti"

Nuri Aydın TCK'nun 141. maddesine muhalefet ettiği savı ile tutuklandı, hapis yattı, yargılandı ve aklandı.

Bir Yıl Hapis Az Değil Ama, İki Milyon Lira Tazminat Çok

Ekim ayının ilk günleriydi. Birgül, kardeşlerine Hasan'ın geleceğini söyledi. Hasan geldi, çay içtiler, konuştular. Gecenin son saatlerinde siyasi şubeden Enver Göktürk ve arkadaşları da geldiler Birgül, Enver'in Hasan'a «Seni öldüreceğim» dediğini duydu. Sonra Hasan'la gözgöze geldiler, uzun uzun bakıştılar Bunun son kez olduğunu biliyor gibiydiler. Siyasi şube polisleri onları Ankara Emniyet Müdürlüğüne götürdü.

Hasan Asker Özmen 5 ekim sabahı bodrum kat nezarethanesinin bir köşesinde ölü olarak bulundu. Gecenin haykırışlarını yerini büyük bir sessizliğe bırakmıştı. Polis

memuru Süleyman Özcan arkadaşı Ali Akın ile birlikte nöbet devir teslimi yapacaklardı. Süleyman saat tam 7.30'da «uyanın» diye bağırdı «sayım var». Biri kalkmadı. «Kalksana» dedi. Hiç hareket yoktu. Ali Akın'ı çağırdı. Ali «Galiba ölmüş» dedi.

Fizik Mühendisliği son sınıf öğrencisi Hasan Asker Özmen nezarethanenin bir köşesinde «Sırtı duvara dayanmış, her iki ayağı hafifçe karnına çekilmiş» bir biçimde otururak ölmüştü. Hasan Asker Özmen'in ölümünün öteki ölümlerden ayrı yanı belki buydu. Ötekiler gibi Hasan da, bir gece evinden alınmış, sabaha ulaşamamıştı. Herkes yattığı yerde ölüyordu, Hasan otururken ölmüştü Hasan'ın ölümüne neden olanlar Komiser Muavini Enver Göktürk, polis memuru Niyazi Porç ve polis memuru Serdar Kerem «Birer yıl hapis ve altışar ay memuriyetten mahrumiyet cezasına çarptırıldılar.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı askeri mahkemesinin kararında işkence ile adam öldürmek suçunun işlendiği çok açık biçimde belirtildi

«.. Maktülün vücudunda yanıklar olduğu, bu yanıkların elektrikle veya ucu sivri kızgın bir demirle elektrik akımının vücuda verilmesi veya ucu kızgın bir demir parçasının vücuda batırılması suretiyle meydana getirildiği, bu fiillerin sorgu ve yüzleştirme sırasında yapıldığı, sorgulama ve yüzleştirmenin sanıklar tarafından yapılmış olması sebebiyle başka şahıslar tarafından bu fiillerin işlenmesinin mümkün olmadığı, ekip halinde çalışan sanıkların bu fiilleri doğrudan doğruya beraberce işleyip, maznuna cürmünü söyletmek için belirtilen şekilde işkence ettikleri zalimane ve gayrı insanî davrandıkları, haysiyet kırıcı muamelelerde bulundukları, cesette tespit edilen arazların müteveffa tarafından kendisine yapılmasının da mümkün olmadığı kabul edilip, sanıkların fiillerinin TCK'nun 243/1 maddesine uyduğundan...»[1].

Yolu Bulunup Kurtarılıyorlar

Bir tokat atma eyleminin bile 5 yıla kadar hapisle cezalandırıldığı ülkemizde, işkence ile odam öldürme suçu

için uygun görülen 1 yıl hapis cezasının bir yanlışlıktan kaynaklandığı düşüncesi ile Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından kararı, sanıklar aleyhine temyiz etmesi istendi. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı adlî müşavirî Hakim kd. Albay Yavuz Özgen'in imzası ile gelen yanıt, şöyleydi

«Cürüm söyletmek için Hasan Asker Özmen'e zalimane, gayrı insanî ve haysiyet kırıcı muamelede bulunmak suçundan ilgili karar ile neticeten 1'er yıl ağır hapis cezası ve tardıren 6 şar ay müddetle memuriyetten mahrumiyetle tecziye edilen Enver Göktürk, Niyazi Porç ve Serdar Kerem haklarındaki gerekçeli hükmün komutanlıkça leh veya aleyhte temyiz edilmeyeceğini bilgilerine rica ederim»[11]

26 Haziran 1982 tarihinde Başbakan Bülend Ulusu 7. basın toplantısını düzenledi. Bir gazeteci Başbakana «Ankara Emniyet Müdürlüğünde görevli Komiser Muavini Enver Göktürk ve iki arkadaşı gözaltındaki vatandaşlara işkence yapmaktan ve birini bu nedenle öldürmekten askeri mahkemece yargılandı ve bir yıl ağır hapis cezasına mahkûm oldu. Cezası kesinleşti. Aynı zamanda bir devlet memuru da olan bu polisin, memurluk statüsünün sürmesini doğal karşılıyor musunuz?» diye sordu. Başbakan istediği soruya yanıt veriyor, istemediğine vermiyordu. Ve gazetecilerin gücü 12 Eylül sonrası Başbakanlarına yetmiyordu.

Daha sonra gazetelerde küçük bir haber yer aldı «Enver Göktürk emniyetteki görevini sürdürüyor.» Haberde devlet memurları yasasının 48. maddesi uzun uzadıya anlatılıyor, Göktürk'ün memurluğunun sona ermesi gerektiği vurgulanıyordu. Komiser Muavini, hem de siyasi şubede görevini sürdürecek ve bu arada işkence yapmaktan hakkında yeni iddianameler düzenlenecek ve yargılamalar yapılacaktı.

Tazminat Fâhiş Bulundu

Hasan Asker Özmen'in ailesi İçişileri Bakanlığından maddî ve manevi tazminat talebinde bulundular. Fizik mühendisliği son sınıf öğrencisi olan oğullarının değerinin parasal olarak ölçülemeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Ama bir örnek olması amacıyla 2 milyon lira istediler[12]. Danıştayda açılan davada, İçişleri Bakanlığı İkinci Hukuk Müşaviri Ahmet Sezai Aydın, belki insan hakları tarihinin en özlü savunmasını yaptığının bilincinde değildi:

«... Birinci savunmamıza ilâve edilecek bir husus bulunmamakla beraber, istenilen 2 milyon lira maddi ve manevi tazminat miktarı fahiş olduğu düşünülmektedir.

Dayanaksız davanın esastan reddi ile her türlü yargılama gideri ile avukatlık ücretlerinin davacı üzerinde bırakılmasını arz ederim»[13].

Gider hanesinde bir insan yaşamı bulunan Özmen ailesi için; yargılama giderleri, avukatlık ücretleri hiç önemli değildi. İçişleri Bakanlığının bu katı tutumuna bir yanıt gerekiyordu:

«... Bizim istemiş olduğumuz tazminat oranı fahiş değildir. Daha önce belirttiğimiz üzere sembolik bir miktardır.

Her iki kasığına, sağ şakağına, penisine, skotrumuna cereyan tatbik edilerek; vücudunun çeşitli kısımlarında yanıklar meydana getirilerek; vücudunun çeşitli yerlerinde darp izi bırakılarak; askıya (çarmıha) asılarak, el bileklerinde morarma husule getirilerek öldürüllüğü, incelenen fotoğraflardan açıkça görülen, bu olgular duruşmada da tekrarlandığı için kamuoyu ile birlikte yakınlarına da yansıyan bir işkence ile adam öldürme olayından ötürü istenen bu tazminatın fahiş değil sembolik oldluğu da ayrıca açıktır.

... Fizik mühendisliği son sınıfında okuyan gepegenç bir oğlun 2 milyon liraya değişilmeyeceğini de vicdan taşıyan her ana baba, her kardeş ve her yakın sanıyorum ki inkâr edemez.»

Danıştaylarına Dava Açmışlar

Hasan Asker Özmen'in işkence ile öldürülmesinde, bir

insanın işkence ile öldürülmesinin yanında hukuk devleti bakımından da çok önemli belgeler var[14].

İçişleri Bakanlığının Danıştaya gönderdiği ilk savunmasında bakın neler deniliyor:

«Davacı Hüseyin Özmen ve ailesi efradı vekili Avukat müvekkillerinin oğlu ve kardeşleri Hasan Asker Özmen'in 5.10.1980 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğünde işkence edilmek suretiyle öldürüldüğünü ileri sürerek toplam 2 milyon TL. maddi ve manevi tazminat verilmesi istemi ile Danıştaylarına dava açmış.

1.2.1982 dava dilekçesi Danıştay 10. Daire 1982/206 tebliğ zarfı içinde Bakanlığımıza 1 Mart 1982 tarihinde tebliğ edilmiş, kanunun öngördüğü süre içinde konuya ilişkin savunmamız aşağıda sunulmuştur:

Hasan Asker Özmen Ekim 1980 ayı içinde periyodik olarak yapılan periyodik çalışmalar esnasında (.....) adlı yasa dışı örgütle bağlantısı olduğundan 2.10.1980 tarihinde Ankara Telsizler, Sosyal Meskenler A/3 Blok numara 6 adresinde yakalanmış, aynı gün nezarete alınmış, çalışmalar devam etmekte iken 5.10.1980 tarihinde ölmüştür. Olaya Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca el konulmuş olup, bazı güvenlik görevlileri hakkında Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı askerî mahkemesinde 1980/1285 dosya numarası ile dava açılmış, verilen karar Askerî savcılıkça onanmak üzere Askerî Yargıtaya gönderilmiştir. Dava dosyasının Yargıtay safhasında olması nedeniyle konuya ilişkin Askerî savcılıktan bilgi alınamamıştır.

Dayanaksız davanın esastan reddine karar verilmesini arz ederim.»

Bu yanıt, o günlerin hareketliliği içinde gereği kadar yansıtılmadı. Hele bu yanıta verilen karşı yanıt basında hiç yer almadı.

İçişleri Bakanlığı savunmasında Hasan Asker Özmen'in yasa dışı bir örgütle bağlantısı olduğunu öne sürdü. Türkiye'de bir insanın suçlu olup olmadığına İçişleri Bakanlığı değil, bağımsız oldukları her fırsatta söylenen mahkemeler karar verirdi. Yasa ve insanlık dışı bir uygulama ile öldü-

rülen bir kişinin, örgüt üyeliği ile suçlanabilmesini hukuk açısından anlamak güçtü.

İçişleri Bakanlığı savunmasında Hasan Asker Özmen'in «Emniyetteki çalışmalar devam ederken öldüğü» belirtildi. Bu nasıl bir çalışmadır ki, bir insanın vücudunun en olmayacak yerlerinde izler bırakarak ölümüne neden olsun? Bu nasıl bir çalışmadır ki, çalışma, yasaları hukuku, İnsan Hakları Evrensel bildirgesini ve kamuoyunun ortak vicdanını hiçe sayarak yürütülebilsin?

Hasan Asker Özmen'in İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirinin birbirine karıştırdığı örgütlerden birinin üyesi olduğunu varsaysak bile, polisin sorgulama yetkisi olmadığını, işkence yapma yetkisi olmadığını ikrarları mahkeme ölünün kanıt olarak getirme yetkisi olmadığı bilmek gerekmiyor mu? Polisin elektrik verme, çarmıha germe, joplama, sigara izmariti söndürme, günlerce aç susuz, gözü bağlı ayakta tutma, hakaret, küfür ve de nişanlısının önünde erkeklik organı ile oynama yetkisi varsa, bu yetkilerin olduğu yerde devletin varlığından söz etmek güç olmaz mı?

Özgeçmişinin Araştırılması Zorunludur...

İçişleri Bakanlığı'nın savunmalarında sergilediği tutum sonunda, Hasan Asker Özmen'in anne babası ya da yakınları tarafından öldürüldüğü sonucu ortaya çıkıyordu. Savunmanın dayandırıldığı hukuksal mantık ise baştan aşağı tutarsızdı. Sanıklar açısından verilen karar her yönü ile kesinleşmiş durumdaydı. Yargılama aşamasında sanıkların savunma avukatı Mehmet Atif Can da aynı mantığı sergiledi ve bir duruşmada «Hasan Asker Özmen'in özgeçmişinin mahkemece araştırılmasının zorunlu olduğunu» öne sürdü.

Türkiye'de insan haklarının çiğnenmesi konusunda yeni gelişmeler mi vardı.

Uzun süren yargılama sonunda Danıştay, idareyi kusurlu buldu. Danıştay 10. Dairesinin kararında Hasan Asker Özmen'in işkence sonucu öldüğü bir kez daha kayda geçti. Kararda, idare şöyle eleştirildi:

«İdare kendisine verilen suçu önleme ve işlenmiş bir suç nedeniyle suçun failini yakalama ve adalete teslim etme şeklindeki kamu hizmetini yürütürken, bu hizmetin gerektirdiği personeli de hizmetin gereklerine uygun olarak yetiştirmek zorundadır. Hizmeti yürüten kamu ajanının suçu önleme veya işlenmiş bir suçta sanığı adalete teslim etmek maksadıyla da olsa, kişileri veya sanığı dövmesi ve işkence etmesi insan hak ve özgürlükleri ile özellikle kişi dokunulmazlığı ilkesi ile bağdaşmayacağı gibi ceza kanunumuza göre suç teşkil etmektedir. Hizmetin bu şekilde yürütülmesi ise personelini yeterli düzeyde eğitmeyen, yeterli ve etkili bir denetimle bu tür olayların meydana gelmesini önleyici tedbirler almayan idare, hizmet kusurunu oluşturur ve bu yüzden kişilere verilen zararların hizmeti kusurlu yürüten idarece tazmini gerekir.»

Danıştay, İçişleri Bakanlığını ölenin annesi Mediha Özmen'e 195197 TL., babası Hüseyin Özmen'e 197333 TL. olmak üzere toplam 392 bin lira maddi, 200 bin lira manevi tazminat ödemeye mahkûm etti[15]. Danıştay, Hasan Asker Özmen'in kardeşlerine tazminat vermedi.

Enver Göktürk bu gelişmelerin dışında, Yaşar Gündoğdu'nun öldürülmesi, Veli Barak'a işkence yapılması gibi suçlamalarla yargıç karşına çıkıyor, her kurbanı için aynı şeyleri söylüyordu:

— İşkence yapılmamıştır. Elektrik uygulaması da asla sözkonusu değildir. Böyle işlemin yapılması halinde, bunun bırakacağı izlerin tarafımızdan bilinmesi gerekirdi.

Mustafa Haskiriş, Zeynel'in Sorgusunu Kendi Yapmak İstedi

Yargıç subay, yüksek sesle: «Her tahliye edilene ne yapılıyorsa, ona da aynı şey yapılır» dedi. «Mustafa Haskiriş tahliye edilmiş, erken bırakmamızı istiyorlar.»

Ankara'nın sarıya boğulduğu bir Eylül sonu, Sıkıyönetim Komutanlığı adlî müşavirliğinde tanık oldum bu konuşmaya. Notumun yanında 21 Eylül 1981 tarihi var. Bu konuşmadan sonra, siyasî şubede komiser muavini olarak çalışan Mustafa Haskiriş 26 Kasım 1981 tarihinde 14 yıl

2 ay 20 gün ağır hapis cezasına çarptırıldı. Haskiriş 22 Eylülde salıverilmesinden sonra, 19 ekim 1981 tarihindeki duruşmaya da gelmişti[16].

Haskiriş, Zeynel Abidin Ceylan isimli bir öğretmene işkence yaparak, ölümüne neden olmuştu. Haskiriş, Yıldız Karakolundan silâhlı sağ eylemcilerinin kaçmasına yardımcı olduğu için meslekten ihraç edilmiş, iktidar değişince yeniden polis olmuştu[17]. Hem de siyasi şubede. SBF öğrencisi Hakan Yurdakuler'in katili Davut Haskiriş ile amca çocuklarıydılar. Yine yakın akrabası Halil Haskiriş MHP yandaşlarına Kıbrıs'tan silâh kaçıran bir yüzbaşıydı. En önemlisi Mustafa Haskiriş'in adı MHP iddianamesinde geçiyor. Ve Haskiriş'in adam öldüren bazı MHP'lilerin saklanmasına yardım ettiği savlanıyordu.

12 Eylül harekâtının üzerinden çok kısa bir süre geçmişti. 26 Eylül sabahı saat 07.00 sularında askeri savcı Albay Nurettin Soyer'in telefonu uzun uzun çaldı. Karşıdaki ses, Ankara Emniyet Müdürlüğünün 15 numaralı hücresinde bir sanığın ölü olarak bulunduğunu söylüyor ve zaman yitirmeden soruşturmaya başlanılmasını istiyordu. Nurettin Soyer'i Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Recep Ergun aramıştı.

Zeynel öğretmen «Fatsa Halkı Susturulamaz» yazılı bir pankart asma savı ile Aktepe polis karakoluna götürüldü. Yanında Pakize Şimşek adlı biri daha vardı. Pakize, Zeynel'i, belli aralıklarla 5-10 dakika süreyle dövüldüğünü söyledi. Ve polislerin Zeynel'i gösterip: «Pankart astığını kabul etmezsen seni de bu hale getiririz» dediklerini anlattı. 22 Eylül gecesi Aktepe karakolunda geçti. 23 Eylül sabahı Ankara Emniyet Müdürlüğüne getirildiler.

Soruşturmayı Kendi Elleri ile Yapmak İstedi...

Zeynel'in sorgulama görevi komiser muavini Ferruh Tankuş'a verildi. Mustafa Haskiriş, grup âmiri Rıdvan Güler'e başvurdu ve Zeynel'in sorgulamasını kendi elleri ile yapmak istediğini söyledi. «Hayır» diyen çıkmadı. Zeynel 26 Eylül sabahı saat 04.30'da hücresinden sorgulama amacıyla alınana dek Mustafa Haskiriş'le birlikte oldu.

Haskiriş sordu, Ceylan yanıtladı. Taa hücre kapısı sabahın alacakaranlığında açılıncaya dek her şey iyi gidiyordu. Sorgusunda bulunan polis memurları Sait Özer ve Mehmet Ali Demir'e, grup âmiri Komiser Rıdvan Güler'e, hatta nezarethane nöbetçileri Süleyman Özcan ve Ali Akın'a göre herşey normaldi. Mustafa Haskiriş'in aklına, sabaha karşı, sorulması gereken birkaç soru geldi. Ve ekibine «Getirin» dedi. Zeynel Öğretmen gelemedi. Çünkü 15 numaralı hücrenin ortasında ölmüş bir durumda yatıyordu.

Zeynel'in nasıl öldüğünü anlamak için en kolay yöntem, olanları önce Haskiriş'e sormak, sonra da otopsi raporuna bakmaktı:[18].

«Dış yönden incelemede: Alnın sağ tarafında üç adet, her iki kasıkta sayısız, sağ kalçada sayısız pire ısırığı şeklinde kenarları kömürleşmiş ortası küçük yara şeklinde izler. Her iki dirsekte, solda müteaddit olmak üzere, her iki ayak bileğinde, dizde, baldırlarda ve göğüste değişik alanlarda değişik büyüklükte kabuk bağlamış yüzeysel yaralar. Ayrıca sağ omuzda göğüs orta kısmında ve göğüs sol tarafında baldırlarda kalçada ve bacağın değişik bölümlerinde değişik büyüklüklerde morluklar. Ayak tabanında solda bir ve yarım santim çapında taze küçük yara. Bu yaraların etrafı da kömürleşmiş doku ile çevrili. Ayrıca sağ el bileğinde enine ve sol baldırda enine altı adet çizgi şeklinde kabuk bağlamış yara izleri.

Göğüs açıldığında: Sol taraftaki morlukların altına isabet eden kısımda on-onbir ve onikinci kaburgalarda kırıklar. Göğüs iç duvarlarında ve sağ taraf göğüs iç duvarında kanamalar, akciğerlerde dış yüzlerde küçük ve özellikle sağ akciğerde kanama izleri. Karın içinde bir litreye yakın kan. Karaciğerin özellikle üst yüzü ve bu kısma isabet eden diyaframda yaygın kanama. Karaciğer dokusunda 5 santim çapında bir hematom.

Ölüm nedeni: Ölüm künt darbelere bağlı kaburga kırığı ve özellikle karında görülen iç kanamaya bağlı olarak meydana gelmiştir. Dış muayenede bahsedilen vücudun değişik yerlerindeki pire ısırığı şeklindeki bulgular, elek-

trik yanığına bağlı olarak meydana gelmiştir.»

Yargılama süresince Mustafa Haskiriş'e akla gelebilecek her soru yönetildi. Haskiriş, Zeynel'in kendisine verildiğinde sapasağlam olduğunu söyledi. «Hiç de dövülmüş gibi bir hali yoktu, bir şikâyette de bulunmadı» dedi. Daha sonra «soruşturma için getirildiğinde biraz bitkin vaziyetteydi» diyecek oldu. Çelişkiler bir noktada toplandı. Karakolda dövülmemişti, Haskiriş de dövmemişti. Ama Zeynel öğretmen kaburgaları kırılarak öldürülmüştü.

İddianamede tüm sorumluluk, sorgulama işini gönüllü olarak yapan Mustafa Haskiriş üzerine hazırlandı. Yargılama da bu yönde sürdürüldü. Kaburgaları kırık bir insanın ayakta durması, sorguya getirilip götürülmesi nasıl mümkün olabiliyordu? Bu durumdaki bir insan nasıl yakınmıyordu? İstanbul Adlî Tıp Başkanlığı 19 Ocak 1981 tarihindeki raporunda: «... bu ağır durumun sanık tarafından fark edilmemesine imkân olmadığı açıkça belirtilmiştir» diye küçük bir ipucu verdi. Mustafa Haskiriş'i suç ortakları ile birlikte mahkûm edilmesi belki ileride bir çok acının yaşanmasını önleyebilirdi.

Sorgulama Aşamasında Yargının Yerine Geçilemez...

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesince verilen mahkûmiyet kararı Askeri Yargıtay 4. dairesince 10 Ağustos 1982 tarihinde onaylandı. Kararda, dönemin iç güvenlik politikasına yöneltilen yadsınamayacak bir eleştiri de vardı:[19]

«... Sayılan nedenlerle sanığın savunması dayanaksız kalmıştır. Yaşanılan 12 Eylül öncesi döneminde çeşitli anarşi odaklarının yıkmayı amaçladıkları demokrasinin en büyük faziletlerinden birisi de, kişinin hak ve özgürlüklerine saygılı olmasıdır. Nitekim Anayasal bir buyruk olarak kimseye eziyet ve işkence yapılamayacağı hükmüne Anayasada yer verilmiştir. Suçu ve suçluyu ortaya çıkarmada emniyet görevlileri, yasaların kendilerine verdiği yetkilerin sınırları içerisinde kalmak zorundadırlar Sorgulama ve kovuşturma aşamasında yargının yerine geçileme-

yeceği gibi, yasama ve yürütme gücünün takdir ve infaz yetkileri de kullanılamaz. Demokrasinin antidemokratik rejimlere üstünlüğü kanun hudutları içinde kalınmasını kamu görevlileri de dahil olmak üzere herkese bir ödev olarak benimsetmiş olmasıdır.

Bu nedenledir ki mahkemece sanığın yasaları çiğneyerek sorgulamasını yaptığı Zeynel Abidin Ceylan'a işkence yaparak ölümüne yol açtığını elverişli delillere dayanarak kabul ile mahkûmiyeti yolunda karar tesis edilmesinde yasaya aykırı bir yön görülmemiştir.»

İşkence ile adam öldürmek konusunda, belki dönemin en ağır mahkûmiyet kararı verilmişti. Ancak, komiser muavini Mustafa Haskiriş bir yolunu bulup, tahliye olduktan sonra kaçmayı başarmıştı. 1970'li yıllardan kalan dosyalar açıldı, ne suçlar döküldü, kimler yakalandı ama Haskiriş ele geçirilemedi.

Mehmet Ali Kılıç, Emniyette Gripten Öldü...

Ankara'da gözaltına alındıktan kısa bir süre sonra ölen Mehmet Ali Kılıç olayının gizi, ölümün emniyette mi, hastanede mi olduğunu belirlenememesinden kaynaklanıyor. Kılıç'ın ölüm nedenini saptayan ilk otopsi raporunda ölüm olayının hastanede meydana geldiği belirtildi. Ankara Nümune Hastanesi Acil Servisi kayıtlarında ise Kılıç'ın, hastaneye polis tarafından ölü olarak getirildiği öne sürüldü.

Eşi Ülker Kılıç ile birlikte 12 Şubat 1981 tarihinde evinden alınarak Emniyete getirilen Mehmet Ali «öteki sanıklarla yüzleştirilirken birden fenalaştı ve hastaneye kaldırıldı ve hastanede öldü». Bu sav, Cumhuriyet savcı yardımcısı Mirbey Tekin, Prof. Dr. Adnan Öztürel, Prof. Dr. İbrahim Tunalı ve Dr. Cahit Zertürk'ün imzalarının yer aldığı otopsi tutanağının birinci sayfasında yer aldı. İkinci sayfada başka şeyler yazılıydı[20]. Mehmet Ali Kılılç hastaneye ölü halinde getirilmişti:

«Müteveffa Mehmet Ali Kılıç hakkında Ankara Nümune Hastanesi Acil Servisince tanzim olunan 5199 poliklinik protokol no. lu ve 12.2.1981 tarihli raporun tetkikinden mü-

teveffanın 12.2.1981 günü saat 5.40'da polis memurları tarafından eksituz (ölü) halinde getirildiği ve yapılan fizik muayenesinde hiç bir darp izine raslanılmadığı anlaşılmıştır.»

Mehmet Ali Kılıç'ın hastanede mi, emniyette mi öldüğü belki hiç önemli değildi. O, kendisini sorgulayanlara kötülük yapmış olmak için Emniyette ölmüş gibi yapar gelir hastanede de ölebilirdi. Ama Mehmet Ali Kılıç neden ölmüştü. Bilirkişiler ölümün «solunum ve dolaşım yetmezliğinden ileri geldiğini ve solunum ve dolaşım yetmezliği nedeninin yaptırılacak mikroskopik tetkik sonucunda ortaya çıkarılabileceğini söylediler.

Koskoca Mehmet Ali mikroskobun altına kondu ve inceleme yapıldı. Solunum ve dolaşım yetmezliği nedenleri araştırıldı ve ölümün akciğer ödemine bağlı bulunduğu ve çok büyük bir olasılıkla ödemin «Gripal bir enfeksiyondan» ileri geldiği bilimsel olarak açıklandı:[21].

«Bir tahkikat dolayısıyla diğer sanıklarla yüzleştirilmek esnasında fenalaşan ve hastaneye götürülür götürülmez ölen 1955 doğumlu Mehmet Ali Kılıç'ın adlî tıp otopsisi, savcı yardımcılarından Mirbey Tekin'in huzurunda yapılmış ve mikroskopik olarak kat'î ölüm nedeni tespit edilemediğinden, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsünde tedkiki yapılmak üzere organlarından parça alınmış, ve akciğerlerde ölüm sebebi olarak tespit edilen akciğer ödeminin nedenini mikroskopik tetkiki müteakip tanzim olunacak ek mütalâada kat'î ölüm sebebinin bildirileceği belirtilmiştir.

Şiddetli grip vak'alarında akciğer ödemi meydana gelebilmekte ve grip olaylarında organlarda hiperami (fazla kan dolması) haricinde her hangi bir bulgu meydana gelmediğine göre, çok büyük bir ihtimalle meydana gelen akciğer ödemi arasında bir illiyet rabıtası düşünülebilir. Esasın tymusu (hormanal bir bez) büyük olan şahıslar en ufak bir soğukalgınlığı karşısında mukavemetsizdirler. Bunlarda soğuk algınlıkları grip ve hafif bronşitlerde dahi ani ölümlere sebeb olabilirler.

Yukarıda belirtilen hususlar muvacehesinde Mehmet

Ali Kılıç'ın ölümünün akciğer ödemine bağlı bulunduğu ve çok büyük bir ihtimalle bu akciğer ödeminin gripal bir enfeksiyondan ileri geldiği kanaatında olduğumuz hususu saygıyla arzolunur.»

Mehmet Ali Kılıç'ın kardeşinin MGK'ne yaptığı başvurunun[22] bir örneği posta kutusundan çıkıncaya dek, aklıma hiç kötü şeyler gelmedi. Gözaltına alındıktan iki saat sonra ölen Mehmet Ali Kılıç'ın başka rahatsızlıkları olduğuna inanmak üzereydim. Nezarethanenin penceresini açık bıraksalar bile, insan iki saat içinde solunum ve dolaşım yetmezliğinden ölmezdi.

Rıza Kılıç'ın başvurusunda «Kardeşinin emniyete götürülünceye dek hiç bir rahatsızlığı olmayan sapasağlam bir insan olduğu» savı aklımı karıştırdı.

Mehmet Ali Kılıç ile Ankara emniyet'inde Ali Şimşek adlı bir polis ilgilenmişti. Kılıç'ın sigara ve alkol alışkanlığı yoktu. Hatta bir yaralama olayından bir yıl hapis yatmış. Cezasını Eskişehir, Burdur ve Mihalıççık cezaevlerinde geçirmişti. Siyasi polisle ilk kez de tanışmıyordu. 1979 Eylülünde Adana 1. Şubede 40 gün kalmıştı.

Yöntem, Akılalmaz Hatâları Birlikte Getiriyor

Bu örneklerin, çok daha fazla olduğunu biliyorum. Bazı nedenlerle yazamadıklarım var. Bazılarını yeni acılara neden olacağı kuşkusu içinde dosyalarımda bıraktım. Ama, bir gün, hepsinin açıkça yazılabileceğine inancımı koruyorum.

Bu örneklerden hareket ettiğimizde varılan ilk sonuç, işkencenin sorgulamaların bir parçası olduğunu gösteriyor. Bu yönetim akıl almaz adlî hataları ve sağlıksız sonuçları birlikte getirdiğini gözlüyoruz.

Örneğin Gazeteci Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ile ilgilli İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı askeri mahkemesinde Nisan 1985'de başlayan davada dinlenen tutuksuz sanık Selçuk Atar «yalan söyledim, çünkü zevk için işkence yapıyorlardı» diyordu:

«Ağca'yı hiç tanımıyordum. Ben tutuklu iken onun kaçtığını gazetelerden öğrendim. Ama onlara, Oral Çelik,

Zülfikar Yasan ile diğer bazılarının da adını katarak, Mehmet Ali Ağca'nın öğrendiğim, kaçırılışını anlattım. 80 gün böyle devam ettiler, her gün soruyorlar, ben de gasp yaptığımı yerleriyle anlatıp yalan söylüyordum. Bazı sözlerimi araştıran polis, bildirdiğim yerlerde gasp olmadığını öğrenince bana kızıyordu.»

Atar, sözünü «Yani anlatmakla bitiremedim» diye kesen duruşma yargıcına «Evet, çünkü zevk için işkence yapıyorlardı. Aydın ve Mehmet adlı sağ görüşlü oldukları söylenen iki genç işkenceye dayanamayarak öldüler» karşılığını verdi.

Zora dayalı sorgulama bir yandan adaletin gerçekleşmesini önlüyor öte yandan örneğin, yaşamakta olan bir kişiyi öldürmekten insanların yargılanması gibi anlaşılmaz durumların yaşanmasına neden oluyordu.

Ankara 1 numaralı Askeri Mahkemesinde Mahmut Kök ve Mesut Karasu adlı iki sanık yaşamını sürdüren Mustafa Kaya'yı öldürdükleri için yargılandılar. Yine aynı mahkemede, sanık Cemal Akın, Ahmet Güzelsoy'u öldürmekten yargılanırken, 2 numaralı mahkeme aynı suçtan Ali Rıza Yolveren'i yargılıyordu. Kemal Akın 24 sanıklı Dev-Yol davasının, Ali Rıza Yolveren 32 sanıklı Kurtuluş davasının sanıklarıydılar.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesinde görülmekte olan büyük bir davanın iddianamesinde yer alan 8 öldürme olayının, başka davalarda da sanıkları bulunuyor:

«Abdullah Turgut'un öldürülmesi ve Ali Atıl ile Aydın Erdoğan adlı kişilerin yaralanması olayında iddianamede Abdullah Şengörenoğlu, Ilhan Burhan Çam ve Şerif Şener sanık olarak gösterilirken, Ankara 2. ağır ceza mahkemesinde aynı olayla ilgili olarak açılan 1981/52 esas sayılı davada Erol Çetinyılmaz, Hacı Demir, Mehmet Öztürk, Lemi Levent Ergül ve Ertuğrul Yemiş sanık olarak gösteriliyorlardı.

• Ahmet Kılıç'ın öldürülmesi olayında iddianame Mustafa Önçler ve Hasan Baki Kurtoğlu'nu sanık olarak gösteriyor, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı

Askeri Mahkemesindeki bir başka davada bu eylemin sanıkları olarak Celâl Doğan, Kemal Yalçınkaya ve Hasan Hüseyin Kaner görülüyorlar.

- Polis memuru Hasan Aydoğan'ın öldürülmesi olayının 1 numaralı mahkemedeki sanıkları Mustafa Ali Can, Turgut Okkaya, 2 numaralı mahkemedeki sanığı ise Atilla Boyacıoğlu olarak görülüyor.
- Ayhan Bitirim adlı kişinin öldürülmesi olayında da iki ayrı grup sanık var. 1 numaralı mahkemede olayın Hasan Ali Kaya, Osman Başol, Kadir Akcan ve Erol Erdem adli sanıklarından sözediliyor. 3 numaralı mahkemedeki bir başka davada olayın Aydın Gür ve Yusuf Uyan tarafından gerçekleştirildiği öne sürülüyor.
- Nizamettin Korkmaz'ın öldürülmesinde, İsmail Ayar, Saadettin Kahraman ve Atilla Kılıç bir grup sanığı oluştururlarken, İbrahim Şehirliloğlu, Feramuz Şaherdem ve Naci Erdoğan da bir başka grup sanık olarak yargılanıyorlar. Hem de aynı mahkemede.
- Atasever Kuyumcusunun soyulması sırasında Şeref Atasever ve Nazif Atasever'in öldürülmeleri olayında 1 numaralı mahkemede Alper Tunga, Levent Yakış, Mehmet Baha Çetintaş, Ahmet Sarılı ve Ali Başpınar yargılanıyorlar. Aynı olayla ilgili 3 numaralı mahkemedeki dosyada Bünyamin Karaman ve 6 arkadaşı sanık olarak görülüyor.
- Selâhattin Sayın adlı bir kişinin öldürülmesi nedeniyle 1 numaralı askeri mahkemede Atilla Kılıç, 3 numaralı askeri mahkemede ise Mehmet Üresin yargılanıyorlar.
- Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesinde Özgür Şahin, Veli Erdoğan ve Gazi Kamışlı Mesut Urfalıoğlu'nu öldürme savı ile yargılanıyorlar, aynı mahkemede görülen bir başka davada Ömer Tunca ve Cemal Akın yine Mesut Urfalıoğlu'nu öldürmek savı ile yargılanıyorlardı.

Bu gelişmelerin nedenlerini çeşitli mahkemelerde tanık ve sanık olarak dinlenen güvenlik görevlilerinin anlatımlarından çıkarmak olası:

«... Sanık doğru söylemiyorsa bir müddet bekledikten veya işkenceye tabi tutulduktan sonra tekrar huzura getirilir» (Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şubede görevli polis memuru Rahman Gümrükçü).

«... Gerçeği konuşmak gerekirse emniyette yapılan tüm soruşturmalarda işkence yapılıyordu. Bu olayın sanıklarına işkence yapılmış mıdır, birşey diyemem. Ancak emniyetlerde işkence yapılmaktadır. Ben de istemeyerek bazı işkence olaylarına katıldım.» (Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. şube polislerinden Ekrem Özbe).

«... Tanık polis Rahman Gümrükçü, tutanaklardaki işkence sözünün işlem olarak değiştirilmesini istedi. «Mahkeme istemi kabul etti.»

«... Benim yerime neden imza atmışlar onu da bilemem. Bu imza bana ait değildir, isim hanesine benim ismim ve ünvanım yazılmış.» (Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. şube polislerinden Bekir Yüksel.)

«... Ben hiçbir sanığa madde cebir uygulamadım. Manen moralini bozarak sorguladım. Emniyete götürülmekle zaten o kişinin morali bozulmaktadır. Ayrıca sorgulama sırasında gözünü bağlayıp yanıma oturttuğum zaman, kendisi beni göremediği için morali bozulmaktadır.» Ankara Emniyet Müdürlüğü 2. şube polislerinden Tuğman Aykın.)

«... Şifahi sorgudan sonra yasal sorgu yapılır.» (Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. şube polislerinden Mustafa Yıldırım).

YEDİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. İlhan Erdost, Yusuf oğlu 1949 doğumlu, Tokat, Artova İstasyon Mahallesi No. 23, Cilt/Sayfa 17/19, Yayıncı. Onur Kitabevi ve Onur Yayınları, Yenişehir Zafer Çarşısı No. 26 - Ankara.

İlhan Erdost'un yönettiği Onur Yayınevi Türk düşün yaşamına, aralarında İnsanın Türeyişi (Darwin), Türlerin Kökeni (Darwin), Mukaddime (İbni Haldun), Emeğin ve Emekçilerin Tarihi (Brizon), Fiziğin Evrimi (Einstein), Madde ve İnsan (Vasiliyev Stanyikoviç), Evren ve Dönüşümleri (Ommes), Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye (Glasneck), Türkiyed'e Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (Rozaliyev), Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi (Noviçev), Rolative ve Kozmoloji (Kaufmann) yapıtların bulunduğu 82 kitap için emek verdi.

2. 21 Ağustos 1985 tarihinde yapılan son duruşmada sanık astsubay Şükrü Bağ savunma yaptı. Bağ, kendisinin görevli erlerin başındaki komutan olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu öne sürerek, yasal durumunun emir vermeye yetkili âmir olmaya olanak vermediğini söyledi. 12 Eylül 1985'te yargılanma tamamlandı. Bağ eski hapis cezasına çarptırıldı.

3. Eylül 1980'den Eylül 1985'e dek Türkiye'de İlhan'ın yazgısını benzer nedenlerle yaşayanlar oldu. Ahmet Veziroğlu, Ali İnan, Ahmet Karlangaç, Ataman İnce, Abdurrahim Aksoy, Aydın Demirkol, Ali Sarıbal, Abdullah Paksoylu, Ali Adil Yılmaz, Ahmet Atlan, Ahmet Erdoğdu, Ali Özbey, Asker Demir, Ali Çakmaklı, Ali Altıok, Atalay Bahadırlı, M. Ali Kılıç, Bekir Bal, Behçet Dinlerer, Bedri Sınak, Bahadır Dumanlı, Bedri Bilge, Bedri Tan, Cengiz Aksakal, Cemal Kıpırdamaz, Cumali Ay, Cemil Kırbayır, Cemal Kılıç, Dursun Özkuzu, Ekrem Ekşi, Ercan Koca, Ensar Karahan, Ferhat Kuntay, Eşref Anyık, Mahmut

Zengin, Hasan Asker Özmen, Hulûsi Talak, Hasan Gazioğlu, Hasan Hüseyin Damar, Hakan Mermeroğlu, Hasan Alemlioğlu, Hasan Kılıç, Günay Dalçık, Haydar Sönmez, Gürkan Mungan, Hüseyin Çolak, Hakkı Hicaoğlu, Hüsnü Seyhan, Halil Çınar (Çırak), İrfan Çelik, İbrahim Eski, İsmet Ömürcan, İsmail Kıran, Mehmet Cizreli, Münzur Geçgel, Mustafa Şahin, Necip Kurtul, Mehmet Ali Kılıç, Mehmet Ali Karasoy, Mehmet Emin Kutlu, Mustafa Hayrullahoğlu, Niyazi Gündoğdu, Mazlum Güder, Mehmet Mutlu Çetin, Necmettin Büyükada, Mehmet Kazgan, Osman Karaduman, Cüneyt Demirok, Osman Taştekin, Rafet Demir, Şadan Gazeteci, Süleyman Ölmez, Şükrü Gedik, Satılmış Şahin Dokuyucu, Şerif Yazar (Sar), Taner Uzun, Sermet Parkın, Turgay Erbay, Turhan Sağlam, Teoman Samanlı, Yaşar Okçu oğlu, Yılmaz Peköz, Zeynel Âbidin Ceylan, Metin Sarpbulut, Vedat Aldoğan, Haydar Öztürk.

4. Hasan ve Güllü Dağdoğan, Adana Cumhuriyet Savcılığı'na 17.12.1980 tarihinde başvurdular. Cafer Dağdoğan'ın ölümü ile ilgili Adli Tıp Meclisi 25.1.1981 gün ve 2011/3954 sayı ile otopsi raporu hazırladı. Yargılamanın sonucuna, Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nin 1981/201 E. sayılı kararı ile ulaşıldı. Bu karar, Askeri Yargıtay 4 Dairesinin 1983/390 E. 1983/386 sayılı kararı ile bozuldu. Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin kararında ısrar etmesinden sonra konuyu yeniden inceleyen Askeri Yargıtay 5. ci Dairesi Beraat kararını onadı.

5. Trabzon Giresun Rize illeri Tali Bölge Komutanlığının 23 Kasım 1980 tarihli yazısı, Başbakanlık Müşaviri Cafer Aydın, oğlunun gözaltına alınmasından sonra çeşitli yerlere yaptığı sözlü başvuruların yanı sıra, oğlu Nuri Aydın'ın durumunu yetkililere duyurmak için 521 bin lira telgraf ücreti ödedi.

6. Nuri Aydın'ın cezaevinden yazdığı 6 Aralık 1980 tarihli altı sayfalık mektup.

7. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Müessesesi Başkanlığının, Kimya Şubesi 26 Mart 1981 tarih 849/486 sayılı raporu.

8. 3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı Askeri Mahkemesinin 20.5. 1982 tarih, 1981/718 sayı, 1981/210 esas, 1982/103 karar sayılı kararı.

9. Belgelerim arasında ilginç bulduğum bir muhalefet şer-

hl daha var. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı Askeri Mahkemesinin 1981/593 Esas, 1984/87 sayılı kararının 300. sayfasında TKP-ML Tikko davası sanıklarından Yaşar Yıldız'ın ölüm cezası kararına Hak. Kd. Üsteğmen Necdet Calkan'ın muhalefeti şöyle: Yaşar Yıldız'ın TKP-ML Tikko örgütü mensubu olduğuna dair delil elde edilememiş olması ve yukarıda yazılı olarak beyan ettiğim nedenlerle, bu cinayeti gerçekleştirmediği kanaatında olduğumdan, sanığın beraati cihetine gidilmesi gerekirken TCK.'nun 146/1 maddesi gereğince idam kararı verilmesine karşıyım.

10. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi 16.10.1981 tarih ve 1981/1285 esas, 1981/1116 karar sayılı kararı.

11. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Adli müşavirliğinin 19.11.1981 tarih ve 1980/5969 sayılı yazısı.

12. Danıştay 10. Daire Başkanlığının 22.9.1982 tarih ve Genel evrak No: 1116 yazısı.

13. İçişleri Bakanlığı Başhukuk müşavirliğinin 9.9.1982 tarih ve 82-189/1982-22/21-17/747 sayılı yazısı.

14. İçişleri Bakanlığı Baş Hukuk müşavirliğinin 31.5.1982 tarih ve 82-189/1982-22 (21-17)/470 sayılı yazısı.

15. Elâzığ'da Hasan Kılıç adlı bir vatandaşı gözaltında iken işkence yaparak öldüren polis memurları Ahmet Malkoç ve Nedim Kayrak haklarında Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi 10.5.1983 tarih, 1982/163 esas, 1983/103 karar sayılı kararla hapis cezası verildi. Kılıç'ın yakınları da İdarenin kusuru nedeniyle Danıştay'a başvurdu.

16. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 25.11.1981 tarih, 1980/1736 1981/1202 sayılı mahkûmiyet kararı. Mustafa Haskiriş için verilen mahkûmiyet kararı, Başkan Top. Alb Tekin Özcan, duruşma yargıcı Şakir Doğan Sümer, üye Hak. Yzb. Kemal Oygur'ca oy çokluğu ile verildi. Başkan Özcan'ın karşı oy yazısı dönemin insan hakları politikasını nitelediği için buraya aynen alıyorum:

«... Sanık bu suçu görevini yaptığı sırada, içinde bulunduğumuz geçmişteki ortam gözönüne alınarak düşünüldüğünde, işlemek durmunda kalmış olması nedeniyle TCK'nun 59. mad-

desinin uygulanarak cezasının 1/6 oranında indirilmesine kaniyim. Bu bakımdan yukarıdaki karara muhalifim.»

Duruşma yargıcı Şakir Doğan Sümer ise aksi görüşte idi. Ve cezanın arttırılması gerektiği nedenlerini sıralıyor, toplam 30 yıl hapis cezası istenmesi gerektiğini belirtiyordu.

17. Ankara Valiliği Emniyet Müdürlüğü 17 Ekim 1979 tarih ve 7759 sayılı yazısında Necattin Serdar ile Mustafa Haskiriş görevden uzaklaştırılmışlardı.

18. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Meclisi ve Müessesesi Başkanlığının 9.9.1981 tarih 14668 esas, 17264 karar sayılı raporu.

19. Askeri Yargıtay 4. Dairesinin 10.8.1982 tarih, 1982/534 esas, 1982/645 karar sayılı kararı.

20. 12.2.1981 tarihli otopsi tutanağı.

21. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 5.3.1981 tarih ve 246 sayılı mikroskopik tetkik raporu.

22. Mehmet Ali Kılıç'ın kardeşi Rıza Kılıç'ın 14.2.1981 tarihinde MGK Genel Sekreterliğine yaptığı başvuru.

VIII. BÖLÜM

BULGULARA YANIT VERMEK YERİNE, BİZE SALDIRIYORLAR

Obsever Gazetesi'nde bundan 24 yıl önce küçük bir duyuru yayınlandı. Duyuru «Gazetemizin sayfasını gelişi güzel çevirdiğinizde, herhangi bir gün, dünyanın herhangi bir ülkesinde siyasal düşünceleri ya da dinî inançları gibi nedenlerle yönetimlerine ters düştükleri için tutuklanan, işkence gören, daha da öte, idam edilen insanlarla ilgili haberlere rastlayacaksınız» diye başlıyordu. Duyuru belki pek az insanın dikkatini çekti ama sonuçta insan hakları ile uğraşan dev bir örgüt kurulmasında ilk adımı oluşturdu.

Dünya kamuoyunun ilgisini düşünce suçlarına ve göz kırpmadan çiğnenen insan haklarına çekebilmek için Londra'da çalışmalarına başlayan Uluslararası Af Örgütü şimdi saygın, ancak, pek sevilmeyen bir kuruluş. Af Örgütü, dünyanın her ülkesinde insan hakları sorunlarına el attığı için, yönetim biçimleri ne olursa olsun birçok hükümet tarafından sevilmiyor. Anne Burley, bu yargıyı doğrularken «Af örgütünün bulgularına yanıt vermek yerine, bize saldırmayı yeğliyorlar» diyor. Anne Burley, Uluslararası Af Örgütü'nün Avrupa Bölümünü yönetiyor. Anne, ayrıca örgütün araştırma bölümünün de başında.

Anne Burley'in sorularımıza verdiği yanıtlar, insan hakları konusunda bilinenlere yeni boyutlar kazandırması bakımından önemli :

SORU — İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve insan hakları ile ilgili öteki uluslararası belgelere imza atan ülkelerde insan haklarına sizce uyulmuyor mu?

BURLEY — Birleşmiş Milletlere üye olan bütün ülkelerin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne öncelikle uymaları beklenir. Ayrıca insan hakları ile ilgili öteki uluslararası sözleşmelerin, taraf olan ülkeleri bağlayıcı bir niteliği de var. Avrupa İnsan Hakları Sözlemesi ve benzeri belgeler 80 dolayında ülke tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşmeler taraf ülkelerde yurttaşlık haklarına ve genelde insan haklarına yönelik uygulamaların temel ilkelerini belirliyor. Bütün bu uluslararası sözleşmelere karşın insan hakları bir çok ülkede çiğnenmeye devam ediyor. Bize göre, dünyadaki ülkelerin yarısına yakınında insanlar düşüncelerinden dolayı tutuklanabiliyorlar. Bu insanlar sadece düşüncelerinden ve şiddete karşı olan fikirlerinden dolayı mahkûm oluyorlar. Elimizdeki veriler, 50 kadar ülkede insanların bir soruşturma yapılmaksızın ve bir yargı kararı olmaksızın salt siyasî nedenlerle gözaltına alındıkları ve tutuklandıklarını gösteriyor. Bazı ülkelerde bu insanların tutukluluk kararlarının bir yargı kararına dayandırılması için aylar hatta yıllar geçiyor.

Bugün dünyadaki her üç ülkeden birinde, tutuklulara işkence ve kötü muamele sistematik bir biçimde yürütülüyor. Dünyada 130 ülkede ölüm cezasının yasal olarak uygulandığını biliyoruz. Uluslararası Af Örgütü olarak 40 ülkede ölüm cezasına çarptırılan 1500 siyasî hükümlü hakkında ayrıntılı bilgilere sahibiz. Ancak, bu konudaki gerçek sayıların bundan çok fazla olduğunu da biliyoruz.

SORU — Uluslararası Af Örgütünün saptamalarına göre, insan haklarının çiğnendiği ülkelerde «genel gerekçe» nedir?

BURLEY — Çalışmalarımız sonucu insan haklarını çiğneme nedenlerinin çok çeşitli olduğunu biliyoruz. Ancak, insan haklarını bir politik tercih olarak çiğneyen ülkelerin, bu yola, niçin başvurdukları biliniyor. Bu politikayı uygulayan hükümetler, tutuklulara işkenceye ve ölüm cezalarına muhalefeti susturmak için başvuruyorlar. Böy-

lece kendi sosyal politikalarının getirdiği sorunları çözmeyi amaçlıyorlar.

Dünyada 60'dan Fazla Hükümet Tutuklulara İşkence Uyguluyor

SORU : — 1980'li yıllarda işkencenin bir iktidar politikası olarak yürütüldüğü ülkeleri saptadınız mı?

BURLEY — Bu konudaki son raporumuz 1984 tarihini taşıyor. 1980'li yıllarda dünyada 60'dan fazla hükümetin tutuklulara işkence uyguladığını ve işkenceye göz yumduğunu saptamış bulunuyoruz. Bu raporda ayrıca doğu ve batı blokunda çeşitli ideolojileri benimsemiş 98 ülkedeki işkence savları da yer alıyor. Uluslararası Af Örgütü ilkeleri, geçici dönemlerde olsa da insan haklarının çiğnenmesini hiç bir zaman haklı görmüyor. Biz herkesin temel hak ve özgürlükleri olduğuna ve bunu kullanması gerektiğine inanıyoruz. Bu gerekliliğin ülke ayırımı yapmadan bütün dünya ülkelerindeki insanlar için geçerli olmasına çaba harcıyoruz.

SORU — Birçok ülkenin gündemindeki bir politika olarak işkence nedir? Hangi eylemleri işkence olarak kabul ediyorsunuz?

BURLEY: — Saptamalarımız işkencenin hem fiziksel hem de psikolojik olduğunu gösteriyor. Şimdiye dek bir çok işkence yöntemini, kanıtlarıyla gün ışığına çıkardık. Bunlar, tutukluların psikolojik baskı ile düşünce yeteneklerinin zayıflatılmasından, onların aşağılanmasına kadar bir çok yönetim içeriyor. Tutuklular bir süre sonra kendine güveni kalmayan, öyle düşünmekten pişman, yıkık birer insan haline getirilebiliyorlar. Döverek acı verme, sakat bırakma, elektrik şoku ile bu sonuçları sağlama bugün işkencecilerin başvurdukları bilinen yöntemleri arasında.

İşkence uygulanan ülkelerde, işkenceciler, genellikle askeri veya polis gizli servislerinin elemanları veya pollis örgütünden ya da cezaevleri personelinden seçiliyorlar. İşkence ile suçlanan güvenlik görevlilerinln yargılanmaları sırasında edindiğimiz izlenimler, bizl bu insan-

ların psikolojik koşullandırma yolu ile işkence eğitimi görmüş kişiler olduğu sonucuna götürüyor.

«Niçin işkence yapılıyor?» sorunuzu bu işkence kurumlarının genel görünmü ile de yanıtlamak mümkün. Bu kurumlarda çalışanlar devlet güvenliğini, bölücülere karşı koruduğu savı ile eğitilen seçilmiş bir grubun arasından bulunarak görevlendiriliyorlar.

Sonuçta işkence ya iş başındaki hükümetler eliyle yaptırılıyor veya işkenceciler bir yolu bulunarak affediliyorlar.

150 Ülkede 500 Bin Gönüllü Üyesi Olan Bir Kuruluş

SORU: — Birleşmiş Milletler Örgütü insan hak ve özgürlüklerinin korunması için evrensel bir çaba gösterirken, Avrupa Konseyi, bu konuda çalışmalar yaparken, Uluslararası Af Örgütü'nün çalışmalarına sizce niçin gerek duyuldu?

BURLEY: — Uluslararası Af Örgütü, 1961'de düşünce suçlarına ve çiğnenen insan haklarına dikkatleri çekebilmek amacıyla kuruldu. BM hükümetler arasında bir kuruluş olmasına karşın, af örgütünün hükümetle hiç bir bağlantısı yok. Tarafsız ve bağımsız olarak çalışırız. Ve ekonomik bağımlılığımız yoktur. Gelir kaynaklarımız kendi üyelerimizin ödentileri ile oluşur. Çalışmalarımız, insan haklarını korumada uluslararası sorumluluk ilkesi ile yürütülür. Bence bu sorumluluk evrenseldir ve sadece hükümetlerin eline bırakılamaz.

Biz insan haklarının korunmasında özel bir etkinliğimiz olduğuna inanıyoruz. Düşünce suçlularının serbest bırakılması için uğraş veririz. Ölüm cezalarına, işkenceye karşı etkinlikler yürütürüz. Hükümlülerin yaşama koşullarının iyileştirilmesi için çalışmalar yaparız. Merkezi Londra'da bulunan Uluslararası Sekreterliğimiz, çeşitli kaynaklardan gelen bilgilerin analizini yapar, insan haklarının çiğnendiğinin kesinleşmesi durumunda, ayrıntılı bilgiler gönüllü üyelerimize verilir. Bunların sayısı 150 ülkede 500 binden fazladır. Af Örgütü'nün tarafsızlığını koruyabilmek

için bu üyeler hiç bir zaman kendi ülkelerindeki insan haklarına aykırı davranışları izlemezler, kendi ülkelerindeki tutuklular için çalışmazlar.

SORU Af Örgütü, değişen insan hakları kavramına koşut olarak, (çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, kalkınma hakkı, barış hakkı) gibi hakların çiğnenmesi konularında da uğraş veriyor mu?

BURLEY Hayır. İnsan haklarının çeşitli boyutlarının birbirine bağlılıkları yadsınamazsa da, Uluslararası Af Örgütü, çalışmalarını pratik sahada yoğunlaştırmıştır. Biz bunun daha etkili olacağını düşünüyoruz. Düşünce suçlularının siyasî suçluların serbest bırakılmalarını sağlamak, ölüm cezalarına, işkenceye karşı çıkmak, cezaevlerinde bulunanlara iyi davranılmasını sağlamak gibi alanlarda yoğunlaşmış durumdayız.

İnsanlar Kendi İnançlarını Yansıtma Hakkına da Sahipler

SORU: — Af Örgütü'nün çeşitli ülkelerde yürüttüğü çalışmalar, uluslararası hukuk açısından, ülkelerin iç işlerine karışmak olarak değerlendiriliyor?

BURLEY: — Evet ama, tüm insanların kendi inançlarını, yıkıcı olmayan bir biçimde yansıtma hakkına sahip olduklarını unutmayın. Bu temel hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve öteki uluslararası belgelerle koruma altındadır. İş başındaki hükümetler artık dünya halklarına hesap vermek durumundadırlar. Bu sorumluluk, insan hakları alanındaki tüm kuruluşlara soru sorma hakkını veriyor sanırım.

SORU — Af Örgütü, zaman zaman hem batı, hem de doğu bloku ülkelerince suçlanıyor. Neden? Sizi niçin sevmiyorlar?

BURLEY — Bu doğal. Hiçbir ülkede yönetici kadrolar insan haklarının çiğnendiği gerekçesiyle suçlanmayı istemez. Biz uluslararası düzeyde bağımsız olarak çalışan bir örgütüz. Bunun için genellikle af örgütünün bulgularına yanıt vermek yerine, bize saldırmayı tercih ediyorlar. Suçlamanın nedeni bu[1].

SORU — Çeşitli ülkelerde Uluslararası Af Örgütü'nün koruması altında kaç hükümlü var?

BURLEY — 1984 sonunda dünyada düşünce suçlusu olarak 4668 kişi vardı. Bunların birkaç yüzü Türkiye'dedir.

SORU — Af Örgütü'nün koruması altına alınma koşulları nedir?

BURLEY — Bu konuda üç ayırım gözetiriz. Önce, bütün koşullarda işkence ve ölüm cezasına karşıyız. İnsanların hiçbir sorgulama ve yargılama olmadan siyasi nedenlerle gözaltına alınması veya tutuklanmaları durumunda, örgüt olarak çabuk ve âdil bir yargılama için girişimde bulunuyoruz. Son olarak da düşünce suçlularının koşulsuz olarak salıverilmelerini sağlamaya çalışıyoruz. Bizce düşünce suçlusu, inançlarından, renginden, ırkından, cinsiyetinden, azınlık kökeninden, dil ve dininden dolayı alıkonulan, tutuklanan insandır

İşkencecilerin Suçlanması, İşkencelere Oranla Çok Düşük

SORU — Cezaevlerindeki insan haklarını korumada ne gibi etkinlikleriniz oluyor?

BURLEY — Af Örgütü, hükümlü ve tutuklulara BM ölçülerine göre uygulama yapılmasını sağlamaya çalışır Bu; kelepçeye, zincire ve prangaya karşı olmakla başlar, daha iyi yemek, sağlık yardımı, giyecek, yatak ve çalışma hakkını sağlamayı içerir. Cezaevlerinde özgürlüğünden yoksun insanlar için tüm acımasız cezalar yasaklanmalıdır.

SORU — Af Örgütü'nün ölüm cezaları konusundaki tavrını açıklar mısınız?

BURLEY — Daha önce de belirttiğimiz gibi af örgütü her koşulda ölüm cezalarına karşı bir tavır izliyor. Af örgütünün bu politikası 1977 konferansında somutlaşmıştır. Ölüm cezasına ilişkin tüm infazları reddediyoruz. Af Örgütü, 1979 Eylülünde 134 ülkede ölüm cezalarının uygulanması ile ilgili bir rapor yayınladı. Örgüt, ilke olarak ölüm cezası hükmünün verilmesi aşamasında ilgili

devletin devlet başkanına başvuruyor. Ölüm cezasına karşı kampanyalar düzenliyor ve bu yasanın kaldırılmasına çalışıyoruz.

SORU — Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'ye bakışını kısaca anlatır mısınız?

BURLEY — İstiyorsanız anlatırım. Af Örgütü'nün Türkiye'ye bakış açısını Türkiye hakkında son raporundan çıkarmak mümkün[2]. Buna göre, Türkiye'de siyasi nedenlerle gözaltına alınan herkes, işkence görüyor. Bunlardan pek azı, bazı ayrıcalıkları nedeniyle işkenceden kurtulabiliyorlar. Bu bulgular, 1970'li yıllardan beri toplanan binlerce rapora dayanıyor. Bu savlarımızı elde edilen doktor raporları ile doğrulamış bulunuyoruz. Yetkililer, sürekli olarak Türkiye'de işkencenin sistematik bir biçimde yürütülmediğini söylüyorlar Ve işkenceye kalkışanlar hakkında ânında soruşturma açıldığını öne sürüyorlar. Af Örgütü'ne göre, işkencecilerin suçlanması, yapılan işkencelere oranla çok düşük miktardadır[3].

SORU — Son bir soru, Bulgaristan'daki Türk asıllıların insan hakları ile de ilgileniyor musunuz?

BURLEY — Elbette. Af Örgütü, azınlık kökenlerinden dolayı tutuklu bulunan bütün insanların serbest bırakılmaları için çalışmayı da ilke olarak kabul ediyor. Bunların içinde Bulgaristan'daki Türk azınlıklar da vardır Çok kısa bir süre önce, 1984 yılı Aralık ayından beri Bulgar güvenlik kuvvetleri tarafından tutuklanan çok sayıda Türk azınlık hakkında bilgi toplamış bulunuyoruz. Tutuklamalar Bulgar yetkililerinin, Türk azınlığa zorla Müslüman isimlerini değiştirmeleri için (gönüllü bildirgeler) imzalatmaları sonucu olarak doğmuştur Af Örgütü, sonuçta Bulgaristan'da binlerce insanın düşünce suçlusu olarak tutuklandığını dünya kamuoyuna açıklamıştır. Etkinliğimizi biliyorsunuz, önemli sonuçları kamuoyuna duyurmakla sağlıyoruz.

— Teşekkürler Sayın Burley.

SEKİZİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI

1. 1977 Nobel Barış Ödülünü alan Uluslararası Af Örgütü, dünyanın hemen hemen heryerinde siyasal iktidarların büyük direnci ile karşılaşıyor. Af Örgütü'ne sempati besleyen siyaset adamları da var. Avusturya Başbakanı Bruno Kreisky, Luksenburg Başbakanı Gaston Thorn ilk sıralarda yer alıyorlar. İrlanda Dışişleri Bakanı Sean Mc. Bride sempatisini hiç bir zaman esirgemeyenlerden. Kurucuları arasında da yer alıyor.

2. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Af Örgütü'nün raporu üzerine yaptığı açıklamada, «Son zamanlarda Avrupa ülkeleri ile ilişkilerimizde kayda değer bir gelişme görülmekte ve bazı çevrelerin Türkiye aleyhine sürdürdükleri sistemli faaliyetler inandırıcılığını kaybetmektedir» dedi. İşkence ve kötü muamelenin Türk yasalarında suç sayıldığını belirten sözcü Eralp, şimdiye değin 105 emniyet mensubunun bu suçtan dolayı yargılanarak hapis cezalarına çarptırıldıklarını belirtti.

3. İşkence ve kötü muamele suçlarından 57 emniyet mensubu hüküm giydi, 56'sı ise aynı suçtan yargılanıyorlar. Genel Kurmay Sıkıyönetim Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi'nin 2 Temmuz 1985 tarihli açıklaması.

Adalet Bakanı Necat Eldem, Ekim 1985'de TBMM'de yaptığı gündem dışı konuşmada 5 bin emniyet görevlisi hakkında işkence savı ile ilgili soruşturma açıldığını söyledi.

IX. BÖLÜM

OLAYLAR, SAYILAR ve İNSANLARLA İNSAN HAKLARI

«..İnsan hayvanlaşabilir, ama hayvan insanlaşamaz. İnsan nasıl hayvanlaşabilir? Başka insanlara en ince teknikle ama kaba yöntemlerle işkence uygulayarak...»

Avrupa Konseyinde Lichtenstein'lı parlamenter Batliner, «Hayvan işkence yapamaz ama hayvan sıfatını taşır» diyor. Yazık değil mi hayvanlara?» Konuşma böyle uzayıp gidiyordu[1].

Avrupa Konseyinde Türkiye tartışılıyordu ama bazı konuşmacılar, Türkiye'den de örnekler veriyorlardı. 19 Ocak 1981'de dile getirilen bu eleştirilere, Türkiye yabancı değildi. Türkiye'ye dönük işkence savları belli bir dönemle de sınırlı değildi. Savlar her dönemde ileri sürülüyordu. Zaman zaman yanıtlanıyor, çoğu zaman duymazlıktan geliniyordu. İktidarlar, her dönemde, birbirlerini suçluyor, askerî yönetimler işkence suçlamalarını soruşturma konusu yapıyordu. Ama işkence önlenemiyordu. Arşivler, insan ilişkilerinde yabancılaşmanın, saldırganlığın, düşmanlık duygusunun en somut belirtisi olan işkence olayları ile doluydu. Yönetimlerin işkence savlarına yanıtları da vardı :

Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Prof. İlhan Öztrak'ın 16.3.1982 tarihinde yaptığı açıklama[2], Türkiye'de insan hakları konusunda önemli bir belge niteliğini taşıyor :

«Uluslararası Af Örgütü tarafından, 12 Eylül'den sonra Türkiye'de 70'den fazla kişinin işkenceden öldüğü, basın açıklaması yoluyla iddia edilmiştir. 12 Eylül'den bu yana yetkili makamlarımıza gerek Uluslararası Af Örgütü, gerek kişiler ve diğer kuruluşlar tarafından ulaştırılan her türlü işkence ve kötü muamele iddiası üzerinde titizlikle durulmakta, soruşturma açılmakta ve soruşturma sonucunda sorumlu görülenler çıkarsa, haklarında yürürlükte olan kanunlarımıza göre kamu davası açılmaktadır. Nitekim, işkenceden öldüğü iddiasıyla Af Örgütünce bize bildirilen 62 kişilik ilk listede yer alanlardan 60'ı hakkında yapılan tahkikat sonucunda, bunlardan 15 kişinin ölümlerinin işkence ile hiçbir ilgisi bulunmadığı, 15 İKİ HAKKINDA İDDİALARIN DOĞRU OLDUĞU, 8 kişinin gözaltına dahi alınmamış olduğu, 4 kişinin tutuklu fakat sağ olduğu, 1 kişinin tutuksuz ve sağ olduğu, 3 kişinin karşıt görüşlü gruplar arasında vukubulan silâhlı çatışma sırasında öldüğü, 11 kişiyle ilgili incelemenin ise halen devam etmekte olduğu tespit edilmiştir. Açılan 15 davadan 3'ü sonuçlanmış ve işkence yaptıkları varit görülen emniyet görevlilerinden 9'u hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir.»

Açıklama, dünyanın her yerinde «Batı demokrasilerinde bile zaman zaman bu gibi müessif olayların vuku bulduğu ve bazı şüpheli ölüm olayları ile karşılaşıldığı» bulgusu ile devam ediyordu ve 60 kişinin değil 15 kişinin işkence ile öldürüldüğü gerçeği karşısında «Uluslararası Af Örgütünün yaklaşımının ciddi ve tarafsız bir tutum olarak nitelendirilemeyeceği» belirtiliyordu.

4 Ekim 1982 tarihinde Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Başkanlığınca hazırlanan bir başka bültende[3] ise şu bilgiler yer alıyordu

«12 Eylül 1980 tarihinden 4 Ekim 1982 tarihine kadar geçen süre içinde 204 kişinin işkence ile öldüğü iddia edilmiştir. Konu ile ilgili olarak yapılan soruşturma sonucunda 4 ölüm olayının işkence nedeniyle meydana geldiği anlaşılmıştır.»

6 Kasım genel seçimlerinden sonra, Nisan 1984'de

işkence ve kötü muamele konusunda yeni bir açıklama yapılması gereği doğdu

«26 Aralık 1978'den bu yana askerî cezaevlerine giren 63 bin 092 tutukludan 14'ü intihar, 23'ü hastalıktan, 7'si açlık grevi sonucu, 2'si işkence ve kötü muameleden ölmüşlerdir. 7 ölüm olayı ise araştırılmaktadır.»

12 Eylül'den 1,5 yıl sonra Ulusu hükümeti sözcüsüne göre 15, 2 yıl sonra Genel Kurmay Başkanlığına göre 4, 3,5 yıl sonra Özal Hükümeti açıklamasına göre ise 2 kişi işkence sonucu ölmüş oluyordu.

Kapıkule gümrük yolsuzluğu soruşturmasının yapıldığı günlerde, Türk siyasal tarihinde ilk kez, bir bakan bir başka bakanı işkenceye göz yummakla suçladı. Maliye ve Gümrük Bakanı Vural Arıkan sonuçta, suçladığı İçişleri Bakanı Dr. Ali Tanrıyar ile birlikte hükümetten uzaklaştırıldı[5]. Yeni İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut savunma avukatlığı sırasında karşı çıktığı işkence olayına, koltuğuna oturduktan sonra, 22 Ocak 1985'te yeni boyutlar kazandırıyor[6] ve eskiye sünger çekiyordu

«1984 yılı içinde meydana gelen olaylarda 99 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunlardan biri polis memuru, biri emniyet bekçisi, 40'ı halk kesiminden, 32'si de teröristtir. 32 teröristin 4'ü tutuklu bulundukları cezaevinde açlık grevi sonucu ölmüşlerdir.»

Tümü resmî nitelik taşıyan bu açıklamalar, içerdikleri çelişkiler nedeniyle, işkence savlarının üzerine ciddiyetle gidildiği konusunda kuşkular uyandırıyordu.

Dünya basını, 1982 başlarında, bu kuşkulara eleştirilerini de ekliyordu :

«...Askerî rejim terörizm hareketlerine ve gösterilere son vermiştir. Ama bu insan haklarına çok pahalıya mal olmuştur. Binlerce insan hapse konulmuş, siyasî partiler kapatılmış ve politik ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Aydınlar, politikacılar, işçiler ve devlet memurları, askerlerin kışlalarına dönüş tarihinin açıklanmasını istiyorlar. Ülke dışından gelen baskılar ise daha katı. Geçen ay Ankara'yı ziyaret eden Weinberger'in askerî yönetimin iç politikasını övmesine ve daha fazla Amerikan desteği vaadet-

mesine karşın, tüm ortak pazar ülkeleri ve bazı Avrupa ülkeleri Türkiye'ye yapacakları ekonomik yardımı askıya almışlardır..» (The New York Times, 3 Ocak 1982)

«...Yasal olarak yıllarca sendikal haklarını kullandıkları için idam sehpasına götürülmek tehlikesi ile karşı karşıya kalan 52 kişinin geleceği, bizim insan hakları savunucularının umurunda değil. Onbinlerce erkek ve kadının tutuklanması, işkenceye tâbi tutulması onları rahatsız etmiyor. Bu suskunluğun sebebi nedir? Hangi ilkeler uğruna, başka yerlerde korumayı beceri zannedenler Türkiye'de insan haklarının çiğnenmesini tepkisiz kabulleniyorlar?» (L'Humanite, F. Germain Robin, 8 Ocak 1982)

«...Beş Batı Avrupa hükümeti, insan hak ve özgürlüklerinin çiğnendiği gerekçesiyle Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önüne çıkarma plânlarını işleme koyuyor. Avrupa'nın bu hareketinin başta Amerika'nın tepkisine neden olacağı, ayrıca Türk hükümetinin de Avrupa Konseyinden çekilme tehditlerini getireceği sanılıyor. Girişimin önümüzdeki bir hafta içinde Strazburg'daki Komisyona yapılması bekleniyor. Üst düzeyde bir Danimarka Dışişleri sorumlusu, Amerika'nın Türkiye aleyhinde komisyona başvurulmasının kesin olarak karşısında olduğunu doğruladı. Yetki ayrıca, bazı Ortak Pazar'a üye hükümetlerin, Amerika'nın bu tutumu nedeniyle dâvaya karşı isteksiz olduklarını da ifade etti. İngiliz Hükümetinin Türkiye aleyhinde herhangi bir eyleme gidilmemesi yolunda AET'in dikkatini çektiği de biliniyor. Ancak Ortak Pazar hâlâ eski Başbakan Bülent Ecevit'in cezaevine gönderilmesinden dolayı malî yardımı bekletiyor. Batı kamuoyu, Türkiye'deki sendikacıların yargılanmaları ile ilgili. Ve Türkiye'deki bazı yetkililerin kabul ettikleri işkence haberlerinden, son derece etkilenmiş durumda.» (The Guardıan John Palmer, 3 Haziran 1982)

Kuşkular Batı'yı öteden beri tedirgin ediyordu. Fransa, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda bu kuşkulardan yola çıkarak Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun önüne getiriyorlardı. Her ne kadar 12 Eylül Harekâtını izleyen birkaç gün içinde Türkiye, Avrupa Kon-

seyine başvurup Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin bir hükmüne dayanarak «temel hak ve özgürlükleri sınırlayan ya da askıya alan bazı önlemler» alacağını bildirmişti. Askerî yönetim aldığı önlemlere «ulusun varlığına yönelik bir tehlike halini» gerekçe olarak gösteriyordu. Bu gerekçeler Batı'da yeteri kadar inandırıcı olmadı. Avrupa Konseyine üye ülkelerden bazıları 1982 yılının başında Türkiye'de insan haklarının çiğnendiğine inandıklarını teker teker açıklamaya başlıyorlardı. Danimarka Dışişleri Bakanı Ljeld Olesen 1982 Haziranında 5 ülkenin Türkiye'yi komisyona şikâyette kararlı olduklarını söylüyor ve bunu «ABD'nin karşı tutumuna rağmen» gerçekleştireceklerini belirtiyordu. Beşler, 1 Temmuz 1982 tarihinde Türkiye'yi 25 sayfalık bir raporla Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna resmen şikâyet ettiler.

Başvuruda, Türkiye'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen «Düşünce ve inanç özgürlüğü, haberleşme ve basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, savunma hakkı, kişisel özgürlük» gibi haklara uyulmadığı ve «işkence yapıldığı» belirtildi.

Türkiye bu savlara yanıtını 110 sayfalık bir raporla 31 Ocak 1983 tarihinde iletti ve savları reddetti. Raporun 32 ve 33. sayfalarındaki gerekçeler konuya bakış açımızı yansıtması bakımından çok ilginçti

«...Yukarıda açıklandığı üzere 12 Eylül 1980'den sonra ilk bir yılda 43140 kişi gözaltına alınmış veya tutuklanmıştır. Takibine lüzum görülmeyen 125 şikâyet dışında soruşturulan, muhakemesi görülen veya sonuçlanan işkence ve gayri insanî muamele şikâyetlerinin toplamı 337'dir. (Bardens raporu)

...Türkiye, belki ilk memleket olarak kendilerine yapılan işkence veya gayri insanî muamele şikâyetleri sayısını açıklayan ve bu şikâyetler hakkında ne işlem yapıldığını bildiren bir memlekettir. Meselâ, Devlet Bakanı Prof. İlhan Öztrak 16 Mart 1982 tarihinde yaptığı açıklamada Uluslararası Af Örgütünün 12 Eylül'den sonra Türkiye'de 70 kişinin işkenceden öldüğü hakkındaki iddiasına ayrıntılı olarak cevap vermiştir. Avrupa Konseyi nez-

dindeki Türkiye Daimî Temsilcisi de işkence iddialarına karşı Avrupa Konseyi Genel Sekreterine muntazaman bilgi vermiştir.

...Şikâyetlerin yapılmasının devamı karşısında Genelkurmay Başkanı 12 Haziran 1981 tarihinde şu yazılı emri vermiştir

«Bilhassa Türk ve Dünya Kamuoyunu en çok etkileyen işkence olayları ile ilgili sayısız şikâyetler yapılmakta ve maalesef bunların bir bölümü de doğru çıkmaktadır. Konu ile ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığına intikal eden bilgilere göre, işkence sonucu öldürülen veya sakat bırakılan şahıslarla ilgili 65 güvenlik personeli hakkında yasal işlemler sürdürülmektedir.

12 Eylül Harekâtını yurt ve dünya kamuoyunda gölgeleyen ve vatandaşları mevcut yönetime karşı giderek olumsuz yönde etkileyen bu tür olaylara karşı aşağıdaki önlemler alınacaktır.

1 — Sorgulamalar, sadece Sıkıyönetim ve komutan yardımcılarınca belirlenen gözaltı yerlerinde yapılacak ve bu yerler etkin bir denetleme ve kontrol sistemine tâbi tutularak işkence iddialarının olmasına fırsat verilmeyecektir.

2 — Sorgulamalarda teknik sorgulama yöntemleri uygulanarak sanıkların doğru ifade vermeleri sağlanacaktır.

3 — Sorgulamaların bitiminde, yapılan iddia ve itirafları kamu önünde çürüterek boşa çıkarmak için

a. Sorgulanan şahıs, gerektiğinde doktor muayenesinden geçirilip raporu dosyasına konulacak, fizikî görünüşü fotoğraflarla saptanacaktır.

b. Gerektiğinde ve mümkünse sanığın ifadesi teybe alınarak işkence yapılmadığı saptanacaktır.

c. Akla gelebilecek diğer önlemler alınacaktır.

4 — Sorgulamalar, yetkili ve ehliyetli sorgulama personelince yapılacak, askerî personelin (sorumlu jandarma hariç) sorgulamada kullanılmasına izin verilmeyecektir. Bunlar sadece ve komutanın emri ile müşahit olarak bulunabileceklerdir.

5 — İşkenceye maruz kaldığı resmen ihbar edildiğinde tahkikî, idarî ve yasal olarak yapılacaktır. Bu maksatla, bu gibi şikâyet ve ihbarlar komutanlıklarca derhal Sıkıyönetim Askerî Savcılıklarına intikal ettirilecek, otopsi raporu dahil her türlü tahkikat savcılıkça yürütülecektir.

6 — Komutanlar işkence olaylarını ve tahkikat sonuçlarını titizlikle takip edecekler, örtbas edilmesini önleyeceklerdir.

...Gözaltında veya tutuklu bulunanların intiharlarını önlemek için de gene yazılı emir verilmiştir.

...Uygulamada, işkence veya gayri insanî bir muamele yapıldığı şikâyeti alınınca, bunlar Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığında toplanmaktadır. Başkanlık, şikâyeti ilgili sıkıyönetim komutanlığına gönderip bilgi istemektedir. Bilgilerin özellikle doktor raporuna dayandırılması istenmektedir. Şikâyetler bir deftere işlendiğinden bunların sonuçlanması defterin ilgili sahifesinde devamlı olarak izlenmektedir.

...Görüşlerimize ayrıca işkence ve gayri insanî muamele şikâyetleri hakkında verilmiş takipsizlik, mahkûmiyet veya beraat kararlarından birer örnek bilgi için eklenmiştir.

...Ülkesinde işkence veya gayri insanî muamele yapılmasına müsamaha eden veya isteyen bir devlet böyle bir mekanizma geliştirir mi? Kaldıki yukarıda belirtildiği üzere halkın memnuniyetle karşıladığı bir yönetim niye böyle bir uygulamaya gitsin?»

Beşler, 15 Nisan 1984'de ikinci bir bildirimde bulunarak, savlarını yinelediler. Komisyon Türkiye'den yeniden görüş istedi. Türkiye savları bir kez daha reddetti. Bunun üzerine komisyon Beşler'in şikâyetini «Dinlenebilir» buldu ve Türkiye'ye bir heyet gönderdi[7].

Nisan sonlarına doğru Türkiye'ye gelen Avrupa Konseyi Heyetine Mamak ve Diyarbakır askerî cezaevleri gezdirildi. Mamak Özel Askerî Ceza ve Tutukevinin Avrupalı parlamenterlerce gözlenmesi sırasında bir Alman parlamenter ile bir yönetici tartıştılar. Alman parlamenter

cezaevinde program dışı bir yeri daha görmek istedi. Yönetici olmaz dedi. Konuğun isteği bir gün sonra yerine getirildi.

Avrupalı parlamenterlerin cezaevi gözlemleri basına yansımadı ama, Başbakan Turgut Özal ile Danimarkalı bir parlamenter arasında şu konuşma geçti

— Size insan hakları konusunda bir mektup veriyorum sayın Başbakan.

— Türkiye'de yargıçlar vardır sayın parlamenter.

— Bizde de vardır sayın Başbakan ama, suçlu önlerine gelsin diye senelerce beklemezler.

Heyetin hazırladığı rapor Türkiye tarafından olumlu karşılandı ve sorun uzlaşma yolu ile çözümlenme aşamasına geldi. Beşler, şikâyetlerini geri almaları karşılığında, Türkiye'de insan hakları ile ilgili gelişmeleri incelemek amacıyla uluslararası bir komitenin görevlendirilmesini istediler. Bu istek iç işlerine müdahale olarak nitelenerek reddedildi. Ve anayasanın 108'nci maddesinde görev ve yetkileri belirtilen Devlet Denetleme Kurulunun sözkonusu denetimi yapabileceği belirtildi.

Avrupa Konseyi hukuk komisyonu başkanı Danimarkalı Liberal Bjorn Elmquist, Türkiye'nin, insan hakları güvenceleri yurt dışında aranılır bir ülke olduğu gerçeğini şöyle dile getirdi

«İstense de istenmese de Türkiye'nin konseydeki durumu ile insan hakları arasında bir bağlantı kurulacaktır. Eğer insan hakları konusunda olumsuz bir tablo ortaya çıkarsa, bu durumunuzu güçleştirecektir.»

Aramızdaki Gizli Saklı İlişki Değil ki...

Danimarka Dışişleri Bakanı L. Olesen'in «ABD'nin karşı tutumuna rağmen» suçlamasını yalanlarcasına, Birleşik Devletler yönetimi de Türkiye'deki insan hakları sorununa eğiliyordu. ABD Dışişleri Bakanı George Schultz'un insan hakları konularından sorumlu yardımcısı Elliot Abrams da bir süre sonra ülkemize gelen soruşturmacı konuklar arasında yer aldı. Çeşitli temaslarda bulunan Abrams, Türkiye'deki olumlu gelişmeleri Beşler'e anla-

tacağını söylüyor, «Başvurularını geri alacaklarını umduğunu» belirtmekten kaçınmıyordu. Bir gazeteci, Abrams'a «İşkenceler durdurulmalıdır» biçimindeki sözleri ile «ileri gidip gitmediğini» sorunca, genç diplomat, hiç duraksamadan yanıt veriyordu: «Aramızdaki gizli saklı bir ilişki değil ki».

Türk makamlarının cezaevlerini yabancılara açmakla «çok zekice bir yaklaşım» içinde olduklarını da belirten Abrams, ABD kongresinde, Türkiye'de insan haklarına ilişkin düşüncelerini şu sözlerle açıklamaya başlıyordu

«Türkiye'yi düşündüğümüz zaman, bu ülkenin sınırlarının Bağdat ve Aden'i kesen boylam çizgisinde yer aldığını ve Türkiye'nin Tel Aviv'in doğusu ve batısına gelen geniş bir alana uzandığını genellikle unuturuz. SSCB'nin, Körfez'e inmek amacıyla İran'a girmesi durumunda Sovyet askerlerinin Türk sınırının 100 mil doğusundan geçeceğini hiç bir zaman unutmayalım.»

Abrams'a göre, Türkiye'de üzerinde dikkatle durulmaya değer insan hakları sorunları vardı ama bunlar El Salvador, Guatemala, Nikaragua, Vietnam, Suriye, İran ve Afganistan gibi ülkelerdeki insan hakları sorunlarıyla karıştırılamazdı. İnsan haklarından sorumlu bakan yardımcısı Kongre'den, «ABD'nin Türkiye'ye dönük güvenlik gereksiniminin büyük olduğunu, ancak bunun insan hakları sorunlarının gözardı edilmesine yol açmamasını» diliyordu.

Genç politikacının Kongre'de söyledikleri, aslında Ankara'da söylediklerinin bir yinelenmesiydi. Abrams önce «Anti-komünist olmayan bir insan hakları siyasetinin ciddi olamayacağını» söyledi. ABD büyükelçiliği konutunda verilen konferansta Abrams 7 önemli noktaya değiniyordu

- Türkiye'de insan haklarının durumu konusunda, eleştiri fırtınası estiren Batılı ülkelerin bir bölümü, haritaya bakmıyorlar. Türkiye'nin konumundan ve komşularının kimliğinden habersizler.
- Demokrasiye dönülmesi ile askerler verdikleri sö-

zü tutmuşlardır.

● Türkiye'deki cezaevleri koşullarının iyileştirilmesi süreci güç bir iştir.

● İşkence ve eziyetin önüne geçilerek Türkiye'nin saygınlığına gölge düşürülen bu iz silinmelidir. Yetenekli diplomatlarınız ve cesur generallerinizin Türkiye'nin ismini korumak için gösterdikleri çabalar, bir polisin ya da gardiyanın vahşiliği yüzünden boşa gitmemelidir.

● Hiçbir ABD yetkilisi ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasını onaylayamaz.

● Türkiye'de aydınların çoğu, 12 Eylül'e gelinmesinde, sorumsuzlukları ile rol oynamışlardır.

● Üniversitelerden yüzlerce öğretim üyesi sistemin dışına itildiği bilinmektedir. Yapılan olumlu değişikliklerle birlikte üniversiteler üzerinde akademik özgürlükler konusunda baskılar vardır.

Cezaevlerinde İnsan Hakları

Türkiye'de cezaevlerinden her zaman yakınmalar oldu. Ancak, yakınmalar son 5 yıldır daha yoğun olarak gündeme getiriliyor. Genel bir değerlendirme ile bunun kökenini «infaz sistemine» bağlamak olası. Cezaevine konulanların, dışarı çıkıncaya dek insan haklarından yoksun sayılmaları anlayışı şimdi daha geçerli. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun çalışmaları arasında önemli bir yer tutan cezaevlerinde insan hakları konusu, komisyonun yoğun olarak çalıştığı alanlardan birini oluşturuyor. Komisyonun bu konuda şimdiye değin verdiği kararları 1976 yılında bir kitap halinde derlendi. Dünyadaki tüm cezaevlerinden gelen yakınmaların pek çoğu «Öğrenim hakkı, sağlık hakkı, basını izleme hakkı, özel yaşamına saygı gösterilmesini istemek hakkı, seçimlere katılma hakkı, avukat ve ailesi ile denetim dışı yazışma hakkı ile cezaevinden cezaevine haksız nakillere, hücre cezasına, keyfî disiplin önlemlerine ve işkenceye karşı itiraz» gibi konulara yönelik.

Batıda, yaklaşık on yıl önce varılan bu noktaya değindikten sonra, bugün Türkiye'de cezaevlerindeki yaşam konusunda gelinen yeri saptamak gerekiyor.

Ana muhalefet partisi HP'nin bu konudaki resmî görüşü aynen[9] şöyle:

«Türkiye'deki mevcut cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlüler, insanca yaşama koşullarından uzaktırlar. Cezaevi yönetim kadrolarının keyfî tutum ve davranışları ile yönetmeliklerine aykırı davranışlar sonucu yönetime karşı olmaya sevkedilmektedirler. Tutuklu ve hükümlüler yasal haklarından mahrum tutularak işkenceye uğramakta, ilâçsız ve çıplak durumda yıllarca aileleri ve avukatları ile görüştürülmeyenlere rastlanmaktadır. Mektuplaşma özgürlükleri bile kısıtlanarak, insanlık dışı işleme maruz kalmaktadırlar. Bunun sonucu cezaevlerinde sık sık ölüm orucu şeklinde süren protestolar, ilgili yönetimlerce dikkate alınmayarak ölüm olaylarına neden olunmaktadır.

Suçluluklarına karar verilmemiş binlerce gencin cezaevlerinde uygun olmayan koşullarda, hücrelerde ve odalarda üst üste sağlıksız ve çağdışı uygulamalara karşı yaşama mücadelesi vermektedirler.»

Yatalak Hasta Oldukları İçin Olaya Katılmadılar

Olayları, elbette, yaşayanlar yazacaktı. Elimizdeki belgeler cezaevlerinden ilk yakınmaların, 1981 yazında protesto biçimine dönüştüğünü gösteriyor. Türkiye'de artık açlık grevi, ölüm orucu gibi eylemler konuşuluyordu. Mamak Özel Askerî Cezaevinde, bir kısım tutuklunun 6 Temmuz'da açlık grevine başladığı duyuldu. Kısa sürede ölüm orucuna dönüşen açlık grevi konusundaki gelişmeleri, ilgilenenler ancak, BBC, Almanya'nın Sesi ve benzeri radyoların Türkçe yayınlarından öğrenebiliyorlardı. Basın, çok kısa bir süre içinde duruşma tutanakları dışında hiçbir şey yazılamayacağı konusunda kendini denetim altına almıştı. Bir sanığın, duruşmada açlık grevi yapıldığını söylemesi ve söylediklerinin tutanağa geçmesi beklenmeye başlandı. Sanık M. Bülent Coşkun, yargılandığı mahkemede, cezaevinde açlık grevinin başladığını ve kendisinin de 7 Temmuz'dan bu yana açlık grevinde olduğunu söyledi.

24 Temmuz'da, savunma avukatları Sıkıyönetim Komutanlığına bir dilekçe verdiler

«Aşağıda isimleri yazılı ve müvekkillerimiz olan tutuklu sanıklar, Mamak Askerî Cezaevinde bazı nedenlerle ölüm orucuna başlamışlar ve 18 günü doldurmuş lardır.

Aç olarak 20 günü doldurduklarında, artık yapılacak tıbbî müdahalenin hiçbir yararı olmayacağını öğrenmiş bulunuyoruz. Dönülmez noktaya bir gün gibi kısa bir süre kalmıştır. Biz vekiller olarak, en kutsal varlık olan insanın yaşama hakkını savunmak ve korumanın hem vicdanî, hem de Anayasal bir görev olduğu bilinciyle ölüm tehlikesinin önlenmesi için tıbbî müdahale yapılmasını dilemekteyiz. Sanık ailelerinin talepleri de bu yöndedir.»

Yaklaşık bir ay kadar süren açlık grevi sonunda 16 tutuklunun hastaneye kaldırılması ile son buldu.

İlk açlık grevinin faturasını Mamak Askerî Cezaevinde tutuklu bulunan 99 bayan ödedi. Askerî savcılık açlık grevi nedeniyle yerleri değiştirilmek istenen tutukluların cezaevi görevlisi 7 kişiye «Cebir ve şiddet göstererek mukavemette bulundukları» savı ile bir iddianame düzenledi[10]. Askerî yargılama literatürüne «99 Kız Dâvası» olarak geçen olayda, muhafız bölüğü erlerinden Adil Onur, Osman Çepik, Hasan Meşe, Hasan Taş, Metin Salman, Hüseyin Kökmez ve Mehmet Polat'a» Beşten çok kişi ile birlikte cebir ve şiddet gösterilmiş ve görevli memura mukavemette bulunulmuştu.

«...28.7.1981 günü Mamak Özel Ceza ve Tutukevinin D. bloku birinci koğuşunda muhtelif suçlardan tutuklu bulunan bir kısım sanıkların, cezaevi idaresini protesto etmek amacıyla açlık grevine gitmek üzere cezaevi müdürlüğüne dilekçe verdikleri, bu sebeble açlık grevine gitmek isteyen tutukluların sözü edilen blokun 3. koğuşunda kalmakta bulunan ve açlık grevine giden diğer arkadaşlarının yanına konmak üzere, kaldıkları koğuştaki greve gitmeyen arkadaşlarından ayrılmaları hususu ilgili görevliler tarafından istenilerek durum açıkça izah edildiği

halde, sanıkların toplu bir şekilde birbirlerinin kollarına girerek ayrılmayacaklarını ve koğuşa gitmeyeceklerini belirterek direniş gösterdikleri, olayın ceza ve tutukevi müdürlüğüne bildirilmesi üzerine de (olay yerine gelen cezaevi müdürünün vaki ikaz ve ihtarı sonucu) sanıklar topluca koğuşlarından çıkarılarak, blokun havalandırma bölümünde sayım düzeni halinde sıraya konuldukları, bu arada elde mevcut isim listesine göre, açlık grevine giden sanıkların tekrar ayrılmaları istenildiğinde, yine aynı şekilde sanıklar birbirlerinin koluna girdikleri gibi, konulmak istenilen 3. koğuşun yaşam koşullarına uymadığını bildirmek suretiyle birbirlerinden ayrılmadıkları ve böylece mukavemete devam etmeleri karşısında, yapılan konuşmalara da uymamaları üzerine, olay yerinde bulunan görevli muhafız bölüğü piyade erlerine verilen emir gereğince koğuşa kapatılmak için, sanıkların topluca götürülmek istenildiğinde, bu kerre, sanıkların blokun 2. koğuşunda kalmakta olan diğer tutuklular ile birlikte «Mamak'ta işkenceye son, askerler halkın kardeşleridir» şeklinde bağırarak, orda bulunan görevli astsubay, er ve bayan polislere «eşşeoğlueşşek, hayvanlar» diyerek ayrıca hakaret ettikleri ve bu mukavemet cümlesinden olarak yine kendilerini koğuşa götürmek isteyen görevli erlere, bir kısım sanıkların çıkardıkları ayakkabıları ile olmak üzere toplu bir şekilde saldırıda bulunup, onları tartaklamak suretiyle de, dosya arasında mevcut raporlarında gösterildiği üzere, mağdur erlerin hafif şekilde yaralanmalarına sebebiyet verdikleri, bu olay sırasında blokun 2. koğuşunun camlarının kırıldığı, bu şekilde sanıkların fiil ve hareketlerinin bir kül halinde değerlendirildiğinde, görevli memura cebir ve şiddet göstererek mukavemet suçunu işledikleri iddia, olay tutanağı, mağdurlar ve tanıkların birbirlerini tamamlayan anlatımları, doktor raporu muhteviyatı ve dosya içerisinde mevcut diğer belgelerden anlaşılmış bulunmaktadır.

...Olayın cereyan tarzı ve mevcut delillere göre adları yazılı sanıkların duruşmalarının icrası ile fiil ve hareketlerine uyan TCK'nun 258/2 ve 1402 sayılı kanunun

değişik 17/1 ve yaşları sebebiyle sanıklardan Arife Akbaş, Bahtinur Çakır, Fulya Demirkıran, Nuran İyidoğan, Gülşen Güney, Sonay Genç, Menekşe Işıldak, Müjgân Kurt ve Hatice Uysal haklarında TCK'nun 55/3 maddeleri uyarınca ayrı ayrı tecziyelerine karar verilmesi ve duruşmaların 2 Nolu Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinde yapılması talep ve iddia olunur.

....Diğer taraftan olay günü sanıklardan Ayten Saçık, Meral Gündoğan, Hülya Yalçın, Muhteşem Ertan ve Şükran Şenocak'ın sanık tutuklu arkadaşları ile birlikte görevli memura mukavemet suçuna katıldıkları iddia edilmiş ise de: Mağdur ve tanık beyanları ile doğrulandığı üzere adı geçen sanıkların olay günü Mamak özel cezaevinin D bloku 1. koğuşunda (yatalak hasta) oldukları ve bu sebeple koğuşlarından çıkamadıkları ve bu suretle de olaya iştirak etmedikleri gibi, savunmalarının aksi de sabit olmadığından unsurları teşekkül ve tevekkün eylemeyen müsnet suçtan dolayı bu sanıklar hakkında kovuşturmaya yer olmadığına, itirazı kabil olmak üzere karar verildi. 31.12.1981.»

99 Kız Dâvası sanıkların aklanmalarıyla sonuçlandı.

1981 yılının son aylarında Elazığ Askerî Cezaevinde de benzer bir olay yaşandı. Askerî savcının cezaevindeki 101 sanık hakkında 5 Kasım 1981 tarihinde düzenlediği iddianamede, sanıkların cezaevi idaresine karşı ayaklandıkları ve hazineyi 441.500 liralık zarara soktukları savlanıyordu[11].

Bilesiniz ki Yazdığınızdan Siz Sorumlusunuz...

Uluslararası Af Örgütü 1982 başlarında Mamak Askerî Cezaevindeki koşullara ilişkin yeni iddialar ortaya attı. Yönetim, gazetecilerin adı geçen sanıklarla görüştürülmesine karar verdi. 23 Şubat 1982 tarihinde bir grup gazeteci Mamak'a gitti.

Bir görevli, sanıklardan Oğuzhan Müftüoğlu, Melih Pekdemir, Nasuh Mitap ve Ali Başpınar'ın işkence gördükleri, Ali Oğuz'un ise komada olduğuna ilişkin Af Örgütünün iddiaları bulunduğunu söyledi. Gazeteciler ceza-

evi kapısında, cezaevi müdürü Albay Raci Tetik ve bazı görevli subaylarca karşılandılar. Yönetim binasının yanındaki tek katlı bir binaya alındılar. Sanıkların kafes dediği, üzerinde «Geçici Gözaltı yeri» yazılı yeri gördüler. Bir yanında hücreler bulunan bir koridordan geçtiler. Ve sağa dönüp havalandırma denilen yere geldiler. Kısa bir süre sonra yaklaşık 60 kadar tutuklu marş söyleyerek avluya çıkarıldı. Af Örgütünün savlarında adı geçenler en ön sıradaydılar. Fotoğraflar çekilmeye başlandı. TRT hem siyah-beyaz, hem de renkli film çekti. Nasuh Mitap avludaki duvarın yanına çömelmiş yürüyüşe katılmıyordu. Rahatsız olduğu söylendi.

Gazetecilerle tutuklular arasında daha sonra şu konuşma geçti

Gazeteci (Ünal İnanç, THA) — Mamak'ta cezaevi koşullarından tutuklular şikâyet ediyor. Benim merak ettiğim nasıl bir cezaevi bekliyordunuz?

Tutuklu (Nasuh Mitap) — Bu bir basın toplantısı mı, gazeteci misiniz, hangi gazetelerdensiniz?

Gazeteci — Bütün gazetelerden arkadaşlar var.

Tutuklu — Sorunuz biraz kasıtlı gibi geldi de.

Gazeteci — Askerî cezaevi koşullarından yakınma nedenlerinizi söyler misiniz şeklinde yönelteyim sorumu?

Tutuklu — Bunlar çok çeşitli. Ben sadece şunu söyleyeyim. Tutukluların burada, kanunların öngördüğünün dışında bir işlem yapılmasını istediklerini sanmıyorum. İstekler böyle özetlenebilir. Ve tabiî buna kanunların öngördüğü kayıtlamalar içinde insanca işlemler var.

Gazeteci (Faruk Bildirici, Cumhuriyet) — Uluslararası Af Örgütünün sizin hakkınızdaki iddialarını biliyor musunuz? Haberiniz var mı?

Tutuklu — Evet, gazetelerden okuyoruz.

Gazeteci — Bu konuda söyleyecekleriniz var mı?

Tutuklu — Bu konuda birşeyler söyleyebilirim ama ben burada kendimi herşeyi söyleyecek kadar özgür hissetmiyorum. Af Örgütünün hakkımızda bunlar öldü diye çıkardığı söylentileri düzeltmek için, gazetelerde (işte teröristler) diye manşet atılmış. Bunlar bizim hoşumuza gi-

den şeyler değil. Biz hiçbir yerde terörist olduğumuzu söylemedik, söylemeyeceğiz de. İşkence meselesine gelince, çok işkence yapılıyor. Ben işkenceden sakat kaldım. Bunu sadece söylemiyorum, raporlarım var.

Gazeteci — Mehmet Balıkcıoğlu, Tercüman) — Cezaevine gelmeden önce mi, cezaevinde mi?

Tutuklu — Şimdi efendim, ben Af Örgütünün iddialarına dayanarak konuşuyorum. Türkiye'de işkence vardır. Çok işkence vardır. Ben sakat kaldım işkenceden. Belim kırıldı. Uzun bir süre yürüyemedim. Pek çok arkadaşıma işkence yapılırken gördüm. Raporlar var. Doktor raporları, hastane raporları. Bu iddialara karşı, birçok basın mensubu «Hayır, Türkiye'de işkence yoktur» yoluna başvuruyor. Bununla Türkiye'yi daha güç duruma sokuyorlar dışarıya karşı. Bu sebeple, bu konu üzerinde istediğimiz boyutta konuşabilmemiz mümkün değil.

Gazeteci — Af Örgütü cezaevinde işkencelerin halen devam ettiğini belirtiyor. Böyle bir durum var mı?

Tutuklu — Cezaevinde insanlara işkence yapılırken doğrudan bir gözlemim yok. Yalnız, işkence çok geniş kapsamlı bir olay. Buradan emniyete insanlar götürülüp getiriliyor. Orada bazı şeylere maruz kalıyorlar. Cezaevindeki işkence, elektrik vermek, askıya almak diye kısıtlanırsa, benim doğrudan doğruya böylesi işkence yapıldığına ilişkin bir gözlemim yok. Ancak dayak var. Cezaevinde dayak var. Eğitimde dayak vardır diye yapıyorlar bunu. Bunu işkence olarak mütalâa etmek ne derecede mümkün olurdu.

Gazeteci — Cezaevi yönetiminin uygulamalarını nasıl buluyorsunuz?

Tutuklu (Oğuzhan Müftüoğlu) — Bunu yorumlamak bana düşmez. Her yönetim kendi anlayışına uygun bir şekilde tutuklulara davranır. Bunun dışında söyleyecek birşeyim yok.

Gazeteci — İşkence iddiaları doğru mu?

Tutuklu — Bu konuda söyleyecek birşeyim yok.

Tutuklu (Melih Pekdemir) — Söyleyeceklerimin si-

zin tarafınızdan tam olarak yazılacağını zannetmiyorum. Söyleyeceklerimi mahkemede söyleyeceğim. Eğer orda dinlerseniz daha etkili olur.

Gazeteci (Mehmet Balıkçıoğlu) — O safhada tamam da, şu anda Uluslararası Af Örgütünün iddialarını öğrenmek istiyoruz. Polis veya cezaevine gelmeden önce değil, şu anda cezaevinde işkence olup olmadığını öğrenmek istiyoruz. Bu iddialar doğru mu, değil mi?

Tutuklu — Bizim istediğimiz insanca yaşamak ve mahkememize hazırlanmak için bize fırsat tanınması. İşkence izafi birşey. Ama cezaevinde baskı olduğu doğru. Bunun için benimle birlikte bazı arkadaşlar, sesimizi kamuoyuna duyurabilmek için 10 gün süren bir açlık grevi yaptık. Bilmiyorum duyuldu mu? Cezaevinde baskı var. Günde 13-14 saat süren eğitim var. Bunları savunma hakkımın bir parçası olarak mahkemede açıklamayı daha doğru buluyorum.

Gazeteci (Ali Haydar Nergis, Güneş) — Buraya geleceğinizi ve bizimle konuşacağınızı biliyor muydunuz? Bu konuda bir zorlama ile karşılaştınız mı?

Tutuklu — Böyle bir görüşme olacağını tahmin ediyordum. Çünkü çeşitli gazetelerden gelip tek tek fotoğraflarımızı çektiler. Sonra daha önce bulunduğumuz yerden aldılar bizi. Gazetecilerle görüşeceğimiz ve nasıl konuşacağımız konusunda bize birşey söylenmedi.

(Bu sırada cezaevi müdürü Albay Raci Tetik salondaki subay ve astsubayların dışarı çıkmalarını istedi.)

Tutuklu — Burada herşey komutla yapılıyor. Hafif kımıldayan orada nöbetçi tarafından toplanıyor. Bunun ötesinde kafese götürülüp, orada dövülme sözkonusu.

Gazeteci — Siz böyle bir harekete maruz kaldınız mı?

Tutuklu — Kalmayan yoktur. Ben de kaldım. Özellikle açlık grevi sırasında.

Gazeteci — Neden açlık grevi yapıyordunuz?

Tutuklu — İnsana insanca davranılması ve işkencelere son verilmesi için. Mahkemeye hazırlanmamız için yasal hakkımızın bize tanınması için. Biz burada asker-

cezaevinde bulunduğumuzun bilincindeyiz. Elbette burada belli bir disiplin uygulanacaktır. Bizim istediğimiz, mahkemede söyleyeceklerimiz için hazırlık yapmak. İddia makamına sağlanan hazırlık hakkının bize de eşit olarak sağlanması. Yoksa özel bir uygulama filân istediğimiz yok.

Gazeteci (Ünal İnanç, THA) — İnsanca olmayan uygulamalarda, siyasi görüşlere göre, bir ayırıma tâbi tutuluyor musunuz?

Tutuklu — Herkese aynı şekilde davranılıyor

Gazeteci (Faruk Bildirici, Cumhuriyet) — Sağlığınız nasıl?

Tutuklu — Emniyet izleri devam ediyor hâlâ.

Gazeteci (Ünal İnanç, THA) — Uluslararası Af Örgütünün ididalarından haberiniz var mı?

Tutuklu — Gazetelerden okudum. Eğitimlere, yürüyüşe filân katıldığımız yok. Aslında katılmamız da fiziken mümkün değil. Bugün herhalde sizin için katıldık.

Gazeteci — Kitap okuyabiliyor musunuz?

Tutuklu — Hayır. Önceleri sadece Atatürk ile ilgili kitaplar serbestti. Gazetelerde bir ayırım yok, bazı dergiler gelmiyor. Ama, bazı günler gazetelerin verilmediği de oluyor. Yani bizim öğrenmemizi istemedikleri sakıncalı şeyler olduğu zaman gazete vermiyorlar.

Gazeteci — Bedensel rahatsızlığınız cezaevinden dolayı mı, yoksa emniyette mi oldu?

Tutuklu — İkisinin de etkisi var. Cezaevindeki koşullardan dolayı iyileşemedim. Şu anda tecrit denilen hücrelerde kalıyoruz. İki kişilik yatakta dört kişi kalıyoruz. Yoğun eğitim var. Ben raporlu olduğum için amelî eğitime katılmıyorum ama, düşünmek için bile fırsatım yok.

Gazeteci — Uluslararası Af Örgütüne bir diyeceğiniz var mı, cezaevinde işkence olup olmadığına ilişkin?

Tutuklu — Evet, maddî ve manevî baskı vardır. Cezaevi talimatları dışında özel uygulamalar olduğunu söyleyebilirim.

Gazeteci (Mehmet Balıkçıoğlu, Tercüman) — Sayın Ali Başpınar, biz buraya Uluslararası Af Örgütünün ce-

zaevinde işkencelerin devam ettiği iddiası üzerine geldik. İşkence var mı, devam ediyor mu?

Tutuklu (Ali Başpınar) — Bu konuda söyleyecek herhangi birşeyim yok. Siz meselenin başlangıcı ile ilgilenmediniz.

Gazeteci (Emin Özgönül, Hürriyet) — Yani, evet ya da hayır olarak?

Tutuklu — Birşey söylemiyorum, öyle ters yorumlanır ki. Onun için hiçbir şey söylemeyeceğim.

Tutuklu sanıklarla gazetecilerin görüşmeleri tamamlandıktan sonra cezaevi doktoru Üsteğmen Mehmet Yıldız Uluslararası Af Örgütünün komada olduğunu iddia ettiği Ulvi Oğuz hakkında bilgi verdi. Oğuz avludaki eğitim sırasında daha önce baygınlık geçirdiği için dışarı çıkarılmış, bir daha da gazetecilerle görüşmeye getirilmemişti. Cezaevi müdürü, Ulvi Oğuz'un «şov» yaptığını söylemişti. Gazeteciler «şov yapıyor» diye yazamayacaklarını söylediler. Bunun üzerine askerî doktor, Oğuz'un sağlık durumu konusunda bilgi verdi ve «Cezaevinde kalan bir kişinin sinirleri lâçkalaştığı için bu tür krizler normaldir» dedi.

Oranın Kıymetini Bilin...

Cezaevi Müdürü Albay Tetik konuşmaların tamamlanmasından sonra gazetecilerin sorularını yanıtladı

Gazeteci — Günde 14 saat eğitim yaptırılması iddiası doğru mu?

Cezaevi Müdürü — Şimdi efendim, biliyorsunuz günlük yaşam programı var. Günlük talimata göre koğuşların içinde biz bunlara nazarı konularda, Atatürk ve inkılâp tarihimizle ilgili konularda bazı dersler veriyoruz. Ayrıca, cezaevinde bazı öğrenilmesi gereken marşlar ve sözler var, öğretiyoruz, tekrarlattırıyoruz. Böylelikle günlük yaşam programı tamamlanıyor. Bu program normal kışladaki gibi, 14-15 saat değil. İstirahat saatleri de gayet bol, o bakımdan sanıklar savunmalarını hazırlamak fırsatını her zaman bulabiliyorlar. Dikkat ederseniz mahkeme önüne savunmalarını hazırlamış olarak çıkıyorlar, ön-

lerindeki kâğıtları okuyorlar.

Gazeteci — Cezaevi prensipleri nelerdir, bunların dışına çıkanlar nasıl cezalandırılıyor?

Cezaevi Müdürü — Bir kere, burası bir askerî cezaevidir. Askerî cezaevi olduğu için ilgili makamlarla görüştük. Her ne kadar özel askerî cezaevi olmakla birlikte, bunların statüsü nedir diye? Aynı askerler gibi olacağını bana bildirdiler. Herkese aynı tip muamele var. Biz cezaevi talimatının aksaksız uygulanmasını istiyoruz. En ufak bir taviz verilmeden uygulanmasını istiyoruz. Bu şekilde yaptığımız için ki bize bir takım mektuplar geliyor. Geçenlerde gelen bir mektuptan bahsedeyim. Buradan kesin hükmünü giymiş, Ankara Kapalı Cezaevine gitmiş birinden geliyor. «Burada», diyor, «Herşey var. Televizyon, teyp, ses bandı. Dışarıdan yemek de getirtiyoruz. Ama birşey yok. Huzur yok. Oranın kıymetini bilin» diyor. Burada, bütün görüşleri devlet otoritesi altında, huzurlu bir şekilde cezaevi kurallarına uygun yaşatmak istiyoruz. Tabiî insiyatif hiçbir zaman onlarda olamıyor. İnsiyatif idarecilerde, askerlik prensibi bu. Bazen insiyatifi ellerine alıp karanlık işler çevirmeye kalkıyorlar. Biz de bunlara mani oluyoruz. Şikâyetlerin çoğu bundan. Efendim, kendi örgütleri dahilinde cezaevinde tekrar örgütlenme, dışarıdan gelen bir haberi diğer koğuşlara iletme, dışarıya haber iletme, yapacakları eylemin nasıl olacağını taraftarlarına duyurma gibi işler yapıyorlar. Onların içinde her türlü fraksiyondan adamlarımız var. Onun için içeride olan en ufak birşeyden bile haberimiz oluyor.

Gazeteci — İçlerinde adamlarımız var dediniz?

Cezaevi Müdürü — Adamlarımız dediğimiz, muhbirlerimiz var.

Gazeteci — Siz mi görevlendiriyorsunuz, onlar mı yapıyorlar bu işi?

Cezaevi Müdürü — Bize yardım edeceklerini tahmin ettiğimiz kişileri ilk gündenberi araştırıp buluyoruz. Tablî bu yüzde 100 kat'i netice vermiyor. Teyit ettiriyorum, üç beş kişiden duyduk mu, bu iş kendiliğinden ortaya çı-

kıyor.

Gazeteci — Karşılığında ne bekliyorlar?

Cezaevi Müdürü — Bunların çoğu birbirlerine düşman olmuşlar, örgütlerinden çıkamıyorlar, kopamıyorlar. Şu andaki özledikleri için bize yardımcı oluyorlar. Fakat bir taraftan da, kendilerini diğerlerine belli etmek istemiyorlar. Bekledikleri karşılık bu, başka birşey yok.

Gazeteci — Görevlilere saldıranlar oldu mu?

Cezaevi Müdürü — Oluyor tabiî. Hemen, yerinde tutanak tutuyoruz. Ve mahkemeye veriyoruz. Mahkeme disiplin cezası veriyor.

Gazeteci — Uluslararası Af Örgütünün iddialarını kabul ediyor musunuz?

Cezaevi Müdürü — Vallahi, her memleketin kendi yasaları var. Şuna inanıyorum ki, Türk devleti, hiçbir zaman komşularımızda olduğu gibi diktatörlükle veya başka rejimlerle idare edilen bir devlet değil. Türkiye devleti bugün bağımsız mahkemeler ve yasalarla idare edilen bir devlet. Burada olan en ufak bir sinek vızıltısının dahi yasal yollardan haberimiz oluyor. Kendi başımıza, kendi keyfimize bazı dış ülkelerde olduğu gibi yapamıyoruz, yapamayız da. Çünkü en ufak bir kötü hareket, avukatları kanalıyla ziyaretçileri kanalıyla, hele bağımsız mahkemelerin karşısında, hepinizin bildiği gibi, böyle şov yaparak çeşitli şekillerde duyurabiliyorlar. Bunu bildiğimiz için biz, yönergelerden ve talimatlardan başka birşey yapmıyoruz. Bunu bütün dünyanın böyle bilmesini istiyorum. Burası Mustafa Kemal'in ordusunun yönettiği bir cezaevidir. Burada katiyen insan haklarını rencide edici hiçbir şey yapılmaz. Biz Türkler, değil içimize şans eseri veya aldatılmış olarak kendi çocuklarımıza, düşman karşısında bile alicenap davranmış bir milletiz. O yönüyle katiyen kimsenin aklına böyle birşey gelmesin. Türkü tanıyan bunu bilir, hele Türk askerini tanıyan bunu bilir[12].

Gazeteciler cezaevinden çıktıklarında «ne yazacaklarının, nasıl yazacaklarının» heyecanı içindeydiler. Bir kısmı bu işlerde görevli bir sıkıyönetim yetkilisinin ya-

nına koştu. Yetkili, tutukluların ne söylediklerini sordu. Gazeteciler, işkenceden sözettiklerini söylediler. Yetkili kısa bir süre düşündü ve bu konuda kendisinin karar veremeyeceğini söyledi. Gazeteciler yetkilinin odasından ayrılırken küçük bir uyarıda bulundu

— Biz size kısıtlama getirmiyoruz, ama bilesiniz ki yazdığınızdan siz sorumlusunuz.

24 Şubat 1982'de Türkiye'de yayınlanan gazeteler, Uluslararası Af Örgütünün savlarının yanlış olduğunu yazdılar.

Kafeste Bir Gün...

Sanıkların «Kafes» dedikleri ve gazetecilerin önünden geçtikleri «Geçici Gözaltı Yeri»nin tüm cezaevlerinde olup olmadıklarını soruşturdum daha sonra. Türkçe sözcüklere «Aralıklı telden, maden ya da ağaç çubuklardan yapılmış koyacak» diye geçen kafes, konuşma dilimizde kuş kafesi, pencere kafesi olarak kullanılıyordu. Bir de hayvan kafesi vardı. Daha çok yırtıcı hayvanlar için kurulan demir çubuklardan yapılan bir kafesti bu. Benzeri Ankara Mamak Özel Ceza ve Tutukevi Müdürünün sanıkların «Havasını almak» amacıyla uzun uzun düşünüp gerçekleştirdiği özel bir buluşuydu.

Hava almak işleminden neyin amaçlandığını anlayabilmek için, ya hava alınmasını yaşamak ya da havası alınmış bir kişinin yaşadıklarını dinlemek gerekirdi.

Bir kenarına «Şubat 1982, son günler» notu düşülen sayfalar dolusu bir anlatımdan kafesin, hava almanın ne demek olduğunu kolayca anlamak olasıydı

«...Diyelim ki, Ankara'da bir gece yarısı kapınız çalındı, götürüldünüz. Emniyette üç-beş günden 90 güne dek sorgulayıcılarınızın insafına kalmış, bir dört başı mamur sorgulamadan geçirildiniz. Suçu kabul ettiniz ya da etmediniz. Sonunda sıkıyönetim askerî savcılığına çıkarılırsınız. Sonra tutuklanırsınız. Savcılığın yanıbaşındaki cezaevine yolculuk başlamıştır artık. Kelepçelenip, tek kişilik kapısından başka camı penceresi olmayan bir cezaevi arabasına bindirilirsiniz. Araba (A) blokun önünde

durur. O andan başlayarak, sıfatınız, daha önceki yaşamınızdaki kimlik ve kişilliğiniz ne olursa olsun, (askere yeni alınmış acemi bir erden daha kötü) bir (asker kişidir). Acemi erden daha kötü asker kişi sıfatı da cezaevi müdürünün sık sık kullandığı bir deyimdir.

...Sanık, iç nizamiyeden geçirilip, binaya ana giriş kapısından girdiğinde, genişçe bir boşlukla karşılaşır. Bu boşluğun dört bir yanında idarecilerin, yöneticilerin odaları, bir de bisküvi, süt, ekmek ve peynir satılan bir kantin vitrinini görür. Boşluğun ortasında ise, ortası bir duvarla ayrılı, iki bölümlü elli metrekare büyüklüğünde bir demir kafesle doldurulmuştur.

...Kayıt işlemleri, fotoğraf çekimi, saç-sakal, bıyık kırpımı ve doktor muayenesi. Sonra sanığa cezaevinin kuralları anlatılır. Sanık artık dışardaki herhangibir sivil değildir. Ahmet ya da Mehmet bey değildir. Falan fakültede öğrenci, filân dairede memur veya avukat, doktor, öğretmen olması hiç mi hiç önemli değildir. Yaşı başı, kişiliği kimliği ne olursa olsun karşılaştığı her üniformalıya (komutanım) diye hitap edecektir. Esas duruşunu hiç bozmayacaktır. Kafese girdiği andan itibaren karşısındakinin rütbesi ne olursa olsun, hiçbirinin suratına bakmayacaktır. Sürekli tavana bakacaktır. Komutanlarla gözgöze gelmek yasaktır. Herşey izinle yapılacaktır. İzinsiz kıpırdamak bile yasaktır. Kafes öncesi bu koşullandırmalardan sonra komutlar verilir: Hazırol.. sağa dön.. ileri marş. Merasim geçişiyle yaptırılan bu yürüyüş sonunda kafesin kapısına gelinir: Kıt'a dur.. Sanık durur; Sola dön.. Sanık sola döner. Gardiyan sürgülü kilidini açar. Kapıyı aralar: İleri marş. Sanık bu emri yerine getirmek üzere olanca dikkati ile sağ ayağını ileri doğru kaldırdığı anda, kıçına bir tekme yer. Çoğu kez kafesin ortasına yüzükoyun uzanır.

...Demir parmaklıklı kapı şırakk diye kapanır ve ardından bir komut patlar: Kalk ulan...., esas vaziyetini al. Sanık kendisini toparlayıp, esas duruşa geçmeye davrandığında, ister istemez, kendisine komut veren sese doğru bakar. İkinci bir komut patlar: Ulan..... herif, sana

surata bakmak yasak demedik mi? Kaldır başını yukarı. Sanık paniklemiştir. Hazırol vaziyette durmaya çalışırken, tam çenesinin altına, boğazına müthiş bir cop iner: Olmadı, doğru dürüst kaldır kafanı. Copun gırtlak üstüne inmesiyle sanıktan mutlaka bir feryat kopar. Esas duruşu bozulur, eliyle boynunu, boğazını tutmak ister. İşte o zaman da kıyamet kopar. Sızıldanmak, esas duruşunu bozmak bağışlanmaz bir suçtur. Coplar rasgele inmeye başlar. Döven gardiyan er yorulursa, kafesin çevresinde bir hayli coplu gardiyan vardır. Bütün bu işler, Mamak'ta sanığın havasının alınmasının ilk raundudur.

...Sanık can acısıyla akıllandığı için artık esas duruşunu bozmadan, başı ve gözleri tavanda kıpırtısız durmaya çalışır. Bu duruş zor bir duruştur. İster istemez, belli belirsiz kıpırdar. Gardiyan ve göremediği bir takım insanlar demir parmaklıkların dışında kendisini izlemekte ve hakkında en ağır sözlerle yorumlarda bulunmaktadır. Gardiyanlar dayağa karşı dayanıklı olanlardan, ağlayıp, sızlamayanlardan hoşlanmazlar. Karşılarında korku belirtisi gösterilmemesi bile suçtur. İkinci raundun ilk komutu duyulur sonra: Çök. Ya iki diz üstüne ya da tekinin üstüne çöktürülür. İki diz üzerinde çökmek başlangıçta daha rahat gibi görülürse de üç-beş dakika sonra dayanılmaz bir acı başlar. Kıpırdanırsa yine dayaklar yenilir. Sonra otur buyruğu verilir. Çökmelerde, oturmalarda, asla sağa sola ve karşıya bakılmayacağı söylenir. Hep yere bakılacaktır. Aksi yapılırsa sanık ayağa kaldırılır. Komutla demir parmaklıklara yürütülür. Kafesin dışında duran gardiyan bir komut daha verir: Uzat elini. Coplama başlar. Eli geri çekmek, rasgele dövülmeye yol açar.

...Her iki saatte bir, kafesin çevresindeki görevli gardiyanlar değişir. Kafesteki sanıklar, tam 12 kez izlerler bu değişimi. Ellerindeki copla demir parmaklıklara vururlarken «Canavarlar geliyor, canavarlar geliyor» diye tempo da tutarlar. Buna uydurma bir marş da denilebilir. Nöbetçiler kafesin çevresinde uygun adımla iki tur atarlar. Nöbet değişimini kafes içinden izlemek bile tek

başına bir çıldırma nedeni olabilir.

...Kafesteki en rahat durum, gece yarısından sonra, sanıkların bağdaş kurdurularak oturtulması durumudur. Ancak yorgunluktan sağa sola yalpa yapanlar, yanındakinin omuzuna yaslananlar ya da fısıldaşmaya kalkışanlar, kafes kenarına çağrılıp coplanmaya aday olmuş demektir.

...Kafesteki askerî disipline ve cezaevi kurallarına alıştırılma faslı, birkaç saatten bir haftaya dek uzayabilir. Yediği coplarla elleri dirseklerine, çok kez omuz başlarına kadar şişmiş, morarmış, gel denildiğinde gelen, uzat elini dediğinde elini uzatan, ayakta ise tavana bakan, çökmüş ya da oturmuşsa yere bakan bir tür robot haline getirilmiş sanıklar, dışarısının yani özgürlüğün ve insanlığın kötü alışkanlıklarından, bir ölçüde de olsa kurtulmuş, (havaları alınmış) sayıldıklarında uygun görülen bir bloka sevkedilirler.

...Kalınacak yere gelindiğinde bir nöbetçi çavuş ve beraberindeki birkaç kişi, sanığın bir kez daha havasını alırlar. Bu, kafesten kurtuldun ama burası da kafesten daha rahat bir yer değildir anlamına gelir.

...Koğuştaki yaşam herşeye rağmen, bir kurtuluş gibidir.

...Kafesle bir kez daha buluşur sanıklar. Cezaevinden çıkarken, tıpkı girişte olduğu gibi, çıkışta da güle güle bir daha burayı unutma anlamında hava alınır.»

1983 ve 84 Yıllarından Bir Dilekçe Bir Basın Toplantısı...

1983 yılında demokrasi, kırkına merdiven dayayan çok partili yaşamının, bir yaşındaki siyasî partileri ile yeniden başladı. Partiler kuruldu. Seçimler yapıldı, parlamento açıldı.

Sultanahmet, Metris, Sağmalcılar 2, özel cezaevlerinde tutuklu bulunanların anne, baba, kardeş ve eşleri ana muhalefet partisi HP genel merkezine bir dilekçe bıraktılar. Metris'te altı aydan, ötekilerde ise üç aydan beri tutuklular, avukatları ve aileleri ile görüştürülmüyor-

lardı. İstanbul'da cezaevlerindeki tutukluların yakınları, mahkemelerde bir yandan görüşme gereksinmelerini giderirlerken bir yandan da çocuklarının duruşmalarda dile getirdikleri uygulamları dinliyorlardı.

HP genel merkezine 1983 yılında sunulan dilekçede yer alan bu bilgiler gerçekten tüyler ürperticiydiler

«...Eskiden yapılmayan, çok istediğimiz halde yapılmayan havalandırma, son günlerde çok sık yapılmaktadır. Üzerimizde bulunan pijama ve kazaklar zorla çıkartılmakta, çoğu zaman ellerimiz arkadan kelepçeli olarak, aç susuz, soğuk havalarda 9-10 saat dışarıda bırakılmaktayız.

...Bayan tutuklular koğuş dışına çıkmaları gerektiğinde insan onurunu rencide edici biçimde aranmaktadırlar... Zorla çırılçıplak soyulan tutuklunun adı Birsen Çalıkıran'dır. Daha sonra İsmihan Kınci böyle bir olaya maruz kalmış ve bağırması üzerine teşebbüs tamamlanamamıştır.

...İşkenceler, (M.), (Y.) ve (Z.) isimli görevlilerin emir ve denetiminde yapılmaktadır. Hapishanede görevli Mürüvet, Ayşe ve Kadriye bayan tutuklulara yapılan işkencede rol oynamaktadırlar. Geçmişte bu kişiler hakkında mahkemelerde suç duyurusunda bulunuldu. Ancak, mahkeme heyetleri «Biz ilgili merci değiliz» dediler.

...Örneğin sanık Fadıl Hocaoğlu diyor ki «Cezaevinde intihar eden ağabeyim Hakkı Hocaoğlu ile ilgili olarak bazı açıklamalarda ve suç duyurusunda bulunacağım. Bu intihar olayında cezaevi idaresinin ihmali vardır. Ben intihar olayından önce cezaevine müracaat etmiştim. Bunun üzerine ağabeyim hastaneye kaldırıldı. Yirmi gün sonra çağrılması üzerine, cezaevinde kaldığı süre içinde çeşitli bunalımlar geçirdi. Bileklerini kesti. Bunun üzerine mahkemenize de dilekçe gönderdim. Mahkeme dikkate almadı. Doktorlara da ağabeyim hakkında bilgi verdim. İlgi göstermediler. Sonunda ağabeyim intihar etti.»

Yedi sayfalık dilekçedeki her örnek bir öncekini aratır nitelikteydi.

13 Mart 1984 tarihinde Sağmalcılar'da bir kahvede bir basın toplantısı düzenlendi. Mevsim koşulları nedeniyle basın toplantısına katılan gazeteci yok denecek kadar azdı

«...Bizler Metris cezaevinde bulunan tutukluların aile ve yakınlarıyız. 7 ayı aşkın bir süredir yavrularımızla görüşemiyoruz, bu nedenle hayatlarından ziyadesiyle endişeliyiz. Şöyle ki; bugün şu durumda Metris cezaevi bir işkence odağı haline gelmiştir. Bunu üç gün önce tahliye olan çocuklarımız dile getirmişlerdir. Bu gerçeği bizler ziyaret için gittiğimizde çocukların yola kadar gelen bağırışlarından da anlıyoruz. Çocuklarımız «ziyaret istiyoruz, baskı, şiddet ve işkenceye son» diye bağırıyorlar. Bunu kulaklarımızla duyuyoruz. Dayaktan hastaneye kaldırılmak zorunda kalanların ambulânsla önümüzden geçtiğini gözlerimizle görüyoruz.

...Çocuklarımızın çırılçıplak bir vaziyette ölüme terkedilmelerini demokrasi ile bağdaştıramıyoruz. Üstelik yavrularımız tutukludur, hükümlü de değildir.

...Bizler Sağmalcılar cezaevindeki tutukluların aileleriyiz. Geçiş döneminin tüm acıları omuzlarına yüklenen biz aileler, aldığımız her nefeste, attığımız her adımda, gittiğimiz her yerde, gözümüzün gördüğü herşeyde bizler için herşeyimiz demek olan yavrularımızın çektikleri acıyı duyuyor ve kahroluyoruz.

...Sultanahmet cezaevindeki tutuklu yakınlarımızın sorunları Metris ve Sağmalcılar'ınkinden farklı ve iyi değil. İki ayı aşkın süredir çocuklarımızı göremiyoruz. Cezaevi yönetimi istediği zaman ziyareti kapatıyor. Operasyon düzenleyip çocuklarımızı kıyasıya dövüyorlar. Giysi ve kitaplarını alarak bizlerin gözü önünde bidonlara doldurup yakıyorlar.»

Açlık grevleri ve ölüm oruçlarının yoğunlaştığı[13] bir dönemde Genelkurmay Başkanlığı Askeri Cezaevlerindeki durumu özetleyen bir açıklama yaptı. Buna göre, Mamak Ceza ve Tutukevinde 22 Şubat 1984'de başlatılan açlık grevi zaman zaman gıda alan 290 tutuklu tarafından devam ettiriliyordu. Tutuklulardan 46'sı hastaneye kaldırıl-

mıştı. Diyarbakır cezaevinde ise 2'si açlık grevi, 2'si kendilerini asarak intihar, 2'si de hastalıktan 6 ölüm olayı meydana gelmişti.

19-29 Mart 1984 tarihleri arasında 3 general ve 5 subaydan oluşan bir heyet tarafından Genelkurmayca yaptırılan soruşturmada şu sonuca varılıyordu

«Marksist-Leninist ideolojiye bağlı bir kısım tutuklu sistematik bir şekilde ceza ve tutukevleri kurallarına aykırı davranıyorlardı. Bu tür olumsuz davranışların önlenmesi ve cezaevi disiplininin sağlanması için alınan önlemler sırasında personel ile tutuklular arasında bazı sürtüşmelerin meydana geldiği, bu sırada iki tarafın da müessif fiile maruz kaldıkları belirleniyordu. Alınan yasal tedbirleri işkence ve insanlıkdışı muamele olarak niteleyen bazı tutuklular, açlık grevi gösterisine girişiyorlardı. Açlık grevleri gruplara ayrılarak nöbetleşe sürdürülüyordu. Tutuklulara yemekleri her öğün muntazaman verilmesine karşın yemekler yenmiyordu. Greve devam edenlerden sağlık durumları bozulanlar, serum dahil her türlü tıbbî müdahaleyi red ediyorlardı. Aile yakınları, tabipler, psikologlar, din adamları ve cezaevi görevlileri her fırsatta nasihat ve telkinde bulunuyorlardı.»

3 Nisan 1984 tarihinde gazetelerde, «Cezaevlerinde kötü muamele yok» başlığı ile yayınlanan açıklamaya göre, «Devlet, yönetime ve silâhlı kuvvetlere karşı bir cephe oluşturmak amacıyla askerî cezaevleri konusunda sürdürülen propagandanın ihanet mihraklarınca yönetildiği belirtiliyordu. Açıklama, «Askerî ceza ve tutukevlerindeki sivil tutuklulara, şu veya bu sebeple askerî disiplin ve otoriteyi zedeleyecek herhangi bir müsamahada bulunulmasının ve taviz verilmesinin bahis konusu olamayacağı aşikârdır» diye sürüyordu.

Bu ve benzeri açıklamalarda bir şey unutuluyordu. Tutuklu, hükümlü de insandı. Hiç kimse, herşeyi ile tutuklu ve hükümlü değildi. Bir bilim adamının[14] deyişi ile, ceza «Suçludaki insanı değil, insandaki suçluluk ne ise onu yok etmek için» veriliyordu.

Özal'ın Basın Toplantısı

Başbakan Turgut Özal, aynı tarihlerde olağan basın toplantılarından birini daha yapıyor ve demokrasiye geçiş sürecinin sağlıklı işlediğini söylüyordu. «Birinci adım genel seçimlerdi, ikinci adım yerel seçimler oldu» deyince bir gazeteci, Başbakana «İnsan hakları konusundaki iyileştirmelerle üçüncü bir adım atacak mısınız?» sorusunu yöneltti. Özal, soruları içtenlikle yanıtlıyordu

«Bu mesele, maalesef fazla abartılmaktadır. Cezaevlerinin durumunu yakından takip ediyoruz. Üst seviyede bir komisyon kurulmuştur. Bütün askerî cezaevleri de dahil hepsini gözden geçirmektedir. Alınacak tedbirler hakkında bize rapor verilecektir. İşkence ve kötü muamele iddiaları yeni değildir. Eskidenberi takip edilmektedir. Hali hazırda 682 müracaat olmuştur. Bunlardan 146 dosya soruşturma safhasındadır. 398 tanesi için kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir. 80 dosyanın mahkemesi ise sonuçlanmıştır. İşkence yapıldığı ve muayyen konularda yanlış muamele edildiği için 381 kişi de tutuklanmıştır.»

Özal, insan hakları alanına giren üç soruya daha yanıt veriyordu

SORU: — Mamak cezaevinde 38 gündür 400 kişi ile süren açlık grevi son 4-5 gündür 140 kişilik ölüm orucuna dönüştü. Kitle halinde ölenlerin önüne geçmek için ne gibi önlemler düşünüyorsunuz?

ÖZAL: — Söylediklerinizi, ne kadar doğru, bilmiyorum. Bir kısmı, tamamiyle organize hareketlerden geliyor. İnsan hakları kisvesi altında yurt içi ve dışında organize edildiğini biliyoruz. Bunların bir kısmı bir taraftan açlık grevi yapıyorlar, bir taraftan da gizli gizli yiyecek depo ediyorlar.

SORU: — Cezaevleri ile ilgili komisyon kimlerden oluşuyor?

ÖZAL: — 15-20 gün önce kuruldu. Asker ve üst kademe yetkilileri var. Başbakanlığın oluru ile kurulan bu komisyonda, bazı bakanlıkların müsteşarları, askerî sahada yüksek tıp müesseselerinin yöneticileri var. Komis-

yon henüz raporunu vermedi.

SORU: — İspanyol El-Pais Gazetesi'nden bir muhabirin yurt dışına çıkarılmasının nedenini açıklar mısınız?

ÖZAL: — Aldığım bilgiye göre Alman Yeşillerinden 4-5 parlamenter Güven Park'ta kendilerini zincire bağlayıp Türkiye aleyhine gösteri yapmaya kalkmışlar. O gazetelere de haber verilmiş. Zannediyorum o gazeteci de onlarla beraber sessizce yurt dışına gönderilmiş[15].

Özal'ın basın toplantısındaki bu bölüm ertesi gün gazetelerde yer almıyordu. Çünkü Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden gazeteye o gün saat 14.40'da aşağıdaki tebliğ ve tebellüğ belgesi gönderilmişti

«31.3.1984 günü saat 10.00'da Başbakanlık binası toplantı salonunda yapılan Başbakanın basın toplantısında, Başbakan'a sorulan ve Mamak'ta gözetim altında ve tutuklu bulunanların aileleri ile yapılan görüşmeler, çekilen fotoğraflar ve işkence iddiaları ile ilgili olarak basında herhangi bir haberin yer almaması konusunda Sıkıyönetim Komutanlığının şifahî emirleriyle müdürlüğümüze bildirilmiştir. Konunun tarafınıza bildirildiğine dair tebliğ ve tebellüğ belgesidir.»

O Disipline, Siz İşkence Dersiniz...

İşkence olayı TBMM'de de tartışılmaya açılıyordu. TBMM Adalet Komisyonu'nun ANAP'lı, HP'li ve MDP'li üyeleri hep birlikte «Türkiye'de işkence yapıldığını» kabul ediyorlardı ve işkencecilere verilecek cezaların arttırılmasını öngören yasa önerisini benimsiyorlardı[16].

Başbakan Özal, 1985'in yaz aylarında iki yabancı gazeteci ile yaptığı röportajla insan hakları konusuna yeni boyutlar kazandırıyordu. Önce Japon Yomiuri Gazetesi'nin Türkiye'de 30 bin siyasî hükümlü bulunduğuna ilişkin sorusunu, «onlar siyasî hükümlü değiller. Aslında bunlara anarşist demek gerekir. Cezaevlerinde basın mensubu hiç kimse yoktur» diye yanıtladı.

Özal daha sonra International Herald Tribune'den iki gazeteci ile görüştü

• İnsan hakları deyince, sessiz çoğunluğun insan haklarını düşünmeliyiz. Herşeyi kendi yapmak isteyen ufak bir grubun değil.

• DİSK komünistlerden malî destek alıyordu.

• Barış Derneği komünizm propagandası yapıyordu.

• Bizim cezaevlerimizle Avrupa cezaevleri arasında fazla fark yoktu.

Önceleri Devlet Başkanı Kenan Evren, sonra sırasıyla Başbakan Bülend Ulusu, en sonunda da Başbakan Turgut Özal, sık sık Türkiye'nin Avrupa Konseyine gereksinmesi olmadığını söylediler. Bu yaklaşım, devleti yönetenlerin insan haklarına bakışını giderek katılaştırıp somutlaştırdı.

Başbakan Turgut Özal, en sonunda yalın bir dille işkencenin ne olduğunu da açıklıyordu

«İleri zannettiğiniz demokratik ülkelerde bizden daha çok disiplin vardır. O disipline siz işkence dersiniz. Meselâ bazı cezaevlerinde; sabah, akşam, öğlen İstiklâl Marşı söyletiliyormuş, adam buna işkence diyor. Biraz fazla yapılıyorsa belki işkence olur, ama iki defa yapılıyorsa olmaz.

Polisin yaptığı iddia edilenler düzenli bir şey değildir, bunlar şahıslarla ilgilidir Asabı bozulmuştur, sinirlerine hâkim olamamıştır, hafif muamele ederken gayet ağır muamele etmiştir, cezasını çekmiştir.»

Büyük devlet adamları, soğukkanlılıkları ile ün yapmışlardı. Özal da, bu açıklamasını yaptığı gün soğukkanlı bir devlet adamı olmanın en güzel örneklerini tek tek sergiledi. İçişleri Bakanının «Gerilla savaşı» olarak nitelediği Doğu ve Güneydoğu olayları için «Bu konuya, başından beri önem vermedim. Şimdi de vermiyorum. Hepsi birer birer yakalanıyor, vurulan vuruluyor» dedi. Polis yasasının değiştirilmesi ile «Polis devleti» amaçlandığı savına «Onların hepsi hikâye» karşılığını verdi. «Bir daha sıkıyönetimi geri getirmemek için, polisin güçlendirilmesi gerektiğini» söyledi. Başbakan Özal, Esenboğa Havaalanı'nda gazetecilerin sorularını yanıtlarken çok da neşeliydi :

— Bodrum'daki evinizi Arap turistlere kiralar mısınız?

— Ben veririm ama Semra Hanım vermiyor.

— Birinci futbol ligi şampiyonu sizce...?

— Fenerbahçe malı götürdü.

Başbakanın neşesini bir telgraf bozdu. Yüzü kararadı, uzun uzun düşündü

«Işkencenin (asabı bozulan görevlilerce yapıldığını) söylemeniz, işkence yapanlara destek sağlamaktan, onları haklı kılmaktan başka hiçbir yarar sağlamayacaktır.

Siyasî şubelere, karakollara habersiz giderseniz, oralarda çok sayıda (Asabı bozulmuş) resmî görevlilerce karşılaşacaksınız.

Göreviniz, Türkiye'de insan haklarına, suçlu bile olsa vatandaşların Anayasal temel hak ve özgürlüklerine gölge düşmesini önlemektir.

İşkence gibi böylesine önemli ve güncel bir sorunu bu denli hafife almanızı yadırgamadığımı bilmenizi isterim. Tarih önünde, herkes gibi siz de bu açıklamanızla sorumlu olacaksınız.»

Başbakanın umursamazlığına SODEP'in öncelikler bildirgesinde de karşılık veriliyordu

«SODEP insan onuru ve haysiyetiyle bağdaşmayan bütün karar ve eylemlerin karşısındadır, maddî ve manevî işkenceyi reddeder, işkence yapanlarla mücadeleyi ve eylemlerinden ötürü hesap sormayı görev bilir.»

1973 seçimleri öncesi miting meydanlarını coşturan «işkencecilerden hesap sorma» sloganı, oniki yıl sonra siyasal literatürümüze, böylece yeni kazandırılıyordu. Benzeri öneriler birbirini kovalıyacaktı.

Bu Utanç Verici Tablonun Gündemden Silinmesi İçin...

İnsan hakları konusunda TBMM'de de bir canlılık gözleniyordu. Ana muhalefet partisi, işkencecilere verilen cezaların arttırılmasını öngören bir yasa önerisi ile iktidarın karşısındaydı! Aydın Güven Gürkan «Sayın milletvekilleri, ben bu yüce çatı altındaki üyelerden hiçbiri-

nin kötü muamele ve işkenceyi anlayışla karşılayabileceğini ve onaylayabileceğini düşünmüyorum» diye konuşmaya başladı

«...Ancak herbirimiz bireysel olarak bu insanlık dışı eyleme karşı olsak bile, bu karşıtlığımızı, yasal erkimizi ve denetim hakkımızı ortaklaşa kullanarak sistemleştirmezsek Türkiye'de işkence ve kötü muamele sürer gider ve günbegün kurumlaşmaya başlar.

Bir gün artık ciddi olarak müdahale etmek ve önlemek istesek bile, eğer kötü muamele ve işkence yaygınlaşmış, kurumlaşmış, doğallaşmış ve toplumsal yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüşse, önlememiz ve ortadan kaldırmamız mümkün olmayabilir.

Demokrasimizin, dolayısıyla hukuk devletinin eksiksiz ve noksansız yerleştirilme sürecinin sık sık kesintiye uğramış olması ister istemez toplumumuz ve insanlarımız için bu tehlikeyi bugün ne yazıkki güncelleştirmiştir.

Demokratik yollardan seçilmiş bir parlamentonun oluşturduğu bir hükümet döneminde, eğer devletin en üst yöneticilerine de işkence yapılabiliyorsa, buna ceraset edilebiliyorsa ve bu olağanmış gibi karşılanabiliyorsa, bugün varolan demokrasi ve hukuk devleti ortamını Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak yeterli saymamız mümkün değildir.

Bu toplumda kötü muamele ve işkencenin yok edilmesini sağlamanın, tek değil ama, başka güç ve kurum tarafından ikame edilemez yolu, bu yüce meclisin bu konuda olağanüstü duyarlık göstermesi ve bu iğrenç, hainane ve toplumumuzu yozlaştıran insanlık dışı yöntemi yoketme yolundaki kararlılığını göstermesidir

Avrupa Konseyinin ve diğer bazı uluslararası kuruluşların bu konuda göstermiş oldukları duyarlığı TBMM'de göstermek zorundadır. Hepsiyle dost ve müttefik olduğumuz bu ülkelerin temsilcilerinin bu konudaki duyarlıklarını, Türk düşmanlığı ile ya da maksatlılıkla görmezlikten gelmemiz tutarsız ve aldatıcı bir tutumdur. Bu ülkeler her noktada bizimle dost da, her noktada anlayış

lı da yalnızca insan hakları ve işkence konusunda mı maksatlı, kötü niyetli? Böyle bir bakış açısı kesinlikle inandırıcı değildir.

Uzun yıllardır Türkiye'de işkencenin varolmasına ve hatta giderek arttığı ve kurumlaştığı belirtilerinin çoğalmasına rağmen, bu utanç verici tablonun Türkiye'nin gündeminden silinmemesinin temel nedeni; bu konunun bugüne değin parlamentolarımızca bir ulusal sorun ve bir partilerüstü sorun olarak kavranmamış olmasıdır.

Bugünden başlayarak, hepinizi işkence sorununu Türkiye gündeminden silip atma ortak kararlılığına ve eylemine çağırıyorum. İnanıyorum ki, değerli milletvekilleri arkadaşlarımın bunu bir parti ve ideoloji sorunu olarak değil de ulusal bir sorun ve bir uygarlık sorunu olarak ele almaları halinde; Türkiyemizin hep güleç olmasını dilediğimiz yüzüne düşen bu kara gölgeyi silebiliriz.»

HP sıralarından alkışlar yükseldi. ANAP sıraları boştu. Öneri reddedildi[17].

Bu Sözler Ayıptır, Zabıttan Çıkarılsın

TBMM'nin 95. birleşiminde de iktidar partisinin insan haklarına bakışını sergileyen bir tartışma oldu. Pişmanlık yasası görüşülüyordu

Cüneyt Canver (Adana) — ...Sayın üyeler, ülkemizdeki sorgulama ve buna bağlı olarak yargılama esaslarını düşünelim. Bu yasa kabul edilmeden önce bir olay olduğunu düşünelim. Silâhlı çete kuran bir örgüt elemanının örgütünü ihbar ettiğini varsayalım ve görevlilerin bu ihbarı araştırırken izledikleri yöntemi araştıralım. İhbarcının iddiasının gereği adı geçen herkesi sorgulayacak, gözaltına alacak, işkence yapacak, yakınlarına baskı yapacak vesaire (Anap sıralarından 'işkence yok' sesleri). Var efendim, işkence var. Bu yasa kabul edildikten sonra ise... (Anap sıralarından 'işkence yok' sesleri, gürültüler). Beyşehir ilçesinde var, kaymakam dâva açmış, sanığın makatına polis cop sokmuş.

Halil Orhan Ergüder (İstanbul) — Ferdî.

Cüneyt Canver (Devamla) — Ferdî veya değil, var ama (Anap sıralarından gürültüler)... Kısacası bu yasa işkence gören insan sayısını arttırmaktan başka hiçbir çözüm getirmeyecek.

Hakkı Artukaslan (Bingöl) — Sayın başkan, ayıptır, cop sokulmuş ne demektir? Kaymakam cop sokmuş demek ayıptır.

Cüneyt Canver (Devamla) — Sayın başkana lâf atılmasın. Ben konuşma hakkımı kullanmak istiyorum (Anap sıralarından gürültüler).

Başkan — Bir dakika efendim, müsade buyrun.

Hakkı Artukaslan (Bingöl) — Sayın başkan, bu sözler ayıptır, zabıttan çıkarılsın.

Başkan — Neyi çıkaracağız efendim?

Hakkı Artukaslan (Bingöl) — Kaymakamın cop sokması, ne demek? Ayıptır bunlar.

Cüneyt Canver (devamla) Kaymakam değil, görevlinin, kaymakam dâva açmış.

Başkan — Zabıttan çıkarılacak hiçbir husus görmüyorum.

Adalet Bakanı M. Necat Eldem (Mardin) — ...Değerli arkadaşlarım, yurt dışında olup bitenleri biliyorsunuz, aleyhimizde çevrilmek istenen dolapları biliyorsunuz. Bize tevcih edilen en ağır itham işkencedir. Ama ne hazindir ki, parlamentosu ile, hükümetiyle, milletvekilleri ile, bütün kurumları ile bu iddiaları çürütmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti devletinde bir milletvekili arkadaşımız, buraya çıkıp 'cop sokulmuştur' diye iddiada bulunuyor.

İbrahim Taşdemir (Ağrı) — Sizin bakanınız da söyledi Sayın Bakan.

Cüneyt Canver (Adana) — İşkence iddialarını Vural Arıkan ortaya attı (Anap sıralarında gürültüler ve 'otur yerine' sesleri).

Başkan — Fevrî hareketlere hiç gerek yoktur.

Adalet Bakanı M. Necat Eldem (Devamla) — Sorumluluk duygusu ile konuşması lâzım dedim, ısrar ediyorum, hepimiz sorumluluk taşıyoruz.

Kadir Narin (Diyarbakır) — O zaman siz de sorumlu olun.

Adalet Bakanı M. Necat Eldem (Devamla) — Ve şimdi ne olacak bakın değerli arkadaşlarım; Avrupa Konseyinde veya başka toplantılarda karşımıza çıkacak, 'İşte sizin filân parlamenteriniz, parlamentoda şunu şunu söylemiştir beyler' diyecekler.

Cüneyt Canver (Adana) — Onlar böyle diyecekler diye herşeyi kamuoyundan saklayalım mı, onlar kim oluyor?[18]

TBMM'deki canlılık, güneşin balçıkla sıvamasını engelleyemiyordu.

Ölüm Cezası ve İnsan Hakları

İnsan hakları öğretisi her geçen gün yeni kazanımlar elde ediyor. Ancak ölüm cezası, insan hakları temel belgelerine taraf olan çok sayıda ülkenin ceza yasalarında yerini koruyor. Ölüm cezası, kökeni tarihin derinliklerine uzanan geleneksel bir ceza. Toplumun ana yasaklarının çiğnenmesi niteliğindeki ağır suçların karşılığında veriliyor. Toplumun, suçluyu yaşamından yoksun bırakan bir misilleme davranışı olarak, şiddete ve ibrete dayalı bir caydırıcılık amacıyla uygulanıyor. Ceza, toplumların öç alması niteliğini yitirdikçe ölüm cezasının kişisellik açısından değerlendirilmesine ve giderek insan haklarıyla bağdaşırlığı konusunda derin kuşkular gündeme geldi. İzlanda 1928, F. Almanya 1949, Avusturya 1968, İsveç 1973, Portekiz 1976, Lüksemburg 1979, Norveç ve Danimarka 1978, Fransa 1981, Hollanda ise 1983'de ceza yasalarından ölüm cezasını çıkardılar.

Savaş suçluları dışında İtalya 1948, Malta 1979, İspanya 1979, İsviçre 1942, İngiltere ise 1969'dan beri ölüm cezasını uygulamıyorlardı. Belçika yasalarında ölüm cezası vardı ama 1918'den bu yana uygulama olmamıştı. Aynı durumda olan Leichteinstein'de en son ölüm cezası tarihi 1975 olarak beliriyordu. Yunanistan, siyasî suçlular için ölüm cezasını kaldırmıştı. İrlanda'da votana ihanet

ve bazı suçlar için öngörülen bu ceza son olarak 1954'-te uygulanmıştı.

Batı dünyasının önemli bir kesiminde son bulan ölüm cezası Kanada, Meksika, Avusturalya, Yeni Zelanda ve İsrail'de de yok. ABD'de ise yüksek mahkeme 1972 yılında, ölüm cezasının «Zalimce ve alışılmamış cezayı yasaklayan anayasaya aykırı» buldu.

Ölüm cezasını neredeyse kaldıran dünyada; Türkiye, 1973 yılından bu yana 500 kişi hakkında verilen ölüm cezalarını 1951 yılına dek kent meydanlarında, daha sonra cezaevi avlularında yerine getiriyordu.

Türk parlamentosu 1940 ile 1951-53, 1966-70, 1973-79 yılları arasında tam 16 yılı ölüm cezası onaylamayarak ceza yasasının ilgili maddelerini dondurdu. En fazla ölüm cezası 1939 yılında infaz edildi. 55 kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı bu yılı 1941'de 33, 1942 ve 1944 yıllarında 34'er kişinin infazı izledi[19].

Türkiye'de uzunca bir süredir olmadığı söylenen siyasî suçlar nedeniyle Cumhuriyetin ilânından bugüne değin 132 kişi ölüm cezasına çarptırılıyordu. Bunların arasında Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan, 1961 yılında Talât Aydemir, Fethi Gürcan, 1963'de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan, 1972 yılında çarptırıldıkları ölüm cezası nedeniyle asıldılar.

Kısa Yaşamın İçersinde Hiçbir Şahsî Çıkar Gözetmedim...

Son on yılda dünyada 7500 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştı. 5000 kişinin cezası çeşitli yöntemlerle yerine getirilmişti. Bunlardan 2000'i siyasal nitelikliydi. Uluslararası Af Örgütünün 1979 Eylül'ünde Ölüm Cezası başlığı ile yayınladığı rapordaki sayılar ilk bakışta inandırıcı gelmiyordu. Aynı dönemde yarım milyondan fazla insan da siyasal nitelikli katliamlara kurban gitmişti.

Bu sayıların gerçek olduğuna, 12 Eylül 1980 ile 30 Ağustos 1981 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan sürede, Türkiye'de askerî mahkemelerde 1136'sı sol, 305'i sağ görüşlü olmak üzere, toplam 1468 sanığın idam ce-

zası ile yargılandığını saptadıktan sonra inandım.

Ulusal envarterimizin yeni dönemdeki ilk kurbanı Necdet Adalı oldu. Adalı, 8 Ekim 1980 tarihinde idam edildi. İnfaz gecesinde Ankara sokaklarını bir daha anımsamak bile istemiyorum. Güvenlik görevlileri dışında birkaç avukat ve çok sayıda gazeteci Ankara Merkez Kapalı Cezaevinin önünde titreşiyorlardı.

O geceden, iki önemli belge var. İlki, Askerî Yargıtay Başkanlığına sunulmak üzere, infaz savcılığına verilen infazın ertelenmesine ilişkin başvuru. İkincisi, Adalı'nın anne ve babasına yazdığı son mektup.

Savunma avukatları bir hukuksal boşluk yakalamışlardı

«Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 nolu Askerî Mahkemesinin müvekkilimiz Necdet Adalı hakkında verdiği 2 Ekim 1979 gün ve 979/52-491 sayılı hükmü; Askerî Yargıtay 2. Dairesinin 16.7.1980 gün ve 980/189-239 sayılı ilâmı ile onanmıştır. Bu onama Millî Güvenlik Konseyi'nin 6.10.1980 gün ve 2309 sayılı kararı ile benimsenerek, ölüm cezasının yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Necdet Adalı'nın vekili olarak; MGK'nın ilk bildirisi ile uluslararası anlaşmalara, insan haklarına, adalet ve hukuk ilkelerine bağlı kalacağını açıklaması yanında, parlamentoyu feshetmesine rağmen Anayasayı yürürlükten kaldırmamış olması, ölüm cezalarının ancak TBMM'nin kararı ile yerine getirilebileceğinin, Anayasa'nın 64. maddesi ile 353 sayılı yasanın ilgili maddesi ve 647 sayılı İnfaz yasasının 2. maddesi ile hüküm altına alınmıştır. Bu maddeler yürürlükte kaldıkça ve Anayasa işlerliğini sürdürdükçe, MGK'nın ölüm cezalarının yerine getirilmesi konusunda karar veremeyeceğini ve en azından geçici Anayasa ile bu konuya bir açıklık getirilene kadar infazın ertelenmesi gerektiğine ilişkin istemimiz; Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askerî Mahkemesinin duruşmasız olarak verdiği 7.10.1980 gün ve 80/1704 sayılı kararı ile reddedilmiştir.

Bu karara karşı 353 sayılı yasanın, 254. maddesine göre 7 gün içerisinde Askerî Yargıtay'a başvurma hak-

kımız vardır. Bu hakkı şu anda kullanıyoruz. Her ne kadar bu itiraz infazı engellemez gibi görünüyorsa da, bu kadar önemli ve sonucu itibarıyla da giderilmesi olanaksız olan bir dâvada, bu istemimizin infazı geri bırakması gerekir. Bu düşüncelerle itiraz ediyoruz. İtiraz nedenlerimiz şöyledir

Ülkemiz son derece acı günlerden geçmektedir. Bu acılı günleri aşmak, yeni acılara yeni acılar katarak olmamalıdır. Hele kamuoyunda büyük tartışmalara neden olacak bir infazı, hiç olmazsa, şeklen de olsa yasaya ve hukuka uygunluk çizgisinde yapmak zorunluluğu vardır. İnsan haklarına, adalet ve hukuk ilkelerine bağlılığını açıklayan ve böylelikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine bağlılığını açıklayan yönetimin, infazların yapılmasına ilişkin kararı, bu anlamda yasal ve hukukî değildir.

En azından geçici Anayasa ile bu konuya bir açıklık getirene kadar, infazın geri bırakılması adaletin gereğidir. İhtilâl kendi yasasını işletirken bile, evrensel hukuk ve adalet kurallarının dışına düşemez kanısındayız. MGK'nın mevcut Anayasa ve Yasalara ters düşen bu karar ile, adalet ve hukuk ilkelerinin çiğnendiği kanısı, yaygın bir kanıdır. Kaldı ki, MGK en kısa zamanda geçici Anayasa ilân edilerek kurucu meclisin oluşturulacağını ve normal döneme, başka bir deyişle demokratik Anayasal hukuksal düzene geçileceğini vaadetmiştir. Kendi varlığını geçici gören MGK, insan yaşamı gibi kutsal bir konuda yasal düzenlemeler yeterince yapılmamışken, kendisini yetkili görerek böyle bir karar alması, ulusal ve uluslararası inandırıcılığımızı kaldırıcı niteliktedir.»

Dilekçe 03.00'de verildi. Aynı saatlerde Necdet Adalı savunma avukatlarına son mektubunu veriyordu. 23 satıra sığdırdığı duygu ve düşünceleri, kavgasının bir parçasıydılar. «Sevgili anneciğim ve babacığım, sizleri ve ezilen halklar uğruna verilen mücadeleyi erken bırakmak zorunda kaldığım için üzgünüm» diye başlayan satırlar, «...Şu kısa yaşamım içerisinde hiçbir şahsî çıkar gözetmeden yerimi almaya çalıştım ve bundan dolayı gurur

duyuyorum» diye sürüyor, «..üzülmemenizi bekliyorum, ağbimlere ve ablama da yazmak isterdim, fakat buna olanak yok. Kendilerine çok selâmlar. Burada satırlarıma son verirken hürmetle ellerinizden öperim. Arkadaşlara selâm. Hoşçakalın» diye noktalanıyordu.

Büroya çok erken gittim o gün. Temizlik işçileri, çalı süpürgeleriyle asfalta dökülen yaprakları temizliyorlardı.

8 Ekim 1980'de başlayan idamların sayısı adi suçluları da içererek bugünedek 48'e ulaştı[20].

İki Mektup ve Bir Olay

Erdal Eren'in ölüm cezası 3 Aralık 1980 tarihinde infaz edildi. Babası, 21 Aralık'ta Devlet Başkanına bir mektup yazmıştı

«...Emekli bir ilkokul öğretmeniyim. Cumhuriyetle beraber büyümüş, Atatürk ilkelerine içtenlikle inanmış ve öğrencilerini bu prensiplerin ışığı altında yetiştirmek için çırpınarak otuz yılımı harcamış. bulunuyorum.

...Oğlum Erdal Eren henüz meslek lisesi öğrencisiyken, kötü ve ard niyetli kişilerin kurbanı olarak bir felâketin içine düşürüldü ve sonunda idam cezasına mahkûm oldu.

...Olayı, evimi aramak için gelen sivil polisler «Oğlun bir eri vurdu, cezası idam» diyerek duyurdular. «Keşke oğlum vurulsaydı da asker katili olmasaydı» dedim.

...Sonradan, olayı evlerinden izleyen vatandaşlardan bazıları, eri vuranı gördüklerini ve sanık olarak televizyondan gösterilenin, boşuna suçlandığını, başka bir vatandaş da «bir şahsın çöp bidonundan bir tabanca çıkararak Erdal'a verdiğini, bu suretle de fiilin Erdal'a yüklendiğini» söyledi.

...Oğlumun, bu eylemin faili olacağına kesin olarak inanamıyorum. Nitekim, yargılama safahatı, yüksek daire ve genel kurul bozmaları ve muhâlefet serhleri, amme vicdanında da bu endişeleri arttırmıştır.

...Adlî hatanın telâfisinin mümkün olamayacağının

takdirini yüce sorumluluk yüklenen temiz vicdanlarınıza bırakıyorum.

...Suçun işlendiği zaman, oğlum 18 yaşına gireli 3 ay olmuştu. İşlediği varsayılan suç eğer 3 ay önce vuku bulmuş olsaydı, yapılacak indirimden de yararlanacaktı.

...Bugüne kadar adaletin, gerçek suçlunun o olmadığına kanaat getireceğine inanarak avundum.

...Gerçek suçluların bulunması için gerekenin yapılarak, dönülmesi mümkün olmayan bir duruma meydan verilmemesine, yüksek makam ve vicdanınıza ait af atıfetinin lütfedilmesiyle ölüm cezasının değiştirilmesine, bizlerin de acı içinde kıvranarak ömrümüzün sonunu beklememizin önlenmesine delâletlerinizi diler, derin saygılarımı sunarım.»

Erdal, anne ve baba ve kardeşlerine yazdı daha sonra. Hepsini yürekten sevgi ve saygı ile selâmlayarak başladı satırlarına

«...Sizlere bugüne kadar pek sağlıklı yazamadım. Ayrıca konuşma olanağımız da pek olmadı. Dışarıdayken de birbirimizi anlayabilecek şekilde konuşamadık. Bu konuda sizlere karşı büyük ölçüde hatalı davrandım. Ancak, bunu size saygı duymadığım şeklinde yorumlamamanızı isterim.

...Sizlere anlatacağım, sizlerle konuşacağım çok şey var, ancak, olanak yok.

...Şu anda ne durumda olacağınızı tahmin ediyorum. Ama, çok açıkça söylüyorum ki, benim moralim çok iyi ve ölümden korkmuyorum.

...Böyle düşünmem, böyle davranmam halka olan inancımdan ileri gelmektedir. Ölümden korkmadığımı söylemem, yaşamak istemediğim, yaşamaktan bıktığım şeklinde anlaşılmamalı. Elbette hayatta olmayı ve mücadele etmeyi arzulardım.

...Biliyorsunuz bana bu ceza, işlediğim iddia edilen suçtan verilmedi. Asıl amaçlanan, böyle bir olayla gözdağı vermek ve engellemektir. Sizin de bildiğiniz gibi, hukuk kurallarını çiğneyerek bu cezayı verdiler.

...Cezaevinde yapılanları -neler olduğunu ileride ay-

rıntılı bir şekilde öğrenirsiniz sanırım- insanlık dışı zulümdü. O kadar aşağılık, o kadar acımasız şeyler gördüm ki, bugünlerde yaşamak bir işkence haline geldi. İşte bu durumda ölüm korkulacak birşey değil, şiddetle arzulanan bir olay, bir kurtuluş haline geldi. Böyle bir durumda insanın intihar ederek yaşamına son vermesi işten bile değil. Ancak ben bu durumda irademi kullanarak, ne pahasına olursa olsun yaşamımı sürdürdüm. Hem de ileride bir gün öldürüleceğimi bile bile. Sizlere bunları anlatmamın nedeni, yaşamaktan bıktığım ya da meselenin önemini, ciddiyetini kavrayamadığım gibi yanlış bir düşünceye kapılmamanız içindir. Bütün bu yapılanlar, başımdan geçenler kinimi bir kat daha arttırdı, azmimi bir kat daha körükledi. Mesele benim açımdan kısaca böyle, ancak sizin için daha zor olduğunu biliyorum.

...Anne, baba ve evlât arasındaki sevgi çok güçlüdür, kolay kolay kaybolmaz. Evlât acısının da sizin için ne derece etkili olacağını biliyorum. Ama ne kadar zor olsa da bu tür duygusal yönleri bir tarafa bırakmanızı istiyorum. Sizin binlerce evlâdınız var.

...Zavallı ve çaresiz biriymişim gibi ardımdan ağlamanız beni yaralar. Hepinize özgür ve mutlu bir yaşam diliyorum.»

Erdal, 3 Aralık 1980 tarihinde idam edildi. Son dileği avukatı ile ikili bir görüşme yapmaktı. İzin vermediler. İnfazda hazır bulunan avukatlara, o sabah birkaç saat soru sorulamamıştı. Soğuk, uzun bir süredir benzerine rastlanmadığı kadar artmıştı o sabah.

Bir Ay Onyedi Günde Tamamlanan Duruşma

Çok sonraları deneyimli bir hukuk adamına Erdal Eren yargılanması ile ilgili olarak bir soru yöneltip «Adlî hata mıdır?» diye sordum: «Daha beteri» dedi. Ve dosyanın son belgelerine gözatmamı salık verdi. Şaşırtıcı şeyler okudum dosyadan, anlatırlarken inanıyordum, okuduğumda inanamadım.

Olay, 2 Şubat 1980 tarihinde meydana geliyor, yar-

gılama bir ay, 17 gün sonra tamamlanıp 19 Mart 1980'de ölüm cezasına hükmediliyordu. Nüfus kaydı, otopsi raporu, yeminsiz doktor ve bir çok konuda hukuksal açıklık yoktu.

Askerî Yargıtay Başsavcılığına sunulmak üzere, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığına verilen 24 Kasım 1980 tarihli metin, olayı en derli toplu anlatan belgeydi

«Özü: Karar düzeltilmesi istemimizin yetkili mercice incelenerek bu konuda bir karar verilmesi ve karar verilinceye kadar yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi dileğidir.

Olay: 2.2.1980 günü saat 16.00 sıralarında, Aşağı Ayrancı Hoşdere Caddesi, 3. Durak civarında düzenlenen izinsiz bir mitingde, çıkan silâhlı bir çatışma sonunda, görevli inzibat eri Zekeriya Önge'nin ölümü ile sonuçlanan olayın öldürme sanığı olarak Erdal Eren yakalanmıştır. Yapılan yargılama sonunda, olayın sanığı Erdal Eren Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askerî Mahkemesince, oybirliği ile TCK'nun 450/9 maddesi gereğince ölüm cezası ile cezalandırılmaya mahkûm edilmiştir.

Bu karar sanık vekilleri ve sanık tarafından temyiz edilmiş, Askerî Yargıtay 3. Dairesi tarafından şu gerekçelerle bozulmuştur

1. Otopsinin yasa ve usule aykırı olarak yapıldığı ve verilen karara olumsuz yönde etki ettiği, otopsi raporundaki açık çelişkiler karşısında bir karara varmaya yasal olanak bulunmadığı,

2. Maktulün vücudundan çıkan mermi çekirdeğinin, sanığın tabancasından çıkıp çıkmadığının açığa kavuşturulmadığı ve sanığın atışı ile ölmediği konusunda kuvvetli kuşkular bulunduğu, kuşkulu ve duraksamaya yol açan bir ekspertiz raporunun hükme dayanak yapılamayacağı,

3. Yine ölüme yol açan atışın, yakın atış mı, uzak atış mı olduğu konusunda gerekli araştırmanın yapılma-

dığı, hal böyle olunca sonuca gitmeye yasal olanak bulunmadığı,

4. Tanıkların dinlenilmemiş olmasının yine yasa ve usule aykırı olduğu,

Bu bozma kararı, tamamen yasal gerekçelere dayanan ve gerçeklerden kaynaklanan, hukuk tarihinde onurlu bir yer alacak nitelikteki bir karardır. Gerçekten, 3. Daire titiz ve usule uygun bir inceleme ile bozma kararına varmıştır.

Bu karar üzerine başsavcılık makamı, Yargıtay Daireler Kuruluna itiraz yolu ile başvurmuş, 3. Dairece verilen bu bozma kararının bozulup ortadan kaldırılmasını istemiştir. Askerî Yargıtay Daireler Kurulu da, 3. Dairenin bozma kararının (bozulup ortadan kaldırılmasına) ve (Diğer temyiz sebepleri açısından gerekli incelemenin yapılması için yeniden dairesine gönderilmesine) karar vermiştir.

Gerekçeler bizce bilinmemektedir. Savunma avukatlarına ne itiraz, ne de karar örnekleri tebliğ edilmemiş, isteme rağmen de verilmemiştir.

3. Daire ikinci kez yaptığı yeniden inceleme sonunda

(Askerî Yargıtay Daireler Kurulunun kararıyle, er Zekeriya Öngenin ölümüne neden olan eylemin sanık Erdal Eren tarafından yapıldığının ve sanığın yaşının da yöntemine uygun, tam ve doğru olarak saptanmamış bulunduğunun kesinleşmiş olması karşısında, sadece suçun niteliğine ve sanık hakkında TCK'nun 59. maddesinin uygulanmamasının haksızlığına yönelik temyiz nedenlerinin incelenmesi gerektiği anlaşılmıştır) denildikten sonra, yine hukuken geçerli gerekçeler ve Askerî Yargıtay Daireler Kurulunun bu maddenin uygulanması gerektiği konusundaki içtihadlarını göstererek, bu kez şu gerekçe ile kararı esastan bozmuştur

«TCK'nun 59. maddesi hükmünün sanık lehine uygulanıp uygulanmayacağına karar vermek her ne kadar mahkemenin takdirine bırakılmış ise de mahkemenin bu takdir hakkını kullanırken objektif ve somut verilere dayan-

mayarak hata ve zaafa düştüğü ve bu nedenle bu noktaya yönelik temyiz istemine dayanılarak hükmün bozulması gerektiği anlaşılmıştır.»

Bu onama kararı aşağıdaki nedenlerle sakattır, yeniden gözden geçirilerek düzeltilmesi gerekmektedir :

353 sayılı yasanın 225. maddesi aynen: «Askerî Yargıtay Dairelerinin veya Daireler Kurulunun kararlarına karşı Askerî Yargıtay Başsavcısı doğrudan doğruya hükmün veya kararın özüne etkili ve temyiz dilekçe beyan ve lâyihasında veya tebliğnamede yazılan bir hususun bunlar dışında esas hükme etkili olan noksan ve yanlışların temyiz incelemesinde göz önüne alınmayarak dokunulmadan geçilmiş olması hallerinde karar düzeltilmesi isteminde bulunabilir» demektedir

Yasanın bu maddesi sanıklar lehine konulmuş olan bu amaçla kullanılması istenmiş olan bir maddedir. Yasanın bu maddesi sanıklar lehine gözönüne alınmayan bir hususun gözden kaçırılmasının doğuracağı vahim hataların önlenmesine yönelik bir düzenlemedir.

Askerî Yargıtay 3. Dairesinin bozma ile sonuçlanan incelemelerinde, değil sanık lehine olan, sanık aleyhine olan bir tek husus bile gözden kaçırılmış değildir. 3. Daire gayet titiz bir inceleme ile, temyiz dilekçesinde, tebliğnamede belirtilen bütün hususları incelemiş ve bozma kararını bundan sonra vermiştir. Temyiz dilekçesinde yazılı olup da dokunulmadan geçilen bir husus olmadığına tebliğnamede belirtilen hususlara değinilmeden geçilmediğine ve her tür beyanların dikkate alındıktan sonra Askerî Yargıtay 3. Dairesince tafsilâtlı ve hukukî yönden doyurucu bir karar verildiğine göre başsavcının harekete geçmesine hukuken imkân bulunmadığı halde başsavcılık istemleri kabul edilmiştir. Burada hukuka uygunluk bulunmamaktadır.

Askerî Yargıtay 3. Dairesinin eksik soruşturmanın tamamlanmasına ve adalete en yakın kararın verilebilmesine yönelik çaba karşısında, başsavcılığın yerinde olmayan karşı çıkması ve itibar görmesi yasanın ruhuna aykırıdır. Ortada bir ölüm kararı vardır. Hal böyle olunca

adalete en yakın karar verebilme konusunda daha hassas davranmak gerektiği açıktır. Askerî Yargıtay 3. Dairesinin ilk bozma kararına karşı çıkmakla başsavcılık gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi yollarını tıkamış ve Daireler Kurulu da karşı çıkmaya itibar ederek gerçeğin ortaya çıkmasını tümden engellemiştir.

Başsavcılık TCK'nun 59. maddesi açısından olan ikinci bozma kararına da karşı çıkarak sakat bir uygulamanın devamına ve sakat bir kararın verilmesine de sebeb olmuştur. Şöyle ki: TCK'nun 59. maddesinin uygulanması gerektiği yolundaki, 3. Dairenin ikinci kez esastan bozma kararından sonra, dosyanın kararı veren ilk mahkemeye gönderilmesi gerektiği halde buna riayet edilmemiştir. Ölüm kararının sorumluluğu, ilk karar mahkemesinindir. Böyle olunca ilk kararı veren mahkemeye dosya gönderilerek, mahkemenin bu konuda bir muhasebe yapması ve vermiş olduğu kararı gözden geçirmesinin sağlanması gerekirdi. Öte yandan 59. maddenin uygulanıp uygulanmaması mahkemenin takdirine yeniden sunularak, görüşü alınmalı idi. Kararı veren mahkemenin objektif davranmadığını kabul ederek, 59. maddeyi uygulayabilmesi ihtimali dosyamızda ve kararın gelişim aşamalarında kuvvet kazanmış bulunmaktadır.

Bütün bunların yapılmayıp, başsavcılığın 59. maddeye yönelik bozmaya da karşı çıkması, illâ bir idam kararı çıkmasında özel bir çaba gösterildiği kuşkularını alabildiğine arttırmıştır. Kamu vicdanı bu konuda oldukça rahatsız bulunmaktadır. Öte yandan, mahkemenin saf dışı bırakılmış olması ve takdir hakkı konusunda bir kez daha düşünmesinin engellenmesini iyi niyet kurallarıyla da bağdaştıramamaktayız. Mahal mahkemesi çaresizlik içinde bırakılmıştır. Aynı şekilde bozma kararlarını isabetle veren ilgili Yargıtay Dairesi de çaresizlik içerisinde bırakılmıştır.

Bu onama kararı kamuoyunda çok uzun süre tartışılacak ve vicdanları rahatsız edecek bir karardır.

Onama kararı genel kuruldan oybirliği ile değil oy çokluğu ile çıkmıştır. Yüce Askerî Yargıtay'ın önce bir

dairesinin tüm üyelerini birden inandıramayan, daha sonra yeni dahil olan üyeler dışındaki üyeleri inandıramayan, daha sonra da onama kararı veren yüksek mahkemenin bazı üyelerini bile inandıramayan bir idam kararının kamu oyunu inandırması ve kamu vicdanını rahatlatması olanaksızdır. Bu karara halk nasıl inanabilecektir? Mahkeme kararlarının temel özelliğinin, inandırıcı olmak gerekirken, böyle kendi üyelerini bile inandırmayan bir kararda diretmesini düşünemediğimiz için ve buna inanmak istemediğimiz için kararın bir kere daha gözden geçirilerek düzeltilmesini istemekteyiz.

Askerî Yargıtay Genel Kurulunun hangi hallerde, bizzat dâvanın esasan hükmedeceğini yasa 220. maddede tahdidî olarak saymıştır. Dosyamızda, genel kurulun dâvanın esası konusunda karar vermesini gerektiren kanunu bir lâzime bulunmamaktadır. Onama kararı bu yönüyle de yasaya aykırıdır ve düzeltilmesi gerekmektedir.

Müvekkilimiz tümden suçsuzdur demiyoruz. Ancak isnat edilen suçun suçlusu olmadığı inancındayız. Yargılamanın da yasal şartlara ve usule aykırı olduğu inancındayız.

Sonuç ve istem: Yargılamanın ve kanun yolları aşamalarının şimdiye kadarki gelişiminde sürekli yanlış işletilmiş olan 225. maddenin bu kez amacına ve ruhuna uygun olarak işletilmek suretiyle Onama kararının bir kez daha gözden geçirilip düzeltilmesini ve dosyanın 59. madde konusundaki kararını beklemek üzere mahal mahkemesine gönderilmesi doğrultusunda tashihi karar isteminde bulunmasını başsavcılık makamından diler, aynı zamanda bu konuda bir karar verilinceye kadar, infazın, telâfisi mümkün olmadığı gözönünde tutularak, yürütmenin durdurulmasına karar verilmesini saygılarımızla vekâleten isteriz.»

Gelişen bilim, Erdal'ın 18 yaşından küçük olduğunu saptasa ya da Erdal'ın ölen ağabeysinin nüfus kaydı ile yaşadığı kanıtlansa durum ne olurdu? Saygın hukukçunun «Bir adlî hata mı?» soruma verdiği «Daha beteri» yanıtının anlamını, şimdi çok iyi anlıyorum. Hele hele, in-

fazda bulunan bir avukat arkadaşımın, «O gece, en haklı olan cellâttı» demesini.

Dışişlerine Açıklama Yaptıran İki Ölüm Cezası

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü 26 Ekim 1984 tarihinde hiç alışkın olmadığımız bir açıklama yaptı

«Son günlerde adam öldürmekten dolayı hüküm giymiş şahıslarla ilgili olarak mahkemelerce verilmiş idam kararları dolayısıyla, ülkemiz aleyhine çeşitli şekillerde ve genellikle mahallî çevrelerin de tahrikiyle bir kampanya yürütüldüğü görülmektedir.

İdam cezası bir iç hukuk konusu olup her ülkenin sosyal şartlarından ve bu şartların gerektirdiği tercihlerden doğar. Türkiye, mevzuatında böyle bir cezanın öngörüldüğü tek Batılı ülke de değildir.

Türkiye'de siyasal kanaatlerinden dolayı kimse idam edilmemektedir. 12 Eylül'den sonra idam edilen şahısların hepsi, terörist olaylara karışarak adam öldürmüşlerdir.»

Dışişleri, ölüm cezaları infaz edilen Hıdır Aslan ve İlyas Has konusundaki eleştirileri yanıtlıyordu. Hıdır Aslan ve İlyas Has Dışişlerine göre de suçluydular.

Dışişlerinin açıklamasında Hıdır Aslan'ın, İsmail Yürür ve Mehmet Erol adlı iki polis memurunu öldürdüğü belirtiliyordu. Dışişlerine göre Hıdır Aslan adam öldürmüştü.

Hıdır Aslan adam öldürmüş müydü gerçekten? Bu sorunun yanıtını «İdam tezkeresinin TBMM'de görüşülmesi» sırasındaki konuşmalarda arayalım:[1]

Hasan Altay (Samsun) — Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, ben Adalet Komisyonunun bir üyesi olarak bu karara muhalif kaldım. Bunun nedenlerini açıklayacağım. Çağdaş hukuk sistemini uygulayan devletlerde idam cezaları istisnaî olarak kabul edilmiştir. Bizim ülkemizde de kabul edilmiştir. Bunu tartışmanın hiçbir anlamı yoktur. Ancak, elinizdeki ölçü, idam mahkûmu kişinin cezaevinde bulunduğu sürece toplum için bir yük teşkil edip etmediği olmak gerekir.

Şayet mahkûm olan kişi cezaevinde kaldığı sürece bir takım talimatlar veriyor, bir takım zararlı faaliyetlerde bulunuyor, toplum için tehlike teşkil ediyor ve yaptıkları olay her an gündemde kalıyorsa, idamında mutlaka - şu an için, ülkemiz için- ben fayda olduğu, gerekli olduğu kanaatındayım.

Değerli arkadaşlarım, bu genel açıklamadan sonra, dosyayı gözönüne aldığımızda, dosyada idama mahkûm edilen kişinin hiçbir şekilde adam öldürmediği ve öldürmeyle sonuçlanan bir olaya katılmadığı görülecektir. Sadece örgütsel bir faaliyettedir. Örgütsel faaliyetler ülkemizin 12 Eylül'den önceki otorite boşluğu nedeniyle maalesef Türk milletinin asıl evlâtlarının şu veya bu şekilde, sağda veya solda, yanıltılarak bazı kişilerce kullanılmasından doğan bir takım eylemlerdir. Bu mahkûm şahıs, doğrudan kendisi olaya katılmamıştır, adam öldürmemiştir.

İsmail Saruhan (Ankara) — Melâike mi onlar?

Hasan Altay (Devamla) — Melâike değil efendim.

Başkan — Lütfen devam edin, gayet ciddi bir konu bu.

Hasan Altay (Devamla) — Bu kararı infaz etmediğiniz takdirde salınsın, eli kolu serbest gezsin demiyoruz. Bunlar salınsın yeniden anarşi de doğsun demiyoruz.

Olayda, dosya incelendiğinde benim görüşümü kuvvetlendirecek bazı emareler vardır. Askerî Yargıtay 2. Dairesi kararı oy çokluğu ile vermiştir. Bu bakımdan yüce meclisin bu konuyu dikkate alması, idamda yarar bulunmadığını gözönünde bulundurması gerekmektedir.

Ölüm cezasının bir öç alma şekline dönüşmemesi için her düzeyde ciddi girişimler yapılıyordu ama sonuç değişmiyordu. CHP Nevşehir İl Başkanı Zeki Tekiner'i öldüren Mehmet Onur Miman'ın cezasını onamayan TBMM, Hıdır Aslan'ın cezasını onaylıyordu

«Askerî Yargıtay 2. Dairesinin ..... karar sayılı ilâmı ile kesinleşen İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askerî Mahkemesinin hükmü ile Türk Ceza

Kanununun 146/1 maddesi uyarınca ölüm cezasına mahkûm edilmiş bulunan Tunceli ili, Hozat ilçesi, Taşıtlı köyü nüfusuna kayıtlı Selman oğlu Sultan'dan olma 1.4.1958 doğumlu Hıdır Aslan hakkındaki ölüm cezası yerine getirilir.»

Başkan — Madde üzerinde söz isteyen, yok. Maddeyi oylarınıza arz ediyorum: Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir. Tümünü oylarına arz ediyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Gündemin 9. maddesine geçiyoruz.»

Dışişleri Bakanlığının açıklaması «...Bundan önce idam edilen İlyas Has ise bekçi Süleyman Tosun'u pusu kurarak öldürmüştür» diye devam ediyordu

«...İdam cezasının nihailiği ve niteliği dolayısıyla Türk mevzuatı bu konuda diğer cezalardan farklı ve çok itinalı bir düzenleme getirmiştir. Karar, bütün yargı mercilerinden geçip kesinleştikten sonra TBMM'e gelmekte ve orada kabul edilen bir kanunla onaylanmaktadır. Bundan sonra Cumhurbaşkanınca onaylanması gerekmektedir.

...Bu konuda yürütülen kampanyanın mesnedini insanı mülâhazaların teşkil ettiği iddiasında da en azından bir samimiyetsizlik vardır. İnsanî duygularda iki ayrı ölçü olmaz. Günde yaklaşık 25 kişi öldürülür ve vazifelerini yapan görevliler katledilirken bu kesimlerden herhangi bir ses çıktığını hatırlamıyoruz. Bu insanların hazin âkıbetine en az katliamın faillerine gösterdikleri kadar ilgi göstermeyenlerin insanı mülâhaza iddialarının inandırıcı tarafı yoktur.

...Koparılan gürültü insanî mülâhazalardan değil siyasî amaçlardan kaynaklanmakta ve iyi niyetli kimseleri, insanî duygularını istismar suretiyle, Türkiye aleyhinde sürdürülen kampanyaya âlet etmek amacını gütmektedir.»

Dışişlerine göre İlyas Has adam öldürmüştü. İlyas Has adam öldürmüş müydü gerçekten? Bu sorunun yanıtını, kendim araştırdım. Babasıyla konuştum, avukatıyla görüştüm.

İlyas Has'ın Tekirdağ'dan geldikleri sırada, küçücük bir çocukken çekilmiş fotoğrafı solmuştu. İlyas, annesinin kucağında gördüğüm resminden çok değişmişti anlattıklarına göre. Yoksulluktan, bir kentten öbürüne göçerlerken hiç akıllarına gelmemişti İlyas'ın sonunun darağacı olacağı. İzmir'de ailesinin işleri pek parlak gitmemişti. İlyas yoksul mahalleden, pazarlara inerek filelerini dolduranların yüklerini taşıyarak, yaşamlarına katkıda bulunmaya, yürüdüğü, ayakta durduğu günden başlamıştı.

Bütün bu acılar nedendi? İlyas, bu soruya yanıt ararken, kendini düzeni değiştirmeyi amaçlayan bir grubun içinde buldu. Oradan oraya koşuyor, kendilerini hedef seçen sağcılarla giriştikleri dövüş, giderek şiddetleniyordu. Bir gün arkadaşları, bir fabrika bekçisini etkisiz hale getirmeleri gerektiğini söylediler. Plânı tam bilmiyordu. Ona yakınlık gösteren, onu aralarına alan arkadaşları, ona herşeyi anlatmıyordu. İlyas üç arkadaşıyla birlikte, Hamdi Filizcan, Nizamettin Sağlıcak ve Cihan Aslan ile birlikte bekçiye saldırdı. Ama bekçi dirençli çıkmıştı. İçlerinden biri «onu vur» diye bağırdı. İlyas'ın silâhı yoktu. Adını, ölünceye dek saklı tuttuğu arkadaşı çekti silâhını ve bekçiyi vurdu. Gözden kayboldu. İlyas ve arkadaşları yakalandılar.

Avukatları, İlyas'ın adam öldürmediğini biliyorlardı. Üstelik onun katil olduğunu belirten bir tek kanıt yoktu dosyasında. Yargılandığı mahkeme, bir yargıcın karşı oyuna karşın ölüm cezası verdi. Avukatlar yargılanmanın yenilenmesi için ellerinden geleni yaptılar. Yargıtay'a, fotoğraflarla, mühendislerin ölçümleri ile ve birçok kanıtla başvurdular. Örneğin İlyas'ın bekçiyi vurduğunu söyleyen polislerin o sırada bulundukları yerden olayı görmelerine olanak yoktu. Örneğin, bekçiyi İlyas'ın vurmadığına ilişkin tanıklık yapacak iki kişiye gözdağı verilmişti. Örneğin, karara karşı olan yargıç görevinden alınmış, başka yere atanmıştı. Örneğin, kararı bozmuş ancak kararda ısrar etmişti. Örneğin, dâvayı ikinci kez gören mahkemede, ölüm cezasına ilk kararda katılan bir yargıç bu kez muhalefet etmişti. Kısaca, İlyas'ın bekçiyi öldüren

kişi olduğu hukuksal olarak kesin değildi.

Ilyas 1983'ü 1984'e bağlayan yılbaşında avukatına bir kart gönderdi. Özenle, bir bebek resmi çizmişti. Altına, «yeni yıllarında tüm bebeklerin mutluluğa ulaşmasını dilerim» diye birşeyler karalamıştı. Avukatı bu kartı da Yargıtay'a yolladı, eski yoksul günlerindeki bebek, İlyas'ın fotoğrafı ile birlikte. Kendi de mutlu günlere ulaşabilseydi, idamla noktalanmayacaktı belki yaşamı.

Yargıtay bu kez kararı onayladı. 7 Ekim 1984 sabahı Ilyas, ailesine bir mektup yazdı. Çayını içti. Sigarasını söndürdü. Avukatını kucakladı «Sen elinden geleni yaptın» dedi. Ve ölümüm bebeklerin mutluluğuna katkıda bulunur diyerek, sandalyeye tekmeyi vurdu.

1982 ve 1983 yılında biri 1880, öteki 3030 imza ile verilen iki dilekçe, ölüm cezasına karşı çıkmanın çağdaş tüm gerekçelerini içeriyordu

«Insan haklarının başında gelen yaşama hakkına aykırı ve insan onuru ile bağdaşmayan, toplum üzerinde çekindirme etkisi bulunmayan, öç alma niteliği taşıyan, adlî hata halinde düzeltilmesi olanağı olmayan ceza hukukunun ıslâh amacı ile bağdaşmayan ve dünyanın bir çok ülkesinde ceza yasalarından çıkarılan, ölüm cezasının ceza yasamızdan çıkarılmasını ve bunun bir Anayasa hükmü haline getirilmesini istiyoruz.»

Ben de istiyorum.

Toplumda yeni yaralar açılmasın diye, yeni hesaplaşmalara gidilmesin diye istiyorum.

Demokrasinin temeline daha fazla insan kanı karışmasını istemediğim için, daha fazla kin duyguları üretilmesini istemediğim için..

DOKUZUNCU BÖLÜMÜN NOTLARI

1. Örsan Öymen, Politika Kazanı, «İnsanlarla Hayvan arasında ne fark vardır?» Avrupa Konseyi Genel Kurulunun Türkiye'ye sataşma yapıldığı bu oturumunu Prof. Turhan Güneş yönetmişti. Sataşmalar üzerine Güneş, Metin Toker'e söz verdi.

2. Ulusu Hükümetinin Devlet Bakanı ve sözcüsü Prof. Öztrak, görev yaptığı süre içinde açıklama yapmak amacıyla TRT TV'den ikinci bir kez daha konuştu. Öztrak, basın özgürlüklerinin kısıtlanmayacağını öne sürmüştü.

3. Genel Kurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesinin Ekim 1982 tarihli süreli yayını, 5'nci Bölüm, 27'nci sayfa.

4. Genel Kurmay Başkanlığının 2 Nisan 1984 tarihinde yapılan açıklamasında askeri cezaevlerinde bulunan sanıkların yaşamları konusunda «Son günlerde ortaya atılan iddialara karşılık verildiği» belirtildi.

5. Maliye ve Gümrük eski Bakanı Vural Arıkan Anavatan Partisi kurucu üyelerindendi. 8 Ağustos 1984 tarihinde bir otobüsün benzin deposunda bulunan 127 milyon liranın gümrükçülerce paylaşıldığı haberi üzerine gelişen Kapıkule Gümrük yolsuzluğu olayı ile başlayan gelişmeler Bakanlıktan azledilmesine dek uzadı. Arıkan soruşturmanın, hukuk devleti ilkelerine göre yapılmasını, olayla ilgili olarak gözaltına alınanlara işkence uygulamasından vazgeçilmesini istedi. Arıkan, İçişleri Bakanı Dr. Ali Tanrıyar'ı, «soruşturmayı İstanbul valisi ile emniyet görevlilerinin insiyatifine bırakmakla» suçladı. Tanrıyar da istifa yolu ile bakanlıktan ayrıldı (Rafet Genç, Cumhuriyet 1984)

Olayın üzerine giden Maya Dergisi 73. sayısında konuyu kapak yaptı ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Doğan Ak'ın ile 35 gün süren işkenceli soruşturmayı konuştu. İddiaya göre, 33 yıllık bürokrata 35 gün işkence yapılmıştı.

6. İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut'un yaptığı bu açıklamada, 1984 yılında anarşi ve terör olaylarına katıldıkları sap-

tanan 4894 kişinin yakalandığı, bunlardan 3207'sinin solcu, 50'sinin sağcı, 308'inin ise irtica kesiminden olduğu belirtildi. Akbulut'a göre 1984 yılı içinde 30711 tabanca ,70 otomatik silâh, 14657 tüfek, 223145 mermi, 207 patlayıcı madde, 2693 değişik tip silâh ele geçirildi. 23 Ocak 1975, Basın.

7. Heyette şu parlamenterler vardı: Harry Vander Berg (Hollanda), Pieter Stoffelen (Hollanda), Ludwing Van Steiner (Avusturya), Arbola Muru (İspanyol), Odilo Gunter İsviçre), Jacques Baumel (Fransız), Jean Pierre Fourre (Fransız), George Apanes (Norveç), Michel Scmitt (Fransız), Heinz Scharz (F. Alman), Antony Grant (İngiliz), Sir Dougley Smith (İngiliz), Claude Dejardin (Belçika), Bjorn Elmqguist (Danimarka), Mark Killiea (İrlanda) Liam Burke (İrlanda).

8. Anayasa Madde: 108 — İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu ve kuruluşlarında ve sarmeyesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşlarının katıldığı her türlü kuruluşta kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarından, her düzeydeki işçi ve işveren kuruluşlarında, kamuya yararlı dernek ve vakıflarda, her türlü inceleme ve denetleme yapar.

9. HP Genel Sekreter yardımcısı İçel milletvekili Edip Özgenç'in açıklaması.

10. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 4.1.1982 tarih ve 1981/1093 esas, 1982/210 id. sayılı iddianamesi.

11. Elâzığ Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 1 Kasım 1981 tarih ve 1981/579 esas, 1981/422 karar sayılı iddianamesi.

12. Konuşma, aynı tarihte BBC'nin Türkçe yayınlarından verildi.

13. Metris askeri cezaevi (Ekim 1981, Mayıs 1982, Haziran 1984), Diyarbakır Bağlar cezaevi (Ocak 1981, Eylül 1983, Ocak 1984), Mamak askeri ceza evi (Temmuz 1981, Mart 1984), İzmir Şirinyer askeri ceza evi (Temmuz 1983), Adana e tipi (1985) ve Sultanahmet, Sağmalcılar, Kabakoz, Çanakkale e tipi, İzmir Şirinyer, Elâzığ, Erzurum'da açlık grevleri yapıldı.

14. Avukat Faruk Erem, Cezaevlerinde İnsan Hakları, Broşür.

● Cezaevi koşullarında ciddi iyileşmeler gerçekleştirildi ise de, bazı uygulamaların kurumlaştığını gözlüyoruz. Örneğin,

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı askeri mahkemesinde 705 sanıklı Dev-Yol davası sanıklarından Osman Başol, 8 Temmuz 1981 günkü duruşmada ayağa kalkarak «Bir önceki tahliye talepleri incelenirken ben bayılmıştım. Ne olduğumu bilmiyorum. Beni hücreye attılar ve (mahkeme ceza verdi) dediler. Mahkemeniz ceza verseydi benim haberim olurdu. Uygulamayı protesto ediyorum dedikten sonra parmaklarının arasında tuttuğu jiletle karın boşluğunu bir baştan yaracak bir darbe attı. Başol 17 Nisan 1981 gününden bu yana tutuklu.

● Cezaevlerine bakış açısını niteleyen bir başka uygulama da 1983 yazında sergilendi. HZİ Vakfınca yürütülen bir araştırmada dernek olarak kullanılmak üzere Metris askeri cezaevinden bir kısım tutuklu Cerrahpaşa Tıp fakültesine getirildi. Türkiye'de teröristlerin rehabilitasyonu araştırması çerçevesinde yapılan uygulamaya sanıklardan bir kısmı karşı çıktı ve yargılandıkları mahkemeye suç duyurusunda bulundular.

15. F. Alman parlamentosunun Yeşiller Grubu Bochum üyesi Gabriel'le Potthast, Stuttgart üyesi Willi Hoss, Frankfurt üyesi Milan Horacek ve Uli Fischer ile Yeşillerin ideolog larından Rodolf Bahro ve Berlinli müzisyen Kalle Winkler, birbirlerine zincirlerle bağlanarak Ankara'da Güven Park'ta «İnsan hakları uygulamalarını» protesto için gösteri yaptılar.

16. HP Adana Milletvekili Nuri Korkmaz ve 29 arkadaşı tarafından hazırlanan yasa önerisinde, adli soruşturmanın her aşamasında, kolluk kuvveti görevlilerinden birinin işkence yahut zalimane ve gayrı insani veya haysiyet kırıcı eylemlere başvurması durumunda 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezası verilmesi öngörülüyor.

17. TBMM Tutanak Dergisi, 20.3.1985 tarihli 75. birleşim.

18. TBMM Tutanak Dergisi, 7.5.1985 tarihli 95. birleşim.

19. Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerince 449 kişi ölüm cezasına mahkûm edildi. 86 karar Askeri Yargıtay'ca, 32 karar TBMM'ce onaylandı. 27 infaz gerçekleştirildi. Genel Kurmay Sıkıyönetim Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi, 2 Temmuz 1985.

● Avrupa Konseyi 1983'de, ölüm cezalarının kaldırılması için 1973 ve 1980 yıllarında alınan kararın 12 ülke tarafından kabul edildiğini açıkladı. Konsey bu kararı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 6 numaralı bir protokol halinde üye devletlerin imzasına açtı.

● Uluslararası Af Örgütünün 1977 yılında Stockholm'da

topladığı konferansta, ölüm cezası «en gaddar, insanlık dışı ve aşağılayıcı bir ceza olarak» tanımlandı.

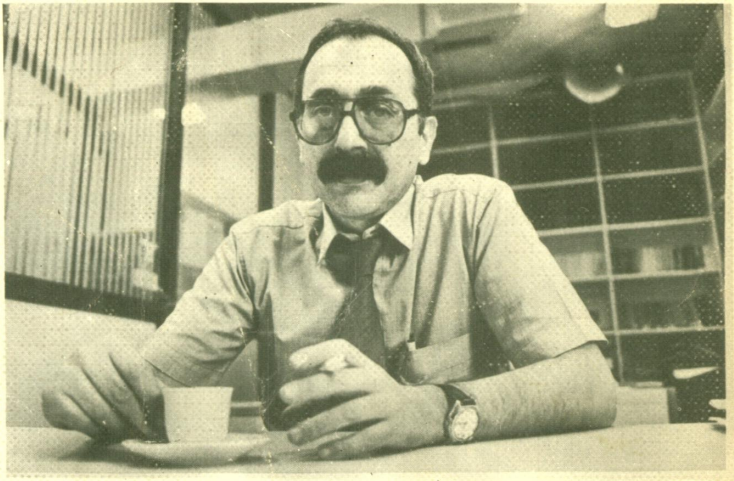
20. 12 Eylül 1980'den sonra bugüne değin idam edilenler Necdet Adalı, Serdar Soyergin, Erdal Eren, Veysel Güney, Kadir Tandoğan, Ahmet Saner, İsmet Şahin, Mustafa Özenç, Seyit Konuk, İbrahim Etem Coşkun, Necati Vardar, Ali Aktaş, Ramazan Yukarıgöz, Erdoğan Yazgan, Ömer Yazgan, Mehmet Kambur, Hıdır Aslan, İlyas Has (sol kesimden).

Mustafa Pehlivanoğlu, Cevdet Karakaş, Fikri Arıkan, Cengiz Baktemur, Ali Bülent Orkan, Ahmet Kerse, Selçuk Duracık, Halil Esendağ (sağ kesimden).

Sabri Altay, Şahabettin Ovalı, Veli Acar, Eşref Özcan, Halil Feyzi Uyguntürk, Kâzım Ergün, Muzaffer Önder, Hüseyin Çaplı, Adem Özkan, Osman Demircioğlu, Ahmet Mehmet Loğubay, Dursun Bican, Cavit Karaköse, Ridvan Karaköse, Süleyman Karaköse, Fatin Laçıngil, Faik Güngörmez, Mustafa Başaran, Hüseyin Üye, Şener Yiğit, Abdülâziz Kılıç (âdi suçlular).

Leon Ekmekçiyan (Ermeni Asala militanı).

21. TBMM Tutanak Dergisi, 3.10.1984 tarihli 7. birleşim.

Fotoğraf: Ender Erkek

İnsan hakları, insanların, her toplumdaki temel konumunu, özellikle onların, devletle ilişkisini düzenleyen ilkelerin bir bütünü olarak karşımıza çıkıyor.

Devletle ilişkisi bakımından insan haklarına, gerek Anayasalar gibi temel hukuk belgelerinde, gerekse Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi örgütleri düzeyindeki uluslararası belgelerde, kapsamlı olarak yer veriliyor. Uluslararası belgeler, ulusal hukuk belgelerini etkiliyor. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Anayasalarımıza esin kaynağı olduğu biliniyor. O zaman, şu sorunun karşılığını bulmak zorunda kalıyoruz:

İnsan haklarının çiğnenmesi durumunda, Anayasal ve yasal güvencelere niçin işlerlik kazandırılamıyor, ulusal ve uluslararası yaptırımlar niçin yetersiz kalıyor ya da tepki görüyor?

Günümüzde, bu sorunun yanıtını, İnsan Hakları Bilimi araştırıyor. Bu bilimin ölçütü ise, insan onuru ve buna saygıyı sağlayan hakların ve özgürlüklerin araştırılması ile anlatılıyor.

Erbil Tuşalp

4.Basım

Fiyatı 800 TL
KDV Dahil: 880 TL